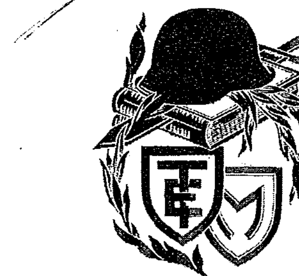
Józsa Béla

Egyetemisták az ostromgyűrűben

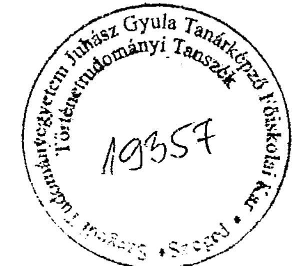
A Magyar Királyi I. Honvéd Egyetemi Rohamzászlóalj története

1944. októberétől 1945. február 14-ig

Budapest, 1999.
Történelmi Hagyományőrző és Hadisírgondozó Alapítvány

A könyvben szereplő fotók elkészítéséhez, valamint a könyv megírásához
Német Ildikó
nyújtotta a legtöbb segítséget!

A kézirat szövegét átnézte:
Dr. Vass Dénes

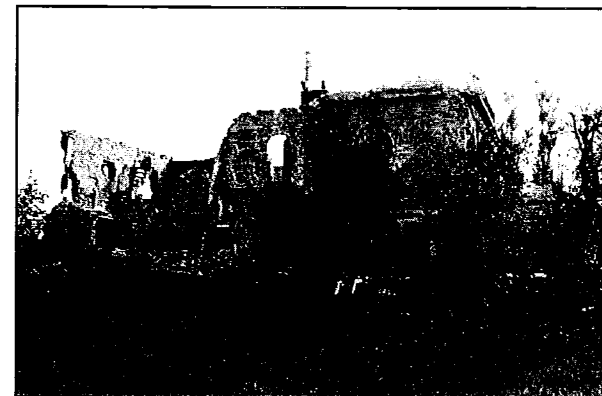
Ez a könyv jórészt Vass Dénes „Egyetemisták az ostromgyűrűben" c. tanulmányára épült.
Az általa összegyűjtött és rendelkezésemre bocsátott forrásokért,
illetve a munkámat segítő hasznos gondolataiért
elsősorban neki tartozom köszönettel!
Külön köszönetet kell mondanom továbbá:
Árvay Rezső, Elischer Gyula, Gyergyay Miklós, Hámory Zoltán, Kiss Sándor, Kokovay Gyula,
Majtényi József, Szántay Lajos uraknak (az egyetemi rohamzászlóalj egykori katonáinak),
és végül, de nem utolsó sorban Sipeki-Balás Lajosnak
(az egyetemi rohamzászlóalj egykori parancsnokának),
akik rendelkezésemre bocsátott feljegyzéseikkel valamint szóbeli információikkal
nagyon sok segítséget nyújtottak a könyv megírásához!

*

A könyv borítóján látható képen az egyetemi rohamzászlóalj által is védett
„Kinderheim" gyermekotthon látható Budapest ostroma után.

ISBN 963 03 8771 9

Budapest, 1999.
Történelmi Hagyományőrző és Hadisírgondozó Alapítvány

Az ostromgyűrűben hősi halált halt
egyetemisták emlékére!...

Előszó

„Vae victis!" (Jaj a legyőzötteknek!)...

Az ókortól napjainkig kísértettek ezek a vészterhes szavak, amelyek nemcsak a legyőzött ellenséges hadsereg teljes megsemmisítését, hanem többnyire a vesztes ország leigázását is jelenthették.

Számos csatavesztés és egy elvesztett háború után felmerülhet az a kérdés is, hogy a legyőzött félnek vajon joga van-e ahhoz, hogy történelmet írjon és tárjon fel az utókor számára. Még több kérdőjelet látunk magunk előtt, ha egy megsemmisített hadsereg kis részének - egyetlen zászlóaljnak -, a budapesti ostromgyűrűben folytatott harcait, másfél hónap elkeseredett, és végül sikertelen küzdelmének történetét szeretnénk megörökíteni.

Budapest ostroma több mint ötven éve fejeződött be és a II. világháború számunkra oly véres napjai is több mint ötven éve zárultak le. Az események tragikus mérlege: sok százezer hősi halott és sebesült, hadifogságba hurcoltak és eltűntek tízezrei.

Még ma is élő sebeket szakítunk fel, ha a háborúról, vagy annak következményeiről beszélünk.

Mégis, úgy érezzük, hogy nem hallgathatunk, a magyarság elé kell tárnunk annak a néhány száz fiatal egyetemistának és diáknak a történetét, akik neveltetésük, meggyőződésük, keresztény hitük szerint vállalták, hogy a hazájukra, családjaikra törő szovjet-bolsevista áradattal szemben - a siker minden reménye nélkül is - felveszik a harcot, és politikai megfontolások nélkül, diktátorok, pártvezetők személyétől függetlenül, a magyar hazára esküdve küzdenek a reánk zúduló rablóhorda ellen...

A hadifogolytáborokból hazatérő, rongyokba burkolt egykori magyar honvédeknek a magyar fogadóállomásokon még évek múltán is rendszerint ezt a kérdést tették fel a kommunista agitátorok: „Miért nem állt át a felszabadító szovjet hadsereg oldalára?"...

Nos, ezt a kérdést az egyetemi zászlóalj katonáinak is feltették.

A hadi helyzet, a zászlóalj századainak a frontvonalban - a német egységek közötti - elhelyezkedése ezt még akkor is lehetetlenné tette volna, ha közülünk bárki is „át akart volna állni". Ez a tény ma már minden hadtörténész és katonai szakértő előtt világos. Az egyetemisták

azonban még elöljáróik esetleges parancsára sem álltak volna át. A felelet az lett volna: „A magyar családokra, nőkre, védtelen polgárok vagyonára törő hordához nem állunk át még akkor sem, ha úgymond; „felszabadítást" hazudnak a szovjet-orosz propaganda-hangszórók a Rózsadomb villái között!"

Ez a könyv nem hadtudományi mű. Az egyetemi rohamzászlóalj egykori tagjainak visszaemlékezéseiből állította össze a szerző. Régi emlékek és gondolatok füzére, amely a fiatal egyetemisták sok-sok éven át rejtegetett naplóinak és feljegyzéseinek - ma már ősz fejjel újraolvasott - soraiból alakult ki.

Akik megalkuvó magyarázkodást, egykori magatartásunk megtagadását várják az egyetemi rohamzászlóalj történetétől, azok ne vegyék kézbe ezt a könyvet!

Nem kívántunk hősi eposzt írni, csak az igazságot, egy tragikus másfél hónap történetét tárjuk az olvasó elé, de hisszük, hogy ezzel a magyar történelemnek is átadunk egy hiteles kis mozaikdarabot.

Budapest, 1999. októberében...

Vass Dénes
az I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj
2. századának egykori katonája

Bevezetés

A II. világháború egyike volt azoknak a történelmi eseményeknek, amelyet többé már senki és semmi sem törölhet ki az emberiség emlékezetéből.

Magyarország II. világháborús szerepe az elmúlt évtizedek során - elsősorban az éppen aktuális politikai viszonyok árnyalatainak köszönhetően -, különböző nézőpontok szerint, mindig más és más megvilágításban került elbírálásra. A történészek és történetírók szinte mindent elmondtak már hazánk II. világháborús történelmi szerepével kapcsolatban. Könyvek és cikkek, tanulmányok és dolgozatok ezrei jelentek meg erről a hatalmas témáról: különösen a kül- és belpolitikáról, a gazdaságtörténetről, nem is beszélve a munkásmozgalomról, vagy az ellenállás történetéről.

A hazai történészek - egészen a legutóbbi időkig - csaknem kivétel nélkül, egyértelműen elítélték Budapest védőinek (közöttük az egyetemi rohamzászlóalj katonáinak) tevékenységét. Nézeteik szerint a város védőinek „értelmetlen" ellenállása miatt pusztult el a főváros épületeinek jelentős része, miattuk tartott tovább a már körülzárt város lakóinak mérhetetlen szenvedése, és miattuk késett Budapest várva várt „felszabadítása". Az ostrommal járó nehézségeket, az éhezést, a belövések által okozott haláleseteket, valamint az ostrom ideje alatt óhatatlanul fellépő anarchia következtében elkövetett törvénytelenségeket, utólag mind-mind a németek és a németek oldalán harcoló magyar katonák nyakába varrták.

Mindez igen egyoldalú, sajnálatosan torz megvilágítása a Budapest ostromával kapcsolatos háborús események tárgyalásának.

Gosztonyi Péter, a nemrég elhunyt neves történész „Budapest lángokban" c. munkája azon kevés könyvek egyike, amely ha nem is részletezi, de legalább nem bírálja elmarasztalóan az egyetemi rohamzászlóalj II. világháborús tevékenységét. Gosztonyi sorait idézve, az egyetemi rohamzászlóalj „a Budapesten maradt egyetemek és főiskolák hallgatóiból szerveződött. Politikailag erősen megosztott volt. A jobboldali diákszervezetek tagjain kívül polgári gondolkodásúak, liberális és antifasiszta beállítottságú hallgatók is itt jutottak fegyverhez, illetve „dekkolási lehetőséghez". (...) A rohamzászlóalj három százada tulajdonképpen a Rózsa-

dombot védte." Mivel a budai arcvonal egy hadászatilag kényes pontján voltak, a német csapatok közé beosztva foglalták el állásaikat.

Az egyetemi rohamzászlóalj megalakulásának és létezésének időszakából eredeti dokumentumok vagy korabeli feljegyzések gyakorlatilag egyáltalán nem maradtak fenn, ezért a zászlóalj történetét az egykori szemtanúk, a zászlóalj egykori katonáinak elbeszéléseire és visszaemlékezéseire kellett építeni.

Az egyetemi rohamzászlóalj történetére vonatkozó adatok, a különböző információk és képek összegyűjtése, az egykori szemtanúk megszólaltatása azonban nem minden esetben volt egyszerű feladat.

A zászlóalj történetére vonatkozó adatokat már a nyolcvanas évek közepétől kutató Vass Dénes (a zászlóalj egykori katonája) is említést tesz erről visszaemlékezésében: „Személyes ismerőseim, bajtársaim még éltek - és ma is élnek -, de a velük való kapcsolatfelvétel még a legbizalmasabb baráti beszélgetés keretében is kényes, sokszor kivitelezhetetlen dolog volt. A jegyzetelés, az elhangzott szavak rögzítése a legjobb barátok között is idegenkedést, gyanakvást válthatott ki, különösen ezekről a sokféleképpen értékelt időkről."

Számomra a könyv megírásához a legtöbb segítséget mégis az egyetemi rohamzászlóalj néhány - szerencsére még ma is élő - egykori katonájának szóbeli és írásos visszaemlékezése nyújtotta. A kiindulási pontot mindenek előtt az egyetemi rohamzászlóalj 2. századában harcolt Vass Dénes „Egyetemisták az ostromgyűrűben" c. tanulmánya, illetve az általa hosszú évek áldozatos munkájával összegyűjtött, több egykori egyetemista hosszabb-rövidebb visszaemlékezése jelentette; de értékes segítséget kaptam: Árvay Rezső (1. század), Gyergyay Miklós (1. század), Hámory Zoltán (1. század), Kiss Sándor századparancsnok (1. század), Majtényi József (3. század), Szántay Lajos (3. század), valamint Elischer Gyula és Sipeki-Balás Lajos (a zászlóalj egykori parancsnokai) írásos, illetve szóbeli visszaemlékezése alapján is.

Az egyetemi rohamzászlóalj egykori tagjainak beszámolóiból (még ha az események szempontjából egyik-másikban átfedések is vannak) érdemes néhányat - a tényszerű hitelesség kedvéért - teljes terjedelmében is visszaidézni, hiszen a háború után született fiatal generáció hazánk II. világháborús történetével kapcsolatban - és itt most nem csak az egyetemi rohamzászlóalj történetére gondolok -, talán még sohasem hallotta a teljes igazságot.

Az egyetemi rohamzászlóalj története egyébként is több, mint a Budapest ostroma alatt a város védelmében részt vett egyik harcoló alakulat története. Sokkal inkább olyan igaz keresztény szellemben nevelkedett magyar fiatalok története, akik (s talán az események ismeretében nem túlzás ezt kimondani) - amikor a legnagyobb szükség volt rá - „megcselekedték, amit megkövetelt a haza!"

Az egyetemi rohamzászlóalj történetét nem csak a mai egyetemistáknak érdemes elolvasni és megismerni, hanem mindazoknak akik hinni szeretnék, hogy voltak napok, amit ma már senkinek sem kell letagadni (vagy megtagadni!) sőt, - mindenkinek tudnia kell ezekről a korábban még nem publikált, vagy elhallgatott történelmi eseményekről.

Az utóbbi években a történelem kutatásánál (a különböző események megismerésénél, illetve megismertetésénél) előtérbe került egy új, számomra különösen népszerű forma is, amelyet mikrotörténelemnek neveznek. Ez egy - a térben és időben egyaránt jól behatárolható - történelmi esemény aprólékos, a rendelkezésre álló adatok és források alapján az esemény minél részletesebb megközelítése és bemutatása.

A II. világháború egészéhez viszonyítva az egyetemi rohamzászlóalj története valójában csak egyetlen csepp a tengerben, és mégis, ebben az egyetlen cseppben is tökéletesen visszatükröződik, tökéletesen kirajzolódik a háború minden emberi kegyetlensége és borzalma!

A zászlóalj történetét kutatva (megalakulását, harcait, egykori katonáinak és parancsnokainak sorsát megismerve) szembesülhetünk egy értelmetlen háború számtalan tragédiájával.

Tanulni, okulni kell ezekből a tragédiákból és ezekből a történetekből, mert amikor intellektuális válság van és a történelmi fogalmak viharos gyorsasággal rendeződnek át, még minden megtörténhet!...

Budapest, 1999. szeptember 29.

Józsa Béla

Egyetemi rohamzászlóalj

Az egyetemi rohamzászlóalj megalakulásának és harcainak rövid története

Hazánk II. világháborús történetírása során „egyetemi rohamzászlóalj" volt a budapesti csatában bevetett két (egymástól római számokkal megkülönböztetett) diák-alakulat megnevezése.

Az egyetemi rohamzászlóalj(ak) felállítására azért látszott célszerűnek, hogy megakadályozzák az egyetemisták nyugatra történő kiszállítását, illetve, hogy a kiképzetlen egyetemisták ne kerüljenek „ágyútöltelékként" különböző honvéd alakulatokhoz.

Az I. Egyetemi rohamzászlóalj felállítását 1944. október 5-én kezdték meg, amely elsősorban a Műszaki Egyetem, a Jogi Kar, illetve az Orvostudományi Kar hallgatóiból, valamint a hozzájuk „csapódó" önkéntesekből szerveződött. Mivel túlságosan sok volt a jelentkező, két zászlóaljat is létrehoztak. Az I. Egyetemi rohamzászlóalj parancsnoka a Műegyetem egyik volt diákja (a zászlóalj egyik szervezője), Elischer Gyula tartalékos tüzér hadnagy lett.

A zászlóalj elhelyezési körlete: 1. század (pk. Ágoston István hadnagy) a Marczibányi téri céllövölde épülete, majd a Rákóczi Gimnázium épülete; 2. század (pk. Szamódy Olaf repülő-hadnagy) a Baár-Madas Leánygimnázium épülete; 3. század (pk. Egerszegi Sándor zászlós) a Lövölde utcai-, majd a Medve utcai iskola épülete volt.

December elején Sipeki-Balás Lajos százados (az 1936-os berlini olimpián is szerepelt magyar öttusacsapat egyik tagja) vette át a zászlóalj fölötti parancsnokságot, aki 1935-ben végzett a Ludovika Akadémián, majd később, 1940-től 1944-ig a Műegyetem gépészmérnöki karára vezényelték, mint a hadiműszaki törzskarba jelölt tisztet. Ezt követően, 1944. március 26-tól november 4-ig a Székely Határvédelmi Parancsnokság anyagi osztályán teljesített szolgálatot.

1944. december 24-én a hűvösvölgyi szovjet betörés miatt riadóztatták az I. Egyetemi rohamzászlóaljat, majd járőrszolgálatra osztották be Zugliget és Hűvösvölgy területén.

Már ezen a napon, tehát december 24-én megtörtént az első kisebb összecsapás a rohamzászlóalj katonái és a szovjet alakulatok között,

amely előrevetítette annak árnyékát, hogy az I. Egyetemi rohamzászlóalj általános elhelyezési körlete (a Rózsadomb) hamarosan komolyabb harctevékenység színhelye lesz.

1945. január 25-én Sipeki-Balás Lajos százados súlyos sebesülését követően Nagy Zsombor csendőr százados lett az egyetemi rohamzászlóalj parancsnoka. Január 30-án a felsőbb parancsnokság elrendelte a Rózsadomb kiürítését. A harcok ezek után már csak egészen kis területre, a Várhegy környékére koncentrálódtak.

1945. február 11-én a teljesen körülzárt, a lőszerből, élelmiszerből, gyógyszerből kifogyott német és magyar alakulatok végső kétségbeesésükben megkísérelték a kitörést. Az egyetemi rohamzászlóalj tagjai szabadon választhattak: a budai hegyeken keresztül áttörik magukat a szovjet vonalakon és megpróbálják elérni a Budapesttől már csak 25-30 km-re álló, Mány - Szomor - térségében (Budapest bekerített védőinek felmentéséért) harcoló, de a szovjet gyűrűt feltörni sehogyan sem tudó német csapatokat, vagy civil ruhába öltözve próbálnak megmenekülni a hadifogságtól.

Az eredetileg 600-650 fős egyetemi rohamzászlóaljból mindössze 32 fő választotta a reménytelen vállalkozásnak látszó kitörést. A többiek a Várban maradva hadifogságba estek, illetve voltak olyanok is akik (élve parancsnokuk, Nagy Zsombor százados által biztosított lehetőséggel), megpróbáltak civil ruhát szerezni, és kivonva magukat a további harcokból igyekeztek túlélni a „felszabadulás" első napjait.

A kitörést választók közül Babinszky főhadnagy és néhány fős csoportja a pasaréti Vasas (korábban: BBTE) pálya közelében, míg egy kb. 15 fős, jól felfegyverzett csoporttal kitörő Nagy Zsombor százados Páty térségében vesztette életét. (A legújabb kutatási adatok szerint a Vasas pályánál elesett Babinszky főhadnagy nem azonos az egyetemi rohamzászlóalj egykori századparancsnokával, de ettől függetlenül egészen biztos, hogy Babinszky főhadnagy a kitörés során - ismeretlen helyen - elesett)...

Az egyetemi rohamzászlóalj tagjai közül mindössze néhány (talán 4-5) főnek sikerült élve áttörni az orosz vonalakon. Közülük hárman (név szerint: Kokovay Gyula, Hídvégi Béla, és Both Attila) Mány község térségében érték el a német állásokat!...

Első fejezet

Budapest, 1944. őszén...

Mielőtt rátérnénk az egyetemi rohamzászlóalj történetének részletes tárgyalására, néhány mondat erejéig feltétlenül szót kell ejtenünk azokról az általános katonai- és politikai eseményekről is amelyek 1944. őszén Magyarországon történtek, illetve arról az általános közhangulatról is, amely ezekben a hónapokban az ország fővárosát jellemezte.

1944. nyarának végén - a főváros nagyobb katonai és ipari központjai ellen végrehajtott szórványos angol-amerikai terrorbombázások ellenére - még viszonylag békésnek mondható hangulat uralkodott Budapesten. A forró napokon megteltek az uszodák, esténként zsúfoltak voltak az éttermek és a kávéházak, magyar vígjátékokat és német revüfilmeket játszottak a mozik. A fővárosban élő lakosság jelentős része ekkor még csak az újságok és a filmhíradók nyomán szembesült a háború borzalmaival és sokan elképzelni sem tudták, hogy ez a háború valaha is elérheti Budapestet.

A „Kárpáti Híradó" október 1-i számának egyik „legfontosabb" közlése még mindig (csak) az volt, hogy: „Hétfőre virradó éjszaka megszűnik a nyári időszámítás, hajnali három órakor kettőre állítják az óramutatókat!" Mindenesetre azok az újságok, amelyek a budapesti mozik műsorait is közölték, a filmek címei mellett fontosnak tartották azt is megemlíteni, hogy mely mozikban található „kényelmes és modern óvóhely".

A békésnek tűnő közhangulatot ekkor még szinte semmi sem zavarta meg és nagyon távolinak tűnt az ország fővárosáig ekkor még el sem hallatszó ellenséges ágyúk dörgése. Aztán alig telt el néhány hét és október közepére már hadszíntérré vált Magyarország jelentős része: hamarosan Debrecen - Szolnok - Kecskemét térségében állt a front. A Tiszántúl elvesztésével egy időben az ország szempontjából sorsdöntő politikai változásokra került sor.

A magyar kormányzó körök - élükön Horthy Miklóssal - titokban már hetek óta keresték a háborúból való „kiugrás" lehetőségeit. Horthy - miután felismerte, hogy a németek elveszítették a háborút - sze-

rette volna elkerülni, hogy Magyarország két idegen haderő csatateérévé váljék. „A háborúnak, ha végleg elvesztettük, azonnal véget kell vetnünk." - írta visszaemlékezésében Horthy, aki fegyverszünetet akart kötni a Szovjetunióval, de a németek (okulva a román „kiugrásból") ekkorra már megtették a szükséges ellenlépéseket.

Az 1944. őszén lezajlott katonai és politikai eseményeknek ma már viszonylag nagy irodalma van, ezért itt most csak néhány fontosabb és érdekesebb esemény ismertetésére szorítkozunk:

1944. október 15-én (vasárnap) kellemes őszi napra ébredtek a Budapestiek. Azok az emberek akik ennek a napnak a reggelén az Eskü (mai nevén Március 15.) térre mentek és ott részt vettek a belvárosi plébániatemplom reggeli miséjén, a templomból kijövet rövid tűzharcnak lehettek szemtanúi. Magyar katonák és ballonkabátos civilek lőtték egymást, majd a civilek az Eskü tér 3. számú házból kihoztak egy szőnyegbe csavart „testet" és azt egy teherautóra dobva elhajtottak. A Mussolini kiszabadítása révén elhíresült Otto Skorzeny SS-Obersturmbannführer (alezredes) újabb vakmerő akciójának lehettek tanúi az éppen arra járó Budapestiek. Skorzeny emberei ezúttal nem mást, mint ifjabb Horthy Miklóst, a magyar kormányzó fiát (az úgynevezett „kiugrási iroda" vezetőjét) rabolták el egy szőnyegbe csavarva. Arról nincsenek adatok, hogy szűk családi körben szólították-e a kisebbik Horthy fiút „Miki"-nek, az viszont tény, hogy a németek ennek az akciónak - nem minden irónia nélkül - a „Miki egér" fedőnevet adták...

Horthy csak valamikor dél körül értesült fia elrablásáról. Ekkor azonban a kormányzó menye, özvegy Horthy Istvánné közreműködésével már útban volt a rádió felé az a korábban megfogalmazott kiáltvány - és Tavaszi Sándor rádióbemondó hamarosan fel is olvasta azt -, amely tudatta a nemzettel, hogy a háború elveszett, és Magyarország fegyverszünetet köt eddigi ellenfeleivel.

„Olyan nép, amely egy már elvesztett háborúban szolgalelkűséggel idegen érdekek védelmében utóvédharcok színterévé engedné tenni apáitól öröklött földjét, elvesztené a világ közvéleménye előtt megbecsülését. Ezért közöltem a német birodalom itteni képviselőjével [Edmund Veesenmayer *(a szerző megjegyzése)*], hogy eddigi ellenfeleinkkel előzetes fegyverszünetet kötünk, s velük szemben minden ellenségeskedést beszüntetünk." - tartalmazta többek között a rádióban elhangzott Horthy-proklamáció.

A kormányzó kiáltványa nem mindenkit ért váratlanul. Sokan voltak, akik a háború befejezését valamilyen megegyezés, fegyverszünet,

vagy fegyverletétel formájában már régóta remélték. De a proklamáció csak a harcok beszüntetését és a fegyverszüneti tárgyalások megindítását említette - nem fegyverletételt!

A román „kiugrás" után a németek messzemenően gondoskodtak arról, hogy hasonló eset magyar szövetségeseikkel már ne fordulhasson elő, ezért a kiáltvány elhangzása után azonnal magukhoz ragadták a további kezdeményezést. Garantálva Horthy egyetlen fiának életét, a németek már másnap visszavonatták ezt a kiáltványt sőt, arra kényszerítették Horthyt, hogy az általuk támogatott Szálasi Ferencet nevezze ki miniszterelnöknek. Budapest néhány órán belül a német és magyar fegyverraktárakból felszerelt nyilas-hungarista pártszolgálatosok kezén volt.

Ezekben a sorsdöntő történelmi órákban a rádió a legkülönfélébb műsorszámokkal „szórakoztatta" a budapesti eseményekről újabb és újabb híreket váró hallgatókat. Délután öttől éjfélig volt kamarazene, cigányzene, orgonával kísért egyházi zene, bárdalok, szózat, himnusz sőt, tévedésből még a Horthy-indulót is lejátszották...

A Horthy családnak - a németek utasítására - azonnal el kellett hagynia Magyarországot. Csak a legszükségesebb személyes holmikat vihették magukkal.

Az 1944. őszén még a Horthy-család takarító személyzetéhez tartozó Tóka Józsefné háború utáni visszaemlékezése:

„Elindulásuk előtt a németek közölték Horthyékkal, hogy semmiféle értéktárgyat vagy pénzt nem vihetnek magukkal. A rajtuk lévő ruhákon kívül személyenként csak egy-egy darab könnyű bőrönd elvitelét engedélyezték. A bőröndök tartalmát a németek a következőkben határozták meg: két váltás fehérnemű, két pár cipő, egy öltözet ruha, egy kabát.

Horthy Miklós ruháit Kerencsy Miklós főkomornyik csomagolta be. Horthyné, Horthy Istvánné, és a kis Istvánka ruháit pedig Szentmiklóssy komornyik csomagolta, aki eddig is Horthyné szolgálatában állt. A németek különös kegyként megengedték, hogy a hároméves Istvánka részére a szakács becsomagolhasson az útra kedvenc süteményeiből annyit, amennyi egy aktatáskánál nem nagyobb kis bőröndbe belefér."[1]

Október 17-én Horthy különvonata kigördült a Kelenföldi pályaudvarról és német katonai kíséret mellett egy bajorországi kastélyba szállították őket, ahol - egészen a háború végéig - „házi őrizetben" kellett maradniuk. (Egyébként a németek ígérete ellenére az ifjabb Horthy Miklós a későbbiek során mégsem csatlakozhatott a családhoz.)

Ez idő alatt Budapesten kezdetét vette a város eddigi történetének legdrámaibb és legsötétebb időszaka. Az egyszerű, a politikához mit sem értő emberek pedig (mint az ekkor már hullani kezdő őszi falevelek a széllel) akaratlanul sodródtak a mindjobban felgyorsuló, majd végzetessé váló drámai események felé.

A Horthy-kiáltvány elhangzása után a magyar katonai parancsnokságokon tartózkodó német tisztek is megtették a szükséges intézkedéseket és burkolt vagy nyílt fenyegetésekkel elejét vették minden nagyobb szabású akciónak. A német erőkkel való szembefordulás vagy legalább a harcok beszüntetése azért is vált lehetetlenné, mert a szovjet fél egyáltalán nem volt hajlandó fegyverszünetről tárgyalni, csak feltétel nélküli fegyverletételről! A magyar tisztikar egy része egyáltalán nem volt németbarát, de a németekkel való fegyveres konfliktust ők sem vállalták, mert nem lehettek biztosak abban, hogy a legénység egyetért-e velük. A szovjet oldalra való átállást pedig - már csak elvi okokból is - elvetették!...

A Magyar Futár 1944. október 25-i száma képes beszámolót közölt a hatalom átvételéről, s többek között ezt írta:

„A nép erős keze ragadta meg október 15-én a magyar állam szekerének gyeplőjét, s fogta vissza, egyetlen lépéssel a szakadék előtt a sors lovait, amelyeket hitvány és becstelen kocsisok hajszoltak a pokol mélysége felé, készen arra, hogy maguk az utolsó pillanatban leugorjanak, s a csontot szétzúzó, az életet feltámadás nélküli halálba zuhanó sötétbe ne kerüljön más, csupán a nemzet, a jámbor paraszt, a becsapott munkás, s a tisztességes értelmiségi dolgozó."

A magyar társadalom megosztottsága, különösen az október 15-i események után, még tovább mélyült. A többség véleménye nem azon oszlott meg, hogy az orosz, vagy a német megszállást válasszuk-e. A fő kérdés az volt, hogy támogassuk-e továbbra is a németeket (és velük együtt a nyilasokat), vagy álljunk ellen, és próbáljunk semlegesek maradni. Sokan még mindig bíztak egy angol-amerikai intervencióban - s bár ezek a remények ma már csak illúziónak tekinthetők -, de ekkor az emberek egy része még hinni akart a csodákban.

A szovjet megszállást és a szovjet csapatok oldalán való harcot a németek ellen, talán csak magyarság 5-8 %-a vállalta volna. Ezek elsősorban a politikai- és faji okokból üldözött személyek voltak, de olyanok is sodródtak erre az oldalra, akik korábban túlzottan elkötelezték magukat a jobboldal mellett.

A magyar polgári, földbirtokos, gazdálkodó, és paraszti rétegekben még élénken élt a negyedszázad előtti Kun Béla - Szamuelly Tibor-féle vörös rémuralom emléke. Sem a magyar társadalom nemzeti érzelmű része, sem az erdélyi- és délvidéki harcok elől menekülő fiatal egyetemisták nem voltak hajlandók a szovjet oldalon fegyveres harcot vállalni a németek ellen. Kétségtelen, hogy jó néhány száz fiatal a „Diákegység Mozgalom", a „Magyar Nemzeti Felkelés", a „Magyar Diákok Szabadságfrontja", stb. mozgalom hívévé vált, de még a később megalakuló „Görgey" és „Táncsics" zászlóaljak sem kerültek soha olyan helyzetbe, hogy a Vörös Hadsereggel karöltve fegyveresen fordultak volna szembe a német csapatokkal. Szabotázs és egyéb akcióikat többnyire a nyilas, nemzetiszocialista csoportok ellen hajtották végre. Még az 1945. februárjában alakult úgynevezett „Budai Önkéntes Ezred" is csak nagyon rövid ideig harcolt a szovjetek oldalán a végsőkig kitartó német és magyar csapatok ellen.

Egyébként a magyar ifjúság körében már 1944. őszén, sőt ezt megelőzően is felvetődött az ország további sorsának aggasztó gondolata, a „hogyan tovább" kérdése.

„Bármennyire is visszautasította a magyarság a hitlerizmust, maga a gondolat is, hogy felcseréljék a német megszállást egy sztálinista orosz megszállással - iszonyattal töltötte el a nemzet túlnyomó többségét. Sokan emlékeztek még 1918-ra, mások pedig most járták meg az orosz frontot."[2]

Az erdélyi és a délvidéki harcok elől Budapestre menekült egyetemi hallgatók előtt már az 1944. szeptember 28-i tordai ütközet után nyilvánvalóvá vált, hogy nem térhetnek vissza otthonaikba. Kollégiumokban, hónapos szobákban (albérletekben), rokonoknál húzták meg magukat, és tehetetlenül néztek a bizonytalan jövő felé.

Az egyetemi zászlóalj (néhány leírásban műegyetemi zászlóalj) felállításának gondolata 1944. októberének első napjaiban született meg. Ekkor vették tervbe a Műegyetem III. és IV. éves hallgatóinak Németországba való kitelepítését, míg az I. és II. éves hallgatóknak leventeként kellett volna nyugatra távozni. Az egyetemi ifjúság jelentős része azonban nem akarta elhagyni az országot. A kitelepítés helyett többen is a maradás mellett döntöttek, vállalva az ezzel járó katonai szolgálatot, s az elkerülhetetlennek látszó fegyveres harcot.

Az egyetemi rohamzászlóaljra vonatkozó távlati terv egyébként az volt, hogy az alakulatot a teljes felszerelés után egy dunántúli kiképző-

táborba vezénylik, ahol gyalogsági alapkiképzést kaptak volna. A zászlóalj „tisztikara" (a három század parancsnoka) tartalékos tisztként, illetve hadapród őrmesterként szolgáló egyetemi hallgatókból, a szakaszparancsnokok a leventemozgalom keretein belül már jól kiképzett, rangot elért egyetemistákból (karpaszományos honvédekből) állt volna.

A kitelepítésben érintett diákok részére kiküldött SAS-behívók szövege szerint december 8-án, a Keleti pályaudvaron kellett volna jelentkezni az egyetemistáknak. („Aki nem tesz eleget a behívásnak az felkoncoltatik!" Mindehhez Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter még azt is hozzáfűzte, hogy: „Ha a behívott nem jelentkezik, akkor a halálos ítéletet az egyik családtagján kell végrehajtani.") A rádió közlése szerint: „A Műegyetem III. és IV. éves hallgatói december 8-án reggel 8 órakor a Keleti pályaudvarról Németországba, egyelőre ismeretlen helyre indulnak". (A hírek Breslaut, Szilézia fővárosát említették)...

Az egyetemisták többsége azonban - mint ahogyan már említettük - semmiképpen sem akarta elhagyni Magyarországot. A bizonytalan utazás helyett sokan a még bizonytalanabb maradás mellett döntöttek.

Azok az egyetemisták akik nem akartak nyugatra menni, jelentkezhettek a Budapest védelmére ekkor már városszerte szerveződő, a fegyveres harcot is vállaló alakulatok egyikébe. Ezek az egységek (pl. a Prónay-különítmény, a Vannay-riadózászlóalj, az Egyetemi rohamzászlóalj, a különböző nyilas- és hungarista csoportok) hadrenden kívül felállított alakulatok voltak, amelyeknek csak egy közös vonása volt: ha különböző érdekből is, de mindegyik a budapesti védősereg oldalán harcolt!

Az első ilyen „szabadcsapatot" Prónay Pál huszárezredes (lajtai bán, az 1920-1921 -es nyugat-magyarországi felkelés egyik elhíresült vezéralakja) kezdte szervezni. Prónay már november első napjaiban toborzó irodát nyitott a Kaplonyi (ma Henszlmann Imre) utca 3. szám alatt az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik irodahelyiségében sőt, az ekkor már 70 éves(!) katonatiszt időnként személyesen is kiállt az Apponyi térre, hogy embereket toborozzon. (Egyébként a Prónay-különítmény jelvénye egy zöld pajzson fehér kettős kereszt volt.) Több egyetemista is jelentkezett ennek a kétes hírű, de közismert nevű idős tisztnek a különítményébe - közöttük e könyv megírásához a legtöbb segítséget nyújtó Vass Dénes, valamint Szántay Lajos és Szántay Endre (két testvér) -, akiket aztán Elischer Gyula, az egyetemi rohamzászlóalj egyik szervezője és első parancsnoka később rábeszélt arra, hogy lépjenek át az ő általa szervezett alakulatba. Emiatt az amúgy is hirtelen haragú Prónay majdnem megütötte Elischer Gyulát (aki mellesleg az unokaöccse volt).

Elischer Gyuláról, valamint a zászlóalj megalakulásának történetéről a későbbiekben (könyvünk második fejezetében) még részletesen is szó lesz!...

Nem minden egyetemista döntött azonban a Magyarországon való maradás mellett. Bartha Tibor, a kitelepülést választó egyetemisták egyikének visszaemlékezése ezekre a napokra:

„Bementem a Műegyetemre. A Gellért teret éppen előttem érte egy alacsonyan szálló szovjet repülőgép légitámadása. A villamosból kiugráló emberek egyenesen belerohantak a szétfröccsenő aknaszilánkokba. Vértócsákban fekve csodálkoztak, hogy miért kellett meghalniuk?

Rajztermünkben verekedés hangjaira léptem be. Egyik évfolyamtársam „plutokratának" nyilvánítva magát, becsmérelte a másik nyilaskarszalagját, majd kifogyván a szóból, ádáz dühvel és ököllel estek egymásnak, és vért csöpögtetve, szó nélkül távoztak. Mindez valahogy beleillet a mai helyzet tébolyultságába: lám vannak, akik a levegőben lógó ostrom dermesztő hangulatában ölre mennek a „gazdagok totál uralmáért" - vagy egy karszalag kétes becsületéért.

Lent a Gellért téren a hírlapárus két halott között is tovább árult. Az egyik hetilap, öles betűkkel a címoldalán, imigyen szól Budapest lakosságához: „Vigyázz Malvin, jön a kanyar!" Felderített ez a tipikusan magyar akasztófahumor! Lehet, hogy most mindenünk odavész, de a humorunk elpusztíthatatlan!"

Budapest lakossága egyszerűen nem akarta észrevenni, hogy a háború elérte a fővárost. A közeledő karácsonyra készülődve mindenki megfeledkezett a valóságról és a korabeli újságok tudósításai sem utaltak arra, hogy az embereknek számolni kellene egy hetekig (esetleg hónapokig!) elhúzódó ostrom lehetőségével.

„A Budapest körüli arcvonalakon meghiúsultak a bolsevisták újabb támadásai" - írták a korabeli lapok, amelyekben a sporthírek még mindig érdekesebbnek tűntek, mint a harctéri jelentések: a labdarúgó hadibajnokság utolsó fordulójában a Ferencváros 4:0-ra verte a BSZKRT csapatát. A Magyar Posta több helyen is megjelenő „igencsak fontos" közlése pedig ezekben a napokban az volt, hogy 1945. január 1-től kivonják a forgalomból azokat a bélyegeket, amelyeken

Horthy Miklós arcképe látható. Más újságok arra hívták fel a tisztelt lakosság figyelmét, hogy: „Az idei éjféli szentmise kivételesen 20 órakor kezdődik!"...

Az éttermek és mulatók (főként magyar és német katonatisztekből álló) közönségének hangulatára azonban akaratlanul is rányomta bélyegét a kor nagy slágere: „Csak egy nap a világ, csak egyetlenegy nap az életünk. Ki tudja, mi vár ránk, ki tudja, holnap mire ébredünk?"...

1944. december 3-án a nyilasok nagygyűlést rendeztek a Magyar Művelődés Házában (a mai Erkel Színház épületében). A rendezvényre minden érdeklődőt beengedtek (öt szál cigaretta volt a belépő, az összegyűjtött cigarettákat a fronton harcoló katonáknak szánták)...

Három nap múlva, december 6-án a főváros körül zajló harcok elérték Pestszenterzsébetet is. A „Boráros tér - Pestszenterzsébet" között közlekedő 32-es villamoson valaki fekete zsírkrétával áthúzta a Pestszenterzsébet feliratot és ezt írta fölé: „Front". A II. világháború során minden bizonnyal ez volt az egyetlen olyan villamosjárat, amelynek egyik végállomása közvetlenül a frontvonalban volt. Többször előfordult, hogy az egységeiktől lemaradozó német katonák is felszálltak erre a villamosra, és így jutottak ki az első vonalba. A civil utasok ilyenkor udvariasan átadták az ülőhelyet a teljes menetfelszerelést, gyakran géppisztolyokat, páncélöklöket is cipelő német katonáknak...

Második fejezet

Szervezés, megalakulás...

Az egyetemi rohamzászlóalj szervezésének és megalakulásának története elválaszthatatlanul összefonódott egy fiatal tartalékos tüzér hadnagy, Elischer Gyula (a Műegyetem volt diákja) - a zászlóalj szervezője és első parancsnoka - nevével.

Thurzóbányai Elischer Gyula a Felvidékről, polgári-nemesi családból származott, akinek édesapja és nagyapja neves orvosprofesszorok voltak.

Elischer Gyula családja több felbecsülhetetlen értékű gyűjteményt ajándékozott a magyar nemzetnek. Ezek közé tartoztak a Magyar Tudományos Akadémiának átadott értékes Goethe relikviák, illetve egy - a Szépművészeti Múzeumnak átadott - első lemezről készült Rembrandt, Dürer, és Holbein metszet gyűjtemény is.

A huszas és harmincas években készült magyar bankjegyeken is ott szerepelt az Elischer név, Elischer Viktor neve...

Elischer Gyula 1937 - 1942. között a magyar királyi József Nádor Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetem építészmérnöki karán végezte tanulmányait, közben katonai szolgálatot is teljesített, a budapesti „Bercsényi" fogatolt tüzér osztálynál. Tiszti iskolát végzett és letette a tiszti vizsgát. 1941-ben (már tartalékos tüzér zászlósként) az I. hegyitüzér-osztállyal az elsők között lépte át a szovjet határt.

Egy meghátráló magyar egység megállításáért és az ellentámadás azonnali megindításáért „Signum Laudis" (kormányzói elismerés) kitüntetésre terjesztették fel.

Mint felderítő tiszt, többször volt szemtanúja olyan borzalmas kegyetlenkedéseknek, amelyet a visszavonuló szovjet csapatok követtek el saját lakosságukkal szemben. Iszonyattal töltötte el mindaz, amit a „szovjet paradicsomban" Sztálin kommunizmusából látott. Édesapja egyik kollégájától, Orsós Ferenc professzortól (a Szmolenszk melletti Katyn-nál elkövetett szovjet tömeggyilkosságot vizsgáló nemzetközi bizottság tagjától) szinte első kézből értesült a lengyel tisztikar barbár lemészárlásáról. Mindez sokszorosan megerősítette benne a kommunizmussal szemben érzett ellenszenvét.

Elischer Gyula

az egyetemi rohamzászlóalj egyik szervezője és első parancsnoka

(itt még korábbi, az erődítési egységének igazolványképén, hadnagyi rangban)

A budapesti egyetemek 1942. március 15-i ünnepségén Elischer Gyula (és Németh László író) volt az ünnepi megemlékezésre összegyűlt ifjúság szónoka. A pesti Vigadó nagytermében megrendezett ünnepség keretében az egyetemista fiatalok egyaránt hangot adtak mind a szovjet-, mind a németellenes érzéseiknek is...

Elischer Gyula 1942. őszén (már mint okleveles építészmérnök) rövid szakmai tanulmányútra utazott Németországba, ahol egy este szemtanúja volt idős zsidó emberek elhurcolásának. Elischert mélyen megrázták a látottak és néhány napos lelki tusa után elhatározta, hogy az illetékes hatóságoktól kérvényeztetni fogja nevének magyarosítását. Az akkori magyar törvények szerint az új és a régi nevet öt éven keresztül egymás mellett kellett viselni, így thurzóbányai Elischer Gyulából, thurzóbányai Thurzóbányai-Elischer Gyula lett. Nevének megváltoztatása - amelyet akkor ő családja elárulásának tekintett -, a későbbiek során az életét is megmentette. (Erre néhány oldallal később még részletesen is visszatérünk)...

Az 1943-as év tavaszát „Thurzóbányai-Elischer Gyula" már Innsbruckban töltötte, ahol egy építészmérnök tervező irodájában dolgozott.

Hazatérve ismét katonai szolgálatot teljesített, majd 1944. augusztusában (ekkor már hadnagyi rangban) egy erődítéseket építő egység parancsnokaként Kárpátaljára került. Itt érte a román átállás híre, amely azt jelentette, hogy a korábban még katonai szövetségesnek hitt Románia egyik napról a másikra szembefordult német és magyar fegyvertársaival.

Elischer Gyula egységét szeptemberben Zala megyébe irányították, ahol egy új védelmi vonalat kezdtek építeni. A Németország felé menekülő bácskai és bánáti svábok végtelen kocsioszlopainak látványa előrevetítette az árnyékát mindannak a borzalomnak, amit a magyarság várhatott a közeledő szovjet „felszabadítóktól".

Budapesten ekkor már felmerült az egyetemek Németországba való kitelepítésének gondolata, de az egyetemisták többségének nem igazán volt kedve Németországba menni. Sokan döntöttek úgy, hogy a bizonytalan jövőt ígérő utazás helyett a még bizonytalanabb maradást fogják választani, aztán - a háború befejeződéséhez közeledve - majdcsak történik valami.

Az egyetemi rohamzászlóalj megalakulásának történetét ettől a ponttól kezdve az eseményeket részleteiben is jól (vagy talán a legjobban) ismerő Elischer Gyula háború utáni visszaemlékezése alapján követhetjük nyomon:

„1944. szeptember legvége vagy október eleje lehetett, amikor az erődítési egységemtől, amely Zala megyében egy új ellenállási vonalat kezdett kiépíteni, kértem áthelyezésemet egy harcoló alakulathoz. Így a megfelelő engedéllyel Budapestre mentem.

Budapesten jelentkeztem az illetékes katonai hatóságoknál, ahol felvették az adataimat, és egy hét múlva kellett volna újra jelentkeznem. Az elkövetkező napokban összejöttem néhány műegyetemi hallgatóval is, akik felhívták figyelmemet az egyetemek nyugatra történő kihelyezésére és arra is, hogy a fiúknak egy nagy része nem akar elmenni.

Október első felében már több száz egyetemista jelentkezett a Nemzetőr és a Levente zászlóaljakba.[3] Ugyancsak október elején a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület (M.Sr.E.) összejövetelén, az egyesület gépállományának az átmentése, a Műegyetem védelme, és az egyetemi hallgatóság szerepe lett megvitatva. Körülbelül negyvenen-ötvenen voltak jelen. Többek között egy Nyári nevű szigorló gépészmérnök (repülőoktató), Szamódy Olaf gépészmérnök (tartalékos repülő-hadnagy), Hódy Sándor mezőgazdasági főiskolai hallgató.[4] Ennek a csoportnak egy-két tagjával jöttem össze és egyhangú véleményünk volt, hogy az egyetemi zászlóalj felállítása az egyetlen lehetőség megakadályozni, hogy az egyetemi hallgatókat - kiképzetlenül - mint ágyútölteléket vessék be a különféle alakulatoknál."

A Műegyetemi Sportrepülő Egyesület gépeit végül is a Győr melletti Kunsziget község egyik fészerben rejtették el. Már majdnem megérték a háború végét, amikor egy német páncélosalakulat felfedezte őket és (attól tartva, hogy a repülőgépek a közeledő szovjetek kezére jutnak) valamennyit felrobbantották.

Egyébként már 1919-ben is voltak egyetemi zászlóaljak, amelyek jelentős szerepet játszottak az akkori eseményekben. „Ti a jövő emberei vagytok, akik katonai fegyelemnek vetettétek alá magatokat, mert éreztétek, hogy veszélyben a haza" - szólt hozzájuk Horthy az eskütétel napján. Részükre a későbbiek során emlékérmet is adományoztak, amelyen Horthy Miklós portréja mellett a „Hiszek Magyarország feltámadásában", illetve (az érem hátoldalán) „Az egyetemi zászlóaljak tagjainak a történelmi időkben teljesített szolgálatai emlékére" felírat volt olvasható. *(a szerző megjegyzése)*

De most folytassuk tovább Elischer Gyula visszaemlékezését:

„Schubauer Kálmán szerint, aki a Hungária Műegyetemi Diákság lapjának volt a szerkesztője, a műegyetemi zászlóalj felállításának gondolata már 1944. tavaszán is felmerült, amikor német csapatok vonultak el a Műegyetem előtt.

Október elején másodmagammal felmentünk a Honvédelmi Minisztériumba megtudni, hogy mi a módja a zászlóalj felállításának. Nem emlékszem, hogy kivel mentem, lehetett Nyári vagy Szamódy. Ott megértéssel fogadtak és kaptam egy igazolványt, amely szerint a zászlóalj felállításával kapcsolatban szabadon mozoghattam és így nem kaptam harctéri beosztást. Szervezési központként a Marczibányi téri Lövölde helyiségeit és telefonját használhattuk egészen november első feléig. Egyenlőre csak a jelentkezők nevét és címét írtuk fel, és még mindenki otthon lakott. Szamódy és még egy tucatnyi M.Sr.E.-tag volt az első a jelentkezők között, és ez lett a későbbi zászlóalj csírája, mint a 2. század. Szamódy született vezető volt, hihetetlenül bátor, intelligens és megbízható.

Jellemző volt az akkori helyzetre, hogy ezekben a napokban egy barátom azzal a kéréssel keresett fel: puhatoljam ki, mi lenne a budapesti egyetemi diákszervezetek magatartása, ha az erdélyi magyar hadtest - és más magyar alakulatok -, különbékét kötnének az oroszokkal, és átállnának a németek ellen, feltéve, hogy a kormányzó ezt jóváhagyná. Én a gondolattól is idegenkedtem, de ennek ellenére megígértem, hogy kérésének eleget fogok tenni, és azt mondtam neki, hogy jöjjön vissza pár nap múlva a válaszért. (...) Barátom sohasem jött vissza.

Még aznap felkerestem Neráth Vilmost, a Hungária vezérét. Az ő reakciója ugyanaz volt mint az enyém. Egy második hipotézist is feltettem: Támogatnánk-e egy különbékét abban az esetben, ha az angolszász szövetségesek is képviselve lennének a másik oldalon? Neráth Vili szkeptikus volt az angolszász befolyással kapcsolatban, ha nem lennének jelen csapataik. Elvben támogatna egy különbékét, de a németekkel való szembefordulást becstelennek tartotta.

Ezeket a kérdéseket ad hoc beszélgetések formájában jó néhányszor megismételtem a következő napokban és a reakció majdnem minden esetben teljesen azonos volt. Magam és még néhányan hinni akartunk egy angolszász előretörés lehetőségében, mint valami csodában. Szembenézni a valósággal túlságosan borzasztó volt.

Október 15-én, Debrecenből menekült ismerőseim társaságában hallgattam a kormányzói felhívást. A jelenlévők között volt Sztehló Zoltán

debreceni jogprofesszor és Szily Kálmán professzor, egykori közoktatásügyi államtitkár. Amikor a beszéd elhangzott mindannyiunk arcára kiült a rémület. Megkönnyebbülés helyett engem a bizonytalanság fogott el és mindenki mást is, akivel ezekben az órákban módom volt beszélni.

A kormányzói felhívás után rövidesen gyalog mentem haza a Horthy Miklós [*ma: Bartók Béla*] útra és valahol a Gellért-hegy déli oldalán egy német őr állított meg. Hosszú köpeny volt rajtam, de látta a rangjelzésemet. Ennek ellenére nem tisztelgett. Egymásra néztünk. Keserű arccal kérdezte: „Werden auch Sie uns im Stich lassen?" *(Önök is cserben hagynak minket?)* - „Gewiss nicht" *(Biztosan nem!)* - válaszoltam. Sokszor gondoltam vissza erre az önkéntelen válaszra.

Október 15-e után egy-két napig csak egy karszalaggal (amelyen egy halálfej volt) lehetett a Vár közelében közlekedni. Ezeket a karszalagokat a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség adta azoknak akik már harcoltak az orosz fronton. Én is kaptam egy ilyen karszalagot és egy-két nap múlva felmentem a Honvédelmi Minisztériumba, hogy a zászlóalj felállítását kérjem, de semmit sem lehetett elintézni. Az ember nem tudta mi történik.

Horthy Miklós elfogatása (amely a magyar társadalmat még jobban megosztotta), a németek és nyilasok uralma új helyzetet teremtett. Érezni lehetett, hogy a háború - annak minden emberi kegyetlenségével és borzalmával - megérkezett Budapestre.

Én nem tudtam magam azonosítani a nyilasokkal, de még kevésbé tudtam elfogadni egy sztálinista-kommunista megszállást. Hittem az angolszászok nyomasztó anyagi fölényében és a háború kimenetele iránt nem voltak kételyeim. Azért jöttem Budapestre, hogy jelentkezzem egy harcoló alakulathoz! De, hogy megadjam magam, vagy átálljak, az ellene volt mindennek amiben hittem. Most viszont felelősnek éreztem magamat azért, hogy a kiképzetlen egyetemisták ne mint ágyútöltelék legyenek bevetve. Ezt céltalannak és felelőtlennek láttam.

Ezekben az órákban alakult ki az én elképzelésem a zászlóalj szerepéről. Egy erős, jól kiképzett magyar elit egység, egy általános háború végi káoszban mérhetetlen szolgálatot tehetett volna a nemzetnek. Az egység harci szellemét és fegyelmét mindenképpen fenn akartam tartani. Az adott körülmények között ezekről csak hallgatni lehetett, de pontosan ezek szerint cselekedtem megsebesülésem napjáig. Sok lelkes fiatal ember vett részt a zászlóalj felállításában, de sokan nem fogták fel a helyzet egészének súlyosságát, és teljes titoktartásra sem számíthattam. A falnak is füle volt...

Reméltem, hogy sikerül egységünket együtt tartani a háború végéig. Én úgy gondoltam, ha a zászlóalj kiképzés céljából Németországba kerülne, egy ütőképes egység előbb vagy utóbb átverekedhetné magát az angolszász vonalakig. Hogy sikerülne svájci - neutrális - területre menekülni, afelől már kétségeim voltak, mert tudtam, hogy a svájci határ mennyire meg van erősítve. Ennek ellenére ezt a lehetőséget sem zártam ki.

Október végén újra felmentem a Honvédelmi Minisztériumba, ahol megtudtam, hogy mindenhez a nyilasok hozzájárulása szükséges és, hogy Zsakó István a nyilas ifjúsági vezető.

Zsakót én már korábban is ismertem. Apja - úgy emlékszem - a Lipótmezei Elmegyógyintézet főorvosa, ő maga pedig orvostanhallgató volt. Egyszer-kétszer találkoztam is vele különféle társadalmi összejöveteleken. Legutoljára egy medikus bálon egy asztalnál ültünk, de arról fogalmam sem volt, hogy ő egy nagy nyilas. Én középiskolás korom óta „páneurópaista" voltam és ez köztudomás volt. Zsakó is tudta, mert egyszer vitatkozott velem erről. Ezek után nem tudtam mit várjak a találkozásunktól, amikor elmentem hozzá.

Arra már nem emlékszem, hogy hol volt az irodája, de emlékszem, hogy nagy sürgés-forgás volt körülötte, csomó írógép, rengeteg telefon, és főleg - nagy zaj. Zsakó nagyon barátságosan fogadott és azt hiszem, hogy bevitt egy másik szobába. A beszélgetést a már fentiekben leírt érvekkel kezdtem el. Azokat az egyetemistákat is távol kell tartani a harcoktól, akik nem akarnak nyugatra menni az egyetemekkel. Ez csak úgy lehetséges, hogyha együtt tartjuk őket. Ez módot adna komoly kiképzésre is, mely értékes lenne, ha valaha is be kellene őket vetni. Zsakó először azt javasolta, hogy a zászlóaljat a szárnyai alá venné, de erről lebeszéltem, mondván, hogy az csak rossz vért fog szülni, ha az egyetemistákat másképpen kezelik mint a többi fiatalságot, amely alája tartozott.

A műegyetemisták toborzása Schubauer Kálmán és Özvegyi Béla kezében volt. Özvegyi Béla lett a zászlóalj írnoka és Schubauer Kálmán - quasi - a segédtiszt.

Valamikor ez idő tájban Schubauer Kálmán társaságában felkerestem Pálfay vezérkari ezredest, akihez Schubauernek volt családi kapcsolata. Jelen volt még Gesztődy Alfréd vezérkari ezredes, a mozgósítási főosztály vezetője is.[5] Támogatásukat kértük a zászlóalj felállításához. Sajnos a látogatás részleteire és időpontjára már nem emlékszem...

Amíg Zsakó válaszára vártam Schubauer Kálmán, Paor Zoltán és Özvegyi Béla - mint a műegyetemi hallgatóság képviselői - felmentek a Várba, és hosszas várakozás után végre egy éjféli kihallgatást nyertek Kovarcz Emil [*nemzetmozgósítási és hadfelszerelési*] miniszternél, akitől egy levelet kaptak Hindy Iván [*vezérezredes*] városparancsnokhoz, amelyben a miniszter a zászlóalj felállítását támogatta. Mielőtt felmentek, velem is közölték a szándékukat, ami ellen nekem nem lehetett kifogásom.

Ezzel majdnem egyidejűleg - ami talán egy héttel lehetett a Zsakóval való tárgyalásom után - kaptam egy telefonüzenetet a Budai Lövöldében, hogy jelentkezzek a Honvédelmi Minisztériumban egy vezérkari századosnál. Másnap reggel felmentem a Várba és előadtam kérésemet az egyetemi zászlóalj felállításával kapcsolatban. Miután meghallgatott, kiment a szobából, majd egy idő múlva visszajött egy vezérkari ezredessel. Kérésemet megismételtem. Ők azt hitték, hogy mi az egyik pártalakulatba vagy egy speciális új hadosztályba akarunk besorolni. Tárgyalni magasabb rangú tisztekkel - míg én hadnagyi egyenruhában voltam -, már magában véve is elég kínos volt, de most, amikor ellent kellett mondanom, úgy éreztem, hogy az egyetlen lehetőségem megkockáztatni az őszinteséget. Reakciójukat nem tudtam kiszámítani, tudtam, hogy amit teszek veszélyes, átadhatnak a Gestaponak is. A beszélgetés részleteire már nem emlékszem, ahhoz túlságosan izgatott voltam. Kitűnt, hogy egyikünk sem volt nyilas, viszont - úgy mint én - az oroszok előtti fegyverletétellel ők sem tudtak megbarátkozni. Kérték, hogy menjek ki és várjak. A várakozás nagyon hosszúnak tűnt. Mikor behívtak azt mondták, hogy írjak egy kérvényt a fiúk nevében.

A kérvény szövegét már régen átgondoltam, mert ez valójában egy politikai nyilatkozat is volt. Míg Schubauer és a többi műegyetemista mindig „műegyetemi zászlóaljról" beszélt, én a zászlóaljat „egyetemi zászlóaljnak" neveztem. Sok nem műegyetemista is csatlakozott hozzánk. A „Magyar Királyi I. Honvéd" megnevezés a párttól való függetlenséget jelezte. A kérvény szövege összefoglalta mindazt, ami miatt a zászlóalj hivatalosan is megalakult. A kérvényezők létszámát túlbecsültem, mert tudtam, hogy még sokan fognak hozzánk csatlakozni.

Így 800 egyetemi hallgató nevében kértem:

1., Besorolásunkat a hadrendbe - mint Magyar Királyi I. Honvéd Egyetemi Rohamzászlóalj.

2., A zászlóalj magyar területen maradhasson mindaddig míg lehetséges.

3., A zászlóalj maradjon együtt mindaddig míg nem kapott egy alapos gyalogsági tiszti kiképzést.

Az ezredes néhány szót megváltoztatott az én kéziratomon, amit aztán ott legépelt valaki és én aláírtam. Mire vége volt a kihallgatásnak, bizonyos megértés volt közöttünk, hogy sem ők, sem én nem fogjuk megismételni a beszélgetésünk tartalmát. Később valaki mondta nekem, hogy az ezredes unokaöccse is a zászlóaljban van. Sohasem kaptam írásbeli választ a kérvényemre, azonban rövidesen kaptam egy utasítást telefonon, hogy lépjek érintkezésbe a vezérkari századossal, aki egy speciális osztály vezetője.

Az adott címen Mikó Zoltán repülő-százados fogadott.

Irodája a Várban, egy kis palotában volt. Én néhány évvel ezelőtt már jártam ebben a palotában, amikor az akkori tulajdonosai az átépítését tervezték. (Ez lett volna az első önálló építészi megbízatásom.) Most hiányoztak a remek képek, a szőnyegek és a bútorok, a falakon térképek voltak, és sivár irodai bútorok ormótlankodtak a parkettás padlón. Tempora mutantur...

Az egyetemi zászlóalj szerepéről volt szó. Mindketten csak kerteltünk és semmi konklúziója sem volt a többszöri találkozásunknak. Én első pillanattól kezdve éreztem, hogy nem bízhatok ebben a tisztben, de nem tudtam, hogy melyik oldalon áll."

Az egyetemi rohamzászlóalj történetével kapcsolatos későbbi események teljes mértékben igazolták Elischer Gyula Mikóval kapcsolatos gyanúját! *(a szerző megjegyzése)*

„November elején Özvegyi Béla felvételezte a zászlóalj pecsétjét és a nyomtatványokat a hadtest gh-tól."[6] - folytatja a visszaemlékezést Elischer Gyula.

Özvegyi Béla karpaszományos honvéd (szigorló gépészmérnök) a Műegyetemen évfolyamtársa volt Sipeki-Balás Lajos századosnak, az I. Egyetemi rohamzászlóalj élére december elején kinevezett új parancsnoknak. (Sipeki-Balás Lajos személyét a könyv negyedik fejezetében majd külön is bemutatjuk!) Bajtársai visszaemlékezése szerint Özvegyi Béla mindvégig nagy hozzáértéssel és hűséggel teljesítette szolgálatát a zászlóalj-írnoki beosztásban. Az ő vállára nehezedett az egyetemi zászlóalj teljes adminisztrációja és valójában segédtiszti feladatokat is ellátott.

Özvegyi Béla sajnos már meghalt, így e könyv megírásakor vele már nem tudtam beszélni, de sikerült felkutatnom Özvegyi Béla Németországban élő lányát, aki több fényképet is eljuttatott hozzám az édesapjáról. Segítőkészségét ezúton is hálásan köszönöm! *(a szerző megjegyzése)*

Az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódó további fontosabb és érdekesebb eseményekről Elischer Gyula így számol be:

„November közepe táján fizettünk először zsoldot, de a fiúk ekkor még sem beöltöztetve, sem felfegyverkezve nem voltak. A zászlóalj szállásait is kiutalták. November 12-től a 2. század Szamódy Olaf vezetése alatt a Baár-Madas leányiskolában, a 3. század a Lövölde utcában, majd a Medve utcai elemi iskolában, a zászlóalj-törzs egy Vérhalom utcai villában lett elszállásolva. Végül november 22-től az 1. század a Keleti Károly utcai Rákóczi Gimnázium épületében került elhelyezésre.

Az orvostan hallgatók között volt Pommersheim sebész-professzor fia is, aki magával hozta apja Wanderer kocsiját. Ő lett a gépkocsivezetőm. (Gyerekkoromban együtt nyaraltunk, de azóta sem láttuk egymást. Különös találkozás volt)...

A pesti fiúk haza-haza jártak aludni, de volt egy riadóláncunk, amely másfél órán belül összehozott mindenkit. Ez a telefonrendszer kikapcsolása esetén is működött. Egy ilyen próbariadó alkalmával csak 3-4 fiú jött elkésve.

Későbbi terveimnek megfelelően, naponta hosszú gyaloglásokat [*menetgyakorlatokat*] rendeltem el és igyekeztem járműveket szerezni. Karácsony előtt már volt több mint két tucat motorkerékpárunk, több mint száz kerékpárunk, két tehergépkocsink (az M.Sr.E. jóvoltából), három személygépkocsink (egy Wanderer, egy Austin, és egy DKW) sőt, egy hátaslovunk is."

A hátasló úgy került a zászlóaljhoz, hogy az egyik mérnökhallgató megkérte Elischer Gyulát, engedje meg, hogy a lovát, amelyet saját falujából, az oroszok elől menekített Budapestre, a Marczibányi téri lövölde fedett részében tarthassa. Miután ellátásáról is gondoskodott (egy kocsi zabot és szénát is hozott vele) és a gondozását ő maga vállalta, Elischer Gyulának semmi kifogása nem volt ellene. *(a szerző megjegyzése)*

„Utasítás szerint Szálasira kellett volna felesküdnie a zászlóaljnak. Másodmagammal hosszas tanácskozás után Szálasi nevét kihagytuk a szövegből az eskü felolvasásakor. Jellemző az ilyen csoportos felesketésekre, hogy a csonkított szöveget soha senki sem tette szóvá, mert valószínűleg senki sem vette észre.

November 5. és december 5. között a zászlóaljat már egy fegyelmezett alakulattá formáltuk át. Sajnos a beöltöztetésre és a fegyver felvételezésére vonatkozó adatok részben hiányoznak, és a különféle visszaemlékezések gyakran egymásnak ellentmondanak. Tény azonban, hogy már ebben az időszakban is voltak fegyvereink, bár nem mind volt a honvédségtől kiutalva. Én sohasem kérdeztem, hogy a fegyvereket honnan szerezték.

A fegyverekkel való bánásmód elsajátítása nem volt probléma. A fiúk egy hét alatt tökéletesen megismerték a géppisztolyokat, a géppuskákat, és puskákat. Sötétben szétszedték és összerakták azokat.

A Műegyetemi Lövész Egylet tagjai távcsöves puskákat is szereztek és így minden századhoz jutott legalább 4-5 darab. Ekkor még nem volt lőszerünk, nem volt „hivatalosan" kiképzés sem, csak majd „ha elmegyünk Budapestről". (...) A zászlóaljat együtt tartani, ellátni és elkerülni a hatóságok figyelmét, majdnem emberfeletti feladat volt.

November legvégén, vagy december elején [*december 8-án*] a Műegyetem nyugatra való kihelyezésére került sor. Akik nem akartak nyugatra menni, azok jelentkezhettek a zászlóaljba. Ezeket Schubauer, Özvegyi és Paor toborozta a Műegyetem aulájában. Az új jelentkezőkkel az első egyetemi zászlóalj elérte teljes létszámát, mely körülbelül 600 fő lehetett. Egy második zászlóalj felállítására is sor került. Ebben Schubauer Kálmánnak volt része.[7] A második zászlóaljról keveset tudtam és soha semmiféle kapcsolatom nem volt velük."

A II. Egyetemi rohamzászlóalj (pk. Csiky Lajos őrnagy) az I. zászlóaljtól független alakulat volt és csak a pesti oldal feladása után, a Margit-szigeten harcoló egységeinek maradványai olvadtak be az ekkor már a Rózsadombon és a Mátyás-hegy alatt harcban álló I. zászlóaljba. *(a szerző megjegyzése)*

„Megsebesülésem napjáig a II. zászlóalj teljesen önálló volt és a Szerb utcában volt elhelyezve. Az I. zászlóalj századonként lett beöltöztetve és fegyverekkel ellátva. Két századnak már nem jutott köpeny, de kaptak helyette fehér báránybőr bekecseket, amely fölött

derékszíjat viseltek a fiúk Ez a fehér bekecs lett a zászlóalj ismertetőjele..." - írja visszaemlékezésében Elischer Gyula.

Az egyetemi rohamzászlóalj-parancsnoksága (a zászlóalj-törzs) egy Vérhalom utcai villában kapott helyet, amelynek lakóit már korábban kiköltöztették. A 1. század Ágoston István hadnagy (december 5-től - 24-ig) parancsnoksága alatt, Tóth Péter és Vilinszky László karpaszományos honvédekkel, mint szakaszparancsnokokkal a Keleti Károly utcában, a Rákóczi Gimnázium épületében kapott szállást. A 2. század Szamódy Olaf repülő-hadnagy parancsnoksága alatt, Harsány Béla karpaszományos honvéd szakaszparancsnokkal a Lórántffy Zsuzsa utcában, a Baár-Madas Leánygimnázium épületében szállásolta el magát. A 3. század pedig Egerszegi Sándor hadapród őrmester (később zászlós) parancsnoksága alatt a Medve utcai elemi iskolában foglalta el körletét.

Mivel a zászlóalj elhelyezése főként iskolákban volt lehetséges (ahol a tanítás ekkor már szünetelt), a tantermekből hálótermeket vagy legénységi szobákat alakítottak ki. November és december hónapokban többnyire csak a vidéki zászlóalj-tagok aludtak a „körletekben", a budapestiek éjszakára hazamehettek.

Budapesten ekkor még csak kevés lakásban volt telefon, ezért a zászlóalj tagjai az állandó kimenő engedélyezése mellett (váratlan helyzetekre is számítva!) „riadóláncot" szerveztek. Egyébként még a zászlóalj-parancsnokság és a századparancsnokságok is többnyire csak hírvivők útján tudtak kapcsolatot tartani egymással. A századparancsnokok a váratlanul kapott „együtt tartási" parancsot a zászlóalj két-három, a tartózkodási körletükhöz legközelebb lakó tagjával közölték, akik hasonló módon, személyesen értesítették a szomszédjukban lakó másik két-három főt. A parancs ilyen módon, láncszerűen futott tovább. Kipróbálva a gyakorlatban is, ezzel a módszerrel egy-egy század legénységét kb. másfél óra alatt lehetett összegyűjteni a körletbe.

Az étkeztetés a Marczibányi téri lövöldében berendezett konyháról történt. A századok a napos tizedesek vezetésével vonultak fel reggelit, ebédet, és vacsorát vételezni. A „laktanyarendet" és a szolgálatot - napos tiszt, napos, ügyeletes, stb. -, valamint az őrszolgálatot a katonai szolgálati szabályzat előírásainak megfelelően tartották.

Az I. Egyetemi rohamzászlóalj létszáma ekkor valamivel több mint 500 fő volt, a századok egyenként 150-170 fős létszámmal rendelkeztek. Ebben természetesen a zászlóalj- és a századok törzseinek állománya is benne volt.

A egyetemi rohamzászlóaljnál 1944. novemberében a zászlóaljparancsnokkal együtt 3 hadnagy, 2 zászlós, 6 karpaszományos őrmester (hadapród őrmester), továbbá néhány karpaszományos tizedes és őrvezető volt.

A századok a műegyetemi fakultások szerint gépészmérnök, építészmérnök, általános mérnök hallgatókból álló legénységgel szerveződtek, de volt közöttük orvos-, illetve állatorvostan hallgató is. Ezeket századonként osztották szét, hogy némileg az „egészségügyi ellátás" is biztosítva legyen!

Később más egyetemek hallgatói is bekerültek az egyetemi rohamzászlóalj soraiba sőt, olyanok is, akik nem is voltak egyetemisták!

Szántay Lajos (a 3. század egykori katonájának) visszaemlékezése ezzel kapcsolatban:

„Sok szülő számára jelentett problémát, hogy a 18 éves, vagy ennél is idősebb gyerekét a nyilas uralom (bevonulással kapcsolatos) statáriális rendelkezése alól hogyan tudná minél kisebb kockázattal kivonni. Így történt meg velem, hogy egy Erzsébet-napi összejövetelen családom jó barátja, a csillaghegyi patikus Tas (Trajtler) Zoli bácsi érdeklődött, hogy mi hogyan oldjuk meg ezt a nehéz problémát, mert a fia is veszélyeztetve van. Elmondtam, hogy mi az egyetemi rohamzászlóaljban vagyunk. (...) Így került az ifjú, 1926-os születésű Tas Zoli, és még sok-sok csillaghegyi fiú az egyetemi zászlóaljhoz. Például Szegedi Gábor és Szegedi Kálmán (a csillaghegyi körzeti orvos fiai), Varga Laci és Varga Karcsi (a békásmegyeri jegyző gyerekei), Hajós Sándor, a Bozsó gyerek, stb..."

Szegedi Kálmán, a későbbiek során, 1945. január 1-én a Pál-völgyi cseppkőbarlang környékén lezajlott harcokban súlyosan megsebesült (a fél lábát elvesztette), majd kórházba kerülve ismeretlen helyen és időpontban meghalt.

Az egyetemi rohamzászlóalj hősi halottairól a könyv végén még külön is megemlékezünk! Elöljáróban itt most még csak annyit, hogy a zászlóalj soraiba önként jelentkező, mindössze 18 éves Tas Zoltán, vagy ahogyan barátai nevezték „Tas Zoli" 1945. január 10-én az „Erdei-lak" vendéglő környékén zajló harcokban életét vesztette!...

Harmadik fejezet

A zászlóalj kiképzése

1944. novemberében hivatásos altisztek még nem voltak az egyetemi rohamzászlóalj tagjai között. Ennek a kiképzés során is megvoltak a hátrányai.

A szakasz- és rajparancsnokok is többnyire csak olyan egyetemi hallgatók (karpaszományos honvédek) voltak, akik a levente, vagy az ifjúvezető képző mozgalom keretében már kaptak valamiféle katonai előképzést és ismerték a szolgálati szabályzat elemeit, vagy egyéniségüknél fogva alkalmasak voltak a vezetésre és társaik el is fogadták őket, mint parancsnokokat.

Néhányan, akik Erdélyben végezték a középiskolát - például Vass Dénes is -, a IX. (erdélyi) Kolozsvári Hadtest területén felállított ifjúvezető képző századokban korábban már komoly alapfokú - a tisztes iskolának megfelelő szintű - katonai kiképzést is kaptak. Ennek keretében fegyvertant, a gyalogsági kézifegyverek ismeretét, és harcászati ismereteket is elsajátították. Közülük kerültek ki a hamarosan megkezdődő önkéntes iskola (tiszti iskola) „szakelőadói". Vass Dénes például a 2. századnál fegyvertant adott elő...

A zászlóalj századai november 16-án (csütörtökön) már hosszabb menetgyakorlatot is tartottak. Ez volt az első „zsoldfizetési nap" is! (A „katonává válás" egyik fontos kelléke a zsold, amely a régi idők óta a hatalom alárendeltjévé teszi a katonát)...

Az egyetemi rohamzászlóalj tagjainak egyenruhája, fegyvere, felszerelése ekkor még nem nagyon volt. Legtöbben cserkész vagy levente viharkabátban jelentek meg a foglalkozásokon. A fegyvertani előadásokra azért mindig akadt valahonnan - legalább mutatóba - egy-egy Mauser-puska, M 36-os golyószóró, Király-géppisztoly, gyakorló sőt, egy-egy éles kézigránát is. Volt zsákmányolt orosz Tokarev-puska, és egy dobtáras géppisztoly is. Az egyetemi zászlóalj tagjai (Elischer Gyula már említést tett róla) megkapták a Műegyetemi Lövész Egylet távcsöves puskáit is.

A fegyverek gyors szétszedését és összeszerelését az önkéntesek - műszaki emberek révén - elég gyorsan elsajátították. Az éles kézigránát

szétszedése volt a legkényesebb művelet, ezt csak a szabadban, megfelelő biztonsági szabályok betartása mellett lehetett oktatni.

Gyergyay Miklós visszaemlékezése az 1. század kiképzésére:

„A kiképzés során fegyverként először a háborús Manlicher- és a francia Lebel-puskákat kaptuk gyakorlásra, majd fokozatosan megismerkedtünk az új harceszközökkel is. Így kaptunk kiképzést az új magyar géppisztoly, gyorstüzelő puska, Vécsey-kézigránát, páncélököl, páncélgránát (srekk), géppuska kezelésére is. Gyakorlati kiképzésünk a Marczibányi téri sporttelepen, a lőtéren, a közeli kiserdőben folyt; majd egy napra a szentendrei utászlaktanyába kerültünk, ahol az épület egyik termében puskatisztítás közben elsült egy fegyver, és lövedéke fejen találta a fal mellett ülő katonát. A kiképzés során felszereltségünk megjavult, alakulatunk meleg alsót, csizmát, báránybőr bekecset vételezett, a régi puskákat az új magyar géppisztolyok váltották fel, s oldalfegyver viselésre is kaptunk jogot."

November 23-án ismét menetgyakorlatot tartottak a 1. századnál. Két óra alatt 15 kilométert kellett megtenniük.

Az alaki kiképzést, a katonás viselkedés formáit, a tisztelgést, jelentkezést, a feljebbvalókkal szembeni magatartást külön nem oktatták. Ezeket már korábban, a leventefoglalkozások keretében minden magyar fiatal kötelességszerűen elsajátította.

A harcászati kiképzés is jobbára csak elméleti jellegű volt. A támadást, a védekezést, a terepen való harcszerű körülmények közötti mozgást, az ellenség előtti fedezékbe vonulást, az álcázás művészetét még nem gyakorolták. (Mindezt néhány nap múlva szó szerint az élet tanította meg azoknak, akik korábban nem kaptak ilyen jellegű oktatást a levente, vagy ifjúvezető mozgalom keretében.) Ezeket a kiképzési hiányosságokat azonban nem lehet felróni a rohamzászlóalj parancsnokainak, akik a szokásos katonai kiképzés menetrendje szerint először az elméleti tárgyakat oktatták. Az eredeti elgondolás egyébként is az volt, hogy a zászlóalj hamarosan - talán még karácsony előtt - egy dunántúli kiképzőtáborba, vagy a Kisalföldre (Érsekújvárra) megy, és a gyakorlati kiképzést majd ott kapja meg.

1944. őszén a Vecsés térségében végrehajtott szovjet páncélostámadást véres ütközetben verték vissza a német és magyar csapatok.

A lövészárkokban megbúvó katonák hihetetlen nyugalommal várták be az ellenséges harckocsik közeledését és szinte közvetlen közelről lőtték ki a támadó szovjet páncélosokat. Ez a harcmodor szinte tökéletes találati biztonságot eredményezett, de nyugodt, kitűnő

idegrendszert és fegyelmet követelt a lövészektől. A páncélököl volt a gyalogos katona legbiztosabb fegyvere a harckocsik elleni küzdelemben.

Erről - az elméleti oktatás keretein belül - az egyetemi rohamzászlóalj tagjai is hallottak sőt, arra is alkalmuk nyílt, hogy mindezt utólag a harcok helyszínén is tanulmányozhassák.

A zászlóalj 2. századát autóbuszokkal szállították ki az elhagyott csatatérre. Az oroszokat ekkor már kb. Pilis községig szorították vissza, tehát nyugodtan körül lehetett nézni a harcmezőn. A zászlóalj jelen lévő tagjai használható fegyverekre vadásztak, de alig találtak valamit. Még a Ferihegyi repülőtéren álló, de már szétlőtt gépekből sem tudtak használható géppuskákat kiszerelni. Látták viszont a háború véres realitását, a lövészárkokba lánctalpakkal beletaposott emberi roncsokat, a harckocsikban bent égett hullákat, a szétszóródott véres emberi maradványokat.

November 25-én általános „együtt tartás" volt a zászlóaljnál, majd november 28-án harcászati- és lőgyakorlaton vettek részt a Hűvösvölgyben, illetve a hárshegyi cserkészpark lőterén. A lőgyakorlat a rendelkezésre álló néhány Mauser puskával és egy-két géppisztollyal történt.

November végén egy váratlan és kellemetlen incidens zavarta meg a zászlóalj-parancsnokságát. Egy ismeretlen - magát magasrangú tisztnek állító egyén - telefonon felhívta Elischer Gyulát, hogy a rohamzászlóalj egyik századát azonnal indítsa el a Megyeri Vízművekhez, ahol védőállásba kell menniük. Írásbeli parancsot később küld - mondta. Elischer megtagadta az ismeretlen egyén parancsának teljesítését és letette a kagylót. De azonnal felhívta Zsakót, az ifjúsági vezetőt és közbelépését kérte a fegyvertelen, kiképzetlen egyetemisták bevetésének elhárítására. Zsakó Kovarcz Emil mozgósítási miniszterhez irányította Elischert, aki fel is kereste Kovarczot a királyi Várban lévő irodájában. Kovarcz megértően viselkedett és megnyugtatta Elischer Gyulát, hogy az egyetemi rohamzászlóaljt nem fogják kiképzetlenül bevetni. Kovarcz higgadt viselkedése és megértése megnyugtatónak látszott a jövőre nézve is.

A Honvédelmi Minisztérium utasítása szerint a katonai esküd tételkor az egyetemi rohamzászlóalj tagjainak is Szálasira kellett volna felesküdni, de Elischer Gyula úgy határozott, hogy Szálasi nevét kihagyja az eskü szövegéből. (Ezt - mint már leírtuk - senki sem vette észre.) Az eskütétel pontos időpontjára vonatkozóan nem kerültek elő hiteles ada-

tok. Vass Dénes úgy emlékszik, hogy a 2. századot csak valamikor karácsony másnapján akarták felesketni, de a szálláskörlet udvarán felsorakoztatott századot egy akna becsapódása után szét kellett oszlatni, és az eskütétel végül is elmaradt.

Az egyetemi rohamzászlóalj állománya november végére már jócskán meghaladta az ötszáz főt. Ez nem kis probléma megoldása elé állította Elischer Gyulát, hiszen hadnagyi rangjához képest már így is egy túlságosan nagy létszámú egység felett rendelkezett. Más zászlóaljak parancsnokai általában törzstiszti (őrnagy, alezredes), de legalábbis századosi rangú tisztek voltak.

1944. december 5-én Sipeki-Balás Lajos IX. féléves gépészmérnökhallgató, hadiműszaki törzskari százados vette át a parancsnokságot az I. Egyetemi rohamzászlóalj felett. Sipeki-Balás Lajos kinevezését az indokolta, hogy mint hadiműszaki törzskari tiszt a Műegyetemen végezte tanulmányait. Egyik jelentkezése alkalmával a Honvédelmi Minisztériumban találkozott régi jó ismerősével Lovászy Olivér őrnaggyal, aki felajánlotta neki az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokságát. Lovászy - a későbbiek során - a felszerelésben is sok segítséget nyújtott. Sipeki-Balás Lajos számára nagyon fontos volt, hogy a ruházatot és a felszerelést a Honvédség adja és ne egy valamiféle, a Nyilaskeresztes Párttól függő szervezet. Az elkövetkezendő időkben így Sipeki minden pártvonalról történő beavatkozási kísérletnél (például Zsakó ifjúsági vezető, Kovarcz mozgósítási miniszter, stb.) ügyesen és sikerrel tudott azzal érvelni, hogy az egyetemi rohamzászlóalj hadtest-közvetlen alakulat, és a zászlóalj állományával, fegyverzetével és felszerelésével csakis az I. hadtest parancsnoksága rendelkezhet!

Visszaemlékezésében Elischer Gyula így ír erről a napról:

„December 5-én Sipeki-Balás Lajos százados felkeresett és hivatalosan átvette a zászlóalj parancsnokságát, de ugyanakkor kijelentette, hogy ameddig az egység még Budapesten van, addig én továbbra is lássam el teendőimet, mint eddig."

Egyébként az egyetemi rohamzászlóalj tagjai egészen eddig a napig még sorozva sem voltak. December 6-án és 7-én a Rákóczi Gimnáziumban bonyolították le a sorozást. A „sorozó orvosok" a zászlóaljban lévő orvostanhallgatók voltak és a minden különösebb ceremónia nélkül lebonyolított sorozáson természetesen mindenki „megfelelt", mindenki alkalmas lett.

December 6-án a 2. század még egy rögtönzött kis Mikulás-napot is tartott a szálláskörletében, a Baár-Madas Gimnázium épületében. Hallgatólagosan Horthy Miklós névnapját is megünnepelték. A jól sikerült estén a Gundel-pince legjobb italait, többek között Mária Terézia brandyt is ihattak a fiúk, mert a Gundel-család egyik tagja, Gundel István építészmérnök hallgató is tagja volt az egyetemi rohamzászlóaljnak. Az est fénypontja az a diavetítés volt, amelynek keretében Szamódy Olaf hadnagy - egyébként kitűnő sportember, akit szolgálaton kívül minden egyetemista tegezhetett -, a balatoni vitorlás múltjáról, nyári élményeiről készült képeit mutatta be: és ezeken nagyon sok csinos, fürdőruhás hölgy is szerepelt. Ezek a derűs percek ha ideig-óráig is, de feledtették a zászlóalj tagjaival az egyre fenyegetőbb harctéri helyzetet, valamint az egyre bizonytalanabbnak látszó jövőt.

December 8-án (pénteken) megkezdődött a beöltöztetés, illetve a rendelkezésre álló felszerelések átvétele. Zubbony, nadrág, utászcsizma, köpeny (vagy a már említett báránybőr bekecs), sapka, derékszíj, két váltás fehérnemű, és egy pár kesztyű tartozott a zászlóalj tagjainak öltözékéhez. A köpeny hajtókája sötétzöld színű (utász) volt.

A zubbonyok ujjaira pedig lassan felkerültek a mandzsetták, a karpaszományi jelzésként használt vékony kis sötétzöld csíkok is...

Fényképek is készültek, mert a zsoldkönyvekbe katonaruhás képek kellettek. Ezek többsége - sajnos - az elmúlt évtizedek alatt megsemmisült, vagy elveszett.

Fegyvereket, lőszert egyéni akciókkal is szereztek a fiúk. Egy kisebb csoport „baráti összejövetel" címen meglátogatta és leitatta a Pálffy-laktanyában tartózkodó nyilas őrséget, majd egy csomó fegyvert és rengeteg lőszert zsákmányolva tértek vissza. Ez egy nagyon veszélyes sőt, mondhatnánk azt is, ez egy felelőtlen akció volt. De sikerrel járt!...

Csepregen Noel Péter, Kerekes Béla, és Bánsági Pál a Vkf/6 (Vezérkari Főnökség) kérésére felépítették a lerombolt budapesti nagyadó antennáját, és ezért cserébe fegyvereket kapott a zászlóalj. „Munkánk elismeréseként zászlóaljunk 200 darab Bergman-géppisztolyt kapott." - írja visszaemlékezésében Noel Péter.

A Rózsadombon tartózkodó egyetemi zászlóalj tagjai többször is erélyesen szembefordultak a környéken garázdálkodó egyénekkel. Amikor fiatal suhancok megpróbáltak zsidó - vagy állítólag annak tartott - polgári személyeket terrorizálni, az egyetemisták elkergették őket onnan.

Később felmerült a gyanú, hogy nyilas érzelmű egyetemisták is bekerültek a zászlóalj soraiba. Elischer ezt a kérdést nyíltan is felvetette

és minden századnál rákérdezett, hogy van-e nyilas párttag a legénység soraiban? Az egész zászlóaljból mindössze két személy jelentkezett, de ők is azt mondták, hogy csak azért léptek be a nyilas pártba, mert ott húsjegyet is kaptak. Elischer Gyula határozottan felhívta a figyelmet, hogy a zászlóalj tagjai a későbbiek során tartózkodjanak a pártba való belépéstől!

Ugyanekkor az egyik század parancsnoka bizalmasan közölte Elischer Gyulával, hogy zsidó származású önkéntesek is vannak a századában. Elischer azonnal magához rendelte a másik két századparancsnokot is. Hamarosan kiderült, hogy összesen négy zsidó származású egyetemista, és egy szociáldemokrata ifjúsági vezető is van a zászlóalj legénysége között. A fiúk jól ismerték ezeket, felelősséget vállaltak értük, így a veszélyes és kompromittáló körülmények ellenére ott maradhattak a zászlóalj kötelékében.

„Ha ezt a Gestapo megtudta volna nem csak én, de legalább még egy tucat fiú is súlyos bajba került volna. - eleveníti fel a történteket Elischer Gyula - Viszont én nem tudtam volna összeegyeztetni a lelkiismeretemmel ezeknek a kiszolgáltatását. Megállapodtunk tehát abban, hogy én egyszerűen nem tudok ezekről. Elhatározásomban az is segített, hogy mind a három századparancsnok azt mondta, hogy ők ezeket a fiúkat évek óta ismerik, és a dolog nyíltan meg lett vitatva. (...) A szociáldemokrata fiú, aki egyébként mérnök hallgató volt, Budapest körülzárása után is velünk maradt és önként vett részt az első harcokban."

A háború után ezek közül a „bujdosók" közül ketten is felkeresték és megköszönték Schubauer Kálmánnak (az egyetemi rohamzászlóalj egyik szervezőjének) mindazt, amit a zászlóalj az ostrom alatt értük tett!...

Ezekben a napokban a Szerb utcában lévő Gazdaságtudományi Karon katonai szolgálat alóli felmentő igazolványokat osztogattak az ellenállási mozgalom emberei. A csendőröknek tudomására jutott a dolog és a rohamzászlóaljhoz tartozó egyetemisták közül is elvittek néhányat kihallgatásra, a Naphegyen lévő Nemzeti Számonkérő Szervezet (Különítmény) központjába. Elischer Gyulát is beidézték. Végül a letartóztatott fiúkat elengedték és ezzel elsimult a dolog.

A szerencsés befejezéstől eltekintve, ez az ügy egyáltalán nem volt veszélytelen és megint csak Elischer Gyula „ügyességén" múlott, hogy a bajba keveredett fiúk „épp bőrrel" megúszták ezt a kalandot.

Mint ahogyan az évekkel később kiderült, ezeket a hamis igazolványokat Bajcsy-Zsilinszky Endre emberei osztogatták, ráadásul „fűnekfának", és kitöltetlenül. A hamis papírok miatt bajba jutott egyetemisták Elischer Gyulának elmondták, hogy egy „haverjuk" töltötte ki ezeket a nevükre, egyikük pedig felelőtlenül átadta az igazolványt egy csendőrtiszt ismerősének, aki azonnal elvitte őt kihallgatásra.

„Kérdeztem, hogy akit elvittek tudja-e, hogy ki adta nekik a papírokat. A válasz az volt, hogy nem, mert ő nem volt ott amikor azokat kiírták. Jóllehet én a dolgot erősen elítéltem, nem akartam, hogy bárki is bajba kerüljön. Erre megállapodtunk, hogyha őket fogják kihallgatni akkor ők mindenben az igazat fogják mondani: kivéve, hogy azt mondják, nem tudják a „haver" nevét. Pontos személyleírást fognak róla adni, de más szem és más hajszínnel mint a valóság. A szem és hajszínben előre megállapodtunk. - idézi fel a történteket Elischer Gyula - Alighogy ennek a beszélgetésnek vége volt, engem is felhívtak a Naphegyre. Én magammal vittem a papírokat is és jelentettem, hogy a fiúk ezeket átadták nekem, mert úgy tekintették, mint egy „hülye tréfát". (...) Engem vagy két órán keresztül faggattak, bár nagyon udvariasan. Elmondtam mindazt amiben a fiúkkal megállapodtunk. Ahogyan később megtudtam, a fiúkat utánam azonnal szintén felvitték és különkülön félnapig kérdezték ki, de már nem olyan udvariasan mint engem. Meglehetősen megrázva jelentkeztek nálam másnap."

Szerencsére senkinek sem esett komolyabb bántódása és ezzel pont került az ügy végére.

Ha már a hamis papíroknál tartunk, talán érdemes megemlíteni, hogy Hegedűs András mérnök, - aki a Rákosi-rendszer alatt miniszterelnök is volt -, emlékirataiban azt írja, hogy ő egy Egyetemi rohamzászlóalj igazolvánnyal vészelte át Budapest ostromát. Mérnök kollégái szerint (akik valóban az egyetemi rohamzászlóaljban harcoltak) Hegedűs sohasem volt a zászlóalj tagja. Azt azonban lehetségesnek tartják, hogy valaki adott neki egy ilyen igazolványt.

December 10-én (mint ahogy korábban már szó volt róla) az 1. századot Kovarcz Emil mozgósítási miniszter utasítására kivitték Szentendrére és az ottani utászlaktanyában kerültek elhelyezésre. Amint Sipeki-Balás Lajos tudomást szerzett a dologról, gépkocsival azonnal Szentendrére ment és a jogtalanul kivezényelt századot még aznap visszarendelte a budapesti szálláskörletébe. Egyébként Kovarcz Emil a Fegyveres Nemzetszolgálat részére szeretett volna vezetőket kiválogatni a zászlóalj tagjaiból, de Sipeki-Balás Lajos erélyes fellépé-

sével ezt megakadályozta. Azzal érvelt a miniszter előtt, hogy a zászlóaljparancsnok nem csak a személyi állományért felelős, hanem a felszerelésért is, márpedig a honvédségtől kiutalt felszerelést nem adhatja át a Fegyveres Nemzetszolgálat részére, de ha mégis ezt kívánják tőle, akkor inkább lemond a zászlóalj-parancsnoki posztjáról. Kovarc Emil - aki egyébként a Ludovika Akadémián tanára volt(!) Sipeki-Balás Lajosnak -, bár kifejezett némi rosszallást, de mint hivatásos katonatiszt megértette és elfogadta az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokának érveit!...

Ez volt az első olyan eset, amely határozottan rámutatott arra, hogy Sipeki-Balás Lajos százados minden nehézség ellenére is megpróbálja majd a reá bízott önkéntesek életét megmenteni és igyekszik majd minél tovább távol tartani őket a harcoktól.

Negyedik fejezet

Sipeki-Balás Lajos

A további események ismertetése előtt először is az I. Egyetemi rohamzászlóalj parancsnokát, Sipeki-Balás Lajos személyét kell bemutatnunk.

Sipeki-Balás Lajos 1913. október 6-án született Sopronban. Diák éveiben kedvelte meg a sportok legkülönbözőbb fajtáit, ebben az időszakban a kerékpározás és az úszás volt a kedvenc sportja, amelyeket rendszeresen gyakorolt is. Szüksége is volt erre, mert a korosztályához viszonyítva fizikai erőben és testmagasságban elmaradásban volt.

A pécsi kadétiskola elvégzése után, jó tanulmányi előmenetelének köszönhetően felvételt nyert a Ludovika Akadémiára. Itt újabb sportként először az íjászattal ismerkedett meg, majd télen kiegészítette ezt a síelés, és a járőrversenyzés is.

A sport iránti sokoldalú érdeklődése hamarosan az öttusához irányította. (Az öttusasport a honvédelmi alapkiképzés követelményeinek fontosabb elemeiből állt össze, így az öttusa hosszú évtizedekig a katonák sportja volt. Éppen ezért a magyar öttusasport kezdeti időszakáról, a nemzetközi sikereket is kiharcolt versenyzőkről a II. világháború után csak keveset lehetett olvasni, mert mindezt a „horthysta" katonatisztek érték el.) Sipeki-Balás Lajos erőfeszítései nyomán rövid idő alatt a Ludovika Akadémia legjobb sportolóinak egyike lett. Mint ilyen, az 1935-ös év első öttusa versenyén ötödik lett a tiszti mezőnyben!

Augusztusban hadnaggyá avatták és katonai szolgálata mellett készülhetett a közeledő berlini olimpia válogató versenyeire. A korszak két hazai ranglista vezető öttusázója (vitéz Orbán Nándor és vitéz Bartha Rezső) mellett végül is Sipeki-Balás Lajos lett az 1936-os berlini olimpián a magyar öttusacsapat harmadik tagja! (A Don kanyart is megjárt Orbán Nándor a háború után már csak egyszer kamatozhatta kiváló sport múltját: Ő volt Zenthe Ferenc dublőre a „Rákóczi hadnagya" c. filmben, egyébként hosszú ideig fuvaros kocsisként kereste kenyerét. Mindezt csak azért írom le, hogy már most előre vetítsem annak árnyékát, milyen sors várt az egykori „horthysta" tisztekre a felszabadított Magyarországon!)...

Sipeki-Balás Lajos
(az egyetemi rohamzászlóalj későbbi parancsnoka)
hadapródiskolás korában

Sipeki-Balás Lajos
az egyetemi rohamzászlóalj parancsnoka
(a képen az 1936-os berlini olimpián,
a magyar öttusacsapat tagjaként)

De térjünk vissza a berlini olimpiához és Sipeki-Balás Lajoshoz:

„Berlinben számára már a kezdet balszerencsés volt. Lábán éktelen furunkulus keletkezett, csizmája vértócsákat fakasztott. Hibátlan lovas teljesítménye az utolsó akadálynál „szállt" el. A sövénybe szinte láthatatlanul beépített rögzített rúd becsapta a lovát, és az addig leggyorsabb tempót lovagló lovasát is. A sövény megszokott „stráfolása" ezúttal nagy bukással járt. Ez azt jelentette, hogy a kitűnően felkészített lovak és a nem túl magas követelmények miatt a sok-sok hibátlan lovas teljesítmény után a szabályok szerint csak harminchatodiknak sorolták be, a még így is kitűnő időeredménnyel rendelkező Sipekit. A bukásnál szerzett combsérülése a párbajtőrvívásban is hátráltatta, így - a vívásban többszörös országos bajnok - nem érvényesíthette valós tudását. Legjobb versenyszámában, az úszásban 4:59-el tizedik helyezést ért el. A terepfutás pályakijelölése minden vendég sportolót egyformán sújtott, a hazai pálya csak németeknek jelentett előnyt. A versenypálya ekkor még titkos volt, bár ez a rendező ország versenyzőire aligha lehetett érvényes. A versenyzők a terephez történő alkalmazkodást a futópálya vázlata alapján próbálták rögtönözni. A versenypálya utolsó szakaszában, a hosszú emelkedő tetején már távolról feltűnt a „Ziel" felirat. A felfelé kapaszkodó naiv versenyzők még utoljára be-

leadtak apait-anyait, erejük végső mozgósításával futottak fel a kaptatón. A meglepetés ott várta őket! Még legalább 400 méter volt hátra a célig, jó mély szántóföldön. A németek ezt tudhatták és versenyzőik ennek megfelelően osztották be erejüket. Végül Sipeki-Balás Lajos (a balszerencsés lovaglást követően) az 1936-os olimpián a középmezőnyben, a huszonegyedik helyen végzett."[8]

Sportolói pályafutása - két év sérülések miatti szünet után - 1939-től ismét sikerekkel folytatódott. A Berlin melletti Wünsdorfban négy nemzet (Németország, Magyarország, Olaszország és Finnország) öt-öt versenyzője mérte össze tudását. Sipeki-Balás Lajos csapatban ezüstérmet szerzett (ő volt a második legjobb magyar versenyző). 1940-ben a Műegyetem gépészmérnöki karára vezényelték, mint a hadiműszaki törzskarba jelölt tisztet. Még ebben az évben (a háború előtti utolsó teljes értékű öttusaversenyen) második lett. Megnyerte a vívást és 193 körrel a pisztolylövést is. 1943-ban, amikor a tereplovaglást hadi kerékpározással kényszerültek helyettesíteni, még harmincan tudtak rajthoz állni. Sipeki-Balás Lajos biztos győzelemmel búcsúzott az öttusasporttól. Ismét ő nyerte a vívást, újabb köregység javítással a lövészetet, és a kerékpározásban is az elsők között végzett...

1944. március 26-tól 1944. november 4-ig Sipeki-Balás Lajos a Székely Határvédelmi Parancsnokság anyagi osztályán teljesített szolgálatot. A román „kiugrás" után Erdély védelmében, Gyimesfelsőlok térségében harcolt, egy zászlóalj parancsnokaként. Itt majdnem fegyveres konfliktusig menő afférja volt egy német tiszttel, aki ígérete ellenére fedezetlenül hagyta Sipeki-Balás Lajos egységének balszárnyát.

„Megfontolt, az elhamarkodott cselekedetektől alárendeltjeit is mindig óvó, racionális gondolkodású, emberséges parancsnok volt, aki - szintén személyes tapasztalatok alapján - a megbízhatatlan embereket inkább eltávolította az alája rendelt egység soraiból, de nem kockáztatott velük semmiféle akciót. Mindenféle szélsőséges irányzattól távol álló, csak hazája és alárendeltjei érdekeit szem előtt tartó és szolgáló tisztet ismertünk meg benne" - írja róla visszaemlékezésében egykori katonája, Vass Dénes.

1944. december 17-én (vasárnap) Sipeki-Balás Lajos százados szemlét rendelt el az egyetemi rohamzászlóalj részére. A Marczibányi téren négyszögben, teljes menetfelszereléssel sorakozott fel a zászlóalj három százada. Ezen a szemlén megállapítható volt, hogy a zászlóalj felszerelése körül még komoly hiányosságok vannak és az egység várhatóan majd csak december 22-én kerül abba az állapotba, hogy

elindulhasson az érsekújvári kiképzőtáborba. Ezt az időpontot a felsőbb parancsnokság úgy módosította, hogy a legénység a karácsonyi ünnepeket még Budapesten töltheti, és az elvonulásra csak karácsony után kerül sor.

Az egyetemi rohamzászlóalj szervezői és későbbi parancsnokai [*ezt személyes találkozásunk alkalmával Sipeki-Balás Lajos is megerősítette*] tulajdonképpen mindvégig bíztak abban, hogy mire a zászlóalj megalakul, felszerelik, és megfelelően kiképzik, lassan majd csak véget ér a háború, és akkor nem kell az egyetemi ifjúság legjobbjait - akiket már a jövő számára szerettek volna megmenteni - értelmetlenül a tűzvonalba vezényelni.

A sors azonban - amely ezeket a fiatal fiúkat ezekre a végzetes vizekre sodorta - hamarosan közbeszólt

Ötödik fejezet

Budapest körül a gyűrű bezárul...

1944. december 21-én Elischer Gyula Kőszegre utazott. Az utazás céljáról és körülményeiről először idézzük fel Elischer Gyula visszaemlékezésének idevonatkozó részleteit:

„1939-ben írtam egy hosszú tanulmányt az egyetemi ifjúsági szervezetek céljairól és az összefogás szükségességéről. Ezt személyesen vittem el Imrédy Bélának, aki teljes mértékben támogatott. Jóllehet lutheránus vagyok, ezt a tanulmányt a pesti jezsuitáknak is átadtam tanulmányozás céljára és igyekeztem megnyerni az ő támogatásukat is. Többször is voltak hosszabb beszélgetéseink és sikerült a bizalmukat megnyerni. Sajnos a tervekből nem lett semmi, mert engem 1940-ben újra behívtak és a politikai helyzet már lehetetlenné tette, hogy a dolgot folytassam.

1944. novemberében újra felvettem velük a kapcsolatot és próbáltam megkapni támogatásukat, hogy a Római Szentszék révén járjanak közbe a svájci kormánynál, ha sikerülne átmenteni az egyetemistákat svájci területre. December elején azt javasolták, hogy próbáljak összeköttetésbe lépni a pápai nunciatura egyik tagjával, akik a karácsony előtti napokat Szombathelyen fogja tölteni. Így december 21-én Kőszegre [*az ekkor már odatelepült Honvédelmi Minisztériumba*] akartam menni, hogy megtudjam, hová vonják ki a zászlóaljat, ha Pestet ki kell üríteni -, és egyben szerettem volna elmenni Szombathelyre is. Elischer Pál és családja már Rábamolnáriba volt kihelyezve, ami jól fedezte volna az én szombathelyi utamat, ha a tábori csendőrség elkapna. Sipeki minden további nélkül beleegyezett, hogy menjek, és tudjam meg mi vár ránk karácsony után.

Közvetlenül a Budáról való indulásom előtt egy Békéscsabáról menekült asszony ismerősöm keresett fel és jól emlékszem, hogy azt mondtam neki, Budapestet aligha hagyjuk el két hét előtt, mert még „gulyáságyúnk" (főzőüstünk) sincs. Így december 21-én indultam egy kis Austin kocsival, melynek tulajdonosát kocsival együtt osztották be

a mi zászlóaljunkhoz. Ő volt az egyetlen közöttünk, aki nem volt diák, vagy öregdiák.

Kőszegen csak annyit sikerült megtudni, hogy a mi kiképzésünkre még semmi terv sem volt és azt sem tudták, hogy hová leszünk irányítva. (...) December 23-án mentem Szombathelyre. Hosszú várakozás után beszéltem a megnevezett pappal. Jövetelemről már tudott. Gondosan leírta nevemet, a zászlóalj létszámát, és kérte, hogy mutassam meg a térképen, hogy hol gondoltam, hogy átlépnénk a svájci határt. Erre nem tudtam választ adni. Megígérte, hogy kérésemet mindenképpen továbbítani fogja.

December 24-én a reggeli órákban a Budapest-Bécs országúton, Nyergesújfalu közelében a fák alá húzódtunk egy repülőgép elől. Ki kellett cserélni az autó egyik kerekét egy pótkerékre. Körülbelül délután két órakor egy repülőgép ránk géppuskázott. Újra volt egy defektünk, ezért pótkerék és ragasztó hiányában kitömtük a kereket szalmával. Így jutottunk el Óbudáig. Ott a gumi szétment. Én gyalog mentem a parancsnokságunkra, ahová még sötétedés előtt érkeztem meg. Véresre törte a lábamat a lovaglócsizma.

Csak a szolgálatosak voltak a törzsnél és a századparancsnokságoknál, mindenki hazament karácsony estéjére. Kissé lepihentem, amikor telefonhoz hívtak. Egy hang mondta, hogy az ifjúsági vezető akar velem beszélni és kis várakozás után Zsakó István jött a telefonhoz. Közölte velem, hogy az oroszok áttörtek a Dunántúlon és csak a Hármashatár-hegyen van még egy út, ahol Budapestről ki lehet menni. Ő az ifjúsági szervezetekkel éjfélkor indul és ha akarok a zászlóaljjal csatlakozni, akkor hívjam vissza este 10 órakor.

Tudatában voltam, hogy amit most elhatározok azért később esetleg az életünkkel kell megfizetni. Túl fáradt voltam ahhoz, hogy tisztán tudjak gondolkozni. Kiadtam az utasítást, hogy az I. zászlóaljból mindenki azonnal térjen vissza az egységéhez, és a századok legyenek készek elhagyni a szállásukat.

Még mielőtt elmentem Budapestről, úgy beszéltem meg édesanyámmal, hogy karácsony este keresztanyámnál fogunk találkozni, a Batthyány téren. Késve érkeztem oda, a kis karácsonyfa gyertyáit már meggyújtották. Amikor megérkeztem megöleltük egymást. Látva milyen fáradt vagyok, „vacsoráig" lefektettek. Mélyen aludtam. Nagy robbanásra ébredtem. Állítólag egy akna esett le a közelben. Csöndesen adtuk át egymásnak az ajándékokat, aztán gyorsan megvacsoráztunk. Senki nem beszélt sokat. Anyám érezte, hogy valami baj van. Bevallottam, hogy Budapest körül van zárva. Csöngettek, értem jött a kocsi. Gyorsan búcsúztunk el, mint akik félnek a fájdalmas elválástól.

Visszatérve a parancsnokságra jelentették nekem, hogy egy-két fiú kivételével már mindenki visszajött. Sipeki-Balás Lajost nem tudták elérni. Még volt egy negyedórám mielőtt Zsakót fel kellett hívnom. Mondtam, hogy hagyjanak magamra és a három századparancsnok azonnal jöjjön fel hozzám.

Kimenni Budapestről a nyilas ifjúsággal - pártszervezetekkel, esetleg a Gestapo és hasonló szervezetekkel -, egyszer s mindenkorra kompromittálta volna a zászlóalj minden tagját. Ezt semmi esetre sem akartam. Harc vagy fogságba esés esetén - az ő sorsuk, az ő ítéletük - a mi sorsunk, a mi ítéletünk lett volna.

Az I. zászlóaljat, ameddig és amennyire csak lehet - gondoltam - a harcoktól távol kell tartani. Hátha lesz még egy alkalom kimenni a gyűrűből és hátha lesz még egy lehetőség az eredeti elgondolások kivitelezésére. Ha elkerülhetetlen, úgy jobb harcolva elesni, mint fogságba esni, vagy hagyni, hogy lemészároljanak egy szétzüllött alakulatban.

Én hittem, hogy minden nap, amivel a kommunistákat fel lehet tartóztatni, segíteni fog a magyar ügynek és Európának.

Úgy éreztem, hogy a legjobb a mi sorsunkat a gondviselésre bízni. Elhatároztam, hogy maradunk!

Pár perccel tíz óra előtt a három századparancsnokkal - és azokkal, akik a zászlóalj megalakításában vezető szerepet játszottak -, közöltem amit Zsakótól hallottam, és az én álláspontomat.

Csak arra emlékszem, hogy a döntést teljesen rám bízták. Sem vita, sem kérdések nem voltak.

Azonnal erősen felfegyverzett felderítő rajokat küldtem ki, egészen a Zugliget-Hűvösvölgyi elágazásig. Még aznap éjszaka két polgári ruhás, de felfegyverzett orosz katonát fogott el egy ilyen felderítő raj az Olasz fasor északi végének közelében, és átadta őket kihallgatásra egy magyar tisztnek. [*Mikó Zoltánnak, a Bimbó úton lévő Vkf. 2. szabotázselhárító csoport parancsnokának. (a szerző megjegyzése)*] Érdekes módon, az egyetemi zászlóalj tagjai másnap azt tapasztalták, hogy ez a két kémgyanús egyén továbbra is szabadon tartózkodik a 2. század körletének közelében. Amikor Szamódy Olaf kérdést intézett ezzel kapcsolatban Mikó Zoltánhoz, azt a választ kapta, hogy ezek az „ő emberei!" [*?*]...

Csak később jutott az egyetemisták tudomására, hogy ettől kezdve az I. hadtest vezérkari főnöksége is figyelni kezdte Mikó Zoltán ténykedéseit![9]

„Még december 24-én, éjfél előtt egy járőr, kb. 20 ember ment ki a 3. századunkból az én tudomásom nélkül. Mikor a kora hajnali órákban egy könnyű sebesülttel visszatértek, ezt nekem jelentették. A kihallgatásból a következő derült ki: (...) Az egyik fiú a Budagyöngye közelében lakott és barátaival elhatározta, hogy haza megy, hogy lássa mi van otthon. A századparancsnok gondolva, hogy még nincsenek ott az oroszok, beleegyezett. A házat elérték anélkül, hogy oroszt láttak volna, de senki sem volt otthon, mert a család a szentestét valahol Pesten töltötte és még nem tértek vissza. A fiú fel akarta robbantani a könyvtárát, hogy ne essen a „komcsik" kezére, de erről nagy nehezen lebeszélték. Visszafelé jövet egy orosz gépkocsi és harckocsi egységbe futottak, mely az út szélén állt. Körülfogták az egységet és a harckocsi tornyát valahogyan harcon kívül helyezték, és a teherautó gépházát is szétlőtték. Az orosz katonák nagy része elmenekült a sötétben. Alig volt valami lövöldözés, de az egyik fiú a lábán megsebesült. Ez volt az első harc Budán, Budapest teljes körülzárása után. A gépkocsi még 25-én reggel is ott volt, de - a járőr szerint, melyet én küldtem ki miután megkaptam az első jelentést - a harckocsi elment."

Ezek voltak tehát az első összecsapások a budai oldalon a város elfoglalására készülő, többszörös túlerővel felvonuló Vörös Hadsereg és Budapest magyar védői - történetesen az egyetemi rohamzászlóalj katonái - között.

*

1944. karácsonyán a következő német és magyar csapatok körül zárult be Budapesten a szovjet csapatok gyűrűje:

Német erők: A IX. SS-hegyihadtest parancsnoksága, a 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály [pk. Joachim Rumohr SS-Brigadeführer (vezérőrnagy)], a 22. SS „Mária Terézia" lovashadosztály [pk. August Zehender SS-Brigadeführer (vezérőrnagy)], a 13. páncéloshadosztály, a „Feldherrnhalle" páncélgránátos hadosztály (egyik ezrede nélkül, amely kívül maradt a gyűrűn), a 271. népi gránátos hadosztály (szintén az egyik ezrede nélkül), a 239. rohamlöveg-dandár, a 3. rendőrezred, és néhány riadózászlóalj.

Magyar erők: Az I. hadtest parancsnoksága, a 10. gyaloghadosztály (pk. András Sándor vezérkari ezredes), a 12. tartalékhadosztály (pk. Baumann István vezérőrnagy), az 1. lovas- és az 1. páncéloshadosztály maradványai (pk. Vértessy János vezérőrnagy), hat rohamtüzér-osztály, öt légvédelmi tüzérosztály, négy különféle üteg, öt műszaki zászlóalj, 12 különböző rendeltetésű század, öt csendőrzászlóalj, (a besztercei, a galántai, a pécsi, a székelyudvarhelyi és a zilahi csendőr zászlóaljak) a „Budapest" őrzászlóalj (pk. Veresváry László alezredes), a Prónay- és a Vannay-különítmény, két egyetemi rohamzászlóalj, a kerületi KISKA-zászlóaljak, és a nyilas pártszolgálat kb. 1.500 fegyverese.

Az ostromgyűrűben rekedt harcoló egységek létszámát a német Dél Hadseregcsoport 1944. december 30-i jelentése 95.000 főben (45.000 német és 50.000 magyar) állapította meg.

A Budapesten rekedt magyar csapatokat az I. hadtest fogta össze (pk. Hindy Iván altábornagy), de a csapatok fölött csak korlátozott rendelkezési joggal bírt. A „Budapest Erőd" [*Festung Budapest*] tényleges főparancsnoka Karl Pfeffer-Wildenbruch SS-Obergruppenführer (tábornok) a Waffen-SS csapatok IX. hegyihadtestének vezénylő tábornoka volt.

Hatodik fejezet

Az ostromgyűrűben

Budapest teljes körülzárásáról a budapestieknek különböző emlékeik vannak, attól függően, hogy a város melyik részén laktak, és ott mi volt az az esemény, amely rádöbbentette őket, hogy már egy ellenség által körülzárt, ostromlott városban élnek.

„Jól emlékszem arra - írja Vass Dénes -, hogy karácsony este Szent István körúti lakásunk közelében egy tüzérségi lövedék becsapódását hallottam délután hat óra tájban. Néhány perc múlva érkezett egy bajtársam, éppen gyertyagyújtás után. A riadólánc egyik láncszeme voltam én is. Azonnal magamra kaptam a köpenyt, derékszíjat a revolvertáskával, hogy az utánam következő barátomat riasszam a szomszéd utcában. Gyors búcsú anyámtól és nagyszüleimtől, azután a szokott utamon, a csonka „Manci" hídon, a Margit-szigeten és a híd megmaradt budai ágán át siettem a Baár-Madas Gimnáziumba."

A Margit hídnak Pestet a Margit-szigettel összekötő szakasza 1944. november 4-én repült a levegőbe. Az utólagos vizsgálatok azt állapították meg, hogy a robbanás azért következett be, mert a híd őrzését a magyaroktól éppen aznap átvevő német katonák élesre állították a híd pillérjeire már korábban felszerelt tölteteket, és a gyújtózsinór véletlenül meggyulladt egy szikrától, amely a híd alatt elhaladó egyik hajó kéményéből pattant ki. A robbanás következtében több mint száz polgári áldozat mellett, a robbanótölteteket szerelő 40 német katona is életét vesztette. *(a szerző megjegyzése)*

„A gyalog már annyiszor megtett út most sokkal néptelenebb volt. Kevés civil és több katona igyekezett otthona vagy laktanyája felé.

A 2. század, de mint rövidesen értesültünk róla, a másik két század is, egy óra alatt szinte teljes létszámmal együtt volt. Pontos és megbízható híreink a bekerítésről, a támadó erők nagyságáról, a támadás irányáról még nem voltak. A védelem megszervezése kissé kapkodva alakult.

A német és magyar hadvezetést váratlanul érte, hogy a Dunát észak és dél felől átlépő szovjet csapatok december 24-én délután közvetlen összeköttetést tudtak teremteni egymással, és bezárulhatott egy - egyenlőre még csak laza - ostromgyűrű."

A délután még közlekedő 56-os villamos hűvösvölgyi végállomásánál este szovjet járőrök bukkantak fel. Tragikomikus módon az első riasztó jelzéseket a Hűvösvölgyben és a Zugligetben lakó budai polgárok telefonokon adták le a város belső kerületeiben tartózkodó rokonaiknak, ismerőseiknek.

A város budai oldala ebből az irányból védtelen volt. A német és magyar katonai egységeknek az idetelepített légvédelmi lövegállásain kívül nem voltak kiépített védőállásai. A helyzetfelismerés után a helyszínen állomásozó, szálláskörletekben elhelyezett csapatok parancsnokainak intézkedéseire alakultak ki a védelmi vonalak. A jórészt kiképzetlen, harci tapasztalatokkal nem rendelkező egyetemi zászlóaljra nehéz feladat hárult. Mint a hirtelen kirajzolódó frontvonalhoz legközelebb állomásozó magyar katonai egységnek, azonnal biztosítania kellett a városból Budakeszi, Pesthidegkút, és Solymár felé kivezető utak lezárását, és meg kellett akadályozni az ellenséges felderítő előőrsök beszivárgását.

A 3. század már említett járőrtevékenységén kívül, december 24-én éjjel a 2. század egyik golyószórós raja a Hermann Ottó utat zárta le, de itt nem került sor az ellenséggel való harcérintkezésre. Az 1. század a Bólyai Akadémia területéig ment előre, de ezt az állást a bekerítés veszélye miatt nem tarthatta sokáig, mert a szomszédos területeken sem magyar, sem német erők nem tartózkodtak.

Járőrök mentek ki a Gábor Áron út és a Pusztaszeri út vonaláig is, és ezt a környéket is a zászlóalj megfigyelése alá vonták. A szovjetek előrenyomulása ettől kissé délebbre, az új Szent János kórház és az Olasz fasor irányába összpontosult. Az egyetemi rohamzászlóalj járőrei 4-5 óránként járták be ezeket a terepszakaszokat, amelyet szinte önkényesen választottak ki „hadműveleti területüknek", hiszen a védelem megszervezése a felsőbb parancsnokság részéről csak december 26-27 -én fejeződött be.

A járőrök jelentéseit Elischer Gyula azonnal továbbította a felettes parancsnokságokra és ezzel nagy mértékben elősegítette azok pontosabb tájékozódását. Más magyar alakulatok ezen a területen ekkor még nem voltak.

Az egyetemi rohamzászlóalj tagjai a rádió- és telefon-összeköttetést is kiépítették a századok, illetve a felsőbb parancsnokságok között. A Műegyetem rádiós klubjának készülékeit használták fel erre a célra. A 2. századnak volt egy nagyobb teljesítményű adó-vevő készüléke is. A rádióadásokat azonban az ellenség is kitűnően tudta venni sőt, rögtön be is mérték az állomások helyét és tűz alá vették azokat.

„A hívás és jelentkezés a századparancsnok keresztnevéhez fűzött „gazda" szóval kezdődött. Ezzel kapcsolatban személyes emlékem - és balfogásom - volt, hogy szórakozottságból, véletlenül a saját keresztnevemet mondtam a gazda szó előtt. Óriási kavarodás támadt az éterben. Ellenséges adónak vélték a mi állomásunkat, amelyik ráállt a 2. század hullámhosszára. Kellemetlen kimagyarázkodás után állt helyre a nyugalom." - emlékszik vissza a „rádiózásra" Vass Dénes.

A zászlóalj eddig a Budapestről való kivonásra volt felkészítve, most azonban a fiúk hihetetlen elszántsággal és lelkesedéssel vetették bele magukat a harcba. Csüggedést, elkeseredést sehol sem lehetett tapasztalni!

Budapest lakossága viszont meglehetősen „ignorálta" a harci cselekményeket és szinte a polgári nyugalom elleni bűncselekménynek minősítette a katonák szükségszerű - bár egyáltalán nem ellenük irányuló - harci cselekedeteit. Nem csak a Rózsadombon lakókban élt az „ez nem a mi háborúnk!" felfogás...

Az egyik ház lakói például panaszt tettek Elischer Gyulánál, mert egy éppen bevetésre induló raj az útszéli homokdombba, a fegyverek kipróbálása céljából - parancsra - leadott néhány lövést. Amikor közölték a lakókkal, hogy a szovjet csapatok már csak néhány száz méterre vannak, elcsodálkoztak.

Az egyetemi rohamzászlóalj első hősi halottja Petrusz Győző volt, aki 1944. december 25-én, egy járőrharc során esett el.

December 25-én sebesült meg Varga Emil is (a lábát érte egy lövés), ő a Pajor szanatóriumba került, ahol később találkozott a szintén sebesülten odaszállított Elischer Gyulával.

De ne vágjunk ennyire a későbbi események elé...

„Hogy nem volt több sebesült és halott, ezt én a rendkívüli szerencsének tulajdonítottam, és már ezekben a kis összetűzésekben is világosan megmutatkozott a fiúk intelligenciájának nagy értéke." - írja visszaemlékezésében Elischer Gyula, majd így folytatja: „Én vagy három évig laktam a Pasaréten és gyakran nagyokat sétáltam azokban az években a két kutyánkkal. Ez a terepismeret is sokat segített. December 25-én reggel felhívtam az unokatestvéremet telefonon. Ő a Dániel úton lakott. A beszélgetést abba kellett hagyni, mert a kert alján már oroszok voltak!"

Érdekes módon a városi telefonvonalak (és az utcai telefonfülkék!) még karácsony másnapján is működtek. A pesti oldalra is lehetett telefonálni sőt, a szovjet csapatok által már elfoglalt budai területeket is fel lehetett hívni.

Elischer Gyula egyre többet foglalkozott egy esetleges „kitörés" lehetőségével is. Azt tapasztalta ugyanis, hogy az orosz vonal nagyon „vékony", de hogy mélységben mi van mögötte, és hol lehetnek a túlsó oldalon a német, illetve a magyar egységek, azt nem tudta: „Mi mindenütt csak gyalogságra bukkantunk és ezek minden alkalommal visszahúzódtak, ahol támadtunk. Ha ki akartunk volna törni, ennek az elkövetkező napokban kellett volna megtörténnie."

Volt egy másik problémája is amelyre így emlékezett vissza: „Ha bevetem ezeket a kiképzetlen fiúkat felelős lehetnék sok szükségtelenül elvesztett életért, ha próbálom távol tartani őket - míg mások itt mellettünk élethalálharcban állnak az ellenséggel -, hazaárulónak érezném magamat. De senkinek sem volt szabad gyanítania, hogy milyen dilemmáim voltak."

Ezek a gondolatok Elischer Gyulát egész életében elkísérték!...

December 27-én a 2. századnak egy új szálláskörletet kellett választania, mert a Baár-Madas Gimnázium épülete a Svábhegy felől kitűnően belátható és tűz alatt tartható volt. A század átköltözött a Vérhalom utca - Szemlőhegy utca sarkán lévő lakóházakba. Az ottani lakók által nem használt alagsori helyiségeket foglalták el, de külön figyelve arra, hogy a lakók továbbra is zavartalanul használhassák az óvóhelyeket.

Az újonnan elfoglalt szálláskörletek előtt őrszemek álltak. Ezeket négyóránként váltották. Ekkor már partizánok is működtek a Rózsadombon és környékén. Nemcsak a lesből leadott lövéseikkel zavarták az egyetemi zászlóaljat, de a még mindig működő telefonvonalakon a szálláskörletek pontos helyét is közölték az ellenséggel. Ennek következtében érte aknatalálat a Szemlőhegy u. - Vérhalom u. sarkán a zászlóalj egyik őrszemét is. A szerencsétlenül járt fiúnak (akinek a nevét sajnos nem tudjuk) egy becsapódó akna leszakította az egyik lábát. Bevitték a századparancsnokságra, ahol egy rögtönzött segélyhelyen Mező Benő és a később szintén hősi halált halt Sedelmayer László orvostanhallgatók megpróbálták az elszakadt, lüktető ütőeret elkötni. Sikertelenül, mert még egy érszorító sem volt kéznél. (Úgy tudni, hogy a súlyosan sebesült fiú a kórházba szállítás közben meghalt)...

„Nem a legkellemesebb érzésekkel foglaltam el a helyét, mint következő őrszem." - emlékszik vissza Vass Dénes.

A jelszó- és jelhang rendszert már az első harci nap után bevezették. A kém és partizántevékenység miatt erre szükség is volt. Később a német csapatokkal azonos, német nyelvű, naponta változó jelszó- és jelhang meghatározásokat hirdettek ki a napi eligazításoknál. Gyakran előfordult, hogy az első vonalból érkező összekötők, hírvivők nem ismerték az aznapi jelszót, de ezeket is csak bekísérték az őrparancsnokhoz, és ott igazolhatták magukat. Arra nem volt példa, hogy valakit le is lőttek volna, mert nem tudta a jelszót.

A karácsonyi ünnepekre a különböző katonai iskolák Budapesten lakó növendékeit is hazaengedték szabadságra és ezek is az ostromgyűrűben rekedtek. Miután minden hadapródiskola növendékének jelentkeznie kellett a lakóhelyéhez legközelebb eső katonai parancsnokságon, nagyon sok - még az egyetemi zászlóalj tagjainál is fiatalabb - 15-17 éves fiú került a zászlóaljhoz. (Közöttük volt Kokovay Gyula tüzér hadapród is, akiről a későbbiekben, elsősorban „A kitörés" c. fejezetben még külön is szó lesz!) Az ősszel avatott fiatal zászlósok közül is érkezett néhány, de egyéb, a csapatától elszakadt tényleges katonai szolgálatot teljesítő tiszt, tiszthelyettes (altiszt), és tisztes is került az egyetemi rohamzászlóalj soraiba. Így került a zászlóaljhoz Kiss Sándor repülő-főhadnagy is, akiről részletesen szintén a későbbiekben lesz majd szó!...

December 28-án reggel Elischer Gyula telefonon parancsot kapott egy ismeretlen tiszttől, hogy a Látó-hegyen (a Hármashatár-hegy déli oldalán) váltsa le az ott már december 24-e óta harcban álló német alakulatot.

Miután Sipeki-Balás Lajos nem volt jelen és nem lehetett őt elérni, Elischer Gyulának egyedül kellett döntenie, és ő a kapott parancs végrehajtása mellett döntött. Hogy kitől jött ez a parancs - sohasem derült ki. Mint ahogyan az sem - és erre maga Elischer Gyula sem tudott később választ adni -, miért kellett ezt a parancsot végrehajtani, hiszen korábban már megtagadott egy hasonló, telefonon érkezett utasítást...

Elischer, mint frontot is járt tapasztalt tiszt tudta, hogy ha kisebb létszámú, de harci tapasztalatokkal már rendelkező legénységgel hajtja végre a parancsot, kevesebbet kockáztat, mintha egy egész, de kiképzetlen századot vetne be. Saját felelősségére úgy hajtotta végre a parancsot, hogy önként jelentkező, korábban már frontot járt, kiképzett embereket is vett maga mellé, két mesterlövésszel.

Habár nem az ő feladata lett volna, de saját maga állt a kb. húsz emberből álló különítmény élére, és egy géppuskával, valamint páncélöklökkel felszerelve elindultak a meglehetősen távol lévő harcállás felé, ahová délben érkeztek meg. (Érdemes megemlíteni, hogy voltak azért

a budai polgárok között olyanok is, akik rokonszenveztek a harcoló katonákkal. Elischert és különítményét útközben még egy ízletes lencselevessel is megvendégelték)...

A további események pontos leírását (amely minden bizonnyal a Látó-hegy [*„Gugger-hegy"*] környékén, feltehetően a Törökvész út - Nagybányai út találkozásának közelében történt) innentől kezdve ismét Elischer Gyula visszaemlékezése alapján követhetjük nyomon:

„A leváltandó német egység parancsnoka egy fiatal Waffen-SS tiszt volt. Hosszú nyitott köpeny volt rajta, Lovagkereszt, és egy géppisztoly a nyakában. Megmutatta nekem az állásokat, aztán bementünk egy szép, modern, kétemeletes házba, mely egyedül állt egy nagy kertben, a meredek domboldalon. Egy tágas, drágán bútorozott nappaliba mentünk, amelyből egy ívelt lépcső vezetett a felső emeletre. A tulajdonos egy középkorú férfi volt. Nem mutatkozott be. Aggodalmas arccal hamar eltűnt egy másik szobában. A német tiszt egy nagy fekete koncertzongora tetején kiterítette a térképeket és mutatta a helyzetet. Pár szót váltottunk németül. Mondta, hogy középiskolai tanár. Szép németet beszélt és nagyon szimpatikus volt."

A német tiszt figyelmeztette a fiúkat, hogy vigyázzanak, mert mesterlövészek vannak odaát: „Passen Sie auf, die haben Scharfschützen drüben!" - mondta nekik.

Az egyetemisták egy lövészároknak használt kis partoldal védelme mögött, homokzsákok mellett futottak előre a leváltandó német katonák állásai felé. Csak egy német katonát láttak.

Az út másik oldalán - amely a hegyről vezetett le -, egy ház és különböző kerti épületek álltak. Egyenként, futva keresztezték az utat. A fedezék szélén egy halott német katona feküdt, akinek vékony véres csík futott végig az arcán. Fejlövése volt.

A zászlóalj „mesterlövészei" felmentek a ház padlására, míg a többiek elfoglalták állásaikat egy rövid, kb. 150-200 méteres szakaszon. Hamarosan ellenséges aknatüzet kaptak, majd két tucatnyi géppisztolyos orosz katona rohamozta meg a bal oldali szárnyat, de ezt a támadást az egyetemisták géppuskája hatásosan visszaverte. Mindössze néhány orosznak sikerült élve visszafutni. A harc kissé elcsendesedett és már csak szórványosan dörrent el egy-egy lövés. Az oroszok még megpróbálták kilőni a géppuskát, de azt az egyetemisták ekkora már máshová telepítették.

Elischer Gyula egy új, egy jobban védhető állást nézett ki maguknak, és egy partoldal mögül irányította az egyetemistákat. Éppen az ellenséget figyelte egy sűrű bokor mögül, amikor azt érezte, hogy valami erősen vállon üti. Azonnal hátra esett...

A házban tért magához, ahol egy matracon feküdt. Aggódó arcok hajoltak fölé. „Menjetek vissza a vonalba!" - mondta többször is a fiúknak, de azok megfogták a matrac négy sarkát és rohantak vele le, egészen a műútig. Egy nyitott teherautóra fektették és több sebesülttel együtt az Alkotás utcai katonai kórházba vitték.

Elischer Gyula bal tüdejét el kellett távolítani, mert egy robbanólövedék - amely nagy lyukat ütött a vállán és megsebesítette a mellhártyát is - több szilánkot is hagyott benne. (Észre sem vették, hogy egy másik, egy kb 25 mm-es puskalövedék is bekerült Elischer Gyula testébe, amely a nyaki ütőér alatt csak súrolta a bőrt, majd a hátbőr alatt - hosszú-hosszú évek során - lassan levándorolt egészen a bal veséig, majd ott megállt. Ezt a lövedéket csak 1974-ben fedezték fel és ekkor operálták ki Elischer Gyula testéből az orvosok)...

Később Elischert átszállították a MÁV kórházba, majd onnan a Pajor szanatóriumba került. Innen - már mint hadifoglyot - Ceglédre szállították. Amikor hadifogolyként a Szovjetunióba akarták vinni, útközben (kalandos körülmények között: az őket szállító vasúti szerelvény vagonjának padlózatát felgyújtva és átégetve) sikerült megszöknie, de ez már egy másik történet!...

Buda elfoglalása után az oroszok több helyen is keresték Elischer Gyulát, de nem találták meg. Ezt annak köszönhette, hogy sebesülése, és kórházba kerülése után a kórházi írnok nem sokat bajlódott a hosszúnak tűnő Thurzóbányai Elischer Gyula név leírásával, hanem egyszerűen csak Thurzó Gyula néven vette őt nyilvántartásba. Később ezzel a névvel szállították kórházról kórházra, majd ez a név került az összes magyar, orosz, és vöröskeresztes papírjára is...

Az ostrom végén a szovjet vizsgálóbizottságok tagjai a fogságba került egyetemisták közül többeknek is feltették a következő kérdést: „Hol van Elischer?" Mindenki azt válaszolta: „Elischer meghalt!"...

Elischer Gyulának sikerült kijutnia Ausztriába, majd onnan Németországba. Később Ausztráliában telepedett le, és ma is ott él.

1945. őszén egy ismeretlen magyar tiszt felkereste Elischer Gyula Budapesten maradt édesanyját és titokban átadta neki a Magyar Érdemred Lovagkeresztjét, hogy juttassa el azt a fiához. Édesanyja 1952-ben ki is jutott Ausztráliába, de a kitüntetést nem merte magával vinni. Egyébként Elischer 1945-ben (Salzburgban) találkozott egy magyar tiszttel, aki a Buda ostroma alatt a hadtestparancs-

nokságon szolgált, és aki már ekkor említést tett neki erről a kitüntetésről...

Az egyetemi rohamzászlóalj még ma is élő tagjainak véleménye szerint Elischer Gyula a legmagasabb kitüntetést is megérdemelte volna azért az önfeláldozó és bátor magatartásáért, amellyel kiképzetlen embereit minden szélsőséges hatástól, minden értelmetlen bevetéstől megóvta, és végül - mentve mások életét - saját testi épségét is kockáztatva maga vállalta a legveszélyesebb feladatot.

Vannak olyan vélemények is, amely szerint Elischer Gyulának ez a Látó-hegy környéki akciója egy német parancsra végrehajtott különleges feladat volt. Erre vonatkozóan azonban nem kerültek elő hiteles bizonyítékok. Az akciónál jelen lévő Gyergyay Miklós visszaemlékezése szerint nekik az indulás előtt azt mondták, hogy „menetgyakorlatra" mennek és csak útközben derült ki - miután német tábori csendőrök kértek tőlük segítséget -, hogy egy német egységet kell leváltaniuk. Mindenesetre Sipeki-Balás Lajos, a zászlóalj parancsnoka csak utólag szerzett tudomást erről a több halottat és sebesültet követelő különleges bevetésről.

Az egyetemi rohamzászlóaljban voltak olyanok is, akik már december végén a kitörés gondolatával foglalkoztak. Szamódy Olaf, a 2. század parancsnoka december 28-án (vagy 29-én) szervezett is egy kitörési akciót. Ezen a napon délután a 2. század teljes menetfelszereléssel indult a Hármashatár-hegy és Kecske-hegy között tervezett kitörési pont felé. Oszlopban vonultak a Szemlőhegy u. - Csejtei út - Virág Benedek u. - Pál-völgyi cseppkőbarlang vonalán az Erdei-lak vendéglő felé. *(Lásd: a 72-73. oldalon található térképet)*

A december délutáni szikrázó napsütésben a Ferenc-hegy lejtőjén vonuló századot jól megfigyelhette a budai dombok gerincét már elfoglaló szovjet tüzérség is. A menetoszlop eleje még sértetlenül érte el az Erdei-lak vendéglőt, de a „derékhadat" már megtizedelte az ellenség oldalazó tüze. A század egyik része kénytelen volt a fedezék nélküli terepről visszavonulni a Szemlőhegy utca házai közé.

Ekkor sebesült meg (első alkalommal) Harsány Béla is, akit a Szent János kórházba szállítottak, ahol egy szilánkot kellett kioperálni a combjából. Még alig tudott lábra állni, amikor az ápolónővérek közölték vele, hogy már a kórház közelében vannak az oroszok, és jobb lesz ha a zubbonya ujjáról lefejti a karpaszományt, nehogy tisztnek nézzék. Harsány Béla azonnal megkérte a főorvost, hogy engedjék őt el, mert nem akar szovjet hadifogságba kerülni. Saját felelősségére kapott is

egy vöröskeresztes igazolványt, amellyel a Szent Imre kollégiumba ment és ott lábadozott tovább. Sebesült igazolványa ellenére egy nyilas járőr elfogta, de sikerült tőlük kalandos körülmények között megszöknie. Harsány Béla ezek után visszatért a 2. század Szemlőhegy utcai körletébe.

Közben az Erdei-lak és környéke heves harcok színhelye lett. Szamódy Olaf és még hat-nyolc egyetemista megsebesült.

Valamennyiüket a Rókus kórházba szállították, mert a sebesültek között volt Czeyda Pommersheim Ferenc, illetve Preisz László orvostanhallgató is. Mindkettőjük édesapja osztályvezető főorvos volt a Rókus Kórházban. Az egyetemi rohamzászlóalj sebesültjei közül „szerencsésnek" mondhatta magát aki Pommersheim professzor kezei közé került, mert ő minden tőle telhetőt megtett, amit csak az orvostudomány akkori állása szerint meg lehetett tenni a roncsolt végtagok megmentésére. Sok - más kórházban vagy más orvos kezében már amputálásra ítélt - egyetemista köszönheti neki testi épségét és felépülését.

Az Erdei-laknál megsebesült diákok a Rókus kórházban civil ruhát is kaptak, így a hadifogságot is elkerülték. 1945. áprilisában ezek a Budapesten tartózkodó műegyetemisták a Tudományegyetem egyik épületében jöttek újra össze. „Nagy derültségükre ekkor kivettem zsebemből a számukra félretett és őket megillető utolsó 20 napi zsoldot (amit csodálatos szerencsével sikerült az oroszok motozásaitól is megmenteni), és kifizettem a fejenként járó 400 pengőt." - írja visszaemlékezésében Vass Dénes.

Az 1944. december 28-i kitörés szervezője, Szamódy Olaf lelkes, vállalkozó szellemű, kiváló szellemi és fizikai tulajdonságokkal rendelkező tartalékos tiszt, mindezek mellett - mint már említettem - kitűnő sportember volt. Bajtársai feltétel nélkül elfogadták vezetőjüknek és ha kellett, valóban tűzbe mentek érte. Sajnos ez a kitörési akció, amelyet felsőbb parancs nélkül, saját elhatározására hajtott végre, már a kezdet kezdetén kudarcra volt ítélve és jó néhány áldozatot követelt. Csak a német csapatok parancsnoka méltányolta ezt a bátor akciót és Szamódyt II. osztályú Vaskereszttel tüntették ki.

Szamódy Olaf a háború után még elvégezte a Műszaki Egyetemet (gépészmérnök volt), majd a 40-es évek végén Ausztriába „disszidált". Később Amerikában, Philadelphiában telepedett le, és ott is halt meg 1984. március 10-én. A könyv témájához kapcsolódó kutatásaim során sikerült felkutatnom Szamódy Olaf lányát is, akitől nagyon sok képet kaptam az édesapjáról. Munkámat segítő kedvességéért (mint ahogyan

Szamódy Olaf
mint a magyar királyi légierő zászlósa (később hadnagy lett)
1943. áprilisában a budai rakparton

Szamódy Olaf
repülő-hadnagy, az egyetemi rohamzászlóalj 2. századának II. osztályú német Vaskereszttel is kitüntetett parancsnoka (1944-ben)

azt korábban már Özvegyi Béla lányának is megköszöntem) most neki is külön köszönetet szeretnék mondani!...

Az előző oldalakon ismertetett harcok színhelyén, az „Erdei-lak" felett, a többszörös túlerőben lévő oroszok ellen egymaga tartott egy lakóházat Szarka Lajos gépészmérnök hallgató. Szorongatott helyzetéből még ki tudta magát vágni egy kézigránáttal, de utána halálos sebet kapott, és hősi halált halt.

Szintén az Erdei-lak vendéglőnél kapott halálos sebet Sedelmayer László orvostanhallgató is, akit kórházba szállítottak, de a műtőasztalon meghalt.

Az egyetemi rohamzászlóalj néhány tagja egy német alakulattal együtt beszorult az Erdei-lak vendéglő épületébe, amely köré az oroszok majdnem teljes gyűrűt vontak.

A 2. század parancsnokságát Szamódy Olaf sebesülése után Babinszky László továbbszolgáló próbaszolgálatos főhadnagy vette át. Babinszky nem volt egyetemista, valamelyik töredék egységtől, a 10. (vagy 12.) hadosztály kötelékéből került az egyetemi rohamzászlóaljhoz. Az új századparancsnok önként jelentkezőkből különítményt szervezett, hogy az Erdei-lak vendéglőből kimentse a szorongatott helyzetben lévő körülzárt egyetemistákat.

Harsány Béla vezetésével egy kb. 30 fős „felmentő" csapatnak sikerült is minden különösebb nehézség nélkül bejutni a vendéglő épülete-

be. Itt Seress László bajtársuk vidáman fogadta őket és közölte velük, hogy „eszük ágában sincs visszavonulni", mert a vendéglőt mindenképpen tartani kell! Elmondta, hogy egy ötven fős német egység is van a vendéglő közelében, akik egy lövész-páncélossal és egy légvédelmi gépágyúval is rendelkeznek. Állandóan mozgásban vannak, hogy az oroszok azt higgyék, sokkal nagyobb tűzerővel állnak szemben. Rádión már felvették a kapcsolatot a közeledő, az ostromgyűrűben rekedt alakulatok felmentésére érkező német páncélosokkal is [*ez az 5. SS „Wiking" páncéloshadosztály volt*], és az információk szerint a német harckocsik már a Pilis-hegységnél, mindössze 30-40 kilométerre vannak innen.

Az Erdei-lak környékén harcolóknak a legtöbb kellemetlenséget egy szovjet géppuskafészek okozott. Ennek jó kilövési lehetőséget biztosító, kitűnően álcázott állása volt a hegyoldalban. Vigyázó György gépészmérnök hallgató az egyik éjszaka kúszva megközelítette a géppuskát és egy kézigránáttal közvetlen közelről megsemmisítette annak kezelőit. Hamarosan teljes épségben tért vissza bajtársaihoz, maga után húzva a zsákmányolt kis „Maxim-géppuskát".

Szinte mindennaposak voltak az ilyen és az ehhez hasonló merész vállalkozások, amelyekkel az egyetemisták még a harcedzett német katonák elismerését is kivívták.

Joachim Rumohr vezérőrnagy, a 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály parancsnoka is felkereste az Erdei-lak segélyhelyét. A németül is jól beszélő Harsány Bélának elmondta, hogy ezt a harcálláspontot feltétlenül tartani kell, mert ez a védelem legészaknyugatibb kiszögellése és itt fogják felvenni a kapcsolatot a felmentő seregekkel!

Ez a terv valóban megvolt és szinte az utolsó napokig élt, mert később a Pál-völgyi cseppkőbarlang vonaláig visszavont frontvonalat is egészen január 30-ig tartották az egyetemi rohamzászlóalj tagjai és a mellettük harcoló német katonák.

Az egyetemi rohamzászlóalj 2. századából váltásonként kb. 50 fő harcolt az Erdei-lak környékén. A hevenyészve kiásott lövészgödrökben, egymástól 20-25 méternyi távolságra, általában kettesével feküdtek a fagyos földön, állandóan felkészülve egy orosz támadásra.

Január 6-án néhány orosznak sikerült átszivárogni az egyetemisták vonalai mögé. Ekkor sebesült meg (immáron második alkalommal) Harsány Béla is, akit ezúttal hátulról ért egy lövés. A bal lábát találták el. „Seress Laci" és egy másik bajtársa segítették le az Erdei-lak vendéglőig, ahol német egészségügyi katonák kötözték be, és óvatosan sínbe tették a lábát.

„A német alakulatokkal való viszonyunk mindvégig bajtársias volt. A közös harc összekötött minket. Tulajdonképpen szerencsénk is volt, hogy tapasztalt, jórészt 1941. óta harcoló katonák közé kerültünk. Hiányos kiképzésünket „menet közben" kellett pótolni és ebben a német bajtársak segítségünkre voltak. Tisztelettel kell emlékeznünk azokra a tapasztalt német katonákra, akik a veszélyes és kritikus helyeket mindig maguk foglalták el, és minket igyekeztek megóvni a felesleges veszteségektől. Jó humorral biztattak bennünket, igyekeztek körülöttünk a hangulatot is tartani. Még ma is emlékszem Hermann Maringele SS-Untersturmführer (hadnagy) előadásaira, amelyeket a fedezékekben tartott: „Fiúk, ne féljetek, én Sztálingrádnál is ott voltam és kijutottam épségben, egészségesen. Innen is ki fogunk kerülni!" Különös módon igaza lett, legalábbis a saját személyét illetően. A kitörést is végigküzdötte, kijutott, és február végén már megkapta a Lovagkeresztet. Tudtommal ma is él." - emlékszik rá vissza Vass Dénes.

A 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály - amelynek állásai közé az egyetemi rohamzászlóalj szakaszosan beékelődve harcolt - valóban az egyik legjobban képzett, legnagyobb harcértékű egységnek számított az ostromgyűrűben rekedt német alakulatok közül. Ez a hadosztály a 15., 16., 17., és 18. SS-lovasezredekből, valamint a 8. SS-(gépesített)-tüzérezredből, és a 8. SS-páncélosvadász-osztályból állt. Katonái kipróbált, harcedzett katonák voltak.

Az egyetemisták - és a 8. SS-lovashadosztály - által védett frontvonal január elején a Gábor Áron út - Bogár u. sarkától a Ferenc-hegyen keresztül a Remete-hegy lábáig húzódott, majd kelet felé fordulva a Mátyás-hegyen át Óbudánál érte el a Duna vonalát. Az egyetemi rohamzászlóalj 1. százada a Bogár utca környékét tartotta, a 3. század a Ferenc-hegyen keresztül húzódó szakaszon volt, míg a 2. század a frontvonal északnyugati szögletében foglalta el állásait. A részben házakban, részben lövészárkokban elhelyezkedő egyetemisták hetenként váltották egymást. Közvetlenül az első vonalban valamennyi századtól mindig csak körülbelül „fél századnyi" harccsoport tartózkodott, míg a századok másik része a Szemlőhegy u., Keleti Károly u., és a Medve utcai pihenőkörletekben várakozott.

Az 1. század balszárnyán - az Olasz fasorig húzódó szakaszon - a 22. SS „Mária Terézia" önkéntes-lovashadosztály két század erejű harccsoportja harcolt. Hozzájuk csatlakozott a Vannay László őrnagy által szervezett Vannay-zászlóalj, amely hasonlóan az egyetemi rohamzászlóalj-

hoz (önkéntes alapon szervezett), úgynevezett félkatonai alakulatnak számított.

A 3. század körzetében, a Pál-völgyi barlang környékén harcoló 15. SS-lovasezred 4. századának parancsnokát Flügel SS-Obersturmführert (főhadnagyot) igen kemény katonának ismerték meg az egyetemisták. Egy engedély nélkül eltávozó SS-katonát (egy óbudai sváb fiút) példamutatásként azonnal főbelövetett. Holtteste sokáig feküdt a Szépvölgyi út szélén. Mellére egy német és magyar nyelvű felirattal ellátott táblát helyeztek.

Vass Dénes személyesen is találkozott Flügel főhadnaggyal:

„Egyszer egy tájékoztató átiratot vittem át Flügel harcálláspontjára, ami kb. száz méterre volt Babinszky főhadnagy állásától. Nagyon hideg volt, vékony köpenyben dideregtem, vacogott a fogam is. Jelentkezésem után Flügel mosolyogva kérdezte: „Csak nem félsz, önkéntes?" Igyekeztem kifogástalan németséggel jelenteni, hogy nem félek, csak nagyon fázom. Nevetve húzott elő az asztala alól egy üveg pálinkát és egy vizespoharat teletöltve megkínált: „Hajtsd fel!" - mondta."

Az alkoholfogyasztás elvileg tilos volt, de azért egy-egy pohár bort vagy pálinkát néha az egyetemi rohamzászlóalj katonái is elfogyasztottak.

A Szilvesztert például majdnem mindegyik századkörletben igyekeztek megünnepelni. Hetényi Károly, a zászlóalj egyik katonája még több évtizeddel a háború után is jól emlékezett arra, hogy a 3. századnál 1944. december 31-én ötven tojásból csináltak rántottát és „desszertként" egy 25 literes tejeskannában tárolt lépes mézet szervíroztak fel. A „Budavár" kávéház pezsgőkészletéből is megvásároltak néhány üveggel. A Vérhalom téri szálláshelyükön még a századparancsnokot és törzsét is vendégül látták vacsorára. Hetényi hajnalig húzta Egerszegi Sándor zászlós fülébe a „Páros csillag az ég alján" című nótát. A szolgálatban lévők és az őrszemek természetesen csak a távolból hallgathatták a hegedűszót és a gramofonon lejátszott lemezeket.

Sokkal szerényebben ugyan, de a 2. század is megünnepelte az újév hajnalát. Egy üveg pezsgőt ők is elfogyasztottak, de ünnepi vacsorára nekik már nem futotta.

A századkörletekben uralkodó jó hangulat ellenére sem feledkezett meg azonban senki arról, hogy mégiscsak háború van. Az oroszok is tovább lőtték a magyar és német állásokat, sokan éppen ennek a napnak az éjszakáján estek el vagy sebesültek meg.

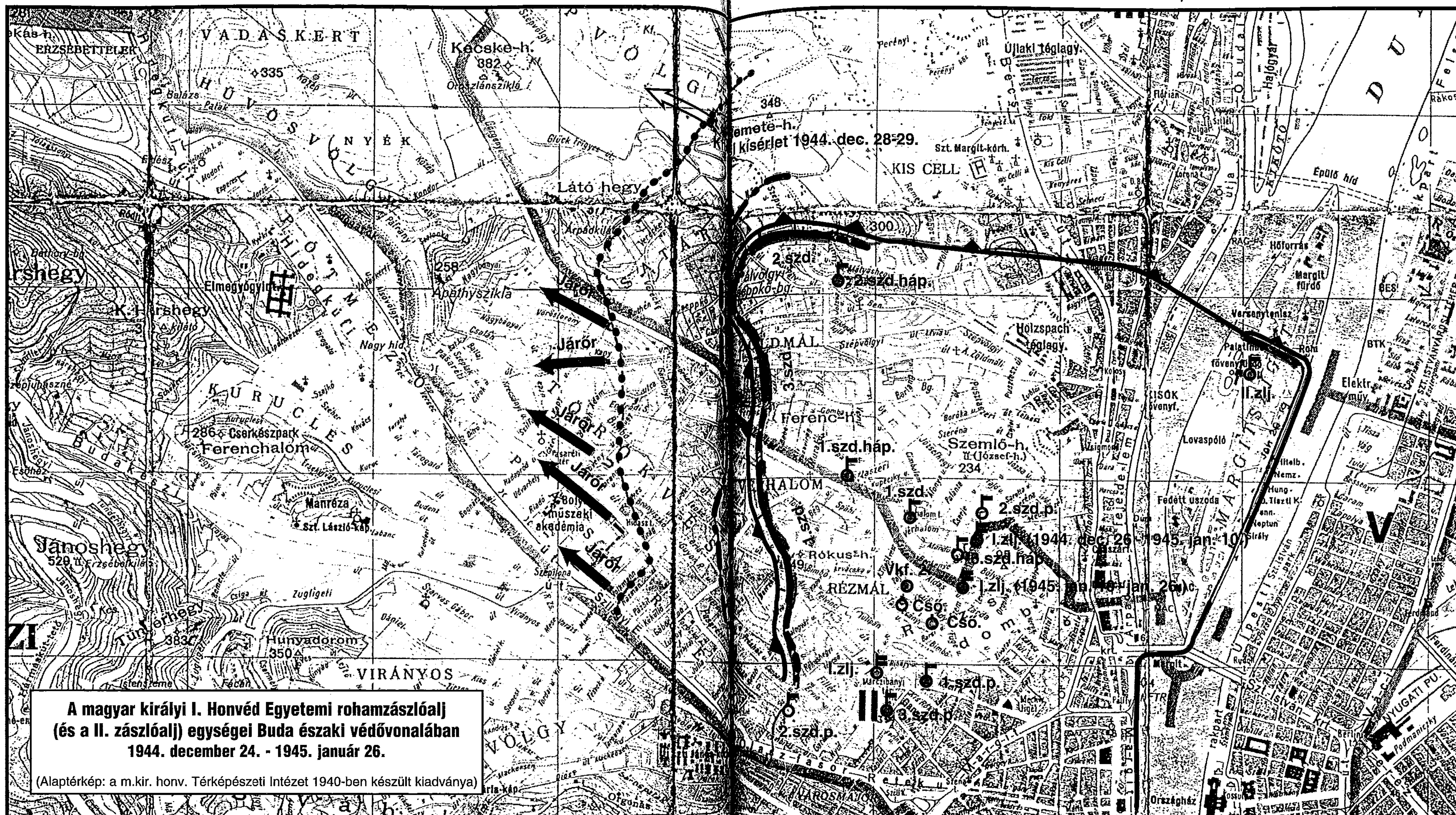
Január első napjaiban Almay Béla vezérkari ezredes összefoglaló jelentést küldött az ekkor már Sopronnémetiben tartózkodó Beregfy Károly vezérezredes (honvédelmi miniszter) részére. Jelentésében többek között a következőket írta:

„Budapest ostromáról 1945. évi január hó 1-ig bezárólag a következőket jelentem:

Budapest védőserege a legbátrabban és legkitartóbban védelmezi minden nehézség dacára Budapestet. A lakosság fegyelmezett és nyugodt. Mindenki vakon hisz a vezetők ígéretében, hogy Budapestet napokon belül felmentik. (...) A magyar harcalakulatok magatartásáról csak a legszebbet lehet mondani. (...) *A Rózsadombot védő egyetemi zászlóalj hőskölteménybe illő bátor helytállást tanúsít.*" ...

... és végezetül: „Meggyőződésem, hogy az élelmezési, a lőszerhelyzet és a lelki momentumok figyelembevételével a felmentési kísérletnek egy héten belül be kell következnie, mert különben Budapestet, a bent lévő, megközelítőleg 100.000 fő német és magyar katonával együtt elveszítjük."[10]

Amíg a frontvonalban egyre hevesebben folyt a harc, a vonalak mögött olyan események zajlottak le, amelyek a zászlóalj sorsát - és a háború utáni megítélését - jelentős mértékben befolyásolták, de ezekről pontos képet csak sok-sok évvel a történtek után lehetett összeállítani.

A magyar királyi I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj (és a II. zászlóalj) egységei Buda északi védővonalában 1944. december 24. - 1945. január 26.

(Alaptérkép: a m.kir. honv. Térképészeti Intézet 1940-ben készült kiadványa)

Jelmagyarázat:

- Védővonal 1944. december 24 - 31. között
- Védővonal 1945. január 1 - 18. között
- Védővonal 1945. január 18 - 26. között
- Az I. Egyetemi rohamzászlóalj egységei a védővonalban
- Német alakulatok (a 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály 15. ezrede) a védővonalban
- Járőrözéssel ellenőrzött terület 1945. december 24 - 28. között
- A 2. század kitörési kísérlete 1944. december 28-29-én (Szamódy Olaf vezetésével)

I.zlj. **Az I. Egyetemi rohamzászlóalj harcálláspontja a Rózsadombon**
1944. december 26-ig a Marczibányi téren
1945. január 10-ig a Vérhalom u. - Szemlőhegy u. sarkán
1945. január 26-ig az Áldás u. - Szemlőhegy u. sarkán

II.zlj. **A II. Egyetemi rohamzászlóalj harcálláspontja a Margitszigeten**
(a Palatinus fürdőnél)

háp. **Az I. Egyetemi rohamzászlóalj századainak parancsnoki harcálláspontjai**

p. **Az I. Egyetemi rohamzászlóalj századainak pihenőszállásai**
1. század: Rákóczi Gimnázium (a Keleti Károly utcában), majd a Pusztaszeri út - Törökvész út sarkán, illetve a Vérhalom téren
2. század: Baár-Madas Gimnázium (a Lórántffy Zsuzsa utcában), majd december 26-tól január 26. (30)-ig a Vérhalom u. - Szemlőhegy u. sarkán
3. század: 1945. január 26-ig a Mandula utcában

Vkf. 2. Kém- és szabotázselhárító csoport
(1945. január 2-ig a Bimbó u. 51. sz. alatt)

Csendőr őrs (1945. január 1-től a Bimbó u. 54., majd kb. január 15-től a Bimbó u. 39. sz. alatt)

Hetedik fejezet

A Mikó - Bondor-féle provokációs akció története

1945. január 1-én Mikó Zoltán vezérkari százados, a Rózsadombon lévő Vkf. 2. osztály (Vezérkari-főnökség) katonai hírszerző (kém-) és szabotázselhárító alakulatának parancsnoka felkereste Sipeki-Balás Lajost, az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokát. Arra akarta rábeszélni, hogy az egyetemi rohamzászlóalj engedje át az oroszokat a Rózsadombon!

Ennek az ügynek hosszú előzményei, nem kevés - még ma is kibogozhatatlan - zavaros szálai voltak és vannak. Mielőtt ezek a szálak is végleg a feledés homályába vesznének, próbáljuk meg - az üggyel kapcsolatban eddig megjelent írásokkal ellentétben - a teljes igazságot feltárni.

Mikó Zoltánt a háború után szinte mindenhol a magyar ellenállási mozgalom egyik mártírjaként tüntették fel. Nehéz ezt elképzelni egy olyan tisztről, akinek beosztásánál fogva - többek között - az volt a feladata, hogy olyan embereket képezzen ki, akik a frontvonalon átjutva, a Vörös Hadsereg háta mögött hírszerző-, diverzáns-, és szabotőr tevékenységet folytatnak. Valószínűbb, hogy Mikó - tartva a háború utáni felelősségre vonástól - mentve a menthetőt, egyszerűen látványos „pálfordulást" hajtott végre.

Még Bondor Vilmos, a Mikó mellett főhadnagyként szolgáló egykori Vkf. 2-es tiszt sem tagadja, hogy egy idő után - főként amikor bezárult a gyűrű Budapest körül -, egy olyan egységben szolgálni mint az övék, nem sok jóval kecsegtetett a jövőre nézve. "... tisztában volt mindenki, hogy ezek a különleges szervezések nem maradhatnak titokban az oroszok előtt, a megtorlás pedig rettenetes lesz. Mikó Zoltán és természetesen én is latolgattuk, hogy mit tegyünk?" - írja visszaemlékezésében Bondor.

Mikó valami olyan tettet szeretett volna végrehajtani, amellyel később igazolhatja, tisztára moshatja magát. A felgyorsult események és a sors Sipeki-Balás Lajost és az egyetemi rohamzászlóalj katonáit sodorta az útjába. Ezt az alakulatot szerette volna rávenni arra, hogy nyissák meg a Rózsadombon a frontvonalat az oroszok előtt, hogy azok akadálytalanul juthassanak el a magyar főváros szívéig.

A hatvanas években megjelent (tehát az ellenállási mozgalom harcosaival szemben talán nem éppen elfogulatlan hangvételű) Gazsi József: „Fények a Börzsönyben" c. könyve [*amelyet stílszerűen a Műszaki Egyetem könyvtárából kölcsönöztem ki (más olvasó már évek óta nem kereste ezt a könyvet)*] a következőket írja Mikóról:

„1944. november 16-án Mikó Zoltán repülő-százados válaszút elé került. Vagy kitelepül a légierők állományával a Dunántúlra, s onnan esetleg Németországba; vagy pedig olyan beosztást vállal, amely lehetővé teszi, hogy különösebb feltűnés nélkül visszamaradhasson Budapesten, folytatva az ellenállásban vállalt szerepét."

Vörös János honvédelmi miniszter, aki 1945. május 30-án a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak tájékoztatást adott a Mikó-ügyről azt mondta, hogy Mikó Zoltán százados azzal a titkos feladattal szolgált tovább a Szálasi-kormány alatt is, hogy a Vkf. 2. különleges csoportjának keretében fegyveres baloldali mozgalmat szervezzen. [*?*]...

Mikó Zoltán személyében olyannyira megbíztak Szálasiék, hogy szinte teljesen szabad kezet kapva Budapesten hagyták, és megbízták az úgymond „fehér partizáncsoportok" szervezésével. Ezeknek a csoportoknak az lett volna a feladata, hogy a Vörös Hadsereg által már megszállt magyar területeken fegyveres és diverzáns tevékenységet hajtsanak végre.

Mikó azonban nem ezzel foglalkozott. Hivatali beosztását kihasználva a Magyar Diákok Szabadságfrontja segítségével kapcsolatba lépett (a kezdetben még a Prónay-különítményhez tartozó!) úgynevezett Görgey-zászlóaljjal, amely kifelé - a nyilasok előtt - mint egy megbízható szabadcsapat szerepelt, de valójában katonaszökevények, baloldaliak, illegalitásba vonult politikusok, sőt: zsidók is találtak benne maguknak menedéket. Maga a zászlóalj elnevezés kissé túlzás, mert a Görgey-zászlóalj létszáma sohasem érte el a zászlóaljhoz szükséges létszámot! (Hacsak a háború után nem. Ekkor ugyanis gomba módra szaporodtak el a magukat partizánoknak, ellenállóknak nevezők)...

Egyébként sem a Görgey-, sem a hasonló céllal létrehozott Táncsics-zászlóalj említésre méltó harci cselekedetéről nem tudunk.

A Görgey-zászlóaljat Mikó Zoltán még Budapest teljes bekerítése előtt kivezényelte a fővárosból. Azzal a feladattal küldte őket a Börzsönybe, hogy keressenek kapcsolatot a szovjet csapatokkal és jelentsék nekik: a bekerített Budapesten olyan „erők" is vannak, amelyek együtt kívánnak működni a Vörös Hadsereggel. Pontosan nem tudni, mit is csináltak az elkövetkező napokban a Görgey zászlóalj tagjai a Börzsönyben, de ez a kapcsolatfelvétel nem sok eredménnyel járt. Megbízott képviselőjüket, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság egyik tagját, aki az átállás tervéről tájékoztatni akarta az oroszokat, a szovjet kémelhárítók letartóztatták (és csak februárban tudott tőlük - nagy nehézségek árán - megszökni). Az oroszok vagy bizalmatlanok voltak a Görgey-zászlóaljjal szemben, vagy - és inkább ez látszik valószínűbbnek - egyszerűen nem volt szükségük arra, hogy bármiféle (ráadásul kiképzetlen, komolyabb fegyverekkel alig rendelkező) magyar alakulat segítse őket Budapest elfoglalásában. A magyar főváros „felszabadítása" ekkor már egyébként is csak idő kérdése volt és nem egy néhány száz főből álló magyar ellenállási csoport segítségén múlott.

Bizonyítja ezt a Budai Önkéntes Ezred rövid ideig tartó létezése is, amelyet az ostrom utolsó előtti napjaiban történt megalakulását követően hamarosan szintén mellőztek a szovjetek. Miután az ostrom hátralévő szakaszában szinte golyófogóként használva, a legtöbb véráldozatot követelő helyeken vetették be őket (ahol a bevetett állomány 60-80%-a el is esett), az életben maradtak többségét - ugyanúgy mint azokat akik nem voltak hajlandók átállni a Vörös Hadsereg oldalára - hadifogolytáborokba vitték. (Egyébként a „Budai Önkéntes Ezred" elnevezés - mint a háború után az ezred köré szőtt valamennyi mítosz is, csak később - (ez például történetesen Jászberényben) született meg. Kezdetben még egyszerűen csak „1. magyar önkéntes ezred" volt az alakulat megnevezése)...

Ez után a kis kitérő után - mely részben már elébe is ment a későbbi eseményeknek - folytassuk a már korábban idézett könyv alapján megkezdett gondolatmenetet:

Ott tartottunk, hogy Mikó Zoltán (akit többen is a magyar katonai ellenállás egyik vezetőjeként emlegetnek) Budapesten maradt és magára vállalva egy kettős szerepet, a Rózsadombon hozzálátott a benne mindkét oldalról maradéktalanul megbízó felettesei utasításának végrehajtásához.

„A dolog nagyon is kétélű volt. - folytatja a könyv - Ha új beosztásában semmit sem csinál, ha feltűnően szabotál, a fasiszták vonják felelősségre. Ha pedig bármi érdemlegest is tesz, a felszabadulás után kell majd számot adnia." - majd maga a könyv írója is elismeri, hogy valami nem stimmelt a Rózsadombra települt Vkf. 2. csoport körül: „A Bimbó út 51. számú ház körül már kezdettől fogva valami átláthatatlan köd gomolygott. Mikó az ottani életet úgy szervezte meg, nehogy illetéktelenek bekukucskálhassanak a portájukra. Olyan hírt terjesztett el, hogy csoportjuk azért él annyira elzárkózva, mert tulajdonképpen egy kémelhárító

alakulat. Veres Péter, Szabó Pál és más írók is - akik innen mentesítő papírokat kaptak - úgy emlékeznek vissza, hogy a Bimbó u. 51. szám alatt valamiféle „kémelhárító központ", „kémelhárító csoport" volt."

A Bimbó út 51. számú háztól kb. 200 méterre, az út túlsó felén lévő Bimbó út 65. szám alatti villába hamarosan egy másik társaság is beköltözött. Ez a Vkf. 2. Különleges Csoportjának egy másik részlege volt, amelynek vezetője Sáhy Zoltán hadnagy lett, de a tényleges parancsnokságát itt is Mikó Zoltán látta el.

„A Bimbó út 65-ben tehát egy valóban diverziókra felkészülő nyilas társaság gyülekezett, míg a Bimbó út 51. sz. az antifasiszta ellenállók fészke volt. Külsőleg nézve emez is, amaz is titokkal körülvett különleges csoportnak számított." (...) „Mikó Zoltán tehát két alakulatot tartott egyidejűleg a kezében. A Bimbó út 65. szám alatti részleg tevékenységével terelte el a figyelmet, fedezte a másik, az 51. szám alatti társaság dolgait." - olvasható a könyv lapjain.

Nehéz azt elképzelni, hogy egymástól alig 200 méterre, két teljesen ellentétes tevékenységet folytató csoport (még ha ezek közös parancsnoka is keveri a háttérben a kártyákat), úgy tudjon létezni és működni, hogy közben nem veszik észre a másik tényleges és valódi célját.

Mikó Zoltánnak hamarosan tudomására jutott, hogy Szabó Pál, Veres Péter, Illyés Gyula és még néhány író bent maradt a körülzárt Budapesten. Nem rendelkeztek megfelelő papírokkal, ezért bujkálniuk kellett. Mikó és csoportja ekkor már gyártották azokat a magyar-német szövegű nyílt parancsokat, amely gyakorlatilag korlátlan mozgásra és bárhol - a hadműveleti területen, az arcvonalban, így adott esetben Budapesten - való tartózkodásra is feljogosított. Akinek ilyen papírja volt, az mindenféle felvilágosítást megtagadhatott az őt igazoltatóktól, arra hivatkozva, hogy különleges feladatot teljesít. A nyílt parancs tulajdonosa mentesítve volt a kötelező bevonulástól és polgári ruhát is viselhetett. Ez a nyílt parancs abban az időben az egyik legjobbnak számított. Érvényességét egészen a visszavonásig megtartotta! (A fő értéke mégsem a nyílt parancs szövegében, hanem a papíron szereplő pecsétben volt. A parancsot kiállító szerv valóban adhatott ki ilyen megbízásokat.)

Néhány nap múlva (december 18-án) Mikó Zoltán a saját lakásán fogadta az írókat. Eljött - többek között - Szabó Pál, Tamási Áron, Féja Géza, de ott volt Szabó Lőrinc is, aki erre az alkalomra főhadnagyi egyenruháját vette fel. Az oldott, kötetlen hangulatú beszélgetés közben - a magyar írók megmentésének valódi célján kívül - Mikó már jóval előbbre tekintett.

Elsősorban írókat (Szabó Pál, Veres Péter, Illyés Gyula, Sinka István, Tersánszky Józsi Jenő, stb), és ismert művészeket látott el hamis papírokkal, akik később majd igazolhatták: „nekik is Mikó segített". Mindezt önzetlenül, állítólag anyagi ellenszolgáltatás nélkül tette. Példaként említik, hogy a Püski-féle könyvesbolt vezetőjének még pénzért sem volt hajlandó hamis igazolványt adni.

(Csak mint érdekességet említem meg, hogy Bondor Vilmos: A Mikó-rejtély c. könyvét, amely többek között ismételten Mikó „szerecsenmosdatását" volt hivatott szolgálni, mégis a Püski kiadó adta ki)...

Mikó Zoltán arra kérte az írókat, hogy „akinek kedve van", az küldjön neki egy rövid jelentést arról, milyen a városban az általános közhangulat. „Főképpen az érdekelne, hogy a németek hol és mit rabolnak el." (Hogy az oroszok mit művelnek az általuk már „felszabadított" területeken, illetve hol és mit rabolnak el, az Mikó Zoltánt nem érdekelte.)

Mikó a végén már olyan tömegesen adott ki hamis iratokat, hogy hamarosan figyelmeztetést is kapott, álljon meg, mert „túl sok a jó papír". („Bárcsak minden jó magyarnak adhatnék" - válaszolta Mikó.) Egyébként az igazoltatások során többen is bajba kerültek a Mikó-féle „jó" papírok használói közül. Veres Péter szerint: „... tömérdek megbízólevelet osztottak szét íróknak és közéleti embereknek, illegális harcosoknak, amelyek valamiféle különleges megbízást tartalmaztak, és ezt minden hatóságnak respektálni kellett. Csak - mint később kiderült -, a nyilasok és a németek nem respektálták."

Ezekben a napokban született meg Mikó Zoltán fejében az a gondolat is, amely aztán összefonódott az egyetemi rohamzászlóalj történetével.

A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának katonai vezérkara (mert ilyen is volt!) már korábban tervet dolgozott ki egy Budapesten megvalósítandó antifasiszta népfelkelésre.

Ennek egyik lényeges pontja az volt, hogy az Üllői út mentén kaput nyitnak a Vörös Hadsereg előtt és lehetővé teszik, hogy az különösebb ellenállás, harc nélkül jusson be a magyar fővárosba. Az átállási, kapunyitási tervek az arcvonalban harcoló alakulatok bevonásával, rendre kudarcba fulladtak. December végén az utolsó reálisan kivitelezhető terv az volt, hogy két helyen rést nyitnak a Vörös Hadsereg előtt. Az egyik rést Zuglóban, a másikat a Rózsadombon kívánták megnyitni. Ennek a tervnek a gyakorlati kivitelezésére már nem kerülhetett sor, mert az akciót előkészítő bizottság „lebukott".

Hogy ennek a minden józan elgondolást nélkülöző „népfelkelésnek" milyen következményei lehettek volna a civil lakosságra nézve

azt nem kell ecsetelnünk. Elég ha csak az 1944. augusztusában vérbe fojtott varsói felkelés példájára gondolunk.

A „felszabadító bizottság" (más elnevezése szerint a „Magyar Front") lebukása után Mikó Zoltán, mint az egyik még felszínen maradt csoport parancsnoka elhatározta, hogy a maga módján, a maga hatáskörében hajtja végre a tervet. A terv végrehajtásához három utat is járhatónak vélt. Az egyik a 10., a másik a 12. magyar hadosztály, míg a harmadik a Rózsadombot védő egyetemi rohamzászlóalj felé vezetett.

Mikó kétféle tervet fontolgatott. Az első az volt, hogy a Rózsadombon átvesz a németektől egy 600-800 méteres védelmi szakaszt, majd kellő egyeztetés után ezt az arcvonalat szerette volna megnyitni a Vörös Hadsereg előtt. A másik elképzelése az volt, hogy rábeszéli a Rózsadombot védő egyetemi rohamzászlóaljat, adják át neki az arcvonal egy részét, ahol ők kaput nyitnának az oroszoknak. (Távlati tervei között az is szerepelt, hogy rábeszéli az egyetemistákat, adják meg magukat vagy velük együtt álljanak át a Vörös Hadsereg oldalára!)...

Mikó Zoltánnak a terv végrehajtására mindössze 30-40 ember állt a rendelkezésére, kb. ennyien tartózkodtak a Bimbó út 51. sz. alatti parancsnokságon. További embereket elsősorban a Kommunista Párt vonaláról és az átállás tervével szintén foglalkozó zuglói XIV/2. KISKA (Kisegítő Karhatalom) századától várt. Szerette volna mozgósítani azokat a szökött katonákat, katonatiszteket is, akiket korábban ő látott el hamis papírokkal és akkor azzal küldte őket haza, „ha majd szükség lesz rájuk" értesíti őket.

Mikó először a németeknél próbálkozott. Felkereste a Rózsadombon lévő német parancsnokságot és felajánlotta, hogy az arcvonal valamelyik szakaszán szívesen leváltaná a „fáradt" német katonákat. A német tiszt hajlott is a dologra, örömmel pihentette volna már kimerült embereit. „Átadok önöknek egy 500 méteres szakaszt - mondta a német tiszt Mikónak -, de a helyet én jelölöm ki. Egy órával az átvétel előtt jelenjenek meg. Még egy feltételem van! - folytatta a tiszt - A magyar katonákban már nem bízok meg, ezért csakis akkor adom át az arcvonalat, ha azt nem a honvédség, hanem az egyetemi hallgatók veszik át!"

Mikó erre nem számított. Honnan szerezzenek egyetemistákat? Lázas készülődés vette kezdetét, mert a német egység leváltását december 30-án éjfélre tervezték. Azonnal futárok mentek szét a város minden pontjára és megpróbálták a már említett helyekről embereket összeszedni. Arra gondoltak, hogy a különböző helyekről összetoborzott embereket a németek előtt majd „kinevezik egyetemistáknak".

Mikó terve azonban nem vált be. Hiába küldött ki teherautókat (Fodor százados parancsnoksága alatt) a számításba jöhető valamennyi csoporthoz és alakulathoz, a teherautók rendre üresen tértek vissza. Az arcvonal átvételéhez szükséges 100-150 ember helyett csak kb. 30-40 főt tudtak összeszedni. (Úgy tűnt, hogy a különböző ellenállási mozgalmak „harcosaira" - most, amikor valóban harcolni kellett volna -, már nem lehetett számítani! A magyar ellenálló csoportok többsége megrekedt az ellenállás puszta szándékánál és sohasem jutott el a cselekvésig.) Az eredeti terv tehát meghiúsult. Mikó tudta, hogy a németek egy olyan kis létszámú csapatnak mint amilyen az övék, nem fogják átadni az arcvonalat!...

Ekkor határozta el Mikó Zoltán, hogy felkeresi az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokát Sipeki-Balás Lajos századost. Mikó és Sipeki régebben sporttársak voltak és a Ludovika Akadémiáról is ismerték egymást, bár nem voltak évfolyamtársak.

Az egyetemi rohamzászlóalj (Sipeki-Balás Lajos százados) parancsnoksága ekkor a Vérhalom u. - Szemlőhegy u. sarkán, a Vérhalom u. 20. sz. alatt volt. Délután 3 óra körül itt kereste fel Sipekiéket Mikó, aki magával vitte Bondor Vilmos főhadnagyot, valamint 8-10 fegyveres katonáját is. Magukkal hozták Egerszegi Sándor zászlóst, az egyetemi rohamzászlóalj 3. századának parancsnokát is, azzal az ürüggyel, hogy a 3. század legénységéből többen is a szovjet csapatokhoz történő „átállásról" beszélnek.

Ennek csak annyi alapja volt, hogy ezen a napon, tehát január 1-én délelőtt két egyetemista betévedt Mikóék Bimbó u. 51. sz. alatti körletébe és ott beszélgetni kezdtek Zsigmond Zoltán tizedessel, aki úgy vette ki a fiúk szavaiból, hogy azoknak már elegük van az egészből, és szívesen befejeznék a harcot. Zsigmond tizedes azonnal jelentette ezt Bondor Vilmosnak, aki viszont Mikó Zoltánnak tett erről említést. Mikó fejében hamarosan megszületett a döntés: ezt a helyzetet azonnal ki kell használni.

Úgy döntött, hogy az átállási tervükbe most már valóban bevonja az egyetemi rohamzászlóaljat is. Néhány emberével „hazakísérte" a két egyetemistát a zászlóalj 3. századának Mandula u. 18. sz. alatti körletébe. Mindenre felkészülve öt erősen felfegyverzett katona maradt kint a bejáratnál, míg Mikó Zoltán, Bondor Vilmos, és Zsigmond Zoltán négyesben tárgyalni kezdett a 3. század parancsnokával, Egerszegi Sándor zászlóssal. Felvilágosítást kértek a zászlóalj erejéről, majd kellő bevezetés után rátértek a lényegre. Egerszegi kijelentette, hogy szó lehet

arról, hogy a 3. század Mikóékkal tartson, de az egész zászlóalj átállásáról mindenképpen Sipekivel kell tárgyalni. A beszélgetés végeztével Bondor félrevonta Egerszegit és azt mondta neki: „Őrmester úr! Figyelmeztetem a hallgatásra. Amennyiben elárulná a tervünket, saját kezűleg fogom agyonlőni."

Ezek után keresték fel Mikóék Sipeki-Balás Lajos zászlóalj-parancsnokságát. Ennek a látogatásnak több olyan egyetemista is szemtanúja volt akik valamilyen szolgálati okból kifolyólag éppen zászlóalj-parancsnokságon tartózkodtak.

Mikó négyszemközt akart Sipekivel beszélni, ezért Bondor főhadnaggyal együtt átmentek egy másik szobába. Egerszeginek még sikerült Sipeki-Balás Lajos fülébe súgni: „Százados úr, engem most ki fognak végezni!"

Bondor Vilmos jelenlétével a megbeszélés végül is „hatszemközt" zajlott le. Mikó ekkor már nem Egerszegiről és a 3. század átállásáról beszélt, hanem határozottan felszólította Sipekit, hogy „ma este 8 órakor az egész zászlóaljával együtt álljon át az oroszok oldalára". Sipeki-Balás Lajos számára a felszólítás nem csak váratlan, de egyben meglepő is volt. Különösen a Vkf. 2. egyik csoportjának parancsnoka részéről!

Mikó Zoltánnak, mint kitűnően képzett vezérkari tisztnek tudnia kellett, hogy egy több mint 3 km-es frontszakaszon szétszórt és a német egységek közé telepített, kiképzetlen és viszonylag gyengén felszerelt zászlóaljat néhány óra alatt nem lehet a német erők tudta nélkül az átállásra felkészíteni és az átállást katonailag végrehajtani. Ha Sipeki-Balás Lajos a zászlóalj-törzzsel és a pihenőkörletekben lévő egyetemistákkal meg is próbálja az átállást, az első vonalban visszamaradókat menthetetlenül kiszolgáltatná a németek bosszújának. Ez több mint ötszáz egyetemista biztos pusztulását jelentette volna!

Ez a kivitelezhetetlen, katonailag meggondolatlan akció felkeltette Sipeki-Balás Lajos gyanúját, hogy itt - az elhárító csoportnál nem ritka - „beugratási" akcióról van szó, ami a Vkf. 2. részéről nagyon is feltételezhető volt. Az egyetemi rohamzászlóalj megbízhatatlanságának igazolására Mikóék még bizonyítékot is kreálhattak volna Egerszegi zászlós és a 3. század átállási szándékának felderítésével. Sipeki gyanúját még az a körülmény is alátámasztotta, hogy az előtte eddig ismeretlen főhadnagy, Bondor Vilmos mellén ott díszelgett egy II.osztályú német Vaskereszt is...

(Bondornak valóban volt II. osztályú német Vaskeresztje. Ezen kívül még rendelkezett a Német Védelmi Kereszt, a Signum Laudis (hadiszalagon és kardokkal), a Tűzkereszt (három sebesülési sávval), valamint a Felvidéki és az Erdélyi bevonulási emlékérmekkel is)...

Sipeki-Balás Lajos minden ésszerű ellenérvet felhozva, baráti hangon próbált kitérni a felszólítás elől, de Mikó tovább erősködött, és végül azt „hazudta" Sipekinek, hogy bár titoktartás terheli, de közli vele, hogy ma este (tehát január 1-én) este 8 órakor a budai arcvonal négy frontszakaszán a magyar csapatok leteszik a fegyvert és átengedik az oroszokat! „A parancsot - mondta Mikó - óvatosságból csak az érintett alakulatok parancsnokai kapják meg, közvetlenül a hadtestparancsnokságtól, mert a németek igen erős megfigyelés alatt tartják valamennyi magyar parancsnokságot."

Ez már sokkal hihetőbben hangzott és egy kissé Sipeki századost is megtévesztette. Az egyetemi rohamzászlóaljnak így az átállásban már nem támadó, hanem passzív szerepet kellett volna játszani, ami csak a németek esetleges mozgását gátló hadműveletekben nyilvánult volna meg.

Sipeki-Balás Lajos azt mondta Mikónak, hogy amennyiben ez igaz(!), természetesen ő is a többi magyar csapattal tart. De arra kérte Mikót, hogy várjon még a végleges válaszig, először elmegy a hadtestparancsnokságra, ahol megteszi a szokásos napi jelentéstételt, és az ottani eligazítás után azonnal visszajön. (Az egyetemi rohamzászlóalj hadtestközvetlen alakulat volt. Sipeki-Balás Lajos minden nap, a délutáni-esti órákban személyesen, rendszerint egyedül ment fel jelentést tenni a Várba, az ottani óvóhelyen lévő hadtestparancsnokságra.) Sipeki százados hozzátette még azt is, hogy valószínűleg vele is közölni fogják majd a hadtestparancsnokságon ezt a fegyverletétellel kapcsolatos bizalmas parancsot. Végül megállapodtak abban is, hogy Sipeki kb. 17 órakor felkeresi Mikót a Bimbó u. 51. sz. alatti körletében.

Sipeki-Balás Lajos távozása előtt csak annyit mondott az egyetemistáknak, hogy visszatértéig mindenki maradjon a helyén és semmiféle más által kiadott parancsot ne hajtsanak végre! Úgy látta helyesnek, hogy először egy régi évfolyamtársát, a németellenes beállítottságú Németh Dezső vezérkari századost - közvetlenül a Lánchíd mellett, az Iparügyi Minisztérium épületében lévő - I. hadtest anyagi osztályának vezetőjét keresi fel. Német Dezső - természetesen - nem tudott semmiféle átállási parancsról. Ő is úgy vélekedett, hogy itt egy közönséges beugratási akcióról van szó és csak annyit tanácsolt Sipekinek, hogy cselekedjen „lelkiismerete szerint".

A hadműveleti osztályon az egyetemi rohamzászlóalj parancsnoka leadta a szokásos harctéri jelentését, amelyhez senki semmiféle meg-

jegyzést nem fűzött, és nem kapott semmiféle parancsot az állítólagos, este 8 órára tervezett átállással kapcsolatban sem.

Ekkor már egyre inkább megbizonyosodott arról, hogy Mikó Zoltán megpróbálta őt és az egyetemi rohamzászlóaljat egy felelőtlenül kitervelt katonai akcióba beugratni, amelynek meghiúsulása a Vkf. 2. fegyveres fellépését is indokolta volna saját személye és a rohamzászlóalj ellen.

Sipeki-Balás Lajosnak nem sok ideje maradt a töprengésre, mert kilépve a hadműveleti osztályról a folyosón egy csendőr százados tartóztatta fel, aki megkérdezte a nevét, majd egy ezredes elé kísérte. Az ezredes (aki feltehetően Horváth ezredes, az I.b. osztály vezetője volt) azonnal Sipekinek szegezte a kérdést: „Miért nem jelentette, hogy Mikó Zoltán átállásra akarta rávenni?" (Ezek szerint már tudtak az esetről, de előfordulhatott volna az is, hogy az egész csak előre kitervelt, Sipeki megbízhatóságának kipróbálására indított akció volt.) Az ezredes még hozzátette azt is, hogy „kár volt nem önként jelenteni az esetet".

Sipeki-Balás Lajos most már abban a tudatban, hogy Mikónak sikerült őt beugratnia, elmondta a történetet elejétől fogva, úgy ahogy az történt. Azzal kezdte, hogy Mikót egy személyes nyomozás szálai vezették hozzá. Az átállási akciót nem vette komolyan, mert az egyetemi rohamzászlóalj minden előkészítés, és a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt alkalmatlan egy ilyen jellegű harci feladat végrehajtására. Azt azonban őszintén megmondta, hogy amennyiben a magyar alakulatok többsége valóban az átállást választotta volna, akkor az átállásból való kimaradással nem hozta volna kockázatos és veszélyes helyzetbe a reá bízott egyetemi rohamzászlóalj tagjait. A Mikóval való találkozást eddig azért nem jelentette, mert attól tartott, hogy be nem avatott embereken keresztül a németek tudomására jut a dolog - és amennyiben az „átállási kísérlet" valóban a hadtestparancsnokság által eldöntött akció - ezt nem akarta kockáztatni.

Az ezredes búcsúzóul még megfenyegette Sipekit, hogy ha bármit is elhallgatott, nem fogja elkerülni a felelősségre vonást! Sipeki-Balás Lajost egy rövid időre „szobafogságra" helyezték (nyilván, hogy ellenőrizzék az általa elmondottak hitelességét) és csak jóval éjfél után engedték vissza a rohamzászlóaljhoz.

Mikó Zoltán ekkor már sejtette, hogy a rózsadombi arcvonal megnyitása és az átállási kísérlet teljes csődöt mondott. Ha Sipeki nem is jelentette feletteseinek a délutáni beszélgetés tartalmát, az átállással kapcsolatos puszta érdeklődése is gyanút kelthetett a hadtestparancsnokságon. A játszma elveszett...

Mikó ezek után - cserbenhagyva a Bimbó út 51-ben lévő embereit - a török nagykövetségre menekült. A Rózsadombon maradt Vkf. 2-es „kémelhárító" csoportját hamarosan letartóztatta egy csendőrkülönítmény. Azt azonban ki kell mondanunk, hogy ellentétben a háború után megjelent - elferdített, az eseményeket csak magyar ellenállás létezését igazoló - írásokkal: ehhez a letartóztatásokhoz, valamint a letartóztatott személyek kihallgatásához és állítólagos megkínzásához Sipeki-Balás Lajosnak, illetve az egyetemi rohamzászlóalj tagjainak semmi köze sem volt!

Egyébként ettől az időponttól kezdve folyamatosan az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokságán is egy 12 tagú csendőrkülönítmény tartózkodott!...

Mikó embereinek letartóztatása során egy sajnálatos haláleset is történt. A Szemlőhegy u. - Eszter u. sarkánál a csendőrök igazoltatták Hertelendy János tizedeset, valamint a vele lévő Devecsery Lászlót és Fülöp Józsefet. Amíg a csendőrök ellenőrizték a papírokat Hertelendy futásnak eredt és az igazoltatók azonnal utána lőttek. Hertelendyt több halálos lövés érte. Holttestét a csendőrök behúzták az Eszter u. 2. számú ház kertjébe és hevenyészve elföldelték.

Mikó Zoltán [*és erről a későbbiekben még részletesen is szó lesz*] Budapest elfoglalása után önként jelentkezett a szovjetek katonai parancsnokságán, de az általa annyira várt felszabadítók - akik előtt még kaput is akart nyitni - nem sok köszönetet mondtak neki. A háború után a Szovjetunióba hurcolták és 1945. augusztus 15-én Ogyesszában kivégezték!

Bondor Vilmos letartóztatása után úgy gondolta, hogy sikerül majd az oroszok előtt kimagyaráznia a Rózsadombon, a Vkf. 2-es egységnél betöltött szerepét: „Gondoltam, majd mindent megmagyarázok nekik. Mert igaz, bonyolultnak látszik az egész ügy. De mégis tiszta vizet lehet a pohárba önteni. Elvégre, ha más bizonyíték nem volna a mi becsületes szándékunkra, itt van a Sipeki-ügy."

A „becsületes szándékú" Bondor nem tudta, hogy tiszta vizet csak tiszta pohárba érdemes tölteni. Márpedig Mikó Zoltán és Bondor Vilmos körül valami soha nem volt tiszta.

Az egyenruháján német Vaskeresztet is viselő Bondor olyan baj(!)társak közé keveredett, akiknek a kihallgatások során (természetesen csak „véletlenül"), több alkalommal is elsült a kezükben tartott pisztoly. Múltjának igazolása során csak egyetlen dolgot, a „Sipeki-ügy" -et tudta felhozni, és ezzel próbálta bebizonyítani, hogy az ő „be-

csületes szándékukat", a Vörös Hadsereg oldalára való átállást kizárólag Sipeki-Balás Lajos és az egyetemi rohamzászlóalj hiúsította meg.

Az egyetemi rohamzászlóalj történetének szempontjából ez az ügy még ma is annyira zavaros és homályos, hogy annak minél részletesebb megismerése céljából most idézzük fel a már korábban is említett „Fények a Börzsönyben" c. könyv idevonatkozó részeit is. (Szeretném azonban külön is kihangsúlyozni, hogy a könyvből idézett rész csak egy rekonstruált történet(!) - amely ráadásul egyoldalúan, természetesen negatív szerepben tünteti fel Sipeki-Balás Lajost - hiszen ezen a megbeszélésen csak hárman: Mikó Zoltán, Bondor Vilmos, és Sipeki-Balás Lajos vettek részt. Közülük erről a beszélgetésről a „Fények a Börzsönyben" c. könyv szerzőjének egyikük sem nyilatkozhatott!)...

„Délután 3 körül járt az idő, amikor Mikó, Bondor, Hertelendy János, Zsigmond Zoltán, Szőke Béla és Tóth János felkereste Sipekit a Vérhalom u. 20. szám alatti parancsnokságon. Egész kis delegáció. A „slepp" biztosítási céllal lemaradt az iroda előtti kis szobában. A parancsnokok bevonultak. (...) Mikó így szólt.

- Bejöttem az oroszlánbarlangodba. Tudom, bármelyik pillanatban kiadhatod ellenem az elfogatási parancsot. Én mégis, mint magyar emberhez, hozzád fordulok. Arra kérlek, mentsük meg Budát és a vezetésed alatt álló zászlóalj 500 tagját. Csatlakozz az én kis csoportomhoz és még ma hajnalban átvesszük az arcvonalszakaszt. Beengedjük az oroszokat. (...)

Sipeki százados mellébeszélt, óvatoskodott. Nehezen lehet ezt megvalósítani - hangoztatta. Németek vannak közéjük ékelve. De hallgassuk meg erről a vallomását: „Én velük szemben hivatkoztam a parancsteljesítési kötelezettségemre, valamint arra, hogy nekem elhatározási jogom nincs. A harci helyzettel nem vagyok annyira tisztában, hogy ennek a lépésnek a jelentőségét, a magyarságra nézve előnyös, illetve hátrányos voltát el tudjam dönteni. Számoltam továbbá azzal, hogy a német felmentő csapatok előretörése esetén, ezt a részt még nagyobb pusztulásnak teszem ki."

Mikó újra érvelt. Az egész környék és a zászlóalj hangulata is mind mellettünk van. Már be is szerveztük őket! Vegyük elejét a további vérontásnak!

- Kérlek, ha az én személyem volna az akadály, engem bármikor elintézhettek - felelte Sipeki-Balás Lajos.

Utolsó aduként Mikó bevetette a nagyágyút.

- Egyébként az egész hadtest átmegy az oroszokhoz. - Ezt szánta végső érvnek.

Sipeki tétovázott. Mint látszott, nem túlságosan bízott benne, hogy a németek feltörik a Budapest köré vont gyűrűt. Mikó ismételten felszólította: Engedjék be a szovjet csapatokat!

Sipeki-Balás Lajos nem adott egyértelmű választ. Jöjjenek vissza öt órára. Addig majd gondolkozik és tanácskozik embereivel.

Az egész tárgyalás jó, ha 20-30 percig tartott.

Az első indiszkréció már a látogatás alatt megtörtént. Egerszegi őrmester a Sipeki-törzs tagjainak „ijedt hangon mondotta, hogy felszólították az átállásra". Állítgatta, hogy odabenn valószínűleg erről tárgyalnak a parancsnokkal is. [*Egerszegi nem őrmester, hanem zászlós volt (a szerző megjegyzése)*]

Sipeki-Balás százados kikísérte vendégeit és szívélyesen beszélgetett velük. Ezután együtt indultak útnak. Az Eszter utca sarkán Sipeki azzal köszönt el tőlük, hogy elmegy és tájékozódik a katonai helyzetről.

- Öt órára fenn leszek nálad a Bimbó úton - adott kezet Mikónak."

Az itt következő idézetek pedig már az ügy egyik főszereplőjének, jelenleg az Egyesült Államokban élő Bondor Vilmosnak „A Mikó-rejtély" c. könyvéből valók.

Elsősorban itt is azok a részek kerültek kiemelésre, amelyek kapcsolódnak az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez, illetve amelyek az itt tárgyalt „átállási" eseményekre vonatkoznak. Ezek olvasásakor szintén figyelembe kell vennünk a szerző elfogultságát Mikó, s ezáltal saját személyét illetően.

Számunkra mégis Bondor Vilmos és az ő könyve a legfontosabb tanúnk. Amit ő leír, azt el kell fogadnunk, de amivel nem értünk egyet azt meg kell cáfolnunk. Nos, az alábbiakban ezt meg is tesszük:

„Mivel Szilveszter-napján voltunk, meggyőztük egymást Mikó Zoltánnal, hogy meg kellene látogatni a családjainkat. Tulajdonképpen mindketten aránylag közel laktunk. (...) Az egész család örült amikor megláttak, mert előzőleg úgy beszéltük meg, hogy az estét az irodában fogom tölteni. (...) Sajnos, ennek a találkozásnak is hamar vége szakadt. Zsigmond Zoltán és Hertelendy János hívtak fel az irodából, hogy menjek be. Valami fontos eseményt akarnak megtárgyalni.

A következőkben Bondor Vilmos leírja, hogyan tévedt be a körletükbe két egyetemista, illetve hogyan állapodott meg Mikóval arról, hogy „tovább kell bogozni a dolgot". (a szerző megjegyzése)

Mindketten megegyeztünk abban, hogy először is Sipekivel kellene megtárgyalni a kezdeményezést, aki egy csaknem kilométer széles frontsávval rendelkezik. A kérdés csak az, mit nyerhetünk, vagy veszíthetünk, ha nyíltan és őszintén fordulunk hozzá.

Ha beleegyezne, akkor nyert ügyünk van. Mikó Zoltán átmehetne tárgyalni az oroszokhoz, vagyis meg tudnánk valósítani a korábbi terveinket a kapunyitásra. Sőt, még kedvezőbb körülmények között, mert Sipeki körlete sokkal közelebb van a Várhoz.

Igaz, megvan az esély arra is, hogy elárul bennünket a németeknél vagy a számonkérőknél. Akkor nem lesz más, mint átvágni magunkat a zászlóaljon keresztül az oroszokhoz. (...)

De miért is árulna el Sipeki bennünket? Elvégre jó barát, akivel Mikó Zoltán éveket töltött el az iskola padjaiban.

Másrészt intelligens ember, aki tisztában van a hadi helyzettel. Neki tudnia kell, hogy nincs több esélye a háború megnyerésére a németeknek. Amit csinálnak, csak időhúzásra megy. (...)

Már késő délutánra járt az idő, amikor Sipeki parancsnokságára bevonultunk. Biztonság kedvéért négy embert vittünk magunkkal, mint kísérőt. Ha úgy látnák, hogy Sipeki le akarna tartóztatni, azonnal támadják meg az őrséget és ostromolják meg az épületet. Közben ne sajnálják a kézigránátokat. (...)

Sipeki a szokásos udvariassággal fogadott és itallal kínált meg bennünket. Kedélyesen koccintottunk az újévre. Majd Mikó Zoltán kertelés nélkül rátért jövetelünk céljára.

Beszédében igyekezett Sipeki lelkiismeretét felébreszteni. Hangsúlyozta, hogy Budapest ostroma milyen óriási károkat jelent a magyar népnek. Kérte, hogy segítse megmenteni ettől a fővárost és megkímélni ezt a félezernyi egyetemi hallgatót, akikre a jövőnket kell felépíteni. (...)

Sipeki figyelmesen hallgatta, s úgy látszott, megérti a dolgot. (...) Mikó Zoltán vázolta a kapunyitás tervét. Ez semmiben sem különbözött a korábbiaktól, vagyis attól, hogy a fronton rést nyitunk és ott a debreceni magyar kormánytól odavezényelt csapatokkal az élen átengedjük az oroszokat.

Természetesen Sipeki is felsorolta az ellenvetéseit. Szabadkozott, hogy nincs tisztában a hadi helyzettel. Nem tudja azt sem, hogy ez az akció mennyi hasznot hozna a magyarságnak. Egyszóval, egyenlőre tanácstalan. (...) Hagyjuk egy kicsit gondolkozni. (...) Este öt órára jöjjünk össze megint (...)

Az öt órára megbeszélt találkozóra már csak Bondor Vilmos ment el. Mikó Zoltán csapdától tartva távol maradt, ugyanakkor Sipeki-Balás Lajos önhibáján kívül nem lehetett jelen, mert ott tartották a Várban. (a szerző megjegyzése)

Miután mindent, amit akartam, elintéztem, a legényemet magamhoz vettem és elindultam Sipeki parancsnokságára. (...) A villa bejáratánál egy géppisztollyal felszerelt őrszem állt és közben dúdolgatott. (...) Annyira meglepődött, hogy még a fegyverét sem tudta felemelni. Mivel látta a rangjelzésemet, tisztelettel vigyázzba vágta magát. Kérdésemre jelentette, hogy nem látta a parancsnokukat. De lehet, hogy bent van az irodájában.

Belépve lámpafény fogadott és hamarosan előkerült a szolgálatvezető őrmester, aki jelentette, hogy Sipeki százados még nem érkezett vissza. Már itt kellene lennie, mert az esti eligazításokat személyesen szokta megtartani. Kérte, hogy üljek le, és bevezetett az irodába.

Mondanom sem kell, hogy égett a szék alattam. Vajon mit jelent ez a késedelem? Milyen csel lehet mögötte? A százados nem valami nyílt ember, ezt már korábban észrevettem. Nagyon hidegen tudott nézni. (...)

A zászlóalj írnok, a parolijáról ítélve gépkocsizó szakaszvezető, csendesen dolgozott. Valamit gépelt, de azért tiszteletteljesen válaszolt a kérdéseimre. (...) Közben eltelt a félóra, amit várakozásra szántam és Sipeki sehol! (...)"

Bondor Vilmos ezek után visszament a Bimbó út. 51. sz. alatti parancsnokságukra, ahol Mikó Zoltán már türelmetlenül várta a híreket. Kilenc óra körül telefonon felhívták az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokságát, ahol közölték velük, hogy Sipeki-Balás Lajos százados még mindig nem érkezett vissza. Bondorékat ekkor már nem az átállás megvalósítása érdekelte, sokkal inkább azt szerették volna megtudni, hogy mi történt a Várban, kell-e tartaniuk valamilyen következményektől. Azt sejthették, hogy ez az ügy most már nem marad felelősségre vonás nélkül. Nem véletlen, hogy Mikó elmenekült és Bondor is eltávozott a Bimbó u. 51-ből, a parancsnokságot egy tizedesre, Hertelendy Jánosra bízta. *(a szerző megjegyzése)*

„Az ostrom befejezése után, természetesen a Bimbó út 51-ben szolgáló embereink megindították a hajszát Sipeki után. Az oroszok is körözték, mert állítólag a rohamzászlóalj tagjai kegyetlenkedtek az elfogott ellenséges katonákkal." - írja Bondor.

Ennek azért ismételten ellentmond az a tény, hogy Sipeki-Balás Lajost kihallgatása után minden további nélkül elengedték az oroszok!

A kitörés során fogságba esett Noel Péter pedig arról számolt be, hogy őt egy olyan szovjet tiszt hallgatta ki, aki a Remete-hegy környékén maga is harcolt az egyetemi rohamzászlóalj ellen. Ez a szovjet tiszt azt tapasztalta, hogy az egyetemisták jól bántak a fogságba esett orosz katonákkal. Cserébe - a körülményekhez képest - a szovjet tiszt is igyekezett jól bánni az egyetemi zászlóalj katonájával.

Bondor Vilmos tehát hajlamos megfeledkezni arról, hogy mégiscsak az ő parancsnokságukon történtek meg azok az esetek, amikor a kihallgatott orosz katonák fejéhez szorított pisztoly „véletlenül" (és több alkalommal is) elsült. Ehhez hasonló kihallgatásokra az egyetemi rohamzászlóaljnál soha sem került sor.

Ha Bondor Vilmos szerint az egyetemisták kegyetlenkedtek az elfogott szovjet katonákkal, vajon hogyan minősítené a saját embereinek viselkedését?

Mikó Zoltánt kétes üzletek, kibogozhatatlan szálak fűzték Raoul Wallenberghez, a svéd királyi követség egyik munkatársához is, akinek ezekben a hónapokban „humanista attasé" volt a beosztása. Wallenberg Svédországból 600 kitöltetlen svéd útlevelet hozott magával, ezeket akarta szétosztani azok között a magyar zsidók között, akiknek üzleti kapcsolatai voltak Svédországban. A budapesti zsidóság drámája azonban meggyőzte Wallenberget arról, hogy ennél sokkal többet kell tennie. Ezer és ezerszám szerzett svéd védleveleket, különböző - a német és a nyilasok által is elfogadott - igazolványokat. (Egy magát megnevezni nem kívánó szemtanú állítja, hogy Wallenberg Mikó Zoltántól is kapott - vagy vásárolt? - különböző hamis papírokat)...

Wallenberg eltűnését a legújabb kutatások a Katyn-i erdőben elkövetett szovjet tömeggyilkossággal, a mintegy 14.000 lengyel tiszt barbár lemészárlásával hozzák kapcsolatba. 1944. novemberében ugyanis lengyel emigránsok Wallenbergnek adták át megőrzésre a Katyn-i vérengzéssel kapcsolatos titkos lengyel iratokat. Wallenberg tehát minden bizonnyal túl sokat tudott erről a sötét ügyről és valószínűleg ezért kellett őt elhallgattatni, s vele együtt mindazokat, akiknek Wallenber beszélhetett, esetleg dokumentumokat mutathatott ezzel kapcsolatban. Akár ezért, akár másért kellett végül is Mikónak meghalnia, a sors keményen megfizetett neki.

Mint ahogyan a fejezet elején már említettem, a Mikó-féle „átállási-akció" szempontjából számunkra Bondor Vilmos az egyik legfontosabb tanúnk. Két állításával szeretném szembesíteni, mindkettő döntő lehet az itt tárgyalt események megítélése szempontjából.

Könyvének „Körülzárják a fővárost" c. fejezetében az alábbiakat írja a Budán húzódó német-magyar védelmi vonal erősségéről:

„Az előrenyomuló orosz csapatok sehol nem találkoztak őrséggel, sehol nem találtak út- vagy harckocsiakadályokat. Ha lett volna bennük egy kis merészség, már akkor a szovjet kezébe kerülhetett volna a főváros. Sajnos, a sors másképpen akarta. A németeknek sikerült itt is lezárni a bevezető utakat, és kiépíteni egy hézagos védelmi vonalat."

Ha hézagos volt a védelmi vonal, miért kellett volna azon kaput nyitni a szovjet csapatok előtt? Miért nem ott vezették át Mikóék az oroszokat, ahol egyébként is hézagosnak találták a vonalat?

„A rohamzászlóalj körlete a Fillér utcától a Bécsi útig terjedt - írja könyvében Bondor Vilmos az egyetemi rohamzászlóaljról - főiránnyal a Remete-hegy területére. Egyelőre még nem vették fel a harci érintkezést az oroszokkal, akik ebben az időben Pomáz magasságáig nyomultak előre. A rohamzászlóalj szolgálatának nagy része járőrözésből állt. Kettesével vagy négyesével járták végig az utcákat és lövészgödröket ástak a fontosabb útszakaszokon. A parancsnokságot az Áldás utcába telepítették, egész közel hozzánk. Parancsnokuk, Sipeki-Balás Lajos igen nagy ambícióval végezte a rábízott feladatot."

Az egyetemi rohamzászlóalj járőrei egy alkalommal igazoltattak és elfogtak egy magyarul hibásan beszélő civilt, egy Andrej Kyrilov nevű személyt, aki már hosszú évek óta élt Magyarországon. Feleségét Rákóczi Juliannának hívták és történetesen éppen a Rózsadombon laktak. Az elfogott Kyrilovot - akit ezt megelőzően már az oroszok is elfogtak és mint kémet, éppen azzal a céllal küldték vissza a Rózsadombra, hogy derítse fel az ottani német és magyar csapatok erejét - az egyetemisták jóhiszeműen átadták Mikóéknak.

Mikó Zoltán később összekötőként több alkalommal is újra és újra visszaküldte az anyanyelvén természetesen még mindig tökéletesen beszélő férfit az oroszokhoz. A frontvonal valóban annyira hézagos volt, hogy ez a Kyrilov nevű személy gyakorlatilag minden különösebb nehézség nélkül közlekedhetett a német-magyar és az orosz állások között.

Ismét felvetődik tehát a kérdés, miért és hol kellett volna kaput nyitni a szovjet csapatok előtt, amikor azok a „kertek alatt" bármikor beszivároghattak volna Budára a Kyrilov és Mikóék által is ismert útvonalakon?

Szintén Bondor Vilmos írja, hogy az egyik alkalommal, amikor Mikó Óbuda északi részén útjára engedte Kyrilovot semmiféle védővonalat nem láttak: „Itt még a nyomát sem találta a védővonalnak, bár helyen-

ként Pestről átszállított német alakulatok páncélosokkal megerősítve lesállásokba helyezkedtek el.[9] De úgy látszik, nem tudtak kiépíteni összefüggő vonalat."

Miféle kapunyitási terv hiúsult hát meg Sipeki-Balás Lajos és az egyetemi rohamzászlóalj katonáinak ellenállásán, amikor az érintettek több alkalommal is elismerik, hogy gyakorlatilag nem is volt szilárdan összefüggő frontvonal az oroszok előtt!?...

Végezetül álljon itt az események valódi főszereplőjének, Sipeki-Balás Lajosnak az I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj egykori parancsnokának saját visszaemlékezése:

„Budapest teljes körülzárása után egy héttel, az 1945. január 1-én megtörtént eseményeket - annak előzményeit, és az I. Egyetemi rohamzászlóalj helyzetének pontos leírását kívánom Önöknek elmondani, mint a zászlóalj volt parancsnoka:

Az események egyik főszereplője Mikó Zoltán vk. szds. volt. 1934-ben végezte a Ludovika Akadémiát. 1944. őszén a nyugatra távozott Honvédelmi Minisztérium Vkf. 2. Budapesten visszahagyott off. és def., vagyis a katonai hírszerző és szabotázselhárító alakulatának volt a parancsnoka. Budapesten a Rózsadombon, a Bimbó úton volt a parancsnokságának és alakulatának a szálláshelye.

Az események másik főszereplője én voltam, Sipeki-Balás Lajos hadiműszaki-törzskari jelölt százados. 1935-ben végeztem el a Ludovika Akadémiát. A szovjet hadsereg Magyarországra való betörése előtti időben, 1944. márciusában a Székely Határvédelmi Erők parancsnokságához kerültem hadi beosztásba. A Székely Határvédelmi Erők felmorzsolódása közben kellő harctéri tapasztalatokra tettem szert. 1944. decemberében már ismét a Honvédelmi Minisztérium tanfolyam állományában voltam Budapesten. A Honvédelmi Minisztérium kiképző osztályán Lovászy Olivér vezérkari őrnagytól azt a feladatot kaptam, hogy a honvédség állományába újonnan felvett egyetemi zászlóalj felett vegyem át a parancsnokságot. Az I. hadtesttől felvételezendő katonai anyaggal szereltessem fel, és utána vonultassam a zászlóaljat Budapestről az érsekújvári kiképzőtáborba.

1945. december 5-én, amikor átvettem a zászlóalj-parancsnokságot, már ott várt a zászlóaljírnoknál Zsakó István, a Nyilas Párt ifjúsági vezetőjének a rendelkezése. Amint az egyetemi rohamzászlóalj felszerelése megtörténik, azonnal vonuljon a zászlóalj a Csepel-szigetre, és annak védelmére. A további parancsot ott kapja.

Mielőtt tovább folytatnám, ismertetnem kell a zászlóalj előéletét:

1944. őszén a József Nádor Műegyetemet nyugatra telepítették és a III. és IV. évfolyamos egyetemi hallgatókat SAS-behívóval kötelezték az egyetem követésére. A haza védelmében elrendelt totális mozgósítási parancs minden férfit - még a diákokat is - felszólította a „Fegyveres Nemzetszolgálat"-ba való jelentkezésbe. Ennek végrehajtására, illetve kijátszására egyre-másra szerveződtek a honvédségtől független alakulatok Kovarcz Emil totális mozgósítási miniszter alárendeltségében. Így szerveződött zászlóaljam is az országot elhagyni nem akaró idősebb, valamint az I. és II. évfolyamos egyetemi hallgatókból. Október és november hónap folyamán a nyilas vonalról sem felszerelést, sem kiképzőket nem kaptak. A zászlóalj szervezői ajánlatosnak látták a honvédség keretébe való felvételüket, amely a Honvédelmi Minisztérium kiképző osztályánál meg is történt. Addig a zászlóalj parancsnoka Elischer Gyula tartalékos tüzér hadnagy volt. A zászlóalj 500 főt meghaladó állománya 3 századba volt osztva. A vezetők közül egy frissen avatott Ludovikás, valamint egy tartalékos repülő-hadnagyon kívül két zászlós, hat karpaszományos őrmester, néhány karpaszományos tizedes és őrvezető kapott katonai - és a többi rajparancsnok csupán levente - kiképzést. A zászlóaljnál nem volt egyetlen hivatásos altiszt sem. Saját, civil ruháikban voltak. Fegyverzetük - csak ahogy maguknak tudtak szerezni - néhány géppisztoly, annál valamivel több puska volt. A Budapestiek családjuknál, otthon aludtak. A vidékiek Budán nagy területen szétszórt kis csoportokban, részben üres iskolatermekben, illetve részben azok környékén található üres házakban kaptak elhelyezést. Az 1. század a Keleti Károly utcai Rákóczi Gimnáziumban, a 2. század a Lórántffy Zsuzsa utcai Baár-Madas Gimnázium épületében, a 3. század a Lövőház utcai Elemi iskolában foglalt szállást.

E kitérő után visszatérve folytatom:

Azonnal felkerestem Zsakó Istvánt és közöltem vele, hogy a zászlóaljat a honvédség kiképző alakulatai közé sorolták be. Többé a zászlóaljjal nem rendelkezhet. Ő Kovarcz Emil totális mozgósítási parancsára hivatkozva ragaszkodott a parancsadási jogához, mivel ifjúsági zászlóaljról van szó. Elmentünk vele Kovarcz Emilhez, hogy tisztázzuk a helyzetet. Kovarcz tudott a zászlóalj honvédségi felvételéről, de mivel ő katonai felszereléssel már nem rendelkezett, így tőlem azt várta volna el, hogy a zászlóaljat szereljem fel az általam felvett honvédségi anyaggal, és a zászlóaljjal álljak az ő rendelkezésére. Azt válaszoltam: Tudom, hogy ő mint volt akadémiai tanárom hivatásos tiszt volt és jól tudja,

hogy ezt nem tehetem. Nem játszhatom át a honvédség anyagát! Ha ezt kívánja, lemondok a zászlóalj-parancsnokságáról. Erre rosszallását fejezte ki, de írásba adta a zászlóalj I. hadtest kötelékébe való átadását.

Az I. hadtest 1.c. oszt. vezetőjével, Németh Dezső vezérkari századossal a felszerelés megkezdése előtt a valószínűleg jelentkező hatalmaskodók elleni biztos védelmül - a hadtest parancsnokságnak közvetlen alárendelt alakulatok közé soroltattuk a zászlóaljat.

Ezek után kezdődött meg a zászlóalj beöltöztetése. December 10-ig alig történt meg 200 fő beöltözése - amikor is távollétemben -, a beöltöztetett egyetemistákat gépkocsikon a Fegyveres Nemzetszolgálat szentendrei laktanyájába szállították. Amint tudomást szereztem róla, azonnal gépkocsiba ültem, utánuk mentem és visszaszállíttattam őket. Hogy eleve kizárjuk a zászlóalj kiképzés előtti harcbavetését, Németh Dezső vk. századossal úgy állapodtunk meg, hogy a fegyvereket a zászlóalj csak a kiképzés után kaphatja meg. A zavarok elhárítása után, csak december 22-re fejeződött be a zászlóalj elvonulásához való felkészítése.

A hadtestparancsnokság engedélyezte, hogy a zászlóalj egyetemistái a karácsonyi ünnepeket Budapesten, a családjuk körében töltsék. Elvonulni a zászlóalj csak december 27-én fog. A december 24-i Szentestét én is Balatonalmádiban akartam ünnepelni.

Éppen elindulásom előtt, december 24-én délelőtt a zászlóaljírnok jelentette, hogy Kovarcz Emil totális mozgósítási miniszter riadóztatta a zászlóaljat és azonnali elvonulását rendelte el. A hadtestparancsnokság nem módosította az elvonulás időpontját, így a zászlóalj Budapesten maradt.

December 24-én este a gyűrű Budapest körül teljesen bezárult, ezáltal a zászlóalj körülményei még nehezebbé váltak.

Az 1. század parancsnoka, Ágoston hadnagy a gyűrűn kívül rekedt. A 2. század parancsnoka (Szamódy Olaf tartalékos repülő-hadnagy) a század egy részével önhatalmú, balsikerű kitörést kezdeményezett. Szamódy Olaf és 6-8 egyetemista megsebesült, kórházba kerültek. Elischer Gyula tartalékos tüzér hadnagy az oroszok által jól belátható területről, megfigyelő, biztosító állást kívánt fedett területre áthelyezni, de közben megsebesült, és ő is kórházba került. A zászlóalj több része is szállásáthelyezésre kényszerült.

A későbbiekben magának tekintélyt szerzett I. Egyetemi rohamzászlóalj akkor még legnagyobb részben olyan fegyver nélküli egyetemistákból állt, akik kiképzetlenek voltak. Fegyveres harcra még kis csoportokban sem lettek volna alkalmasak.

Az általam előadottak valódiságát bizonyítja az a becsmérlő kritika, amelyet Bondor Vilmos „A Mikó-rejtély” c. engem vádló könyvében a zászlóaljról közzé tett (a 85. oldalon): „Az embernek összeszorult a szíve, amikor végignézett ezeken a fiatal, alig múlt 20 éves embereken, ahogy itt keringtek a parancsnokság körül, avagy az utcákon. Egyiknek sem volt kiképzése, vagy kellő katonai tapasztalata.”

Ilyen előzmények után és a zászlóalj fent részletezett állapotában érkezett el 1945. január 1.

A zászlóalj-parancsnoki irodám a Szemlőhegy u. és Vérhalom u. sarkán lévő villa középső hatalmas termében volt, amely egyben legkevesebb 10-12 egyetemista nappali tartózkodási és éjszakai szálláshelyeként is szolgált. Minden nagyobb szálláscsoport parancsnoka 1-1 összekötőt tartott a zászlóalj-parancsnokság közös nagytermében, meghatározott időnkénti váltással.

1945. január 1-én, délután 3 óra körül készültem felmenni a szokásos napi eligazításra a hadtest hadműveleti osztályára, amikor Egerszegi zászlós mögött Mikó Zoltán vk. százados, kb. 8 fős fegyveres kísérettel és néhány egyetemistával megjelent a zászlóalj-irodámban. Egy részük be sem fért a terembe. Egerszegi csak útközben tudta meg, hogy kikkel tárgyalt. Elsőként hozzám lépett és kétségbeesve súgta: „Százados úr! Engem most azonnal ki fognak végezni!” Mikóval és egy ismeretlen főhadnaggyal átmentünk az összerakott bútorokkal telt külön kis szobába. Ott Mikó elmondta, hogy dél körül két egyetemista járt náluk. Elmondták, hogy náluk átállásra hajlamos a hangulat. Mikó fegyveres kísérettel átment az egyetemisták szálláshelyére, ahol a 3. század parancsnokával Egerszegi zászlóssal tárgyalt az átállásról, aki beleegyezett az átállásba, ha én is hajlandó leszek a zászlóaljjal átállni.

Ekkor értettem meg Egerszegi félelmét és úgy gondoltam, hogy Mikó a főhadnaggyal Egerszegi megbüntetése céljából jött hozzám.

Viszont hatszemközt, a kis szobában - a főhadnagy jelenlétében - azzal folytatta, hogy „Este nyolckor állj át velünk az oroszokhoz, mert csupán rajtad múlik a zászlóalj átállása.”

December 5. és december 25. között többször találkoztunk Mikóval és négyszemközt beszélgetve tudtunk mindent egymás feladatáról, és az alakulatainkról. Jól ismerte a zászlóalj állapotát, tudott róla, hogy a feladatom a zászlóaljat kiképzőtáborba vinni. Pár nappal korábban, december 27-én is találkoztunk, s akkor ő felhívta a figyelmemet arra, hogy nemsokára megindul egy német páncélostámadás a gyűrű

feltörésére. A felnyitás után a zászlóaljjal 12 órán belül, veszteség nélkül tudok elvonulni a kiképzőtáborba."

•

Személyes találkozásunk alkalmával Sipeki-Balás Lajos elmondta nekem, hogy ez az elvonulás több okból is kivitelezhetetlen lett volna: Először is, az egyetemi rohamzászlóalj elszállításához nem voltak járművek. A zászlóalj rendelkezésére álló két teherautó egyikét (amelyeket még a Műegyetemi Sportrepülő Egyesülettől kaptak) Ágoston István hadnagy, az 1. század parancsnoka még a bekerítés előtt engedély nélkül magával vitte egy vidéki útjára és állítólag kívül rekedt az ostromgyűrűn. (Legalábbis a zászlóaljhoz sem a teherautóval, sem anélkül nem tért vissza többé.) Másodszor, a zászlóalj katonái ekkor még nem voltak megfelelő fegyverekkel sem felszerelve; de erre Sipeki-Balás Lajos csak azt a választ kapta, hogy „nem baj, azokat majd úgyis eldobálják az oroszok, csak össze kell őket szedni!" *(a szerző megjegyzése)*

„Meglepődtem a felszólításán és különösen azon, hogy egy számomra idegen, német kitüntetésekkel is dekorált főhadnagy előtt tesz ajánlatot az átállásra és nem négyszemközt. Azt is furcsálltam, hogy átállási ajánlatával előbb Egerszegihez ment és nem hozzám jött egyenesen. Azt rögtön láttam, hogy a felszólítást nem vehetem komolyan.

Elkezdtem felsorakoztatni a kifogásaimat az átállás ellen. Mikó meg mind jobban igyekezett rábeszélni. Én azt is felajánlottam: ha én vagyok egyedül az átállás akadálya, állandóan egyedül járok az utcán, és ha egy lövés ér, senki nem fogja vizsgálni, hogy lövés ért-e vagy aknaszilánk! Erre adott válaszából, hogy engem az oroszok élve akarnak, mert tisztelnek, biztosan tudtam, hogy ez valótlanság. Mert akkor az oroszok még azt sem tudhatták, hogy létezem. Tárgyaltunk több mint 10 percig, amikor Mikó mesteri fogást alkalmazott. „Eddig titoktartásból nem akartam a teljes igazságot megmondani - mondta hangsúlyosan - a német és magyar parancsnokságok közti ellentétek úgy kiéleződtek, hogy ma éjjel teljes szembefordulás következik be. Ma este 8 órakor az arcvonal négy fontos szakaszán a magyar csapatok leteszik a fegyvert és átengedik a szovjet erőket. A németek gyanakvása miatt, óvatosságból csakis az érintett alakulatok kapják meg a hadtestparancsnokságtól a rendkívül bizalmasan kezelendő parancsot. A németek igen erős megfigyelés alatt tartják a hadtestparancsnokságot."

Amit mondott és ahogyan mondta, megtévesztett. „Én is magyar vagyok és csakis a magyar alakulatokkal tartok." - válaszoltam és hozzátettem - „Most úgyis a hadtestparancsnokságra megyek napi eligazításra, egyben az általad elmondottakról is meg akarok bizonyosodni. Ha visszajöttem, választ adok." - mondtam.

Mikó azt mondta, hogy siessek és megkérdezte, mikorra érek vissza. „Úgy gondolom délután 5 óráig biztosan meg tudok fordulni."

A megbeszélést befejeztük, mindhárman visszamentünk a nagyterembe. Az idegenek és a sajátjaim összekeveredett csoportban beszélgettek, és kíváncsi tekintettel fordultak felém. Röviden csak annyi parancsot adtam, amíg vissza nem jövök, ne csináljanak semmit. Mikóval ketten együtt indultunk a Szemlőhegy utcán lefelé és párokra szakadozva követtek bennünket a többiek. Az Eszter u. sarkánál Mikóék elbúcsúztak azzal, hogy ők a Bimbó úti parancsnokságukra mennek, és ott várják meg a válaszomat. Mikó ismét siettetett.

Útközben úgy határoztam, hogy előbb Németh Dezső vk. századossal, a hadtest anyagi osztály vezetőjével beszélem meg az ügyet és tőle kérek tanácsot, mert tudtam, hogy nem németbarát. Helyén találtam és négyszemközt, zavartalanul beszélgettünk. Elmondtam neki a történteket. Kitért a határozott válaszadás elől, ő nem tud róla, de ha mégis lesz este valami, azt csakis a hadtest 1.a. hadműveleti osztálya irányíthatja. A napi jelentésem leadásakor biztosan fognak célzást tenni valami formában rá, amiből megtudom, igaz-e vagy sem. Tanácsát követve a hadtest 1.a. hadműveleti osztályára mentem. A megszokott időben, feltűnés nélkül jutottam oda. Közben volt vívómesteremmel, az oda beosztott Szűcs századossal is beszélgettem.

Az eligazításom az eddig megszokottak szerint zajlott le. Senki semmiféle megjegyzést nem fűzött hozzá. Most már biztosra vettem, hogy Mikó félrevezetett. Nem volt időm sokat töprengeni azon, hogy milyen célból tette. Távozni akartam a hadműveleti osztályról, amikor a folyosón hozzám lépett egy csendőr százados. Megkérdezte ki vagyok és utána azt is, hogy jelentettem-e azt, hogy átállási ügyben Mikó megkeresett parancsnokságomon? Mondtam, még nem. Egy általam ismeretlen ezredeshez kísért, aki a hadtest 1.b. osztályának vezetője lehetett. Azzal fogadott, hogy kár volt nem önként jelentenem, hogy átállásra szólítottak fel. Mondjak el mindent, úgy ahogy történt, nehogy még kellemetlenebb helyzetbe hozzam magam.

Abban a biztos tudatban, hogy Mikónak sikerült beugratnia, elmondtam a történteket úgy, ahogy a valóságban lefolytak: Mikót személyesen megindított nyomozás szálai vezették hozzám. A zászlóaljjal javasolt akcióját nem vehettem komoly ajánlatnak, mert Mikó maga is

tudta, hogy a zászlóalj még a legkisebb fegyveres katonai feladat megoldására sem alkalmas. Nem is tudott semmiféle akcióra rábírni. A magyar alakulatok zömének átállásából való kimaradással viszont nem akartam a zászlóaljat kockázatos helyzetbe hozni.

Kényszerhelyzetet teremtett számomra Mikó azzal a közlésével, hogy a hadtestparancsnokságot igen erős német megfigyelés alatt tartják. Nem tudhattam, ki az átállás.vezetője, és ki az ellenzője. Ilyen bizonytalan helyzetben nem mertem jelenteni senkinek sem, nehogy egy be nem avatotton keresztül a németek tudomására jusson. A ma esti szembefordulás lehetősége nagyon is fenn állt. Mikónak ezzel könnyű volt engem megtévesztenie. Hadtest átállás lesz vagy nem lesz, annyiban volt létkérdés a zászlóalj számára, hogy általános magyar átállás esetén a zászlóaljat a németek biztosra vehető felszámolási kísérlete váratlanul ne érje. Az átállás előkészítésére semmiféle intézkedést nem adtam!

Az ezredes a kihallgatás végén megfenyegetett, ha bármit is elhallgattam, vagy bármi is történjék, mindenért engem tesznek felelőssé. Nekem a kihallgatási irodahelyiségben kellett maradnom, szobafogságba helyeztek. A hosszas várakozás idegőrlő volt, csak jóval éjfél után engedtek el.

Éjjel 3 óra körül értem vissza a zászlóalj-parancsnokság nagytermében lévő fekhelyemre. Testben és lélekben meggyötörten, megfélemlített állapotban továbbítottam azt a parancsot, hogy a parancsnokságra jövőket tartóztassák le. Nem is tartottam valószínűnek, hogy a beugratásom után Mikó még kíváncsi lehet a válaszomra. A parancs továbbítását megbízhatósági próbának tekintettem.

Reggel, mire felébredtem, a várból kiküldött csendőrkülönítmény megkezdte az utcai igazoltatásokat ugyanúgy, ahogy Budapest többi részén is rendszeresen csinálta. Sötétedéskor visszatértek a várba, magukkal vitték a magukat igazolni nem tudókat is.

Este 8 óra, azaz az átállási idő lejárta után - Mikó részéről - éjfél előtti, és éjfél utáni járőr átküldésének ténylegesen nem lehetett az átállási válaszom az oka. Célja bizonyára az volt, hogy megtudja, mi történt velem a hadtestparancsnokságon. Miután mindkét járőr jelentette, hogy nem tértem vissza onnan, gondolom megnyugodva, beosztottjait sorsukra hagyva, rejtekhelyére - a török követségre - vonult. Onnan csak a harcok elmúltával jött elő. A Mikó nélkül maradt Vkf. 2-eseket a Vkf. másik, a várban lévő alakulatába osztották be. Itt megemlítem a népbírósági tárgyalásomon Pólya Lajos vallomását: „Minket letartóztattak és a várba vittek... többeket azonnal beosztottak szolgálatra, úgy tudom

kettőt kémkedésre is akartak használni." Ezt Bondor is megerősíti könyvében: „A hadapród őrmester aztán beszámolt a Bimbó út 65. sz. ház személyzetének sorsáról,... letartóztatták őket... De hamarosan rájöttek tévedésükre, mert Feketekuthy, aki a Gestapohoz is tartozott, igazolta az egész csoportot. Erre beosztották őket a számonkérőkhöz."

Itt abbahagyom a történetek leírását és megkísérlem Bondor Vilmos „A Mikó-rejtély" c. (engem vádló) könyvéből azokat a tanúvallomás értékű sorokat idézni, amelyek szükségesek és elégségesek ahhoz, hogy rávilágítsanak azokra a részletekre, amelyek a Mikó-Bondor párost a minden előkészítés nélküli január 1-i események megindítására késztették.

Amikor visszahagyta a Fővezérség a Mikó-féle alakulatot, (a 32. oldalon olvasható): „... tisztában volt mindenki, hogy ezek a különleges szervezések nem maradhatnak titokban az oroszok előtt, a megtorlás pedig rettenetes lesz. Mikó Zoltán és természetesen én is latolgattuk, hogy mit tegyünk?"

Bekövetkezett a rettegett helyzet, amint a gyűrű bezárult, (a 74. oldalon írja): „... pánikszerű hangulat keletkezett a Gestaponál, a számonkérőknél, és más katonai hírszerző alakulatoknál is. Szinte megbénították őket a legújabb események. Rádöbbentek, hogy most már nagyon komolyra fordult a helyzet. Az addigi üldözőkből rövidesen üldözöttek lesznek. Eddig abban a tévhitben ringatták magukat, hogyha szorul a hurok, idejében elszelelnek. Addig nincs baj, míg a frontcsapatok mögöttük vannak. De most, ezzel a hirtelen körülzárással alaposan megváltozott a helyzet. Se ők, se a frontcsapatok nem tudnak hátrálni, mert még hátrább már ott van az orosz. Ez a könyörtelen és szívós ellenség, amelyik nem ismer kíméletet. (...) Tudták, hogy irgalomra aligha számíthatnak."

Kérdezem én, hogy kikről írja ezeket Bondor, ha nem Mikóról, saját magáról és az alakulatáról? Kik voltak a számonkérők és a katonai hírszerzők, ha nem ők?

Bondor kinyilatkoztatja a célt (a 123. oldalon): „Én, balga fejjel alig vártam, hogy kihallgatásra kerüljek. Gondoltam, majd mindent megmagyarázok nekik. Mert igaz, bonyolultnak látszik az egész ügy. De mégis tiszta vizet lehet a pohárba önteni. Elvégre, ha más bizonyíték nem volna a mi becsületes szándékunkra, itt van a Sipeki-ügy."

Mikó magatartása is ezt bizonyítja, amikor a harcok megszűnte után rejtekhelyéről előjőve Sóskútra siet a szovjet hadifogolytáborba, vadászni a zászlóaljamhoz tartozó egyetemistákra, mert állítása szerint meghiúsították az ellenállási mozgalmát.

A GPU ügyünkben a vizsgálatot akkor folytatta le, amikor már minden érintett személy a fogságukban volt. Mindenkit kihallgattak, engem is. A vizsgálat után ellenem vádat nem emeltek, viszont Mikó egyik vádpontja ez lett (a 132. oldalon olvasható): „... a százados mint „agent provocateur", vagyis felbujtó ügynökként dolgozott."

A másik - kivégzését okozó és indokló - vádpontja az, hogy a neki alárendelt, és az általa irányított hírszerző részleg beosztottjai fontos katonai adatokat akartak nemzetközi megállapodásokat megszegő módon kicsikarni a szovjet katonafoglyokból. Idézem (a 133. oldalról): „... Hogy minél több adatot csikarjanak ki belőlük, vallatás közben a pisztolyt a foglyok fejéhez tartották és egy ilyen alkalommal véletlenül elsült Csorba hadnagy fegyvere. (...) Elföldelték [*a halottat*] és továbbra is hasonló mederben dolgoztak. Róther főhadnagy kezében is hasonló módon sült el a pisztoly."

A kötelet Mikó nyakára a túlbuzgó, lelkiismeretlen beosztottjai fonták meg e megbocsáthatatlanul súlyos bűnök sorozatos elkövetésével.

A katonákat a háború befejeződése utáni időkben a háború alatti magatartásuk igazolására kötelezték. A Vkf. 2. emberei veszélyes helyzetbe kerültek a háború alatti feladataik teljesítése miatt. Parancsnokuk kivégzése után különösen Mikó beosztottjai kerültek szorult helyzetbe. Összebeszélt hamis vádakkal a január 1-i eseményeket használták fel az igazolásukra azzal, hogy én árultam el átállási szándékukat, én tartóztattam le, én vallattam, én kínoztam őket, én számoltam fel az ellenállásukat, és ezzel én okoztam Budapest tragédiáját.

Mind máig a közvélemény könyveken és sajtón keresztüli megtévesztésével ennek a vádnak az alapján érdemeket követelnek maguknak az állítólagos ellenállók.

Az igazságot valóban kereső és szolgáló bíróságok hiába állapították meg, hogy a vádak hamisak. Mint fent már jeleztem, a közelmúltban megjelent, Bondor Vilmos „A Mikó-rejtély" 192. oldalas vádirata is. A könyvből csak a szükséges és elégséges vallomásának tekinthető sorokat emeltem ki a hamis vádak alaptalanságának a bizonyítására.

Ha a rám bízott egyetemistákkal beugrottam volna január 1-én este 8 órakor Mikó és Bondor „önmentő" akciójába, a varsóihoz hasonló, de méretében kisebb rózsadombi mészárlást - a védekezésre képtelen egyetemi zászlóalj teljes megsemmisítését - váltotta volna ki a németekből.

A körülményekből megállapíthatóan öncélú akció megmenthette volna-e Mikót a nemzetközi törvényekbe ütköző beigazolt vádaknál a szovjet bíróságok szokványos büntetésétől, a kivégzéstől?

Én a közismerten nehéz időkben és borzalmas körülmények között tettek sorozatával bizonyítottam, hogy a rám bízott egyetemisták életét igyekeztem védeni.

Csakis az igazat vallva, tiszta lelkiismerettel álltam a bíróságok előtt. Ezért nem emelt ellenem vádat a szovjet katonai bíróság. Ezért hozott - abban a politikai helyzetben ritkaságszámba menő - felmentő ítéletet 1949. február 8-án a Budapesti Népbíróság. Ezért mentett fel és rehabilitált a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöki Tanácsa 1992. április 13-án.

Egy utolsó kérdéssel befejezem: Ezek a bíróságok mind tévedtek?..."

Eddig tartott Sipeki-Balás Lajos, az I. Egyetemi rohamzászlóalj egykori parancsnokának szó szerint idézett visszaemlékezése...

A háború után sokaknak jött jól az - egyszerű átállási szándék felderítéseként, valamint egy kapkodva kidolgozott és beugratási ötletként induló - Mikó-féle akció, amelyet később nagy jelentőségű átállási akcióra hamisítottak. Ez képezte később minden olyan utólag kitalált ellenállási tevékenység alapját, amelyet az ostrom lerövidítése érdekében állítólag az „ellenállók" készítettek elő, és amely Sipeki-Balás Lajos „árulásán" bukott meg.

Sipeki-Balás Lajost a Népbíróság 1949. február 8-án felmentette a háborús bűntett vádja alól! A kommunista hatalom megszilárdítására előkészített koncepciós perek hírhedt (vér)bírája Dr. Tutsek Gusztáv tanácsa azonban 1950. február 14-én 8 év fegyházbüntetésre ítélte Sipeki-Balás Lajost, így mégiscsak börtönbe került. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának (Dr. Jankó Péter vezette tanácsa) ezt az ítéletet 1950. június 27-én életfogytiglani(!) fegyházra súlyosbította. Sipeki-Balás Lajos végül is közel 7 év rabság után szabadult.

Mikó Zoltán - mint ahogyan már leírtuk - január végéig „dekkolt" a török követségen, majd egy budai bérház pincéjében rejtőzött el. Budapest elfoglalása (1945. február 13.) után önként jelentkezett a szovjet főhadiszálláson. Itt kezdetben előzékenyen fogadták, majd hamarosan fogollyá, később veszélyes „diverzánssá" nyilvánították, és átadták az NKVD embereinek (a szovjetek állambiztonsági hatóságának). Annak ellenére, hogy Mikó mindenben hajlandó volt együttműködni a szovjetekkel, és többek között ő válogatta ki Sóskúton a magyar hadifoglyok közül a nyilasokat (valamint az egyetemi rohamzászlóalj tagjait is), kémkedésért őt is halálra ítélték és 1945. augusztus 15-én Ogyesszában kivégezték.

A háború utáni magyar kormány - a kivégzésről semmit sem tudva - minden tőle telhetőt megtett azért, hogy Mikó Zoltánt (élve) hazahozassa. Vörös János honvédelmi miniszter és Miklós Béla miniszterelnök már 1945. július 12-én érdeklődött Vorosilov marsallnál Mikó Zoltán hollétéről, majd ezt követően (egy 1946. január 12-én írt levelében) Tildy Zoltán, az akkori miniszterelnök is kerestette Mikót: „Tisztelettel kérem, hogy Mikó Zoltán vezérkari százados hazabocsátását lehetővé tenni szíveskedjék, akinek ügyében Vörös János honvédelmi miniszter és Miklós Béla volt miniszterelnök már interveniált." - írta többek között a marsallnak sőt, levelében - Mikó ellenálló múltjára vonatkozó igazolásként - szerepel a következő mondat is: „Mikó százados (...) Budán szervezett akcióját csupán Sipeki-Balás Lajos százados árulása akadályozta meg, különben az orosz előretörés már január első felében Budára lehetséges lett volna."

Ezt követően még több levélváltás történt a magyar és szovjet fél részéről (a szovjetek természetesen ameddig csak lehetett mélyen elhallgatták, hogy Mikó Zoltánt már 1945. augusztus 15-én kivégezték!) sőt, a magyar kormány egyre nagyobb nyomására még egy másik Mikót is „hazaküldtek" a magyaroknak.

Erről a Miniszterelnökség Sz. 3768-1946. számú ügyirata tanúskodik: „Altábornagy úr! Az én elődöm a miniszterelnöki poszton, jelenleg a Magyar Köztársaság elnöke két alkalommal, 1945. december 29-én és 1946. január 12-én fordult Önhöz olyan kéréssel, hogy engedjék szabadon a fogságból Mikó Zoltán századost. Március 27-én kaptunk értesítést Altábornagy úrtól, hogy Mikó Zoltán századost szabadon bocsátották és elindították Magyarországra. Időközben Mikó Zoltán ténylegesen megérkezett, de sajnos közölnöm kell Önnel Altábornagy úr, hogy különleges hiba folytán a szabadon bocsátott és megérkezett Mikó Zoltán nem az a személy, akinek a Köztársasági Elnök a szabadon bocsátását kérte."[11]

Ha nem egy halott ember emlékéről lenne szó azt kellene írnunk komikus, már-már kabaréba illő jelenetek. De mindez jól szemlélteti azt a sok-sok hazugságot, azt a kommunizmusnak nevezett rettenetes káoszt és anarchiát, amely ezt a rendszert jellemezte. Ennek elterjedése ellen hirdetett korábban fél Európa keresztes hadjáratot, és ennek elterjedése ellen próbálták meg - többek között - az egyetemi rohamzászlóalj tagjai is felvenni a harcot.

Mielőtt végleg lezárnánk ezt a fejezetet, szeretnék még kiragadni egy utolsó idézetet Bondor Vilmos könyvéből:

„Sajnos a magyar közvélemény nagyon keveset tud az 1944-es év őszének az eseményeiről és benne Mikó Zoltán és csoportjának a tevékenységéről. Pedig illene megismerni ezt az embert és példaképnek állítani a magyar ifjúság elé."

Szeretném hinni, hogy *ez* a könyv valóban segít majd a Bondor által is említett közvéleménynek az igazság* tényleges megismerésében. Azt pedig, hogy a magyar ifjúság kit szeretne maga elé példaképül állítani - ha egyáltalán szükségük van még a történelemből vett példaképekre -, azt döntsék el ők maguk.

Én a magam részéről a mások által többnyire csak kapunyitási tervként, átállási kísérletként aposztrofált Mikó-féle provokációs akció megítélését - amelyet igyekeztem a legkülönbözőbb források felhasználásával visszaidézni - most már az olvasóra bízom.

*A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának 1992. április 13-án kelt határozata, amely Sipeki-Balás Lajost felmenti az ellene „háborús bűntett miatt" emelt vád alól, a könyv 278-285. oldalain olvasható!

Nyolcadik fejezet

Fejezetek az egyetemi rohamzászlóalj életéből

1944. januárjának első napjaiban az egyetemi rohamzászlóalj tagjainak többsége valójában még nem sokat tudott a háttérben zajló Mikó-Bondor -féle átállási akció eseményeiről, és még kevesebbet annak utólagos következményeiről.

Sokan azt sem tudták, hogy Mikó Zoltán a világon van és nyugodt szívvel állíthatjuk, az egyetemisták többségében fel sem merült az átállási szándék!

Lehet, hogy egyesek fejében megfordult Budapest feladásának gondolata - esetleg „szabad elvonulással", ahogyan ez a történelem folyamán a magyar váraknál nem egyszer előfordult -, de az ellenséggel szövetkezve, a német szövetségesek ellen fordulni, ez akkor - január elején - nem lehetett még felelőtlen szóbeszéd tárgya sem.

A szovjet állások felől, különböző hangszórókon szinte állandóan szólt az ellenséges propaganda. „Magyar katonák, ne harcoljatok a németek mellett!"; „A hadifoglyokat azonnal hazaengedjük!" stb., vagy „Sipeki cserkészei adjátok meg magatokat!" Az egyetemisták sértőnek találták ezeket gúnyos átkiabálásokat, hiszen a fronton - ha kiképzetlenül és gyengén felfegyverezve is, de - mégiscsak katonának bizonyultak és valamennyien megállták a helyüket.

„Meg kell jegyeznem - emlékszik vissza Vass Dénes -, hogy az oroszokon kívül egyedül Babinszky főhadnagy nevezett bennünket, némi atyai jóindulattal „cserkésznek".

„Kis cserkész vagy te öcsikém!" - sóhajtott fel egy-egy kevésbé katonás jelentkezés vagy megnyilatkozás láttán."

Az oroszok hangszórós hitegetéseit az egyetemisták már csak azért sem vették komolyan, mert volt közöttük egy olyan hivatásos őrmester is, aki egyszer már fogságba esett az orosz fronton. Miután a szovjet katonák még a fehérneműjét is elvették, hadifogolytáborba akarták vinni, de az utolsó pillanatban sikerült megszöknie. Neki az volt a szavajárása: „Fiúk, itt mindent lehet, csak fogságba esni nem szabad!"

ULTIMATUM

An Herrn General und Oberbefehlshaber der im Raum von Budapest eingekesselten deutschen und ungarischen Truppen.

An die Generale und Offiziere folgender deutscher Divisionen: 13. Pz. Div., SA-Panzergrenadier-Division „Feldherrnhalle", 271. I. D., 8. und 22. SS-Kavallerie-division, 239 Sturmgeschützbrigade.

An die Generale und Offiziere folgender ungarischer Divisionen: 1. Pz. Div., 10., 12., 20. I. D., 10. Sicherungsregiment, 3. Polizei-Regiment und 206. Reserve-Regiment.

An die Kommandeure aller im Raum Budapest eingekesselten deutschen und ungarischen Truppenteile.

Am *25. Dezember* drangen die Truppen der **3. Ukrainischen Front** an die **Donau** vor, besetzten die Stadt **Esztergom**, vereinigten sich mit den am anderen Donau-Ufer in diesem Raum eingesetzten Truppen der **2. Ukrainischen Front** und vollendeten somit die **VÖLLIGE EINKESSELUNG** der sich im Raum **Budapest** befindlichen deutschen und ungarischen Truppen.

Gleichzeitig entwickeln die Truppen der Roten Armee ihre erfolgreiche Offensive in der Tschechoslowakei, bringen in deren Verlauf den zerschlagenen deutschen Truppen vernichtende Hiebe bei und vollenden, nach Überwindung des Gebirges VÉRTES HEGYSÉGET, die vollständige Säuberung ganz Ungarns von den deutschen Truppen.

Im Baltikum wird die eingekesselte deutsche Heeresgruppe unter Führung des Generals Schörner endgültig zerschlagen.

Im Westen ist die von Hitler weit und breit angekündigte Offensive der Erschöpfung nahe und kann am weiteren Verlauf des Krieges nichts ändern.

Effektive Hilfe ist von nirgends zu erwarten.

Die Lage der Reste der in Ungarn zerschlagenen deutschen Truppen, die sich unter Ihrem Befehl im Raum von Budapest anhäuften, sowie der ungarischen Truppenteile, die ihre Waffen noch nicht gestreckt haben, ist hoffnungslos.

Ihnen sind alle Rückzugswege abgeschnitten.

Unsere mehrfache Überlegenheit an Menschen und Ausrüstung ist offensichtlich.

Sie als Oberbefehlshaber sowie alle Offiziere der eingekesselten Truppen sind darüber völlig im Klaren, daß ein weiterer Widerstand sinnlos ist und nur zur Vernichtung der Ihnen anvertrauten Truppen, zu zahlreichen Opfern unter der friedlichen Bevölkerung und zur vollständigen Zerstörung der Hauptstadt Ungarns führt.

Um unnötiges Blutvergießen zu vermeiden und Budapest, seine historischen Werte, Kultur- und Kunstdenkmäler sowie seine Bevölkerung vor dem Untergang zu bewahren,

fordern wir Sie auf, folgende Kapitulationsbedingungen anzunehmen:

1. Alle eingekesselten deutschen und ungarischen Truppen, mit Ihnen, Herr General, und Ihren Stäben an der Spitze, stellen sofort die Kampfhandlungen ein.

2. Sie übergeben uns alle Mannschaften und Truppenführer sowie alle Waffen, Ausrüstung, Transportmittel und sonstiges Kriegsmaterial in unversehrtem Zustande.

3. Wir garantieren allen Generalen, Offizieren und Mannschaften, die den Kampf einstellen, Leben und Sicherheit, den Deutschen Heimkehr nach dem Kriege, oder auf Wunsch der Gefangenen, in ein anderes Land, den Ungarn aber, die sich der Roten Armee ergeben haben, sofortige Freilassung nach Aufnahme der Personalien.

4. Alle Mannschaften und Führer der kapitulierten Truppen behalten ihre Uniform, Dienstgradabzeichen, Auszeichnungen, Privateigentum und Wertsachen, die Stabs- und höheren Offiziere außerdem die blanke Waffe.

5. Allen Verwundeten und Kranken wird ärztliche Hilfe erwiesen.

6. Alle Generale, Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften, die sich ergeben haben, erhalten sofort Verpflegung.

Ihre Antwort wird am *30.12.44*, um *12.00* Uhr Moskauer Zeit erwartet, in schriftlicher Form, durch Ihre Vertreter übermittelt, die im PKW unter weißer Flagge die Straße von Budapest nach Vecsés uns entgegenfahren sollen.

Ihre Vertreter werden von einem dazu bevollmächtigten russischen Offizier im Raum der russischen HKL auf der angegebenen Straße am *30.12.44* um *12.00* Uhr Moskauer Zeit erwartet.

Wenn Sie die Forderung, die Waffen zu strecken, ablehnen, so werden die Truppen der Roten Armee und die Sowjetluftwaffe die Kampfhandlungen zur Vernichtung Ihrer eingekesselten Truppen unverzüglich aufnehmen. Die ganze Verantwortung für den Untergang Ihrer Truppen und alle Zerstörungen in Budapest sowie für die Vernichtung der Einwohner werden Sie dann zu tragen haben.

Oberbefehlshaber der Truppen der 2. Ukrainischen Front	**Oberbefehlshaber der Truppen der 3. Ukrainischen Front**
Marschall der Sowjetunion	**Marschall der Sowjetunion**
MALINOWSKI	**TOLBUCHIN**

29. Dezember 1944.

Ultimátum! A Vörös Hadsereg ultimátuma Budapest német védői számára. (elő- és hátoldal)…

… (korabeli röplap, a szerző gyűjteményéből)

Ezekben a hetekben szinte naponta szólították fel a szovjetek hangszórókon és különböző röplapokon a körülzárt védőket átállásra, vagy megadásra. Nem sok eredménnyel!...

A röplapok egyike egy „Ultimátum" volt, amelynek egyaránt létezett mind német, mind magyar nyelvű változata is.

Gosztonyi Péter „Budapest lángokban" c. könyvében azt írja, hogy ennek a röplapnak eddig csak magyar nyelvű példányai kerültek elő. Nos, e könyv szerzőjének a gyűjteményében van egy ilyen eredeti, német nyelven megfogalmazott ultimátum is, amely könyvünk 106. és 107. oldalán látható is!

Az ultimátum szövege egyébként így hangzik:

ULTIMÁTUM

A budapesti német és magyar csapatok vezénylő tábornokának, a Budapest területén körülzárt német 13. páncéloshadosztály, a „Feldherrnhalle" SS-páncélgránátos-hadosztály, a 271. gyaloghadosztály, a 8. és 22. SS-lovashadosztály, a 239. rohamtüzér dandár tábornokainak és tisztjeinek, továbbá a magyar 1. páncéloshadosztály, a 10., 12., 20. hadosztály, a 10. őrezred, a 3. rendőrezred és a 206. tartalékezred tábornokainak és tisztjeinek! A Budapest területén körülzárt összes német és magyar csapatok parancsnokaihoz!

December 25-én a 3. Ukrán hadseregcsoport csapatai Budapesttől nyugatra a Dunáig törtek előre és megszállták Esztergomot. Itt csatlakoztak a Dunától északra előrenyomuló 2. Ukrán hadseregcsoport seregéhez. Ezzel a Budapest területén lévő összes német és magyar csapatok körül a gyűrű bezárult.

A Vörös Hadsereg Budapest körülzárásával egyidejűleg eredményes támadó hadműveleteket folytat Csehszlovákiában, ahol a szétvert, visszavonuló német csapatokra súlyos vereséget mér. A Vörös Hadsereg csapatai átlépték a Vértes-hegységet és rövidesen befejezik egész Magyarország megtisztítását a német csapatoktól.

A Baltikumban folytatódik a Schörner tábornok parancsnoksága alatt álló és körülzárt német hadseregcsoport megsemmisítése.

Nyugaton a Hitler által megindított és széltében-hosszában propagált offenzíva befulladt és a háború kimenetelének sorsát megváltoztatni már nem tudja. Lényeges segítség már sehonnan sem várható.

A szétvert és Budapest területén körülzárt német és magyar csapatok maradványainak helyzete teljesen reménytelen. Az összes visszavonulási utak el vannak zárva.

Többszörös túlerőnk emberben, hadianyagban és felszerelésben Ön előtt, mint vezénylő tábornok előtt és a körülzárt csapatok tisztjei előtt már nem lehet kétséges.

Tábornok úr bizonyára belátja, hogy minden további ellenállás elvesztette értelmét. A harc céltalan folytatása feltétlenül csapatainak megsemmisítéséhez, a békés polgári lakosság lelketlen feláldozásához vezetne.

További felesleges véráldozatok elkerülése, Budapest történelmi jelentőségű műemlékeinek, kulturális és művészi alkotásainak megmentése érdekében felszólítom az alábbi fegyverletételi feltételek elfogadására:

1., A körülzárt német és magyar csapatok - parancsnokságaikkal az élen - a harci tevékenységet azonnal szüntessék be.

2., A legénység, az összes tisztek és tábornokok, továbbá a teljes fegyverzet, felszerelés, szállítóeszközök és hadianyag épségben átadandó.

3., A harcot beszüntető tábornokok, tisztek és a legénység biztonságáért, életéért szavatolunk.

A német hadifoglyok részére biztosítjuk a visszatérést hazájukba, vagy - kívánságuk szerint - más országba.

Az összes magyarok, akik megadják magukat, kihallgatás és ellenőrzés után azonnal szabadlábra helyeztetnek és otthonukba távozhatnak.

4., A fegyverletételben érintett csapatok egyéni egyenruhájukat, rendfokozati jelvényeiket, kitüntetéseiket, a magántulajdonukat képező tárgyakat és értékeket megtarthatják. Törzstisztek és tábornokok ezen kívül megtarthatják szúrófegyvereiket.

5., Az összes sebesültek és betegek azonnali orvosi kezelésben részesülnek.

6., Tábornokok, tisztek, altisztek és a legénység részére ellátás biztosítva lesz.

A választ írásban kérjük, melyet megbízott tisztek feltűnő fehér zászlóval megjelölt személygépkocsin a budapest-vecsési műúton adjanak át.

A kiküldött tiszteket, erre meghatalmazott orosz tisztek a fő harcvonalban, az említett műúton 1944. december 30-án, moszkvai idő szerint 12 órakor, várni fogják.

Ha a fenti fegyverletételi feltételt elutasítja, úgy a Vörös Hadsereg szárazföldi és légi hadereje a hadműveleteket a körülzárt német és magyar csapatok megsemmisítésére megkezdi.

Ez esetben az összes csapatok megsemmisítéséért, Budapest lerombolásáért, valamint a békés polgári lakosság súlyos áldozataiért a felelősséget Ön fogja viselni.

1944. december 29-én.

A 2. Ukrán hadseregcsoport parancsnoka,
a Szovjetunió marsallja:
Malinovszkij
A 3. Ukrán hadseregcsoport parancsnoka,
a Szovjetunió marsallja:
Tolbuchin"

Nagylelkű és nagyvonalú ígéretek voltak ezek, amelyeknek betartására semmiféle garancia nem volt. Ennek az ultimátumnak a szövegét a bekerített Budapesten harcoló egyetlen német vagy magyar katona sem vehette, és nem is vette komolyan. Az egyetemisták sem foglalkoztak az ilyen és ehhez hasonló röplapokkal, amelyeket többnyire repülőgépekről szórták az ostromgyűrűben harcoló katonák közé.

„Éjszakánként többször szállt el felettünk egy jellegzetes motorhangú vörös csillagos repülőgép, amit egyszerűen csak „varrógépnek" neveztek. Láthatóan igen lassan repült, röpcédulákat szórt. A németek megunták és a Déli pályaudvarnál felállított négycsövű gépágyúval lelőtték. A Fodor utcába torkolló, akkor bozótos horhosba zuhant le. Lángoló roncsa a földbe fúródott és csaknem teljesen elégett."[12]

A túlélők visszaemlékezése szerint Babinszky László főhadnagy, a 2. század parancsnoka jó humorú és alkalomadtán szinte atyai jóindulatot tanúsító parancsnok volt, aki gyakran tartott az egyetemistáknak kis előadásokat katonai pályafutásának korábbi emlékeiből. A század tagjait többször is „Öcsikém, te kis cserkész!" megszólítással tüntette ki. Az „öcsikém" a közvetlen, családias hangulatot, míg a „kis cserkész" az egyetemisták katonai kiképzésének alacsony fokát jelentette.

Egyszer Babinszky főhadnagy éppen ebédelés közben lépett be a század elhelyezési körletébe és valaki harsány hangon, ahogyan azt ilyenkor kell, azonnal „Vigyázz!"-t vezényelt. „Pihenj! - mondta a századparancsnok - Öcsikém, a honvéd étkezés közben nem áll vigyázzba! Folytassátok csak nyugodtan!"

Másnap megismétlődött az előző napi jelenet. Azzal a különbséggel, hogy amikor Babinszky főhadnagy belépett a körletbe, ekkor már senki sem vágta magát vigyázzba, sőt mindenki nyugodtan kanalazta tovább a levesét. Lett is erre olyan ordítás és kioktatás, hogy a fiúk egy életre megjegyezték, hogyan kell a körletbe belépő parancsnokot fogadni...

Babinszky a maga sajátos stílusában gyakran így biztatta a fiúkat: „Ne féljetek gyerekek, majd csak kijutunk innen valahogy. Ha nem szabadítanak fel bennünket a németek, akkor civilbe öltözünk és úgy fogunk eltűnni!" (Sajnos ez éppen neki nem sikerült. A kitörés során esett el és egyes információk szerint a pasaréti sportpálya közelében lett eltemetve)...

Babinszky egyébként jó humora mellett kiváló diplomata is tudott lenni. Egy alkalommal nyilas karszalagot viselő suhancok tűntek fel a Rózsadomb környékén, akik különböző módon zaklatták a polgári lakosságot. Babinszky legszívesebben „halomra lövette volna őket", de ehhez nem volt joga. „Látom fiúk, jól fel vagytok fegyverezve - fordult Babinszky a század elhelyezési körletébe rekvirálási(!) szándékkal betévedő hívatlan látogatókhoz -, nekünk már úgyis nagyok a veszteségeink, és hamarosan indul a váltásunk az első vonalba. Tartsatok velünk és ott megmutathatjátok, mivel tartoztok annak a jelvénynek amit a karotokon viseltek!"

Perceken belül híre-hamva sem volt az ismeretlen társaságnak és a későbbiekben még a Rózsadomb környékét is messze elkerülték.

Az 1. század „eltűnt" parancsnoka, az ostromgyűrűn kívül rekedt Ágoston hadnagy helyett január közepétől a zászlóalj-parancsnokságon jelentkező Kiss Sándor repülő-főhadnagy vette át az 1. század parancsnokságát. Az egyetemi rohamzászlóaljhoz fűződő emlékeire Kiss Sándor így emlékszik vissza:

„1944. november elején a légierő távolfelderítő-osztálya - melynél több mint egy évig repültem - befejezte működését. Új gépekkel felállított bombázó-osztályhoz kerültem, mely a pápai repülőtérre települt. Karácsonyra befejeződött az átképzés, így december 23-án legjobb barátommal (Bakonyi Kálmán főhadnaggyal) szabadságot kaptunk, melyről január első napjaiban kellett volna visszatérni. Terv szerint akkor került volna sor az első bevetésekre...

Együtt akartam tölteni a szentestét a Debrecenből Budára menekült családommal és tanúja lenni barátom karácsony első napjára tervezett esküvőjének.

Időközben Budapest körül bezárult a gyűrű. (Gyors jelentkezés telefonon a Várba, a rádióválasz az osztálytól, „legyünk nyugodtak, értünk küldenek, maradjunk együtt".) Az új feleség családjának lakásán, majd óvóhelyen, a Margit körúton vártunk.

Január közepe felé két fiatal karpaszományos jött le az óvóhelyre, egyiken kötés is volt. Gondolom a családjukhoz jöttek le. Arról beszéltek, hogy a Rózsadombon harcolnak, sok a veszteségük, már tisztek sincsenek.

Furcsa szemmel nézhettek a két ragyogó egyenruhában „várakozó" (dekkoló?) hivatásos tisztre. Ez számomra elviselhetetlen volt, ezért megkértem őket, hogy vezessenek a zászlóaljukhoz. (Nemrég házasodott barátomat ekkor még nem engedték, de később a hadifogságban ismét összetalálkoztunk - két és fél évig megint együtt voltunk - és együtt is jöttünk haza)...

Szinte véletlenül kerültem tehát az egyetemi rohamzászlóaljhoz és Sipeki-Balás Lajoshoz, akit személyesen ugyan nem ismertem, de már sokat hallottam róla, mint öttusázó sportemberről. Úgy nézett rám, mint egy papagájra - pedig akkor már rajtam volt a prémes hajózódzsekim -, és barátságosan(?) kérdezte: „Mit kezdjünk mi veled, te Flieger?" Azután tájékoztattam, hogy úgy mint ő, én is a Ludovikát végeztem és a gyalogsághoz avattak hadnaggyá.

Azt mondta, hogy várjak, és elment. Úgy emlékszem egy gyalogsági főhadnagy (segédtiszt) és egy (karpaszományos) írnok társaságában csellengtem egy, de lehet, hogy két napot is. Ezután közölte, hogy átveszem az 1. század parancsnokságát. Felvezettek a század harcálláspontjára, mely közös volt Horst Vogel SS-Obersturmführer (főhadnagy) parancsnoki harcálláspontjával. (Pusztaszeri út - Törökvész út - Vend utca.) Lényegében ez a kivonásig nem sokat változott.

Egyszóval és röviden, így lettem az egyetemi rohamzászlóalj tagja, valamint századparancsnoka egy nehéz hónapon keresztül.

Az igazság az, hogy ezt megelőzően én a zászlóaljról semmit sem tudtam. Sem tiszteket, sem egyetemistákat nem ismertem. Ott, a Rózsadombon találkoztam egy régi debreceni cserkészemmel, a kis Kövesdivel. (Tőle kaptam az ostrom utolsó napjaiban a legkedvesebb elismerést: „Büszke vagyok rád, mert te velünk maradtál!")...

Amikor kiléptem a zászlóalj-parancsnokság ajtaján, akkor láttam meg először katonáimat, kb. 20-25 egyetemistát. Vártak, várakoztak. Kiegészítés, vagy váltás volt. Őket kellett felvezetnem. (Vagy ők vezettek fel engem)...

Nekem, az „öreg katonának" (25 éves voltam) ijesztően fiatalok voltak, lelkes, érdeklődő szemekkel. Valahogy mégis nyugtalanító volt, hogy az egyébként jó minőségű ruha, a felszerelés még nem szokott hozzájuk. A téli, havas környezetből a keki színű posztó elütött, de volt még fekete városi télikabát is!

Szerettem volna megismerkedni, legalább kezet fogni velük. Akkor robbant az első aknagránát. „Fedezékbe!" Nem tudom meddig tartott ez a jól fekvő, rendkívül heves tűz, de 15-20 másodpercnél nem tarthatott tovább. Meg voltam győződve, hogy ezek - mármint az oroszok -, a különböző vonatkozási pontokra már pontosan belőtték magukat, és nem takarékoskodtak a lőszerrel sem. Itt nem lesz ismerkedés, csoportos mozgás, még éjszaka sem. A felderítők már beszivárogtak. Ezután az oroszok kitombolták magukat és elhallgattak. A fiúk lassan feltápászkodtak, leverték, megigazították ruhájukat. Ugyanazzal az érdeklődő arccal néztek rám, mint a tűzcsapás előtt. A félelemnek, ijedtségnek nyoma sem volt az arcukon - mehettünk. Egyetlen sebesülés sem történt.

Így ismertem meg ezeket a fiatal, katonaruhás diákokat, és megtanultam tisztelni és szeretni őket.

Az 1. század vonalán nagyobb harc nem volt. Kisebb tűzharc, rendszeres vállalkozások az oroszok és németek részéről időnként előfordultak. Továbbá minden mozgásra heves orosz gyalogsági és aknatűz volt a válasz. Annyira közel voltunk egymáshoz (kb. 50-150 méterre), hogy az oroszok nemigen tudták használni a tüzérségüket.

Első elhatározásom az volt, hogy minden támadást vagy támadásban való részvételt megtiltok. Egyszerűen azért, mert a fiúk felszerelése, hiányos kiképzése erre nem tette őket alkalmassá.

Ezzel kapcsolatban a legnagyobb ellenállást a németektől vártam, de meglepetésemre Horst Vogel teljes mértékben egyetértett velem. Parancsba adta, hogy az ő beleegyezése nélkül egy „Student"-et sem vihetnek magukkal a németek, még kisebb vállalkozásra sem.

Nyilast, de még csendőrt se láttunk egy darabot se az első vonal közelében. Nem is hiányoztak.

Rendkívül hiányzott viszont legalább egy tiszthelyettes. Tiszt természetesen nem volt. Csak hadapród őrmesterre és hivatásos szakaszvezetőre emlékszem.

Egy 4-5 fős felderítő járőrt alakítottam, velük jártunk át néhány alkalommal a vonalak mögé. Ellenőriztük, hogy nem gyülekeznek-e támadásra az oroszok, egyáltalán mi a helyzet a vonalak mögött, nem

utolsó sorban, hogy van-e lehetőség átjutni a felmentőkhöz. Ezek a felderítések nem sok veszéllyel jártak, tűzharcra sem igen került sor.

Eljutottunk a Hűvösvölgybe is. „Felszabadítókkal" nem találkoztunk. Úgy látszik nem mondták meg nekik, mint ahogy nekünk sem, hogy ők felszabadítani jöttek. Mindenütt kétségbeesést láttunk, segélykiáltásokat hallottunk. (Boldizsár Iván már hitelesen leírta ezt)...

A közelben rengeteg volt az orosz, a felmentők irányából szinte állandóan tomboló harc hallatszott. Ha jönnek, miért menjünk mi?...

Hihetetlen mit kibír egy fiatal ember. A kb. két hét alatt nem volt lehetőségünk 1-2 óra összefüggő pihenésre, alvásra. Szó sem volt levetkőzésről, tisztálkodásról. Ha elfáradt az ember elaludt álló helyzetben is. Esetenként ledörzsöltük az arcunkat és a mellünket egy kis hóval (vagy kölnivel!). Félelem? Arra nem volt idő. Nem a bátorság váltotta fel a félelmet, hanem a fásultság.

A 2-3 fős „törzsemmel" folyamatosan jártuk az állásokat, felkerestük a fiúkat, majd rövid félórákra a „parancsnoki harcálláspontra" mentünk pihenni, hogy én is megtalálható legyek.

Csak a gondviselésnek köszönhető, hogy a századnak ez idő alatt nagyobb vesztesége nem volt." - fejezi be visszaemlékezésének első részét Kiss Sándor egykori repülő-főhadnagy.

Amíg a pesti oldalon az ostromgyűrű napról napra szűkült, addig a budai oldalon inkább megszilárdulni látszott a front. Kisebb, „sakktáblaszerű" mozgásoktól, a védelmi állások csekély, taktikai célzattal történő előre-hátra mozgatásától eltekintve az egyetemi rohamzászlóalj által elfoglalt védelmi vonal január 24-ig szinte változatlan maradt.

„A keleti hídfő (a pesti oldal) feladása után intenzíválódott a kis területekre összezsúfolt helyőrség védelme. Itt új taktikai koncepciók is kipróbálásra kerültek: a merev, fő ellenállási vonal védelme helyett a dinamikusan váltakozó „sakktábla" védelem, melyet nem a gyaloghadosztályok maradványai, hanem az egyetemi-, és a Vannay-zászlóalj, a csendőrök, és a rohamtüzérek alkalmaztak sikerrel." - írta vitéz Galántay Ervin „Budapest védelme 1944-1945" c. tanulmányában.

„Ennek a harcmodornak volt köszönhető, hogy még foglyokat is ejtettünk. - olvasható Vass Dénes visszaemlékezésében - A „sakktábla" egyik hátravont kockájába kerülő tíz-tizenkét orosz katona, egyszerre csak közöttünk találta magát. Tábori csendőrök kísérték őket hátra. Ekkor láttam először közvetlen közelről élő oroszt. Földszínű egyenruhájuk, kis batyujuk (amit hátizsák helyett hordtak) nagyon békés,

szinte megható benyomást keltett. Nem tudtuk róluk feltételezni mindazt a szörnyű kegyetlenséget és vandalizmust, ami később sajnos valósnak bizonyult. Nem tudom mi lett a sorsuk, de hadifoglyok bántalmazásáról vagy kivégzésekről nem hallottunk."

A Budán bekerített erők január 30-ig még reménykedtek abban, hogy a dunántúli német offenzívák (az úgynevezett „Konrád" hadműveletek) előbb-utóbb áttörik a szovjet csapatok gyűrűjét és felmentik őket.

A 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály és az I. Egyetemi rohamzászlóalj kb. 2.000-2.500 emberrel tartotta Buda északi frontvonalát. (A pesti oldal feladása után a 10. és 12. magyar hadosztályok töredék egységei is idekerültek)...

A Budát ostromló szovjet hadseregcsoport (pk. Managorov altábornagy) 1945. január 21-én - a különböző átcsoportosítások és kiegészítések után - a következő seregtestekből állt:

A 30. lövészhadtest (három lövészhadosztály és egy tengerész dandár), a 75. lövészhadtest (két lövészhadosztály), két áttörő tüzérezred (nehéztüzérség, önjáró lövegekkel), egy önálló páncélos dandár, két gárda-aknavetőezred, és két műszaki zászlóalj.

Létszámuk (a hadtápalakulatokkal együtt) elérte a 75.000 főt!

A budai hegyek gerinc vonalát már karácsonykor elfoglaló szovjet erők nemcsak létszámfölényük alapján voltak előnyösebb helyzetben, hanem mert a Rózsadombot védő egységek védelmi rendszere szinte térképszerűen tárult eléjük.

A hevenyészve kiépített védelmi állások lakóházakkal beépített területen, házakban (padlásokon!) voltak. A lakatlan, erdős részeken lövészgödröket, helyenként lövészárkokat is kiépítettek. A parancsnokságok harcálláspontjait igyekeztek az ellenség által be nem látható terepszakaszokon, de az első vonalak közelébe telepíteni.

A januárban bekövetkező havazás szintén megnehezítette a védők dolgát. A terepen való mozgás egyre nehezebb lett. A rohamzászlóalj tagjai nem rendelkeztek hőköpenyekkel, ezért fehér lepedőkből, függönyökből csináltak maguknak némi álcázást biztosító köpenyt.

„A lőszerellátás, a fegyverek javítása és cseréje is nehézkes volt. A zászlóalj az I. hadtest közvetlen alakulata volt, de lőszert a 12. hadosztály várban lévő raktárából kaptunk. A kiutalt mennyiséget rendszerint lovas kocsival kellett a frontvonalba szállítanunk. A 2. század ellátásának biztosítása az én feladatom volt. - emlékszik vissza Vass Dénes - Egy szabványos „országos jármű" (ez volt a szekér hivatalos meghatáro-

Vass Dénes
1944. végén az egyetemi rohamzászlóalj 2. századának katonájaként

zása), egy kócos kis pej ló, és egy idősebb népfelkelő közlegény, „Jani bácsi", mint hajtó honvéd álltak a rendelkezésemre. A zászlóaljnak karácsonytól január első hetéig volt ugyan egy zászlóalj fegyver- és lőszerszaki tisztje (egy hadapród őrmester személyében), de ő szegény egy aknatalálat következtében a zászlóalj-parancsnokság harcálláspontja előtt hősi halált halt. Az ellátás ettől kezdve századonként történt.

A frontvonalba való kiszállítást csak a késő délutáni - esti órákban lehetett végrehajtani, mert az ellenség által jól belátható szemlőhegyi - ferenchegyi szakaszon a lőszerszállítmánnyal való vonulás szinte biztos pusztulást jelentett volna. A várban lévő lőszerraktárba viszont nappal, többnyire kora délután kellett felhajtani. Az ilyen kirándulások sem voltak veszélytelenek. Egy szép, verőfényes januári délután a Rómer Flóris utcán kocogtunk lefelé a szekérrel a Margit körút irányába, hogy azután a Medve utca - Mária tér útvonalon a Várhegy keleti oldalán a Szabó Ilonka-, és a Hunyadi János utcán keresztül felérjünk a Dísz téren lévő raktárhoz. Alig lehetett hallani valamit a háború megszokott zajából, mintha mindenki délutáni sziesztát tartott volna. Szinte gyermekkorom falusi emlékei tolakodtak elém; mint amikor a földekre hajtottunk ki, határnézőbe.

Váratlanul egy szovjet vadászgép jelent meg felettünk és teljesen szokatlanul (egyes emberekre vagy járművekre egy repülő ritkán pazarolt lőszert) tüzet nyitott ránk. Leugrálva a szerencsére még üres, lőszer nélküli kocsiról, Jani bácsival fedezéket kerestünk egy kőkerítés tövében. Szegény kis lovunk „akiért" mindig is aggódtam a háború viharában, nyugodtan álldogált az út szélén. Lehajtott fejét figyelmesen a kerítés tövében hasaló gazdái felé fordította. Csak arra tudok visszaemlékezni, hogy a nyomjelző lövedékek villanásait látni lehetett a kis pej szemében. „Amíg látom, mindketten élünk!" Ez volt az egyetlen gondolatom. A tehetetlenség, a kiszolgáltatottság keserűsége fojtogatta a torkomat. Nem tudom, hogy meddig tartott a vadászgép támadása, talán háromszor is „ránk repült", azután dolga végezetlen eltűnt az ég kékjében.

Jani bácsi remegő szájjal kérdezte tőlem: „Önkéntes úr! Hazajutok-e még a négy családomhoz?" (Négy felnőtt gyereke volt az öregnek.) Próbáltam - kevés meggyőződéssel - nyugtatgatni, ahogyan egy tizennyolc éves fiú egy ötven év körüli idős, sok mindent átélt parasztembert tud vigasztalni...

A kocsit a várban megraktuk a kiutalt lőszeres, kézigránátos ládákkal, ahogyan csak tudtuk, és késő este kivittük a vonalba. Ott a lerako-

dásnál nagyon kellett ügyelni a mozgásra, és a fedezésre, mert a nagyobb mennyiségű lőszer robbanása egy esetleges találat esetén tragédiát okozhatott volna.

A kis lovas fogat egyszer, valamilyen okból nem állott rendelkezésünkre. A zászlóalj-parancsnokságon lévő lőszertartalékból kellett kivinnem néhány ládával. Tíz kisegítő karhatalmi szolgálatos fiút kaptam a szállításhoz. Ezek valamilyen felszámolt „ellenálló" alakulathoz tartoztak és büntetésből kerültek ilyen szolgálatba. Csendes, holdfényes, hideg éjszaka volt, és a havas budai domboldalt, a Ferenc-hegy lankáit még élvezni is lehetett volna, ha az oroszok fel nem lőnek egy „Sztálin-gyertyát". A kitűnően megvilágított terepen, mint vánszorgó hangyák nézhettünk ki az ellenség előtt. A tíz civil ruhás fiú szinte egyszerre dobta el a lőszeres ládákat. Néhányan lefeküdtek a hóba, mások futólépésben botladoztak hátrafelé. A jó világításban mozgó célpontok nem jelentettek nagyobb nehézséget a kb. 200-300 méterre lévő orosz mesterlövészek számára. (Azt már korábban is tapasztaltuk, hogy a frontszakaszunkon több mesterlövész is van.) Láttam, hogy ha innen pillanatokon belül el nem tűnünk, végünk van. Az irány csak egy lehetett: a saját vonalunk, ahol szükség van a lőszerre. Kirántottam a forgópisztolyomat, a levegőbe lőttem és a hátrálókra fogva parancsot adtam a rakaszok továbbszállítására. Vonakodva bár, de egyre gyorsuló iramban kezdtek a ládákkal a századparancsnokság harcálláspontja felé haladni. Az oroszok ránk zúduló sortüze szerencsére a fejünk felett süvített el. Közben aknázni is kezdtek. Egy szilánk - ezt csak később vettem észre - a köpenyemet kilyukasztva a bal combomon könnyebben megsebesített. (Nem akartam a segélyhelyre kerülni, magam tettem rá kötést.) A lőszer a legjobbkor érkezett, mert - amint a Sztálin-gyertya is jelezte -, orosz támadás indult, és szükség volt az utánpótlásra.

1945. nyarán az egyik „kiskás" felismert a Ferenc József hídon és sokáig követett, ami nem volt éppen veszélytelen dolog a korai kommunista időkben, amikor mindenki feljelentgetésekkel akart magának jó pontokat vagy pozíciót biztosítani."

Vass Dénes korabeli jegyzetei alapján kaphatunk felvilágosítást az egyetemi zászlóalj fegyverzetéről és lőszerkészletéről is. Ezek szerint például a 2. századnak az első vonalban tartózkodó, harcoló részlege a következő fegyverekkel és lőszerkészlettel rendelkezett:

Az I. szakasz (32 fő) - 4 db. „Bergmann" géppisztoly, 24 db. „Mauser" puska, 3 db. „M 36-os" golyószóró, és 1 db. pisztoly. A II. szakasz

(33 fő) - 4 db. „Bergmann" géppisztoly, 26 db. „Mauser" puska, 2 db. „M 36-os" golyószóró, és 1 db. pisztoly.

A lőszerkészlet (kb. 7-10 napra): a géppisztolyokhoz 20 tár, a puskákhoz 5.000 db. töltény (kb. 100 lövés puskánként), a golyószóróhoz 10 tár, továbbá 425 db. nyeles kézigránát, és 350 db. Vécsey-kézigránát volt.

A fenti adatokból megállapítható, hogy fegyverrel, de főként lőszerrel, nagyon szűkösen voltak ellátva az egyetemisták. Ez a lőszermennyiség egy-két erősebb csatanapon elfogyott, tíz napra semmi esetre sem volt elegendő. Hiányoztak a gyorstüzelő fegyverek is. Szakaszonként legalább 4-5 golyószóró és legkevesebb 10-15 géppisztoly lett volna a minimális szükséglet.

Ráadásul a fegyverek rosszul karbantartott, elhasznált darabok voltak, kivéve a géppisztolyokat, amelyek még gyári olajozással, „zsír állapotban" kerültek az egyetemi zászlóalj tagjaihoz, de a -10°C fokos hidegben ezek is megbízhatatlanokká váltak, gyakran beragadtak.

„Egyszer egy golyószórót hoztak be a századparancsnoki harcálláspontra, orosz támadás közben. A beragadt töltényt úgy piszkáltam ki, hogy közben saját fegyveremet még önvédelemre sem tudtam használni. Szerencsére a művelet idejére maga a századparancsnok fedezett géppisztolyával." - emlékszik vissza Vass Dénes - „Január elején egy 65 mm-es gránátvetőt is kaptunk. A századból egyedül Babinszky főhadnagy, a századparancsnok értett a „nehézfegyver" kezeléséhez. Mi eddig még közelről is alig láttunk gránátvetőt. Babinszky főhadnagy egy tűzcsendes időszakban felállította a csövet a parancsnoki harcálláspont közelében, egy némileg fedett helyen, és bemutatót tartott. A célpont egy kb. 800 méterre lévő ház volt a Hármashatár-hegy oldalában, amelybe egy szovjet mesterlövész fészkelte be magát. Az első próba csúfos kudarc volt. A csőbe ejtett lövedék indító töltete nem robbant. Babinszky elparancsolt minket a közelből, óvatosan kiemelte a gránátot a csőből és lefektette. A gránátvető csövét belül is megvizsgálva kitűnt, hogy az ütőszeget teljesen eltömte az odakerült szemét és homok. Kitisztítás után az újabb kísérlet fényesen sikerült és igazolta parancsnokunk „mesterlövész" képességeit. A szovjet mesterlövész „házában" a telitalálat után elnémult a puska. A nagyon korlátozott lőszerkészlet miatt ezt az egyetlen nehézfegyvert csak végszükségben használhattuk."

Az egyetemi rohamzászlóalj élelmezése elvileg a zászlóalj konyhájáról történt, de a meleg étel kiszállítása gyakran nagy nehézségekbe ütközött.

Az ellenség által nagyrészt belátható és tűz alatt tartott terepen a mozgás csak sötétedés után volt némileg biztonságos, de még akkor sem minden esetben. Azok a Sztálin-gyertyák, amelyeket a szovjetek gyakori rendszerességgel lőttek fel, hosszú percekig nappali fényt árasztva világították be a környéket...

A központi tábori konyha (legtöbbször lóhúsból készült) gulyáslevesét a már említett kis lovas-kocsival szállították a századok elhelyezési körletébe. Ha valamilyen okból kifolyólag nem jutott ki meleg étel a harcoló egységekhez, úgy segítettek magukon, ahogy tudtak. Az egyetemisták például többször készítettek maguknak konzervtejből és lisztből ízletes palacsintát, amit a német katonákkal is el lehetett cserélni sonkakonzervekre.

A 2. század arcvonalán, a két front között volt egy nyúlfarm is. Éjszakánként mindkét hadviselő fél elkeseredett támadásokat indított a ketreceikből kiszabadult és a farm körül éhesen kóborló nyulak ellen. Egy-egy elfogott, jól kifejlett példány, akár egy egész raj vacsoráját megoldotta.

A bekerített alakulatok részére repülőgépekről is dobtak le lőszer és élelmiszer utánpótlást. Az ejtőernyővel leereszkedő tartályok után - ha azok éppen a két front közé estek le - nem egyszer külön közelharcot kellett vívni az oroszokkal.

Az ilyen tartályokban, amelyeket a németek „Sturmgepack"-nak neveztek, tíz-tizenkét szem sós keksz, kb. 50 gramm margarinféle, ugyanennyi marmaládé, néhány szem kockacukor, egy szelet csokoládé, és egy kis hurkakonzerv volt. Lőszerként 60 darab puskatöltényt, két tojásgránátot, és egy páncélöklöt tartalmazott a „küldemény".

Egy szemtanú, Krizsó Béla (aki 1944/45. telén a Kapás utcai nyilasházban teljesített „szolgálatot"), úgy emlékszik vissza, hogy az utca közepén volt egy vendéglő, ahol több harcoló alakulat részére, többek között az egyetemi zászlóalj részére is főztek. A könyv megírásához segítséget nyújtó egykori zászlóaljtagok erről nem tudnak sőt, Árvay Rezső azt is kijelentette, hogy a nyilasoktól semmit, még az élelmet sem szívesen fogadták el. Elképzelhető az is, hogy a Margit-szigeten harcoló II. Egyetemi rohamzászlóalj vételezett itt fel meleg ételt, de az is, hogy csak néhanapján tévedt be ide egy-két egyetemista, egy kis meleg ételért.

Sajnos az élelmiszer hiánya később olyan intézkedésre késztette a felsőbb parancsnokságot, amelyet sem az egyetemi rohamzászlóalj tagjai, sem a polgári lakosság nem fogadott szívesen. „Rekvirálásra" rendelték ki a pihenőkörletekben lévő legénységet. Az egyetemisták „rekvirálás helyett" legtöbbször csak beköszöntek az óvóhelyeken, hideg pincékben szorongó civilekhez, és figyelmeztették őket, hogy jól rejtsék el a még meglévő élelmiszer készleteiket, mert lehetséges, hogy később jönnek még „rosszabb rekvirálók" is. Ennek ellenére gyakran előfordult, hogy a budai polgárok nem eldugták, hanem szegényes kis tartalékaikat előszedve, még meg is kínálták a fiúkat.

Egyébként a budai frontvonal teljes hosszában az volt az általános tapasztalat, hogy a polgári lakosság - ha mással nem is tudta, de egy-két szem sült krumplival, egy-egy csésze forró teával - mindig megkínálta a házaik között harcoló magyar és német katonákat.

A civil lakosság és az első vonalban harcoló német katonák viszonyát jól jellemzi az egyik budai polgár visszaemlékezése:

„A német katonák a harcok szüneteiben, vagy ameddig tudták egymást váltani, lejöttek a pincébe melegedni. Beszédesek voltak, teljes nyíltsággal tájékoztattak bennünket a kialakult helyzetről, így a közvetlen környezetünkben zajló harcok mindenkori állásáról pontos képet kaptunk. (...) Sokszor kértek meleg teát vagy egy kis maradék levest. (...) 1945. január 25-e körül szemmel látható csüggedés lett úrrá az éjjel-nappal fagyos fedezékben, felváltás nélkül harcoló védőkön. Fáradt és elcsigázott, kialvatlan, az elmaradt tisztálkodás miatt eltetvesedett, végtelenül meggyötört emberekké váltak. Nem titkolták, hogy egyre kevesebb reményt fűznek a felmentő ellentámadás sikeréhez. Élelmezésük is egyre silányabb lett, meleg ételhez az első sorokban lévők napokig alig jutottak. Ameddig volt, a kocsmák pincéiből vételeztek teáikba rumot, de a legtöbbjük azt is tartalékolta egy esetleges sebesülés esetére. (...) Óvatosságra intettek, mert az oroszok „kiszámíthatatlanok", minden mozgásra tüzelnek, akár katona, akár civil az illető. Szomorú tekintetükkel végignéztek rajtunk, azután egyikük elcsukló hangon „Az Isten legyen magukkal!" szavakkal elbúcsúzott."[13]

Az egyetemi rohamzászlóalj századainak a frontvonalban való elhelyezése hasonlóan „komfortos" volt, mint az úgynevezett pihenő szálláskörletekben. Az első vonalban - részben lakóházakban, alkalmilag megerősített „golyóálló", a belövésektől némileg biztosított helyiségekben, másrészt a készenléti állások lövészgödreiben helyezkedtek el az emberek, akik - négy óránként váltották egymást.

A Pál-völgyi cseppkőbarlang bejáratától kissé délkeletre, a 2. század parancsnoki harcálláspontja például a Mátyáshegyi útnak a Szépvölgyi úthoz való csatlakozása felett, egy kis földszintes lakóház alagsori ré-

szében volt. Az egykori mosókonyha betonpadlós helyiségében Babinszky főhadnagy nagyméretű karosszékén kívül (amelyet egyúttal ágyként is használt) három padlóra helyezett matrac és egy-egy paplan biztosított pihenési lehetőséget a harcálláspontban tartózkodó német összekötő altiszt és két egyetemista számára. Volt még a helyiségben egy régi konyhaasztal is, ez lett hivatott a századiroda adminisztrációjának ellátására. A ház északi oldala a front felé nézett és az ablakból jól be lehetett látni az első vonalig húzódó útszakaszt. Az épület délkeleti oldala az ellenség rálátása elől fedezve volt. Jó időben - az őrszolgálat ellátása mellett - akár még napozni is lehetett.

Az egyik tűzcsendes nap délelőttjén az éppen őrségben lévő Vass Dénes észrevett a Szépvölgyi úton egy egyetemistát, aki minden elővigyázatosság nélkül közeledett feléjük. Vass Dénes integetni kezdett neki, hogy húzódjon le, mert érezte, hogy a nagy csend ellenére is figyelik őket az oroszok. Az úton közeledő Hollósy nevű bajtársa azonban vidáman, szinte fölényesen intett neki vissza. Abban a pillanatban eldörrent egy lövés és az integető Hollósy jobb kezének középső ujja nem volt többé. Az ujj elvesztését szinte csak akkor vette észre, amikor futva elérte a századparancsnokság harcálláspontját. Nagy nehezen sikerült a vérzést elállítani és a kezét bekötni. Babinszky főhadnagy válogatott káromkodások kíséretében szidta szegény Hollósyt és legszívesebben hadbíróság elé, nem pedig az elsősegélyhelyre küldte volna a szerencsétlenül járt fiút.

A napi eseményekről minden este valamennyi századnak jelentést kellett leadni. A jelentésben szerepelnie kellett a létszámnak, a veszteséglistának (a halottak, sebesültek neveinek), a fegyverzet és lőszer állapotának, illetve mennyiségének egyaránt. Telefon vagy rádió-összeköttetés a zászlóalj-parancsnokság és a századok között ekkor már nem volt, mert az ellenség lehallgatása miatt azokat nem lehetett használni.

A napi jelentést (zárt borítékban) összekötővel kellett elküldeni a zászlóalj-parancsnokságra, és onnan (ugyancsak zárt borítékban) szintén összekötő vitte ki a parancsokat, a jelszó és jelhang meghatározásokat a századokhoz.

A zászlóalj-parancsnoksággal való összeköttetés biztosítása a 2. századnál Vass Dénes feladata volt. Ez azt jelentette, hogy százada harcálláspontjáról minden este útnak indult a Vérhalom utcai (majd később az Áldás utcai iskola épületébe költöző) zászlóalj-parancsnokságra. A jelentés leadása után már indulhatott is vissza a zárt borítékban elhelyezett paranccsal.

Útközben a Szépvölgyi út - Zöldmáli út - Pusztaszeri út - Józsefhegyi utca - Fajd utca - Szemlőhegy utca útvonal megtétele során több kalandos élménye is volt:

„Egyszer, már a pesti hídfő feladása után, sebesültekkel teli személyszállító gépkocsi sárhányójára kapaszkodtam fel, hogy gyorsabban beérjek a zászlóalj-parancsnokságra. (A zászlóalj-segélyhely is ott volt.) A sofőr - egyik bajtársam - kilőtt páncélos járművet került ki, de rólam megfeledkezve, rosszul mérte fel a távolságot, és beszorultam a két jármű közé. Rohamsisakom szíja a nyakamra szorult és kis híján megfojtott. A bordáim is összeroppantak egy kicsit. Engem is betettek a sebesültek közé, mert elájultam. Magamhoz térve kiderült, hogy semmi bajom nem történt, a zászlóalj-segélyhelyről még aznap éjjel visszatérhettem az első vonalba.

Egy másik éjszakai utam alkalmával - a zászlóalj-parancsnokság udvarán néhány perc pihenőt tartva -, a jelentés leadása előtt leültem egy otthagyott szánkó szélére. A szánon egy fehér lepedővel leterített, hosszú, lekötözött csomag volt. Egy kicsit felhajtottam a leplet, hogy megnézzem mi van alatta. Szegény Marthy Laci barátom, egykori gimnáziumi osztálytársam feküdt ott. Egy rövid imával búcsúztam el tőle, emlékezve a Szatmáron és Kolozsváron együtt töltött időkre."

Az Egyetemi rohamzászlóalj hősi halottait kezdetben még díszlövéssel temették. Később már csak valamelyik ház kertjében, a fagyos földbe nehezen megásott, közös sírba tették az összegyűlt tetemeket. Ha sikerült az azonosítás, akkor egy fakeresztre vagy fejfára felírták az illető nevét és az alakulatot is.

A halottak személyi tárgyait (karóra, töltőtoll, gyűrű, öngyújtó, stb.) kis vászonzacskóba kötve leadták a zászlóalj-parancsnokságon, ahol Özvegyi Béla, a zászlóalj írnoka őrizte őket. Sajnos ezek a személyes kis tárgyak már nem kerülhettek vissza az elhunytak hozzátartozóihoz, mert a harcok végső szakaszában, illetve a kitörés során elvesztek.

Az egyetemi rohamzászlóaljnál szinte az ostrom végéig ügyeltek arra, hogy a 10 naponként járó 200,- Pengő „rohamzsoldot" mindenki, még a kórházba került sebesültek is(!) megkapják. A 2. század sebesültjeit kezdetben a Szent János kórházba, majd később az Irgalmas Rend Margit híd melletti kórházába szállították. Szamódy Olaf és a vele együtt - december 28-án, az „Erdei-lak" vendéglőnél - megsebesült egyetemisták (mint ahogyan már szó volt róla) a pesti Rókus kórházba kerültek.

Miután a századnál nem volt számvevő altiszt, a kórházban fekvők részére az egyik egyetemista hordta szét a zsoldot. Ez a feladat is Vass Dénesre hárult. Neki kellett a kórházban fekvő bajtársai részére eljuttatni és kifizetni a zsoldpénzt. Erre a célra a Budapesti Gázművek egyik kerékpárját használta fel, amelyekből néhány - valamilyen oknál fogva - abban a házban maradt, ahol a 2. század pihenőkörlete volt.

Amikor január elején, majd január 16-án Szamódy Olaf részére elvitte a zsoldot, útközben meglátogatta annak Fő utcában lakó szüleit is, hogy hírt vigyen, illetve hozzon az otthon aggódó szülőknek, valamint a sebesülten fekvő fiúnak. A zászlóaljon belül íratlan szabály volt ugyanis, hogy a hozzátartozókkal (amennyire a körülmények ezt lehetővé teszik) minden ilyen eseményt közölni kell.

Az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódva, a zászlóalj egykori tagjainak visszaemlékezéseit (még ha azok sokszor kimondottan személyes jellegűek és nem csak a zászlóalj életére vonatkoznak), az akkori kor és az akkori helyzet pontosabb megértéséhez illetve megítéléséhez, mindenképpen érdemes megismernünk.

Nem érdektelen tehát, ha ismételten felidézzük Vass Dénes szavait arra vonatkozóan is, milyen gondolatok jártak a fejében amikor a zsold széthordása közben néha alkalma adódott arra is, hogy meglátogassa a Szent István körúton lakó édesanyját, valamint nagyszüleit:

„Apám a Nemzeti Bank tisztviselője volt és 1944. novembere óta a bank veszprémi fiókjánál, az aranykészlet mellett teljesített szolgálatot. A bank lakóháza (Szent István körút 17.), ahol Szatmárról való menekülésünk után 1944. októberében lakást kaptunk, 1945. január 13-án a Klotild utcai német lőszerraktár robbanása következtében súlyosan megsérült, a lakásunk teljesen elpusztult. Anyai nagyapám a robbanásnál életét vesztette. Az óvóhelyre szorult lakók - többnyire nemzeti-bankos családok -, amikor tudomást szereztek érkezésemről, azonnal körülvettek, híreket szerettek volna hallani. Sajnos semmi jót, vagy biztatót nem tudtam mondani. A pesti front helyzetét ők jobban ismerték mint én, és sejtették, hogy a pesti oldal már nem tartható sokáig. A családom körében eltöltött félóra alatt ólomsúllyal nehezedett rám a fáradtság, a reménytelenség, az anyámért, nagyanyámért való aggódás szorongó gondolatai. Nem mondanék igazat, ha azt állítanám, hogy az otthon maradás vágya nem merült fel bennem. Nem tehettem meg. A vállalt kötelesség még reménytelen helyzetünkben is a zászlóaljhoz kötött, bajtársaimhoz, saját lelkiismeretemhez. A végsőkig ki kell tartanunk. Nem lehet óvóhelyen megbújva félrehúzódni, amikor mások meghalnak, talán helyettem is!

Lehajtott fejjel imádkoztam nagyapámnak a ház udvarán lévő - ládából ácsolt - koporsója előtt. Az állandó repülőtámadások miatt még nem tudták eltemetni a közeli parkban.

Búcsút vettem anyámtól és nagyanyámtól. Nem mertük kimondani a „viszontlátásra" szót sem.

Még egy utam volt. Udvaroltam egy ifjú hölgynek, aki később a feleségem is lett. Családja vidéki otthonukból az ostrom előtt beköltözött nagybátyja belvárosi, mérnöki irodájába. A ház megközelítése a délutáni órákban nem volt éppen veszélytelen vállalkozás. Január 16-a volt, az oroszok már a Fenyves Áruháznál voltak és a Királyi Pál utcát hosszában pásztázták egy géppuskával. A ház kapuját sikerült egyetlen szökelléssel elérnem. A kerékpárt a védett saroknak támasztottam. Egy csésze tea mellett búcsúztunk, akkor még nem tudtuk mennyi időre, vagy örökre?...

A ház egyik lakója, Sz. Kálmán bácsi egy kék színű légós sisakot adott nekem. (Akkor éppen csak sapka volt a fejemen.) Jó hasznát vettem később. Szürkületkor az Erzsébet hídon keresztül mentem át Budára. A híd felrobbantására készült egy német műszaki alakulat. *(Január 18-án robbantották fel a hidat.)* A lövedékektől, bombáktól roncsolt hídon óvatosan kellett kerékpározni. Ifjúságom nagy kerékpártúráin sokszor kilyukadt a biciklim gumija, ami akkor is sok bosszúságot okozott. 1945. januárjában különös szerencsém volt, hogy a romos, villamos vezetékekkel, acél, tégla, kőtörmelékkel borított, még gyalog is alig járható utcákon a kerékpárnak semmi baja nem esett. Január közepén a pesti utcák sokkal járhatatlanabbak és romosabbak voltak, mint a budaiak."

Mindez a Pestért vívott kíméletlen harcok hevességének volt köszönhető. Az ostromlók - ha azokban németeket sejtettek - nem kímélték sem a lakóházakat, sem a műemlék épületeket. Január 18-án (hivatalosan ezen a napon vették birtokba Budapest keleti felét a szovjet csapatok) füstölgő és romba dőlt épületek százai maradtak a magyar főváros keleti oldalának elfoglalásában részt vett szovjet és román csapatok nyomában.

Annak ellenére, hogy a romok eltakarítása szinte azonnal megkezdődött, több helyen még napokig kaotikus állapotok uralkodtak. A kerületek elöljáróságai rendeletben szólították fel a lakosságot az utcákon heverő emberi hullák és az állati tetemek, valamint a romok eltakarítására.

A körutakon 5-6 méteres gránáttölcsérek, közepükben égnek álló kerekekkel személygépkocsik és kilőtt harckocsik éktelenkedtek.

A belvárosi utcák kövezetén döglött lovak feküdtek, amelyek legtöbbjéről az éhező emberek már levágták a jobb húsdarabokat.

A háború borzalmai mellett gyakran érdekes, nem egyszer humoros epizódok is adódtak:

A harcok során súlyos károk keletkeztek az Állatkert épületeiben is. Megrongálódtak és eltörtek a vízvezetékek, tönkrementek a fűtési csövek, amelynek következtében a krokodil megfagyott a medencéjében. A ketrecéből kiszabadult oroszlán napokig kóborolt a Kisföldalatti alagútjában - ő sem tudott mit kezdeni ezzel a hírtelen jött szabadsággal.

Véletlenül az angol miniszterelnök, Winston Churchill unokahúga is Budapesten élte át az ostromot. Számára az egyik legnagyobb bánatot Roby névre hallgató kutyájának eltűnése okozta. (A kutya az ostrom végére épségben előkerült)...

Kádár (Csermanek) János és a Magyar Kommunista Párt budapesti vezetősége már január közepén kapcsolatba lépett a város elfoglalására készülő szovjet katonákkal. Mivel a párt vezetőségéből senki sem beszélt oroszul, időbe telt, amíg elmagyarázták, hogy kik ők, és mit is akarnak. Egyébként Kádár János az ostrom nagy részét egy bárónő gondnokaként vészelte át. Testvére, Csermanek Jenő is csak kisebb szerepet vállalt az ostrom alatti „ellenállásban". (A fiatalabb Csermanek három évvel a „felszabadulás" után halt meg, amikor - rossz nyelvek szerint kissé illuminált állapotban - egy vörös zászló kitűzése közben lezuhant munkahelyének erkélyéről)...

A pesti oldal feladása után az onnan visszavonuló magyar és német erőket, köztük a 10. és 12. magyar hadosztályok töredék csoportjait, valamint a II. Egyetemi rohamzászlóalj életben maradt kb. 100-120 emberét beolvasztották a budai védőseregbe.

A II. Egyetemi rohamzászlóalj, amely korábban a pesti oldalon őr- és járőr szolgálatot teljesített, a Margit-sziget csúcsán folyó harcokba került bevetésre. Ezek az egyetemisták a Karl Weller SS-Sturmbannführer (őrnagy) által vezetett német zászlóaljjal, valamint 12. tartalékhadosztály egy kb. 40 fős csoportjával (pk. Litteráti-Loótz Gyula főhadnagy) együtt még január 25-én is tartották a Palatinus strand környékét.

A II. Egyetemi rohamzászlóalj csak január 26-án vonult vissza a Várba, ahol egy részük a Logodi utca vonalát tartotta, míg a csoport másik részét a budai front legészakibb sarkába, az I. Egyetemi rohamzászlóalj 3. századához vezényelték.

A Margit-sziget védelmét azért kellett feladniuk, mert január 21-re virradó éjszaka a sziget pesti oldalán lévő német őrség elaludt, és a Duna jegén szakasznyi szovjet gyalogság szivárgott át a területre, akik ott azonnal jól megerősített hídfőt építettek ki. Másnap már aknavetőkkel, nehézpuskákkal is felszerelt zászlóaljnyi erő támadt a sziget védői ellen.

Német történészek adatai szerint a Margit-sziget még el nem foglalt részeire - ahol a II. Egyetemi rohamzászlóalj ekkor már csak kb. 100-120 főre olvadt alakulata is tartózkodott - január 24-én óránként 6.000 akna és tüzérségi lövedék csapódott be. A háború folyamán ilyen kis területre ekkora tűzösszpontosítás sehol sem volt megállapítható!

Látva az egyre inkább tarthatatlan helyzetet, 1945. január 29-én a német parancsnokság végül is elrendelte a Margit-sziget teljes kiürítését. A sziget védőinek német parancsnokai közül Karl Weller a későbbiekben, a kitörés során fogságba esett, az őt leváltó Bartsch Sturmbannführer (őrnagy) pedig a kitörés éjszakáján főbe lőtte magát.

A Margit-szigetért folytatott harcok történetének szomorú emlékei is vannak: a II. Egyetemi rohamzászlóalj egy kb. száz fős csoportját december 29-31. között rendelték a sziget északi csúcsára, védőállásba. Schubauer Kálmán hadapród őrmester (a II. zászlóalj egyik szervezője) január elején, sebesültszállítás közben egy gépkocsiban, repülőtámadás következtében súlyosan megsebesült, és kórházba került. A szigeten harcolók közül Padányi Máriusz karpaszományos honvéd (állatorvostan hallgató) huszadmagával, köztük a később hősi halált halt három bajtársával: bátyjával Padányi Imrével, Murády Istvánnal és Turmann Gáborral január 5-e után az I. zászlóalj 3. századához vezényelve került a Vérhalom térre, az ottani veszteségek pótlására. Pihenő állásuk a Vérhalom tér keleti oldalán, egy lakóházban volt. A 3. század hadműveleti területe ekkor a Ferenc-hegy - Törökvész út térsége volt, egészen az Árpád-kilátóig. A század balszárnyán az 1. század, jobbszárnyán a 2. század építette ki harcállásait a 8. SS-lovashadosztály két századával együtt.

A 3. század parancsnoksága már korábban a Mandula utca egyik házába települt. Január 24-én reggel a század tagjai a Csatárka köznél megrohamoztak egy házat, amelyet a szovjet alakulatok nagy erőkkel tartottak. Harc közben Padányi Máriusz puskája felmondta a szolgálatot. Egyik sebesült bajtársát próbálta a Felső Zöldmáli úton lévő kötözőhelyre vinni, amikor az úton oroszok törtek előre. A nyílt terepen, erős orosz aknavetőtűzben sebesült meg, előbb a karján, azután a lá-

bán. Légnyomást is kapott. Csak sötétedés után tudták biztonságos helyre szállítani egy terepjáró gépkocsin. Előbb a Margit körúti kötözőhelyre, majd a Várba, az úgynevezett „Barlang-kórház"-ba került. Innen január 28-án éjszaka átvitték a 10. helyőrségi kórházba. Budapest eleste után, maradandó sérüléssel, mint hadifoglyot Debrecenbe vitték, ahol végül is szabadon engedték...

A harcok alatt sok egyetemista tett tanúbizonyságot az igazi bajtársiasságról. Életük kockáztatásával hozták ki a tűzvonalból sebesült társaikat és sokszor segítség nélkül, egyedül vonszolva, vállukra emelve vitték őket a segélyhelyre. Álljon itt egy példa: Baranyi László a súlyosan sebesült és magatehetetlen Csiszár Endrét a vállán vitte le a több mint egy kilométerre lévő segélyhelyig, lehetővé tévé ezzel bajtársa életének megmentését.

Időközben a 2. század balszárnyára - erősítésként - a 10. hadosztály vasútépítő századának egy kis töredéke, kb. 22-24 fő (pk. Karvaly Tibor főhadnagy) került. Karvaly Tibor több visszaemlékező szerint is az ostromgyűrűben szolgált egyik legbátrabb, legvitézebb tisztek egyike volt.

Az egyik nap, heves aknatámadás közepette súlyosan megsebesítette egy betört ablaküveg. Az egész arcát elborította a vér, de még akkor is az ablaknál maradt és géppisztolyával várta az ellenség támadását. A segítségére sietők kiszedték belőle a szilánkokat, de nem volt hajlandó a segélyhelyre menni. Karvaly Tibor főhadnagy a kitörésben is részt vett - ezzel kapcsolatban még olvashatunk róla Szántay Lajos visszaemlékezésében is...

Az ostromgyűrűben visszamaradó betegek, a magyar és német sebesültek sorsa külön regény témája is lehetne, de a zászlóalj történetének keretébe sajnos már nem fér be ennek - a tragédiák egész sorát rejtő témának - a részletes tárgyalása. Az egyetemi rohamzászlóalj egészségügyi ellátásáról és néhány sebesültjének tragikus vagy éppen szerencsésnek mondható sorsáról azonban feltétlenül meg kell emlékeznünk:

A napok múlásával az ostromgyűrűben harcoló egyetemisták egészségügyi ellátása - hasonlóan a város más pontján harcoló magyar és német katonák ellátásához - egyre nagyobb problémákkal állt szemben.

Nemcsak a sebesültek elsősegélyben való részesítése és kórházba szállítása volt nehéz feladat, hanem az egyre gyakrabban jelentkező betegségekkel is meg kellett küzdeni. A fertőzések veszélye állandó volt. Az ivóvízellátás szinte teljesen megszűnt, mert a főváros vízműveinek

többsége már a szovjet hadsereg birtokában volt. A budai kertekben akadt még néhány kétes minőségű vizet szolgáltató kút, de sokan már csak a forralt hólére szorulhattak, ami a főzéshez még csak jó lett volna, de ivóvízként már nem felelt meg.

Víz hiányában a megfelelő tisztálkodás is problémát okozott. Nagyon sokan eltetvesedtek, ami a flekktífusz egyik biztos okozója is lehetett. Tábori fürdő vagy fertőtlenítő állomás nem volt. A tetvek ellen petróleumos lemosást alkalmaztak. „A meztelen, eltetvesedett férfiakat petróleumos ronggyal dörzsölő fiatal ápolónők csoportképe megdöbbentően hatott." - emlékszik vissza a segélyhelyre csak egy egyszerű lázcsillapítóért betévedő Vass Dénes, aki szerint a zászlóalj rosszul megvilágított, homályos segélyhelye Dante Pokoli színjátékának tragikus díszleteit idézte.

Nem volt elegendő kötszer sem, ezért gyakran még a halottakról is leszedték a használható kötszereket és azokat kimosva („fertőtlenítve") újra felhasználták. Az ágyakban - ha egyáltalán voltak ágyak - kettesével feküdtek a sebesültek. Legtöbbjük azonban így is csak a padlóra terített ócska pokrócok egyikére tudott lefeküdni. Amikor valaki meghalt az ágyban, akkor annak a helyére valaki felkerülhetett a földről...

Nehézséget okozott az emberi és állati tetemek elföldelése is. A január közepén beálló nagy hideg meggátolta ugyan a hullák gyors oszlását, de egyúttal a sírok ásását is megnehezítette. A harcoló katonákat ilyen munkára nem lehetett kötelezni, a civil lakosság pedig csak vonakodva tett eleget a halottak eltemetését célzó felszólításoknak. Sokszor a Rózsadomb utcáin, az egyetemi rohamzászlóalj körleteinek közelében is napokig hevertek temetetlenül az aknaszilánkoktól, eltévedt lövedékektől meghalt civil ruhás emberek.

Az egyetemi rohamzászlóalj sebesültjeinek kálváriáját a már korábban is említett Harsány Béla történetével kell kezdenünk, aki - mint ismeretes - január 6-án sebesült meg az Erdei-lak vendéglőnél (a nemzetközi katonai egyezmény által is tiltott, úgynevezett dum-dum golyóval roncsolták szét a lábát az oroszok).

A vendéglő pincéjében berendezett német segélyhelyről (több más sebesülttel együtt) csak január 10-én éjszaka tudták elszállítani, mert a szovjetek egészen addig nagyon erős gyűrűt vontak az épület köré. Ekkor sikerült egy német teherautónak bejutni a vendéglőhöz. Visszafelé - a Szépvölgyi úton lefelé - be sem indították a teherautót, nehogy az oroszok felfigyeljenek a motorzajra. Már a Pál-völgyi bar-

langnál gurultak, amikor mégis észrevették őket és óriási tüzet zúdítottak rájuk. A sofőr azonnal indított és mint egy őrült száguldott le a hegyről a teherautóval.

Harsány Béla a Teréz körúti Britannia (a mai Béke) szállóba került, ahol ekkor egy német hadikórház működött. Itt úgy ítélték meg, hogy a bal lábát csak akkor tudják megmenteni, ha sikerül őt Bécsbe szállítani, ahol egy jobban felszerelt kórházban talán még tudnak rajta segíteni. Ki is vitték a csepeli repülőtérre (ez a Csepel-sziget északi részén lévő Weiss Manfréd-üzem gyári repülőtere volt!), hogy egy JU 52-es vöröskeresztes repülőgéppel - több más súlyos sebesülttel együtt - elszállíthassák Bécsbe. A sebesültekért érkező repülőgépet leszállás közben az oroszok lelőtték. Harsány Bélát ezek után vissza vitték a Várba, ahol az akkori Pénzügyminisztérium (ma kollégium) épületében berendezett kórházban, a lehetőségekhez képest gondos orvosi kezelés mellett ápolták tovább.

Február 11-én a járni tudó sebesültek, az orvosok és az ápolók a harcoló csapatokkal együtt kitörtek a Várból. Harsány Béla és soksok száz sebesült társa a Várban maradt. Két nap múlva megjelent egy orosz járőr és egy orosz orvos ezredes, aki németül is beszélt. Ez a tiszt azt mondta Harsány Bélának, hogy közölje a magyar sebesültekkel, huszonnégy órán belül elhagyhatják a kórházat. Ő szólt is azonnal mindenkinek, sőt a német sebesülteket is figyelmeztette, hogy próbáljanak meg civil ruhát szerezni, és „tűnjenek el" ők is valahová. Sajnos nem minden sebesült volt járóképes állapotban és nem minden német sebesült tudott civil ruhát szerezni, ezért voltak akik maradni kényszerültek. Ezek közé a - többnyire magatehetetlenül fekvő - német sebesülteket közé másnap az oroszok kézigránátokat dobtak...

Harsány Bélának egyébként külön szerencséje volt, mert (még jóval korábban) sikerült az édesanyját is értesíteni, aki most magával hozva egy ápolónőt és egy hordágyat, érte is jött. Először a „Sacre Coeur" zárda szükségkórházába, majd a Rókus kórházba vitték. Itt ő is a már többször említett Pommersheim Ferenc sebész főorvos (vagy ahogyan az egyetemisták nagy-nagy szeretettel nevezték „Pomi bácsi") gondos kezei közé került, aki némi vörösbor segítségével megindította a szerencsétlenül járt fiú szétroncsolt és már üszkösödő lábában a vérzést, majd a csontszilánkok kiszedése után - több mint negyven(!) kisebbnagyobb operációt végrehajtva - Harsány Béla lábát is megmentette az amputálástól!...

Egy másik egyetemista, Noel Péter - a kitörés során - először a Sváb-hegyen lévő szanatórium közelében sebesült meg, amikor egy sebesült bajtársát akarta maga után vonszolni. Ekkor lőtte át a bal lábát egy szovjet géppuska lövedéke, amely aztán a bajtársa fejében állt meg. Noel Péter sebesülten is folytatta a kitörést, tovább harcolt és később Budakeszitől északra ismét megsebesült. Valahol a budai-hegyekben két, szintén sebesült német katonával együtt behúzódott egy erdei kunyhóba, de a hóban lévő láb- és vérnyomok alapján felfedezték őket az oroszok. Lőszerük ekkor már nem volt, így különösebb ellenállás nélkül estek fogságba. Az oroszok a két sebesült németet egyszerűen leszúrták! Noel Pétert csak magyar egyenruhája mentette meg attól, hogy hasonló sorsra jusson.

Mint hadifoglyot, a szovjet katonák Budakeszire kísérték, de útközben még egy birkát is a nyakába tettek, hogy azt is vigye magával. Kihallgatása során egy fiatal szovjet NKVD-s tiszt (egy százados) elé vezették. Amikor a túlbuzgó - volt magyar munkaszolgálatos - tolmács saját elhatározásából arról kezdte faggatni Noel Pétert, hogy hány oroszt ölt meg, ő ingerülten azt mondta neki: „Nem tudom, nem volt időm megszámolni!" A tolmács erre megütötte. A kihallgatást vezető százados felugrott az asztaltól, megragadta és kidobta a szobából a tolmácsot. „Ez a szemét még sohasem volt a fronton!" - mondta tört németséggel Noel Péternek, majd elnézést kért és hozzátette, hogy ő tud az egyetemi rohamzászlóalj létezéséről, mert a Remete-hegy környékén ő is harcolt ellenük, és azt tapasztalta, hogy az egyetemisták jól bántak a fogságba esett szovjet katonákkal. Teával kínálta Noel Pétert és igyekezett könnyíteni a helyzetén. Ez a tiszt ritkaságszámba menő, lovagias ellenfélnek számított azokban az időkben.

Noel Péter később kétszer is megszökött a szovjet fogságból és a korábbi sebesülése következtében már-már elüszkösödő lábát szintén Pommersheim professzor mentette meg!...

Gyurkovics János - az egyetemi rohamzászlóalj 3. századának tagja - a Ferenc-hegy környi harcokban sebesült meg. Egyik lábát amputálni kellett, de túlélte az ostromot, majd sikerült elvégeznie a Műegyetemet is. 1956. október 26-án a Parlament előtti tüntetésen ÁVH-s sortűz végzett vele. Fél lábával nem tudott idejében elmenekülni a térről. (Utólag őt is az egyetemi rohamzászlóalj hősi halottai közé sorolhatjuk!)...

Kilencedik fejezet

Az utolsó napok...

A pesti hídfő eleste után a szovjet gyűrű szorítása még erősebb lett a budai oldalon. Megritkultak a tűzcsendes órák és szinte állandóvá vált a tüzérségi tevékenység.

Az egyetemi rohamzászlóalj frontvonalának térségében is jelentősen felerősödött a szovjetek próbálkozása. Ezekben a napokban sebesült meg R. G. és B. A., két Erdélyből származó egyetemista is, akiknek később - civil ruhát szerezve - sikerült a kórházból hazajutni szatmári otthonukba. Ekkor szenvedett súlyos fejsérülést Karády Péter is (az aknaszilánkot ma is hordozza), aki a bátyjával együtt került az egyetemi rohamzászlóaljba. Hogy egész biztosan felvegyék a zászlóalj katonái közé, még egy kis csalásra is vállalkozott: idősebbnek mondta magát egy évvel.

Január 22-én Babinszky főhadnagy Vass Dénest és K. Gézát (aki nevének közléséhez nem járult hozzá) járőr szolgálatra küldte. Az lett volna a feladatuk, hogy a főhadnagy egyik ismerősét, aki a Csatárka utca és a Felső Zöldmáli út kereszteződésében lakott, kísérjék be a századparancsnokságra. Különös parancs volt, de teljesíteni kellett.

A délutáni szürkületben a két járőr óvatosan haladt végig a Csatárka utcán, amikor váratlanul orosz géppisztolysorozat süvített el közvetlenül a fejük felett. Az egyetemisták levágódtak az út szélére. Mint később kiderült, már jó ötven méterrel elhagyták a magyar állásokat, és a „senki földjén" voltak. A kerítések tövében megpróbáltak kúszva-mászva visszahúzódni, ami végül sikerült is. Az előrejutást tovább erőltetni értelmetlennek tartották, mert a legjobb esetben is csak fogságba kerülhettek volna, azt pedig semmiképpen sem akarták. Bemásztak egy közeli lövészgödörbe, amelyet egy ismeretlen magyar katona tartott. A katona elmondta, hogy az első vonal már napok óta itt húzódik, és a Csatárka utca nyugati vége már réges-rég az oroszok kezén van.

Sötétedés után a két egyetemista visszatért a századparancsnokságra, ahol jelentették Babinszky főhadnagynak, hogy miért nem tudták végrehajtani a parancsot. Babinszky, aki ezek szerint (és minden bizonnyal a rossz tájékoztatás miatt) nem is tudta, hogy valójában hol húzódik a front, szó nélkül tudomásul vette a dolgot.

Az egyetemi rohamzászlóalj 1. százada változatlanul tartotta állásait a Bogár lépcső - Bogár utca sarkán. Egyik harcálláspontjuk egy jó kilátást biztosító ponton, egy romos házban volt, szemben az úgynevezett „lángszórós" házzal, amelybe egy szovjet lángszórós osztag fészkelte be magát.

A harcoknak ebben az időszakában az 1. század néhány embere egy lövészárokban - folyamatos szovjet aknatűzben - négy napon keresztül, leváltás nélkül tartotta a Bogár lépcső közelében a frontvonalat. Itt sebesült meg január 20-án délben Hajdú József karpaszományos honvéd (egy Pusztaszentlászlóról származó egyetemista), akit sikerült ugyan az Irgalmas Rend kórházába szállítani, de ott 1945. február 22-én meghalt.

Január 24-én kb. 14.30 órakor a szovjet csapatok egy váratlan előretöréssel elfoglalták a lövészárkot és fogságba ejtették Hámory Zoltánt, valamint további másik három egyetemistát. Először Budakeszire, majd Sóskútra kísérték őket, aztán több más helység érintésével végül is Szalkszentmártonba kerültek. Itt éjszakánként lőszert rakattak velük (a szovjetek a dunapentelei kompon vitték át a lőszerutánpótlást a Dunántúlon harcoló csapataik számára). Hámory Zoltán február 13-án hajnalban megszökött, majd hat nap alatt sikerült hazajutnia budapesti, Ráday utcai lakásukba.

Az ostromgyűrűben harcoló katonák között egy időben olyan hírek kezdtek elterjedni, hogy a Honvéd Vezérkar Főnöke Budapest védőinek sorában általános rangemelést rendelt el, így minden honvéd őrvezető lett. Mindez hivatalosan nem jelent meg parancsban, az állítólagos előléptetés csak szóbeszéd tárgyát képezte, de az egyetemisták is sokat beszélgettek róla. Babinszky főhadnagy mindezt képtelenségnek tartotta, mert szerinte az őrvezetői „csontcsillagot" legalább fél évi katonai szolgálat és kiképzés után, az önkéntes iskola alapfokú tanulmányainak elvégzése után érdemelhették volna ki az egyetemisták.

Szó volt kitüntetésekről is, de az egyetemi rohamzászlóalj frontszakaszán valójában csak a németek foglalkoztak ilyesmivel. Szamódy Olaf vaskeresztjén kívül, azokat az egyetemistákat, akik a frontvonalban legalább tizenöt napot töltöttek el harcban, felterjesztették a német (Nahkampfspange) „rohamjelvényre". A valóságban ezeket a jelvényeket sohasem kapták meg az azt kiérdemlő egyetemisták, mert az ostrom menetében bekövetkező drámai végkifejlet következtében már nem maradt idő ezek átadására.

A kitüntetésekkel kapcsolatban több túlélő is említést tett egy Hajós Sándor nevű egyetemistáról, akit állítólag Ezüst Vitézségi Éremmel

tüntettek ki. Erre vonatkozóan nem sikerült közelebbi információkat begyűjteni, de többen is tudni vélik, hogy ő volt az az egyetemista, aki oly módon semmisített meg egy kisebb támadó szovjet egységet, hogy a nála lévő páncélököl egyetlen lövedékét az oroszok melletti sziklára irányította, és az onnan visszacsapódó szilánkok több ellenséges katonát megöltek, illetve megsebesítettek.

Időközben az egyetemi rohamzászlóalj parancsnoksága az Áldás utcai iskolába költözött, ahol 1945. január 26-án súlyos baleset történt. A pincében elhelyezett benzines hordók tartalma felrobbant egy minden bizonnyal gondatlanul meggyújtott nyílt láng miatt. (A robbanás pontos oka mindmáig tisztázatlan körülmények között következett be)...

Valószínű, hogy a hordók tartalmának, a zászlóalj üzemanyag-készletének ellenőrzése közben valaki gyufát akart gyújtani (három vagy négy személy tartózkodott a sötét pincehelyiségben), és a hordókból kiáramló benzingőz berobbant. Az biztos, hogy Sipeki-Balás Lajos századosnak, az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokának a robbanás pillanatában ösztönösen az arca elé kapott mindkét kezén összeégtek az ujjak és az arca is súlyosan megsebesült, látását csak a későbbi gondos orvosi kezelés tudta visszaadni. A pincében tartózkodó másik személy Szendrőy (Schinszky) Kálmán karpaszományos honvéd is súlyosan megsebesült és néhány nap múlva, február 2-án az Irgalmas Rend kórházában belehalt sérüléseibe. (Először az Üstökös utcában, egy tömegsírba temették el, majd egy év múlva exhumálták és a Rákoskeresztúri temetőben, közös sírba helyezték.) Ugyancsak itt sebesült meg (és később a kórházban halt meg) Peller Károly egyetemi hallgató is. Érdekes módon az a személy, aki minden valószínűség szerint a gyufa váratlan és felelőtlen meggyújtásával a balesetet előidézte, csak könnyebben sérült meg.

Sipeki-Balás Lajos sebesülése után (egy napig Mikulich Tibor páncélos százados lett a zászlóalj parancsnoka, majd) Nagy Zsombor csendőr százados vette át az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokságát. Első útja Sipeki-Balás Lajoshoz vezetett, aki a Rákóczi Gimnázium épületében berendezett segélyhelyen feküdt. Az új zászlóaljparancsnok a melléje beosztott Kokovay Gyula tüzérhadapróddal együtt kereste fel elődjét, hogy tájékozódjon annak egészségi állapotáról és a zászlóalj helyzetéről. Sajnos Sipeki-Balás Lajos ekkor még nem volt eszméleténél, így a látogatás csak az orvosokkal való beszélgetésre korlátozódott.

„Január 27-én az esti jelentéssel botorkáltam az Áldás utcai romok között a parancsnoki szoba felé. - folytatja visszaemlékezését Vass Dénes - A részben megtisztított folyosón csak alig félméter széles közlekedő sáv volt szabad. Kétoldalt civil és katona sebesültek feküdtek a puszta földön. Valaki megfogta a köpenyemet. Gyönyörű arcú szőke, 18-20 év körüli lány volt. Könyörögve súgta: „Vegye ki a pisztolyát és lőjön agyon!" Döbbentem néztem végig rajta, mindkét lába hiányzott...

Már nem tudom hogyan támolyogtam be Nagy Zsombor elé. A borzalmasan sérült fiatal lány látványa fizikai rosszullétet okozott. Rengeteg súlyos sebesültet láttam már akkor, megedződtem, de most a festői szépségű fiatal arc és a szétroncsolt test szörnyű ellentéte annyira megrázott, hogy alig tudtam leadni a jelentést. Nagy Zsombor is észrevette, hogy nehezen állok a lábamon. Széket hozatott és leültetett. Szólt a gazdasági tiszthelyettesnek, aki egy vizespohár pálinkát tett elém. „Igyál, mert nagyon sápadt vagy!" - mondta. Az ital átmelegített, tompította érzékeimet, a megrázkódtatás hatása lassan elmúlt. Valami ködön át láttam és hallottam Nagy Zsombort, amint egy térképet tett elém. Megkérdezte, hogy milyen szakos egyetemi hallgató vagyok, azután szinte baráti hangon arra kért, hogy tájékoztassam, rajzoljam be a térképre, hol áll a saját vonalunk a Pál-völgyi barlang előtt. Szerencsére még előttem volt az előző napi sikertelen járőr küldetésem és így viszonylag pontosan meg tudtam jelölni a frontvonalat. Nagy Zsombor megköszönte, majd azt mondta: „Menj vissza a vonalba, remélem rövidesen le tudunk váltani titeket, és hátramehettek egy hosszabb pihenőre." Kézfogással búcsúzott.

A Rózsadomb keleti lejtőjén, a frissen hullott hóban csak lassan tudtam haladni. Fáradtan megálltam és Pest felé néztem. Egyetlen lángtengert láttam a Margit híd pesti hídfőjénél. A Szent István körút vonalát a Nyugati pályaudvar vörösen izzó vasszerkezete zárta le. Úgy látszott, mintha minden élet kihalt volna odaát és csak a tűz tombolása uralkodik már a romok felett. Nem mertem ott lakó szeretteimre gondolni.

Egy óra múlva ismét a századparancsnoki harcállásponton voltam és jelentettem Babinszky főhadnagynak a Nagy Zsomborttól hallottakat. Nem fűzött hozzá semmi megjegyzést."

Az egyetemi rohamzászlóalj az egyre jobban reá nehezedő szovjet nyomásnak ekkor már csak alig-alig tudott ellenállni. Az ellenség számbeli és fegyverzeti fölénye a napok múlásával mindinkább kiütközött a hősiesen küzdő, de egyre inkább fáradó egyetemistákkal szemben.

Budapest ostromáról nagyon kevés korabeli hivatalos dokumentum maradt fenn. Ezek egyike a 10. gyaloghadosztály naplója, amelynek lapjaira 1945. január 26-án a következő bejegyzéseket írták:

I.

„Az éj folyamán az I. hadtestparancsnokság riadóztatta a Szabados-csoportot a súlyos harcokban lévő I. Egyetemi rohamzászlóalj leváltására. A váltást még hajnalban végre kell hajtani."

Ez a parancs az ellenség igen erős nyomása miatt oda módosult, hogy a Szabados-csoport részei megerősítésként kerülnek beosztásra, míg a hadtestparancsnokság a váltásra újabb erőket indít az I. Egyetemi rohamzászlóaljhoz. Az éj folyamán az ellenség az arcvonal nyugati részén a Vérmező és Városmajor irányában kisebb betörést ért el. Az ellenséget sajátjaink a Csaba u. - Bíró u. - Szamos u. vonalában megállították.

Éjjel és hajnalban ellenséges betörés volt a Rókus-hegyen és az I. Egyetemi rohamzászlóaljnál. A Szabados-csoport részei ide ellentámadást indítottak. Itt a nap folyamán a helyzet tisztázódott, de az ellenség az esti órákban újabb próbálkozást indított. Nagy volt az ellenség nyomása a Margit-szigeten is. Jelentés onnét nem érkezett.

A nap folyamán a hadosztályok sűrű járőrözéssel tartották egymás között az összeköttetést. 18 órakor a hadosztályparancsnokságnál csapatparancsnoki értekezlet volt, melyen a hadosztály I.a. vezető és agitációs osztály vezető ismertette a hadosztály helyzetét és a legújabb eseményeket. A hadosztályparancsnok felszólította a csapatparancsnokokat a végsőkig való ellenállásra az elöljárók parancsai szerint, mert az igazi nehéz napok még csak ezután következnek. Az elöljárók vállaljanak közösséget alárendeltjeikkel a szenvedésben is.

Az esti órákban az ellenség tevékenysége mindenütt megélénkült, eredményeket azonban nem ért el. A hófúvás minden tevékenységet megnehezített. Orosz propaganda adás volt a pesti oldalról. A házak közt visszaverődő hang miatt tisztán nem hallható.

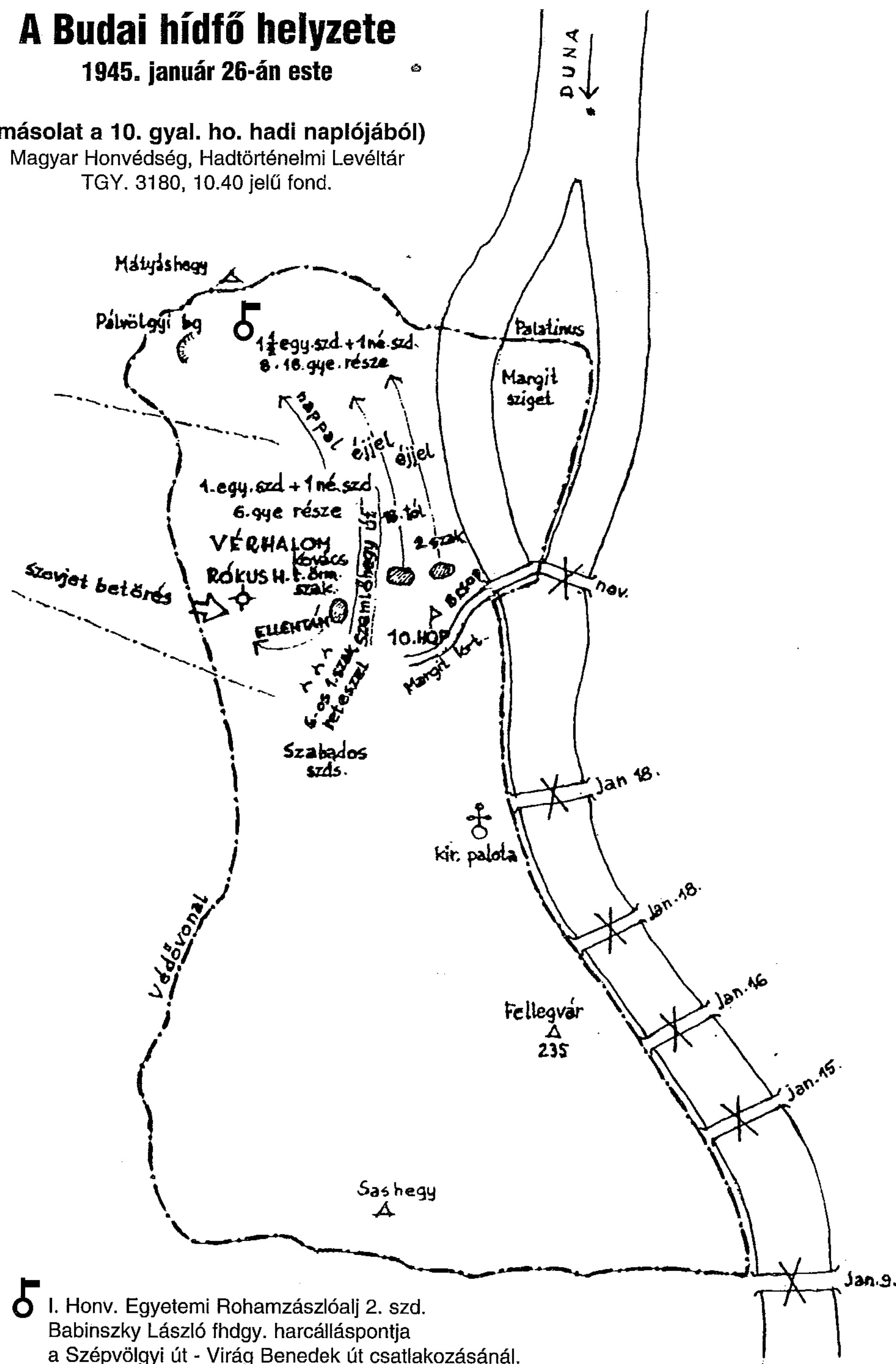
II.

Sűrű hóesés. Éjjel hózivatar. Az utak az eltakarítatlan hó és hófúvások, valamint a romok miatt gyalog is nehezen járhatók."[14] (A budai hídfő helyzetét ábrázoló 1945. január 26-án este készült vázlatot lásd az 1. sz. mellékleten.)" [*ez a térképvázlat könyvünk 138. oldalán található*]

A Budai hídfő helyzete

1945. január 26-án este

(másolat a 10. gyal. ho. hadi naplójából)
Magyar Honvédség, Hadtörténelmi Levéltár
TGY. 3180, 10.40 jelű fond.

I. Honv. Egyetemi Rohamzászlóalj 2. szd.
Babinszky László fhdgy. harcálláspontja
a Szépvölgyi út - Virág Benedek út csatlakozásánál.

A térképvázlatot figyelmesen vizsgálva láthatjuk, hogy a közel 3 km-es észak-budai vonalat az I. Egyetemi rohamzászlóalj két és fél század erejű egységei tartották, ezekhez csatlakozott két német század (8. SS. Kav. Div. „Florian Geyer"), és a 6., 8., 18. magyar gyalogezredek töredék részei a 10. és 12. hadosztályoktól, végül Szabados századnak a leváltásra, majd erősítésként beállt csoportja. A véderő harcoló létszáma ezen a frontszakaszon ekkor már a 600-700 főt sem érte el. (A századok létszáma a veszteségek miatt 60-80 fő volt!)

*

A január végi napokban már eltűnésekről is kellett jelentést írni. Babinszky főhadnagy komoran vette tudomásul, hogy egy-egy fiúról semmit sem lehet tudni. Név szerinti feljelentést egyetlen egy esetben sem tett. (Pedig a korábbi alakulatától magával hozott tizedese is eltűnt!)...

Részlet a 10. gyaloghadosztály naplójának 1945. január 27-i bejegyzéséből:

„Az I. hadtest parancsnoka vitéz Variházy Oszkár alezredest az I. önkéntes egyetemi rohamzászlóalj sávjában lévő összes magyar erők parancsnokságával bízta meg. (1230/I. hdt. I.a. 45.I.27.)"

Mint ismeretes Variházy Oszkár alezredes, aki a 10. gyaloghadosztály kötelékéhez tartozott, néhány nap múlva átállt a Vörös Hadsereg oldalára. Ő szervezte meg az úgynevezett „Budai Önkéntes Ezred"-et, amely nem csak a német, de (szégyenszemre) magyar katonák ellen is harcolt!

Egyébként a Budai Önkéntes Ezred volt az egyetlen magyar katonai egység, amely a szovjet haderő oldalán részt vett a német csapatok elleni fegyveres harcban. Az ezredbe jelentkező önkéntesek továbbra is magyar egyenruhát viseltek, de sapkájukon és bal karjukon vörös szalagot viseltek. Ezeknek a szalagoknak egy részét az ostromgyűrűben harcoló német katonák részére ledobott utánpótlási tartályok vörös színű ejtőernyőinek vásznából készítették. (A civil lakosság a háború után ezekből az ejtőernyőkből divatos selyemingeket varratott magának)...

A Budai Önkéntes Ezred méltatását az elmúlt évtizedek történészei már megtették, így ettől én most eltekintek.

Szeretném azonban felidézni Horváth János (a harcok egyik túlélője - az I. hadtest lóellátó oszlopának fegyvermestere, tehát nem az egyetemi rohamzászlóalj tagja!) emlékeit a Budai Önkéntes Ezred soraiba való toborzással kapcsolatban:

„A fogságba esés után gyors meneteléssel kikerültünk a harci zónából és békésebb helyre értünk. (...) Alkonyatkor a Zugligeti út 14-es számú házhoz tereltek bennünket. Ennek a háznak a padlására vittek bajtársaimmal együtt, esti pihenőre. Az ostrom előtt ez az épület volt a rendőrség 81-es számú őrszobája.

Másnap reggel, február 6-án felsorakoztattak a ház előtti téren azzal, hogy fontos dolgokat fogunk hallani. Megérkezett a „szóvivő", akinek az öltözete a következő összeállítású volt: magyar csizma, magyar nadrág, szovjet kabát, és szürke színű, prémes kozáksapka, kék kereszt felsőrésszel. Beszéde elején a szónok ismertette, hogy az ideiglenes magyar kormány 1945. január 18-án fegyverszüneti egyezményt írt alá. Ennek eredményeként a magyar katonák magyar egyenruhában is harcolhatnak a németek ellen. Szólt arról is, hogy jelentkezzünk minél többen önként a most alakuló magyar alakulatba, mert a jövőnk szempontjából előnyt fog jelenteni, ha a szovjet hadsereggel vállvetve harcoltunk a fasizmus ellen. Akik nem lépnek be, szovjet hadifogságba kerülnek és a hazamenetellel szemben hátrányba kerülnek az önkéntesekkel szemben. (...) A szavak megformálása igen nehezére esett, végig kereste a szavakat, az volt a benyomásom, hogy csekély iskolázottságú ember, aki nem valószínű, hogy szovjet propaganda iskolát végzett.

A beszéd végén az egész tér megélénkült, megkezdődött a toborzás. A mellettem álló bajtársaim közül hárman is beléptek, én hosszas tudakozódás után sem kaptam biztató utalást arra vonatkozóan, hogy a harcok befejeződése után mi lesz az önkéntesek sorsa.

Végül is a fogság mellett döntöttem és mint hadifogoly, azzal a csoporttal indultam el (Herczeg Ferenc író villája elől), amely szintén nem akart a szovjet alakulatok oldalán harcolni.

Már a kiskunfélegyházi hadifogolytábor lakója voltam, amikor újabb hadifoglyok érkeztek. Legnagyobb meglepetésemre közöttük voltak azok a bajtársaim is, akik nemrég még a Budai Önkéntes Ezredbe jelentkeztek. Elmondásuk szerint a Déli pályaudvarnál vívtak kemény harcokat, majd a budai erdőkben bujkáló németek után kutattak. A harcok befejeződése után szabadságot ígértek nekik, ehelyett őket is a kiskunfélegyházi fogolytáborba hozták.

Ha egyszer megírják a Budai Önkéntes Ezred igazi történetét, meg kell írni az ezred egy részének cinikus módon történt fogságba hurcolását is!...

(Évekkel ezelőtt a televízió filmet készített a Budai Önkéntes Ezredről. Ebből tudtam meg, hogy az általam is említett toborzó személy neve: Krupiczer Ferenc volt, aki a film elkészítésekor egy cipőipari szövetkezet funkcionáriusaként dolgozott.)"...[15]

A valóságban tehát így, vagy ehhez nagyon is hasonló módon (és módszerekkel) toborozták a katonákat a Budai Önkéntes Ezredbe. Több mint öt évtizeddel a történtek után azonban már ne törjünk pálcát azoknak az embereknek a feje felett, akik mindezt kitalálták, és véghezvitték. Nem (csak) ők tehetnek arról, hogy mindez így alakult...

... és ne ítéljük el azokat a szerencsétlen magyar katonákat se, akik végül is a kilátásba helyezett hadifogság helyett inkább a szabadsággal kecsegtető „önkéntes" katonai egységbe való belépést választották. Ezeket a félrevezetett, a hadifogság elől menekülő mártírokat nevezik még ma is a fasizmussal szembeforduló hősöknek (Sokan egyszerűen csak azért vállalták a további harcot, mert így enni kaptak!) Szó sem volt itt tudatos szembefordulásról és „a fasizmussal szembeforduló hősökről". Mindezt csak az elmúlt évtizedek politikusai és az őket kiszolgáló történészek szerették volna elhitetni a közvéleménnyel.

Az ilyen jellegű történelemhamisítást (mint pl. a szovjet parlamenterek halálát, vagy a Budai Önkéntes Ezred köré szőtt legendát) a magyar történetírás hosszú évtizedeken keresztül minden kritika és felülvizsgálat nélkül - mint tényt - átvette és terjesztette.

Szerencsére voltak azért az ostromgyűrűben olyan magyar katonák is, akiknek meg sem fordult a fejében az ellenség oldalára való átállás. Az egyetemi rohamzászlóalj katonáitól éppúgy távol álltak a kommunizmus eszméi, mint a hitleri politika, de bajtársaikat, az első vonalban hetek óta velük együtt harcoló német katonákat cserbenhagyni nem csak árulásnak, de egyenesen becstelenségnek tartották volna. Egyetemisták voltak, akiket keresztény tisztességre, és nem árulásra neveltek. Folytassuk tehát az ő történetüket:

Az egyetemi rohamzászlóalj 2. századának helyzete a budai front legészakibb sarkában napokon belül tarthatatlanná vált. Fegyvereikhez már alig volt lőszer és a bekerítés veszélye is állandóan a fejük felett lebegett. A 2. század állásaitól délre, már a Rókus-hegy keleti lejtője is a szovjet csapatok kezén volt, és a század számára - egy

esetleges bekerítés esetén - az egyetlen visszavonulási útvonal már csak Szemlőhegy utca, vagy a Bizonytalan, az ellenség által Pest felől jól belátható (és lőhető) Rózsadomb keleti oldala lett volna.

Mint ahogyan az a már a korábban idézett hadosztálynaplóból kiderült, az I. hadtest parancsnoka tulajdonképpen már január 26-án kiadta a visszavonulási (leváltási) parancsot, de a német csapatok még tartották a frontot, és visszavonulni csak egységesen, egyértelmű intézkedések szerint lehetett. A harcoló egységek „szárnyait" fedezetlenül hagyni egyenlő lett volna a bajtársak cserbenhagyásával. (Az egyetemisták a német katonákkal együtt, ekkor még tartották a Pál-völgyi barlang mellett húzódó állásaikat is)...

Végül is január 30-án, a késő délutáni órákban került sor a „tervszerű elszakadás" nehéz műveletére.

Az utolsó jelentés, amelyet a zászlóalj a 10. gyaloghadosztálynak küldött, a hadosztálynapló január 29-i bejegyzését idézve így hangzott: „Az I. önkéntes egyetemi rohamzászlóalj délutáni jelentése szerint az ellenség - valószínűleg a Margit körút elérésére irányuló -, nagyarányú támadásának előkészületeit figyelték meg."

Az első vonalból visszavonuló 2. század részére egyenlőre a Szemlőhegy utcai szálláskörletet jelölték ki visszavonulási bázisnak. A harcálláspont kiürítését, a 2. század „tervszerű visszavonulását" ismét csak Vass Dénes visszaemlékezése alapján követhetjük nyomon:

„A kis trénló a nagy hóban valahogyan kicammogott a szekérrel a századparancsnoki harcállásponthoz. Borult idő volt, korán sötétedett, gyorsan rakodtunk.

A lőszer és egyetlen nehéz fegyverünk, a gránátvető már a szekéren volt, amikor egy hirtelen fellőtt Sztálin-gyertya fényénél nagyon erős akna és puskatüzet kaptunk. A legénység fedezékbe vonult, a ló és a kocsi fedezetlenül az út közepén maradt. Én a közeli léckerítés tövében, egyáltalán nem fedezve, csak némileg rejtve feküdtem, alig öt méterre a szegény kis jószágtól. Megint olyan sztoikus egykedvűséggel álldogált, mintha a jól megérdemelt szénakötegére várna távoli, erdélyi istállójában. Csodálatosképpen most sem történt semmi baja és mi is épségben maradtunk. Az ellenséges tűz csillapodtával gyorsan indultunk hátra, az Újlaki templom felé. Babinszky főhadnagy vezette azt a menetoszlopban, „tervszerűen elvonuló" néhány embert (talán 20-25 fő lehetett), akik még megmaradtak a 2. századból.

Az utolsók között haladtam a lovas kocsi után. Az alaposan megterhelt kocsi hol lejtőnek lefelé csúszkált, hol elakadt a hegymenetben a

síkos, fagyos úton. Az öreg hajtó honvéd a bakról leszállva, gyalog fogta a gyeplőt. Az Újlaki templom mellett rá kellett volna fordulnunk a Lublói utcára, hogy a legrövidebb úton érjük el a célunkat.

Babinszky a századdal már jócskán megelőzött minket, amikor a kocsi elé toppant egy német őrmester, és Parabellum pisztolyát rám szegezve ordítani kezdett, hogy forduljunk vissza, mert nincs engedély a visszavonulásra. Kezdetleges, iskolás német tudásommal próbáltam megmagyarázni neki, hogy mi parancsot kaptunk a frontszakasz kiürítésére, és a megmaradt hadianyagot vissza kell szállítanunk.

Nem hiszem, hogy megértett volna, de lehet, hogy nem is akart és bizonyára agyonlő, ha egy éppen odaérő bajtársa rá nem ordít: „Te idióta, az oroszok már a sarkon vannak!" Pillanatokon belül én lettem a lovas kocsival együtt az egyesült magyar és német erők utóvédje.

Tűzzel fedezni ezt a visszavonulást egyedül, teljesen értelmetlen dolognak látszott. Az öreg somogyi bakát is buzdítva nekiálltam tolni a lőszeres kocsit. Szerencsésen haladtunk is felfelé vagy száz métert és már viszonylagos biztonságban éreztem kis csapatomat, amikor elszakadt az utászcsizmám bokaszíja.

Megálltam, megpróbáltam megkötni. A kocsi már előrehaladt a Szemlő-hegy felé, amikor szörnyű robbanás rázta meg a környéket. A légnyomás engem is a földhöz vágott. A kis trénló a szekérrel és szegény Jani bácsival együtt a levegőbe repült. Csak az égő kocsi roncsai és széttépett emberi, állati maradványok voltak a havas domboldalon. Feltápászkodtam és a gránátnyomástól alig térve magamhoz, „hazafelé" vánszorogtam.

Igen, szinte már otthonunknak tekintettük azt a nyomorúságos alagsori szobát, ahol immár több mint egy hónapja időnként összezsúfolódtunk. Akkor aludtam utoljára a betonpadlóra terített ócska paplanon és pokrócon."

Másnap Babinszky főhadnagy parancsot adott Szőke Györgynek és Vass Dénesnek, hogy induljanak felderítő járőrbe, és keressék meg a visszavonulás zűrzavarában szétszóródott II. szakaszt. Állítólag a Déli pályaudvar felé mentek...

A század új szálláskörletét a Várban lévő Nándor laktanyába jelölték ki, de erre a költözésre a hadi eseményekben váratlanul bekövetkező új fordulatok következtében végül is már nem kerülhetett sor.

Az egyetemi rohamzászlóalj parancsnoksága az Ostrom utca 8/b. számú ház földszintjén került elhelyezésre. Itt lett a pihenőkörlete a

2. és a 3. század maradványainak is. Az 1. század a Vitéz utca házaiban szállásolta el magát.

Kiss Sándor főhadnagy visszaemlékezése az utolsó napokra:

„A Rózsadombon a németekkel együtt harcoltunk, de nekünk a „németeket" csak Horst Vogel jelentette egy személyben. Jó katona volt, szerette és becsülte a „Studenteket". Egy harcálásponton voltunk, hamar megértettük egymást. Arra kért minket, ha túléljük a háborút, keressük fel az anyját, és mondjuk el neki, hogy a fia Budapest védelmében esett el.

Mielőtt a kapott parancs értelmében elvonultunk a Rózsadombról, Horst Vogel főhadnagy még átvezetett a parancsnokához, egy német alezredeshez, akinek a nevére már nem emlékszem. Egy fotelben ült, a lába be volt takarva egy nagy pokróccal, mert valami baj volt a lábával, ezért fel sem állt. Nagyon halkan beszélt: „Főhadnagy úr, vegye át ezt a kitüntetést (elismerő szavakat mondott) az ön által vezetett bátor diák-katonák részére. Nekünk itt kell meghalnunk, de a maga fiainak túl kell élni a háborút, úgy vezesse őket!"...

Tóth Sándor történész „Budapest felszabadítása, 1944-1945" c. könyvének 253. oldalán a következőket írja az egyetemi rohamzászlóalj arcvonalának térségében folyó harcok súlyosságáról:

„Tény viszont, hogy január 25-ig a szovjet csapatok teljesen megtisztították a Margit-sziget északi felét, a Vérhalomért vívott harcokban pedig szinte teljesen megsemmisítették az I. Egyetemi rohamzászlóaljat, s csupán roncsai maradtak a 10. gyaloghadosztálynak is, amelyet veszteségei miatt ki kellett vonni az arcvonalból."

Az egyetemi rohamzászlóalj részére az új frontvonalat a Margit körút déli oldalán szándékozták kialakítani. Január 31-én az Atrium mozi épületében elkeseredett közelharc robbant ki az oda beköltözött egyetemisták és a meglepetésszerűen betörő oroszok között. A 2. század mintegy 12 tagja kézigránátokkal próbálta kiverni az ellenséget a mozi hadszíntérré vált nézőteréről. Az orosz túlerő végül is eldöntötte a csata kimenetelét, de csak nagy véráldozatok árán sikerült nekik az egyetemistákat kiszorítani. Ebben az „ütközetben" különösen Kiss Attila karpaszományos honvéd (építészmérnök hallgató) tűnt ki nem mindennapi bátorságával.

Időközben a Babinszky főhadnagy által kiküldött kétfős járőr rátalált a 2. század „eltévedt" embereire. Vass Dénes így emlékszik vissza erre az eseményre:

„Január 31-én korán reggel elindultunk, hogy eleget tegyünk Babinszky főhadnagy parancsának. A Keleti Károly utcán át még a szovjet előretörést megelőzve lejutottunk a Margit körútig. A „reggelink" elmaradt ugyan, de a Keleti Károly utcában lakó egyik távoli rokonomnál kaptunk egy-egy csésze forró teát és néhány kekszet is. Ez volt egyben az aznapi összes élelmünk.

A Margit körúton elég keservesen vergődtünk át. Délnyugat felől a Széll Kálmán tér irányából már szovjet tűz alatt volt az út. A Széna térig valahogy eljutottunk az utca bal oldalán (a déli oldalon!). Azután az Ostrom utca - Batthyány utca - Mátray utcán át rátértünk az Attila útra. A Vérmezőn csak szökellve lehetett átjutni. Ezt a területet - kissé érthetetlen módon - a mieink éppúgy lőtték, mint a szovjet tüzérség. A Déli pályaudvartól délre, a Győri út egyik bérházának pincéjében találtunk rá az elszakadt alakulatra. (Ma már nehéz magyarázatot találnunk arra, hogy abban a nehéz helyzetben hogyan tudtunk tájékozódni, hiszen valósággal tűt kerestünk egy szénakazalban, amikor néhány embert akartunk megtalálni. Arra emlékszem, hogy a pincékbe, az óvóhelyekre húzódott polgári lakosság szinte mindent tudott, még azt is, hogy hol találhatunk magyar katonákat!)...

Egy fiatal zászlós volt a 2. századtól elszakadt szakasz parancsnoka - a nevére már nem emlékszem -, aki meghallgatta a jelentkezésünket, aztán rövid beszédet intézett hozzánk. Kijelentette, hogy ő és a szakasza nem harcol többé a németek oldalán, nem vonul be a várba, megvárja a szovjet csapatokat és megadja magát. Hozzáfűzte, hogy helyesen cselekednénk, ha mi is velük tartanánk.

Nagyon meglepődtünk. Már a Szemlőhegy utcai házakban, járőrszolgálat közben is találkoztunk néha egyenruhás, felfegyverzett egyénekkel, akik semmiféle - általunk ismert - alakulathoz nem tartoztak, hanem az óvóhelyeken „dekkoltak". Kezdetben valamilyen „szabadcsapatnak" véltük ezeket, de mivel az igazoltatás nem a mi feladatunk volt, nem sokat törődtünk velük. (Utólag derült ki, hogy sok jeles - későbbi! - közéleti férfi; írók, művészek, politikusok is voltak közöttük. Most először találkoztunk „ellenállókkal", méghozzá a saját sorainkból valókkal. (Az „ellenálló" elnevezés később lett általános, amikor a pincék mélyén az ostromot átbujkálók mindegyike „ellenállónak" kiáltotta ki magát, elsősorban többnyire azok, akik soha egyetlen puskát sem sütöttek el!)...

Eszembe jutott, hogy a korábban kiadott parancs szerint az első katonaállományú tiszt parancsára fel kellett volna koncoltatni a magát

megadni készülő zászlóst. (Ez a „koncolás" később sokat emlegetett és a nyilas uralomnak tulajdonított kifejezésként került a köztudatba, pedig a szolgálati szabályzatnak a helytállásra, a parancs teljesítésére, és a zászlóhoz való hűségre vonatkozó pontjai mindig (és azonnali) halálbüntetést helyeztek kilátásba - háborúban - az ellenséggel való szövetkezés, vagy „dezertálás" esetén.

Szőke Gyuri barátommal összenéztünk és szinte ugyanazt gondolva közöltük, hogy számunkra egyenlőre nem „időszerű" a kérdés további tárgyalása. Gyorsan távoztunk...

Talán 20-25 -en lehettek ott, köztük egykori barátaink is, mi pedig csak ketten voltunk, könnyen lefegyverezhettek volna, de azt hiszem biztosak voltak a dolgukban; hogy ha el is áruljuk őket, már nem sokat árthatunk nekik, mert olyan közel voltak az oroszok.

Az „ultima racio" gondolata bennünk is felvetődött már. Nem mondanék igazat, ha tagadnám, hogy sokszor feltettük magunkban azt a kérdést, mi lesz, ha az utolsó töltényt is kilőjük és az utolsó szelet kenyeret is elfogyasztjuk. Az átállás, az ellenséggel való szövetkezés, az egykori fegyvertársak ellen való fordulás becstelensége meg sem fordult a fejünkben, de a hadifogság réme, az otthontól, a hazától való elszakítottság, az idősebb bajtársak elbeszélése a szovjet rémtettekről és kegyetlenkedésekről a fegyverletételtől is elriasztott minket. (A „sakktábla-háborúban" a Rózsadombon visszafoglalt házakban gyakran sebesült bajtársaink megcsonkított holttestét találták!)...

Tulajdonképpen a civilbe öltözés is „szökés" volt, de olyan helyzetben, amikor már az üres fegyvert sem használhattuk, és mint lehetséges alternatívát legfeljebb a hadifogságot választhattuk volna, talán megbocsáthatónak látszott. Nemsokára sokan kényszerültünk erre a megoldásra.

Mint azt később megtudtam, Nagy Zsombor százados úr néhány nap múlva, a kitörés előtt szabad választást engedett - azoknak, akiknek lehetőségük volt civil ruhába öltözve megmenekülni a hadifogság elől -, abban a tekintetben, hogy ki akarnak-e törni vele együtt, vagy nem. A Budán maradókat felmentette katonai esküjük alól, bármilyen rendfokozatuk volt."

Február első napjaiban a szovjet csapatok már a Margit körút északnyugati oldalát és a Széll Kálmán tér [*a mai Moszkva tér*] keleti oldalát is birtokukba vették. A város nyugati oldalán a Gömbös Gyula utca [*a mai Alkotás utca*] volt rövid ideig a frontvonal, de február 5-6 -án már a Vár alatti Vérmező keleti felén folyt a harc.

Az oroszok áttöréssel próbálkoztak a Várfok utca - Széll Kálmán tér sarkán lévő házaknál is. Az egyetemi rohamzászlóalj 2. százada kapott parancsot a beszivárgott ellenség megsemmisítésére. A romos épületekben az előrenyomulást csak utász alakulat által végrehajtott robbantással lehetett megkísérelni. Az akció sikerrel járt sőt, még egy nagyobb orosz élelmiszerkészletet is zsákmányoltak a fiúk, amit a várba szállítottak.

A Vár és a Víziváros területére zsúfolódott magyar és német alakulatok helyzete az ellátás és a lőszerutánpótlás szempontjából egy idő után szó szerint tragikussá vált. Sem a harcoló katonák, sem az állatállomány nem kapott már élelmet.

A német lovashadosztályok és a magyar ellátó alakulatok (vonatcsapatok) lovai kapualjakban, a házak nagyobb földszinti helyiségeiben sőt, a templomokban voltak elhelyezve, ahol a szerencsétlen állatok éhségükben az ajtók, ablakok faszerkezetét és a templomok padjait rágták. (Az éhező lovak ették meg a Mátyás templom padjait is, de a Műszaki Egyetem tantermeiben is készültek olyan fényképfelvételek, amelyek az ott elhelyezett lovak által szétrágott ablakkereteket ábrázolták)...

Az éhhalálra ítélt állatokat végül is gondozóik, gazdáik egy-egy lövéssel váltották meg a szenvedésektől. Már csak a lóhús (esetleg némi sárgarépa vagy egy kevés borsó) volt az utolsó élelmiszer tartalék, nemcsak a katonák, hanem a polgári lakosság számára is.

Krizsó Béla az élelmezéssel kapcsolatban még ma is jól emlékszik Bilicsi Tivadarra, a híres színészre, akivel az ostrom ideje alatt különböző csere üzleteket lehetett kötni: pl. lisztért zsírt kaptak tőle.[16]

A kenyérhiány enyhítésére a fővárosban tárolt kukoricát is megőrölték és a kukoricadarát szétosztották a lakosság között, de akinek ebből sem jutott, azok a fűrészport, a vadgesztenyét sőt, ha más nem volt, még a gépzsírt is megették.

Míg a katonák és a lakosság éhezett, addig például tucatjával kóboroltak a Kamara-erdőben a tétényi disznóhizlaldából kiszabadult állatok. Nagyobb részét természetesen napok alatt leölték a környékbeliek (egy katona pl. 50-100 pengő körüli összegért vállalta a disznók „kilövését"), ebből a húsból azonban a város más részein lakóknak nemigen jutott.

A német védősereg február 1-i jelentése az az élelmezésről a következőket tartalmazta:

„Az ellátási helyzet elviselhetetlen. Az elkövetkező öt napra naponta és fejenként csak 5 gramm zsír, 1 szelet kenyér és lóhús áll ren-

delkezésünkre. Az ellátás fokozása a csapat harci készenlétének fenntartásához elengedhetetlen."

Az ellátás biztosítását azonban a 4. német légi hadsereg már ejtőernyőre erősített tartályokkal sem tudta megoldani. Február 1-ről 2-re virradó éjszaka már csak 2,5 tonna utánpótlást tudtak ledobni az ostromgyűrűben harcoló alakulatok részére, a következő napoktól kezdve pedig már ennyit sem.

1945. februárjának első napjaira a védők helyzete teljesen reménytelenné vált. A február 1-i német jelentések szerint a védősereg létszáma (a magyarokat nem számítva) már csak 11.000 fő volt, viszont kb. ugyanennyi volt a sebesültek száma is. Az ellátás megoldatlansága és a sebesültek nagy száma világossá tette mindenki számára, hogy a védők már csak rövid ideig lesznek képesek tartani magukat.

Hitler január 27-én kelt parancsát, amely szerint: „A védőseregnek amíg a felmentés órája elérkezik továbbra is tartania kell Budapestet!" - már nehezen lehetett érdemben teljesíteni. Habár a 6. SS-páncéloshadsereg valóban elindult az Ardennekből, hogy a magyarországi harcokban vegyen részt, arra számítani, hogy a Budán körülzárt védősereg a március elejére tervezett új ellentámadásig képes lesz kitartani - több volt mint illúzió.

Az ostrom végére lassan a különböző szolgáltatások is megszűntek a fővárosban. A gázszolgáltatás már december 28-án, a villanyszolgáltatás december 30-án, a teljes vízellátás január 3-án szűnt meg véglegesen. Érdekes módon a telefonvonalak (legalábbis egyes helyeken) még február elején is működtek...

Minden nehézség ellenére (miközben gránátok robbantak a Gellérthegy oldalában és az Erzsébet híd pesti hídfőjétől szovjet mesterlövészek lövöldöztek át a budai oldalra) még február 6-án is kinyitott a Rácz-fürdő! Két egyetemista, a Szántay testvérek le is „sétáltak" a várból, hogy megtisztálkodjanak. Már majdnem elérték a fürdőt, amikor egy akna csapódott be az épület kupolájába, és egy meztelen férfi rohant ki a fürdőből, kezében tartva az összes ruháját. A két fiú bement a fürdőbe, nyugodtan megfürödtek sőt, még nagymosást is csináltak.

Néhány nappal később minderre már aligha kerülhetett volna sor, hiszen a Gellért-hegy is teljes egészében az oroszok kezére került. A Citadella védői (az utolsó nap hajnalán már csak alig 500-an lehettek) mindössze 8-10 löveggel és ezekhez alig több mint 200 lövedékkel rendelkeztek. Szemtanúk szerint a Citadella védői közül szinte mindenki elesett. A német katonák tisztán, megborotválkozva, legjobb

ruháikban (a tisztek többsége fehér ingben, nyakkendőben) várta sorsának beteljesedését, és az utolsó töltényig harcolva, bátran estek el.

Ezek után a német-magyar védősereg már csak egy egészen kis területet, a budai Várhegyet mondhatta magáénak. Használható nehézfegyverekkel, tüzérségi lőszerrel szinte már egyáltalán nem rendelkeztek, és gyalogsági lőszer is csak néhány napra maradt. Élelem, gyógyszer és kötszer pedig szinte semmi sem. A betegek és sebesültek megfelelő ellátásáról álmodni sem lehetett. Már a legsúlyosabb sebesülteknek is csak néhány fájdalomcsillapító tablettát adhattak - búcsúzásul...

1945. február 8-án a 10. gyaloghadosztály segédtisztje, vitéz Bíró József hadnagy a következőket jegyezte be a hadosztálynaplóba (a jelentést szó szerint idézzük, a mondatszerkesztési hibák minden bizonnyal a gyors diktálás következményei):

„Szóbelileg a hadtestparancsnok úrnak és a német 13. páncéloshadosztály parancsnokának (Schmidhuber tábornok úrnak) az alábbiakat jelentem:

A fegyverbecsület nevében kérem a harc beszüntetését egységesen a német hadtestparancsnok úrral egyetértően intézkedni, ha az élelmezés vagy a lőszer kifogy. Az emberek élelmezése oly hiányos (lóhús, kenyérhiány), hogy harcértékük oly fokban csökkent, hogy az ellenséghez való átállással, szökéssel vagy ebből kifolyó rablással kell számolni és az sincs kizárva, hogy a legénység elöljárói ellen fordulhat. A dicsőséges honvéd védősereg 10. hadosztálya így önmagát becsteleníti meg és ebből más kivezető út az élelmiszer korlátozottsága, a korlátozott fegyver és lőszerhiányra való tekintettel nincsen. A polgári lakosság szenvedése és nélkülözése még a védőknél is nagyobb és ettől a pillanattól kezdve a történelmi felelősség a magyar hadtestparancsnokot, Hindy vezérezredes urat fogja terhelni. Kérem a többi magyar seregtest parancsnokainak a meghallgatását is. Más kiutat a részleges, de egyúttal végleges felbomlásból nem látok, mint egy oly általános parancs kiadását, mely a harc beszüntetését egységesen rendeli el és ezáltal úgy a fegyverbecsület, mint a fegyelem teljes mértékben megóvható lenne."

vitéz Lehoczky Lajos ezredes[17]

Ekkor az I. és II. Egyetemi rohamzászlóalj töredék egységei már teljes mértékben egy alakulatba olvadtak össze és Nagy Zsombor százados parancsnoksága alatt együtt harcoltak mindkét zászlóalj egyetemistái.

„A Honvédelmi Minisztérium épületébe (Dísz tér 1.) került kb. 30 fős részleg és a „Budapest őrzászlóalj" maradék egységei két váltásban, a Logodi utca északkeleti oldalán (a Vár felőli oldalon) tartották a frontot. Az utca másik oldala már jórészt orosz kézen volt. A reggeli váltásra készülő öt fős csoport éppen elhagyni készült a lőállásokat, amikor a szemben lévő házból [*ez az épület minden bizonnyal a Gránit-lépcső - Attila út sarkán lévő ház lehetett (a szerző megjegyzése)*] egy orosz lángszóró vörös csóvája lövellt be süvöltve az alattuk lévő szintre. Mind az öten parancs nélkül, egyszerre kezdtek tüzelni az ellenséges állásra. Az elkeseredett, az éhségtől, hidegtől elcsigázott fiatal emberek végső dühkitörése volt ez!...

Az életösztön megnyilvánulása, gyilkos indulat az életükre törő, hatékonyabb fegyverrel bíró támadóval szemben. Mindannyian tudták, ha pillanatokon belül nem sikerül leküzdeniük a lángszórós fészket, akkor az ezerfokos láng elemészti őket. (Tizennyolc évesek voltak mind az öten. Együtt érettségiztek 1944. tavaszán a gödöllői Premontrei Gimnáziumban.) Az „ellentámadás" sikerült! A lángszóró megszűnt működni, a kezelő legénység pedig teljesen megsemmisült a jól irányzott puska és géppisztoly tűzben.

A szerencse másképpen is kedvezett a fiúknak. A házban egy fürdőkádat is találtak, befagyott vízzel. Jégdarabokat tördeltek le és azokat elvitték magukkal a Honvédelmi Minisztérium épületébe, ahol a pincében lévő körletükben volt még egy zacskó bab az aznapi ebédhez. A jeget felolvasztották és Dragsits Imre - a nyári cserkésztáborok mesterszakácsa - készítette el a déli lakomát (nem éppen sterilnek mondható anyagokból), amely főzés közben a kis vaskályháról egyszer még a padlóra is kidőlt. Ennek ellenére a fiúk jóízűen elfogyasztották és csak évek múlva tudták meg, hogy a napok óta takarítatlan szálláshely padlójáról kézzel felszedett, majd két kulacs teával „dúsított" főzeléket ettek akkor." - olvasható Vass Dénes visszaemlékezésében, aki Dragsits Imre feljegyzései alapján próbálta rekonstruálni ezt a részletet.

Az egyetemi rohamzászlóalj katonáinak többsége minden nehézség ellenére még viszonylag optimistán nézett az elkövetkező napok elé, pedig Buda német és magyar védőserege ekkor már utolsó óráit élte. Az egyetemisták még túlságosan fiatalok voltak ahhoz, hogy reménytelen helyzetük súlyosságát tragikus módon fogták volna fel, de az idősebb (a hónapok óta harcoló, és hetek óta körülzárt - már nem csak saját életükért - sokkal inkább az otthon maradt családtagjaik: szüleik, feleségeik, gyerekeik sorsáért aggódó) német és magyar katonák körében úrrá lett a csüggedés.

Kijutnak-e élve ebből a pokolból, és haza jutnak-e még valaha?...

Ekkor még kevesen tudtak volna egyértelmű választ adni ezekre a kérdésekre.

A további ellenállás reménytelennek, a védők - elsősorban a német katonák (és főként a sebesültek) - sorsa egyre inkább megpecsételődni látszott. Több katona tett félre egy utolsó töltényt saját maga részére, mert fogságba kerülni semmiképpen sem akartak.

Tizedik fejezet

A kitörés

1944. február 11-én utolsó felvonásához érkezett Budapest ostroma. A város védői kifogyva a lőszerből, az élelemből és az ivóvízből, a gyógyszerekből és a kötszerekből már csak két alternatíva között választhattak. Megadják magukat, amely az oroszok ígéretei ellenére sokuk számára egyet jelentett volna a biztos pusztulással, vagy kitörnek és a budai hegyeken keresztül megpróbálják elérni a német vonalakat. Budapest védői ez utóbbit választották!...

A II. világháború során egyébként sem volt arra példa, hogy német védősereg letegye a fegyvert a Vörös Hadsereg előtt, ha volt még választási lehetősége a megadás és a kitörés között. (Még 1945. áprilisának utolsó napjaiban is megtörtént, hogy egy német alakulat - a Wenck-féle 12. hadsereg - a körülzárt Berlinből azért tört ki nyugati irányba, hogy az orosz hadifogság helyett inkább angolszász fogságba kerüljenek)...

A történelem egy-egy várnak vagy városnak hősies védelmét, akár sikeres volt az, akár elbukott, a történelem legszebb lapjai között tartja számon. A magyar hadtörténelemben Budapest védelmét és a védősereg mindenre elszánt február 11-i kitörését csak egyetlen eseményhez, a Zrínyi Miklós által vezetett szigetvári védők bátor kirohanásához lehet hasonlítani.

Budapest végsőkig kitartó védői számára a beígért külső segítséggel, az ostromgyűrűt kívülről feltörő felmentő csapatokkal kapcsolatban már hosszú hetek óta egyre kevesebb remény maradt. Február elején már minden katona előtt világossá vált, hogy a felmentési kísérletek nem hoztak (és most már nem is hoznak eredményt). Gille tábornok páncélosainak minden erőfeszítésük ellenére sem sikerült áttörniük a szovjet gyűrűt. A budai védősereg 1945. február 11-én gyakorlatilag már csak saját magára számíthatott. (Egyébként Hitler azért bízta meg a felmentő csapatok vezetésével Herbert Otto Gille SS-Obergruppenführert (tábornokot), mert ő is többször volt már bekerítve, ezért teljes mértékben átérezte a bekerített katonák lelkivilágát)...

„Az utolsó lövészgödrökig is eljutott a Gilléről szóló hír. Ő az, aki bármelyik pillanatban felrobbanthatja a katlant. Mindenütt ő volt az erkölcsi támasz" - írta a harcok egyik német túlélője, de a napok múlásával egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy kintről - néhány ejtőernyővel ledobott utánpótlási tartályon kívül - már semmilyen segítséget nem várhatnak.

A kilátástalan helyzetben a német csapatok harckészsége egyre jobban csökkent. A február 2-i feljegyzések pedig már arról tesznek tanúságot, hogy: „A csapat nyugtalan, mert a Wehrmacht jelentések két nap óta nem említik Budapest védőseregét." (Mintha már teljesen lemondtak volna róluk)...

Otto Wöhler gyalogsági tábornok, a német Dél Hadseregcsoport főparancsnoka így búcsúzott Budapest védőitől: „Esküttökhöz híven feláldoztátok életeteket az utolsó leheletig. Olyan hősies, de egyenlőtlen harcban, amelyet hatalmas erőfölényben lévő ellenséggel vívtatok. Ezért harcos szellemeteket, helytállásotokat a lehető legmagasabbra kell értékelnünk!"

A kitörés valójában akkor lehetett volna sikeres vállalkozás, ha azt már január közepén, vagy február elején - esetleg a felmentési kísérletekkel egyidejűleg - hajtják végre. Hitler azonban - Karl Pfeffer-Wildenbruch többszöri kérésének ellenére is - megtiltotta a kitörést. „Budapestet mindenáron fel kell menteni!" - ismételgette tábornokainak Hitler.

Később Budapest védőinek főparancsnoka, Pfeffer-Wildenbruch a „kitörés" szó megemlítése nélkül, már csak cselekvési szabadságot kért Hitlertől, hogy egy (sikerrel vagy sikertelenül végrehajtott) kitörés után ezzel a meghatározással némileg mentesítse magát a parancsmegtagadás felelőssége alól.

A védősereg német és magyar parancsnokai már napokkal korábban is tisztában voltak a helyzet tarthatatlanságával. Az utolsó órákban megfogalmazott búcsúparancsokban még méltatták a védők bátorságát, hősi kitartását, és (ha már lőszert és élelmiszert nem adhattak) kitüntetéseket osztogattak. „Az éjjel a szó szoros értelmében hullottak a kitüntetések - emlékszik vissza egy túlélő - a németek ejtőernyővel dobták le azokat az övéiknek."

S míg az égből vaskeresztek hullottak, addig a Vár félhomályos kazamatáiba húzódó, hetek óta már minden elképzelhető szenvedésen átment, az utolsó erőtartalékaikat is felélő egyszerű katonák lassan elkezdtek leszámolni a sorsukkal...

„Papok jöttek - katolikusok és protestánsok -, hogy gyóntassanak és úrvacsorát osszanak közöttünk" - írta naplójába egy másik szemtanú. A misebort (mely különösen nagy kincsnek számított az ivóvizet is gyakran nélkülöző védősereg körében) egy Szuromi nevű csendőr szakaszvezető három hordó borából „vételezték" a papok. Szuromi a bort még január első napjaiban kapta a Vérmező mellett lévő „Vörösbéka" étterem tulajdonosától egy költöztetési fuvar fizetségeként.

Különösen a német sebesültek voltak reménytelen helyzetben. A kitörési akció bonyolultsága és a terep adta nehézségek miatt a harcoló csapatok nem vihették magukkal a sebesülteket, ezért valamennyiüket a pápai nuncius védelmére bízták (és titokban bíztak a szovjetek emberségében is, de mint az később kiderült, mindez csak illúzió volt). A budai Vár kazamatáiban visszamaradó német sebesültek barbár lemészárlása a II. világháború egyik legnagyobb gazságának számít, amelyről az elmúlt évtizedekben hajlamosak voltak megfeledkezni a történészek.

A kitörés napján már csak 12 Párduc harckocsi, majdnem ugyanennyi rohamlöveg, több azonosíthatatlan típusú egyéb harckocsi, több féllánctalpas páncélgépkocsi, és mintegy 50-60 különböző ágyú állt a németek rendelkezésére, de a kitörés előtti órákban ezek nagy részét is megsemmisítették. Nem csak a várhatóan nehéz terep és a Széll Kálmán téren kiásott hatalmas harckocsiárok miatt kellett hátrahagyni őket, üzemanyag sem volt ezek mindegyikének beindításához.

Később egy szemtanú elmesélte, hogy egy „Tigris" harckocsi a kitörés során eljutott a János kórházig. Legázolta a beásott szovjet nehézfegyvereket és azok kezelőit, jelentősen elősegítve ezzel a kitörők továbbhaladását. (Miután a háborúnak ebben a szakaszában már nem voltak Tigris harckocsik a bekerített Budapesten, ez a szemtanú - aki nem igazán volt jártas a katonai dolgokban - minden bizonnyal egy Panzer V-ös Párduc harckocsit látott)...

1944. február 11-én 17.50-kor Pfeffer-Wildenbruch a budai Alagút nyugati oldalán álló IX. SS-hegyihadtest hírközpontján keresztül a következő üzenetet küldte ki a Balck-hadseregcsoport számára:

„1., Munition ist zu Ende. Verpflegung aufgebraucht. Weiteres Verharren in Buda hat bedingungslose Kapitulation oder wehrloses Abschlachten zur Folge. Beides lehne ich ab. Ich verlasse daher mit der Truppe Buda und suche mir eine neue Basis für weitere Operationen." (stb.)...

Magyarul:

1., Lőszerünknek a végére értünk. Élelmiszerkészleteink elfogytak. További kitartásunk Budán csak két lehetőséget nyújt, feltétel nélküli kapitulációt vagy védekezés nélküli lemészárlást. Mindkét lehetőséget elvetem. Ezért csapataimmal elhagyom Budát, és új hadműveleti területet keresek.

2., Február 11-én a sötétedés beálltával kitörök. Felvételünket kérem Szomor és Máriahalom között. Abban az esetben, ha ott a fogadás nem lehetséges, a Pilis-hegységen keresztül török előre. Kérem a felvételünket Pilisszentlélek északnyugati térségében.

3., Fényjelzés: kétszer zöld = saját csapat.

4., Erők: németek 23.900 fő (ebből 9.600 sebesült), magyarok 20.000 fő (ebből 2.000 sebesült), civilek 80-100.000 fő."

Ahogy elhangzott az üzenet, a rádióberendezéseket azonnal megsemmisítették, nehogy valamilyen ellenparanccsal leállítsák kintről az akciót. Ezzel a kitörés visszafordíthatatlanná vált.

A Dél Hadseregcsoport főparancsnokságán 19.45-kor vették Pfeffer-Wildenbruch táviratát. Hermann Balck tábornok a 6. hadsereg parancsnoka azonnal az OKH-hoz (a német szárazföldi haderők főparancsnokságához) fordult, hogy bejelentse: „Meg akarom próbálni, hogy elébe menjek a IX. SS-hegyihadtestnek Zsámbék vagy Pilisszentlélek térségében. Ez becsületbeli kötelességünk Budapest védőivel szemben!"

A német védősereg akciója rendkívül merész, és kivitelezhetőségét tekintve már eleve vitatott tervnek számított. A kimerült és leharcolt csapatoknak az ostromgyűrű áttörése után egyetlen éjszaka kb. 30 km-t kellett volna megtenni - ellenség által megszállt területen - folyamatosan előretörve és harcolva. Ez a teljesítmény még egy pihent, egy jól élelmezett, fegyverekkel és lőszerrel jól ellátott alakulatnak is megerőltető lett volna.

Karl Pfeffer-Wildenbruch parancsa szerint február 11-én este nyolc órakor, több lépcsőben kellett megkezdeni a kitörést.

Az előzetes tervek alapján az első lépcső jobbszárnyán a 13. német páncéloshadosztály, míg a balszárnyán a 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály haladt volna. (Ezekhez az alakulatokhoz beosztottak néhány épségben maradt harckocsit is.) A második lépcsőben - mintegy utóvédként - a 22. SS „Mária Terézia" lovashadosztály, valamint a „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztály következett a kitörést választó magyar alakulatokkal együtt. Harmadik lépcsőben a járóképes betegek és a civilek következtek volna. A német egységek mellé igyekeztek olyan magyar katonákat is beosztani, aki jól ismerték a budai hegyeket. Elsősorban azok a légvédelmi tüzérek jöhettek szóba, akik korábban a budai erdőkben felállított légvédelmi ütegek mellett szolgáltak.

Árvay Rezső, az egyetemi rohamzászlóalj egyik katonája (aki egyébként a Kútvölgyi úton lakott, az ostrom előtt rengeteget túrázott és síelt a budai hegyekben) e könyv szerzőjével való találkozásakor tréfásan meg is jegyezte, hogy helyismerete révén ő biztosan talált volna olyan útvonalat, ahol baj nélkül átjuthattak volna kisebb-nagyobb kitörő harccsoportok. (Csakhogy a németek őt nem ismerték)...

Az utolsó magyar rádióüzenet kb. 19 órakor Hindy Iván vezérezredes, Budapest magyar védőparancsnokának rádióján hangzott el: „A királyi palota kiégett romjai közt körülzárt bennünket az ellenség. Élelmünk, vizünk hetek óta nincs. Sorsunkat az Istenre bíztuk. Ha túlélitek ezt a poklot, gondoskodjatok hozzátartozóinkról!"

Amikor ezek a drámai szavak elhangzottak, a kitörők első csoportja már gyülekezett a Kapisztrán téren. Fél nyolcat mutatott az óra. A búcsúzás többeknél zokogásba fulladt. A remegő ajkakból nehezen jöttek a szavak, inkább csak szoros ölelések, kemény kézfogások adták egymás tudtára, hogy sokan örökre búcsúznak.

A kitörők között volt Szabó György, az egyetemi rohamzászlóalj 3. századának rádiósa is, akivel egy másik egyetemista, Földházi Zoltán (szintén a 3. század egyik tagja) a kitörés előtti órákban még beszélt. Elbúcsúztak egymástól, de ettől a pillanattól kezdve Szabó Gyurit sem élve, sem holtan soha többé nem látta senki. További sorsa ismeretlen.

A kitörés tehát este nyolc órakor kezdődött és már az első pillanatban kudarcra volt ítélve. Valószínűleg árulás, kémek, esetleg a két frontvonal között tartózkodó civilek révén az oroszok már mindenről értesültek. Az akció meglepetésszerűségét a legszigorúbb titoktartás mellett sem lehet biztosítani. Az előkészületekhez, a visszamaradó járművek és felszerelések megsemmisítéséhez idő kellett, ez idő alatt pedig még a laikus is észrevehette, hogy itt valami készül. Ekkor már napok óta nyílt titok volt, hogy kitörés lesz, hiszen a német katonák mentalitását ismerve senki sem gondolhatta, hogy harc nélkül teszik le a fegyvert a Vörös Hadsereg előtt.

Február 11-én pontosan 20.00 órakor a Várból és a Vérmezőről megindult a kitörők első hullámának lavinája. A Vár minden kapuján és kijáratán át özönlött ki a budai hegyek felé a kitörést választók ha-

talmas tömege, de a kitörés élén haladó katonákra már az első méterek megtétele után hatalmas gránát és aknatüzet zúdítottak az oroszok. (Ez a tüzérségi tűz az este folyamán nem csak, hogy semmit sem csendesedett, de egyre inkább fokozódott és 22-23 óra között érte el a csúcspontját)...

Gránátok, bombák hullottak az embertömeg közé, amely a szűk utcákon összezsúfolódott. Percek alatt hatalmas kavarodás tört ki, mert a kitörés első hulláma még el sem érte a Széll Kálmán teret, de az utánuk jövő második hullám már ott tolongott a sarkukban. A kapukon képtelenség volt kijutni, mert úgy egymásra tornyosultak a halottak, hogy szinte teljesen eltorlaszolták a kijáratokat. Néhány túlélő visszaemlékezése szerint az oroszok eközben hatalmas hangszórókon a „Hiába menekülsz, hiába futsz" című Karády slágert játszották. Valószínű azonban, hogy mindezt elnyomta a különböző fegyverek és a szünet nélkül becsapódó gránátok robbanásainak zaja.

Szinte az egész környék nappali világosságban úszott. A szovjet katonák világító rakétákat lőttek fel, és hamarosan néhány kilőtt páncélos is lángokban állt a téren. A Széll Kálmán tér szélén álló Postapalota is kigyulladt...

„Pontosan nyolc órakor indult meg a kitörők első hulláma, több ezer kétségbeesett, mindenre elszánt ember. A tömeg vége még fent volt a Várban, amikor az elsők már jöttek is vissza. Sápadtan, ijedt arcokkal mondták, hogy „lehetetlen átjutni az úton". Egyre többen jöttek vissza. Zömmel magyarok, katonák és civilek vegyesen. Eltompult aggyal, mintha csak egy lidérces álmot láttak volna, csatlakoztak az ekkor már felsorakozott második hullámhoz, amelynek élen egy Waffen-SS század állt teljes harci felszereléssel: puska a vállon, géppisztoly a kézben, mindenki teletűzdelve kézigránátokkal. „Szerencsétlenek, mi vár ezekre, ha így látja meg őket az orosz!" Az Ostrom utca felső szakaszán már hullákon lépkedtünk keresztül. A több száz földön fekvő sebesült a karjával kért segítséget. Nem tudtam, nem mertem odanézni, csak rohantam tovább a tömeggel" - idézi fel az eseményeket egy szemtanú.

A szovjet ostromgyűrűt belülről „feltörő" első támadó hullám katonái (Haller százados alakulata) közül - tudomásunk szerint - csak néhány száz főnek sikerült kijutnia. A kitörés élén haladó páncélosok csak az Olasz fasor - Budakeszi út - (Nagykovácsi út?) vonalon haladhattak, de ezeket az utakat a szovjet tüzérség állandóan tűz alatt tartotta. A veszteségek a harckocsi és emberanyag vonatkozásában több mint 80%-ra becsülhetők.

A kitörés tehát tulajdonképpen már a kezdetekkor meghiúsult, annak ellenére, hogy Helmut Dörner SS-Oberführer (nincs magyar megfelelője, az ezredes fölötti rang) harccsoportjának maradványai néhány magyar egységgel együtt az Olasz fasornál áttörték a 75. lövészhadtest 180. lövészhadosztályának védelmét. Ezzel a kitörők közül mintegy négyezren kijutottak a budai hegyekbe...

Mások, közöttük Pfeffer-Wildenbruch is, a Várhegy alatti kazamatákon keresztül, és az Ördög-árok csatornáján át próbáltak meg kijutni, de a csatorna kijáratánál az oroszok csapdát állítottak és lemészárolták a felbukkanókat. Akik életben maradtak, azok a csatorna szellőzőnyílásain keresztül próbáltak kimenekülni ebből a pokolból. Ezt tette Pfeffer-Wildenbruch is, aki a felszínre érve letépte SS-rangjelzéseit, elrejtőzött egy budai villában, majd nem sokkal később megadta magát az arra tévedő szovjet Szkripkin vegyvédelmi őrnagynak. (A budapesti védősereg német parancsnokának elfogásáért az orosz katona jutalma később egy Vörös Zászló érdemrend lett)...

A magasabb rangú tisztek közül Usdau Lindenau vezérkari alezredes szintén elhagyta az Ördög-árok csatornáját és kijutva az Olasz fasor környékére légnyomástól megsebesülve február 12-én hajnalban fogságba esett.

August Zehender vezérőrnagy, a 22. SS „Mária Terézia" lovashadosztály parancsnoka - miután egy akna leszakította a jobb lábát - öngyilkos lett.

Joachim Rumohr vezérőrnagy, a 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály mindössze 35 éves parancsnoka néhány katonájával még eljutott ugyan a Zugligeti útig, de ott az oroszok bekerítették őket. Rumohr kilátástalannak látva helyzetüket három tisztjével együtt szintén öngyilkos lett.

Gerhard Schmidhuber vezérőrnagy, a 13. páncéloshadosztály parancsnoka már a Retek utcánál halálos sebet kapott. Holttestét később az Ostrom utcai harckocsiárokba dobták és több más katonával együtt ott lett eltemetve. (A tömegsírt az 50-es években tárták fel.)

Helmut Dörner SS-Oberführer kijutva az Ördög-árok csatornájából, megpróbálta embereivel áttörni a szovjetek ellenállási vonalát, de a Budakeszi út elején haslövést kapott, és mielőtt teljesen elvérzett volna, ő is öngyilkos lett. (Holtteste - állítólag - néhány utcányira, az egyik ház tövében lett eltemetve, és az elmúlt évek során egy betonból készült szeméttárolót építettek fölé)[18]...

Bartsch SS-Sturmbannführer (őrnagy) - korábban a Margit-szigetet védő német-magyar alakulatok egyik parancsnoka - a kitörés éjszakáján szintén az öngyilkosságot választotta, és főbe lőtte magát.

Február 11-ről 12-re virradó hajnalra a budai Várat néhány órával korábban még aránylag rendezetten elhagyó kitörők különböző csoportjai, már csak egy felbomlott, egymással összekeveredett, és reményét vesztett hatalmas tömeget alkottak. A német katonák többsége ekkor már valóban kilátástalannak ítélte meg a további harcot, de mégis megpróbáltak valahogy kijutni a bekerítésből, mert fogságba kerülni egyikük sem akart.

A fogságba kerülő magyar katonák még reménykedhettek sorsuk kedvező alakulásában, de a németek számára nem volt kegyelem!

A felszabadítók még csak leplezni sem próbálták kegyetlenkedéseiket, s mindez gyakran a civil lakosság szeme láttára zajlott le:

„1945. február 13-án (vagy 14-én) egy elfogott, kb. ezer fős német csoportot kísértek a Fodor úton át a Svábhegy felé. A környező házakból, a kertekből néztük a szánalmas menetet, és a kísérők minden indok nélküli brutalitását. A menetben számtalan sebesült, bekötözött karú és fejű, köpeny nélküli katona vánszorgott, puskatus ütlegektől és ökölcsapásoktól kísérve. Szörnyű látvány volt, akik ezt láttuk, soha nem felejtjük el! A német foglyok sorsa megpecsételődött."[19]

*

Az egyetemi rohamzászlóalj századai a kitörés kezdetekor még két különböző, egymástól messze fekvő területen helyezkedtek el.

Az 1. század a Vitéz utcai házakban, míg a 2. és 3. század az Ostrom u. 8/b. számú házban volt pihenőállásban. A századok létszáma ebben az időszakban már csak 40-50 fő lehetett. Nagy Zsombor százados, a zászlóaljparancsnok az utóbbi két századnál tartózkodott. A kitörésnél a két csoport külön-külön indult el és mindig a pillanatnyi harci helyzetnek megfelelően csatlakozott egy-egy magyar vagy német egységhez, akikkel aztán együtt harcolva igyekeztek kitörni.

A továbbiakban a két csoport útvonalát és harcait különválasztva kell ismertetni, mert a Nagy Zsombor parancsnoksága alatt induló 2. és 3. század emberei (kis kerülővel) a Svábhegy - János-hegy irányába törtek előre, míg egy kb. 8-10 fős csoport az 1. századból a Széna tér - Retek utca - Fillér utca - Ezredes utca - Marczibányi tér felé harcolta át magát a több ezer főt kitevő német és magyar alakulatokkal együtt.

A következő részlet ismét Kiss Sándor repülő-főhadnagy visszaemlékezéséből való:

„A Logodi utcai helyzet már kegyetlen volt. Állandósultak a heves orosz támadások és hiányoztak a német SS-hadosztály harcedzett katonái. A két vonal között sok halott magyar tüzér feküdt. Az oroszok lángszóróval is támadtak ránk, tényleg csoda, hogy sikerült azt kilőnünk.

A várból ellentámadási parancs érkezett. Öngyilkosság lett volna megkísérelni a végrehajtását. Csoda, de ezt is megúsztuk.

A Jurányi utcai kitörési kísérlet véleményem (és emlékezetem) szerint leplező, megtévesztő mozdulat volt. [*Valószínű, hogy a németek ezzel a „hadműveletteľ" próbálták elterelni az oroszok figyelmét a Széll Kálmán tér - Olasz fasor irányába meginduló valódi kitörés irányáról. (a szerző megjegyzése)*] Az itt szerzett sebesülésem nem volt veszélyes, csak csúnya. Gránátszilánk tépte meg a jobb combomat és a bal lábszáramat. Nem vittek hátra, csak felsegítettek, mert lecsapott a légnyomás. Hátratámogattak és elkötötték a sebemet, mert erősen vérzett. A saját lábamon még sikerült eljutnom a későbbi Budapest szálló térségéig. Tovább már nem volt. Már csak 2-3 egyetemista volt körülöttem, akikkel a kitörést követő este megadtuk magunkat. Egyenruhában, fegyverrel kerültünk hadifogságba.

Az oroszok - a körülményekhez képest - „rendesen" viselkedtek velünk. 1947. júliusában kerültem haza...

Érdemes volt-e? Mit kellett volna tenni?...

Aki nekem a legkedvesebb volt, édesanyámat a kitörés napján megölte egy gránátszilánk az óvóhelyen. Mindig úgy éreztem, hogy helyettem halt meg.

Ha újra kellene kezdenem, akkor sem tenném - nem tehetném másként!"

Kitörés a Svábhegy - János-hegy irányába

Kokovay Gyula tüzérhadapród hiteles és részletes leírását, valamint Noel Péter visszaemlékezését követve szinte pontosan rekonstruálni tudjuk a Svábhegy - János-hegy irányába induló egyik harccsoport kitörésének történetét.

Kokovay Gyula hadapród 1944. karácsonyán szabadságon volt és Soltész István hadapród bajtársával együtt az ostromgyűrűben rekedt.

Miután szolgálatra jelentkezett, Nagy Zsombor csendőr százados mellé osztották be. Nagy Zsombort (a zászlóalj korábbi parancsnokának súlyos sebesülése után) hamarosan kinevezték az I. Egyetemi rohamzászlóalj parancsnokává, és ő magával vitte a Rózsadombra Kokovay Gyulát is. Így került Kokovay Gyula az egyetemi rohamzászlóaljhoz. (Tulajdonképpen zászlóalj-segédtiszti beosztásban volt)...

Kokovay Gyula azon kevesek közé tartozik, akinek a kitörés során sikerült elérnie a német állásokat(!), ezért visszaemlékezését - mint ennek a reménytelen vállalkozásnak az egyik leghitelesebb leírását - érdemes szinte szó szerint megismernünk!

Részletek Kokovay Gyula naplószerű visszaemlékezéséből *(dőlt betűkkel a szerző megjegyzései)*:

1945. február 11.

„Erre a napra tartalékba helyeztek bennünket, szállásunk az Ostrom utca 8/b. számú ház földszintjén volt. Nagy örömünkre sikerült egy borbélyt is találni, aki megnyírt bennünket, majd vizet melegítve tetőtől talpig megmosakodtunk és tiszta fehérneműbe bújtunk.

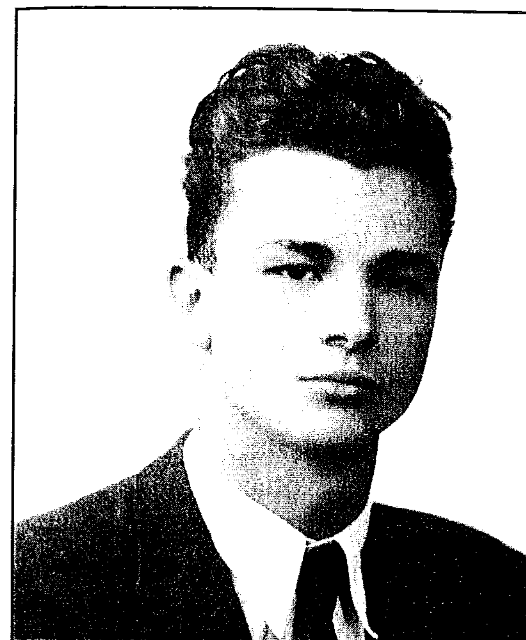
Fél hatkor megkaptuk a menázsit, nagy adag sűrű, finom babfőzeléket. A százados úr is nekünk adta az adagját. (Ekkor már ismét együtt voltunk Soltész Pistával.)

Hat órakor riadókészültséget rendeltek el. A zászlóalj 1. százada támadásra indult a Margit körúton a Rózsadomb felé, az „arcvonal kiegyenesítése" volt a cél.

Nagy Zsombor százados úr a Vogel-csoporthoz ment, hogy megbeszélje a szintén riadókészültségben lévő németekkel a kitörés részleteit.

Közben a házmesterné forró teát főzött a szakasznak, ami nagyon jólesett mindenkinek."

Egy-egy csésze forró tea elfogyasztása után a kb. két szakasznyi erővel rendelkező egységet (amely a zászlóalj-törzsből, valamint a 2. és 3. század megmaradt részeiből állt) Nagy Zsombor százados két harccsoportra osztotta. Az egyik csoport vezetését Winter zászlósra bízta, míg a másik egység élére ő maga állt. („Soltész Pista és én vele maradtunk.") *A 20-30 fős harccsoportok kialakítása német mintára történt. Figyelembe kellett venni, hogy a kitörés során a kisebb csoportok jobban tudnak majd alkalmazkodni a pillanatról pillanatra változó helyzethez, és ezeknek az egységeknek a vezetése is rugalmasabban történhet. Az egyetemi rohamzászlóalj parancsnoka a kitörés előkészítésénél*

Kokovay Gyula
azon kevesek közé tartozik, akinek a kitörés során sikerült élve átjutni a szovjet ostromgyűrűn

az önkéntesség elvét alkalmazta. A visszamaradó sebesültek és betegek számára, valamint mindazok részére, akik valamilyen okból nem kívántak ebben a kilátástalannak tűnő, öngyilkossággal is felérő akcióban részt venni, engedélyezte a civil ruhába való átöltözést.

„A fegyvereken és a lőszeren kívül minden felszerelést a körletben hagytunk. Kivonultunk a Batthyány utcába, ahol lőszert, kézigránátot, és páncélöklöket osztottak szét közöttünk. Nálam rövid magyar géppisztoly, tele tártáska, négy darab nyeles kézigránát, rohamkés, és egy Frommer 9-es volt.

A német Vogel-csoporttal együtt elindultunk a Batthyány utcán és a Várfok utcán keresztül. A Várfok utcában egy kapualjban megálltunk, hogy bevárjuk a Margit körút irányából visszatérő 1. századot. Amíg itt álltunk, több csapat is elhaladt mellettünk. A Széna tér felől nagyon erős csatazaj hallatszott. Nemsokára megjöttek az 1. századbeliek is, de csak nagyon kevesen tértek vissza. Alig tíz fő maradt közülük életben, azok között is több sebesült volt. Kiss Sándor főhadnagyot is sebesülten hozták vissza.

Tovább mentünk. A Várfok és a Mátrai utca találkozásánál sok katona lapult a tűzvédett helyeken, nem mertek tovább menni. A Széll Kálmán és a Széna tér világos volt a sok rakéta miatt, és nagyon erős volt az akna és a gyalogsági tűz.

Megálltunk mi is. A százados úr Vogellel beszélt, aki megígérte, hogy velünk együtt jön az embereivel és áttörünk a Lövőház utca irányába."

Horst Vogel főhadnagy végül mégsem vett részt a kitörésben, de mégis (vagy talán éppen ezért) sikerült túlélnie a háborút. Az egyetemi rohamzászlóalj tagjai neki is szereztek civil ruhát és az ostrom befejeződése után - amikor a harci zaj már elcsendesedett - kimentették őt Budapestről. Többen még évekig tartották vele a kapcsolatot.

„Ezután az utca torkolatáig mentünk, majd egy csendesebb pillanatban a százados úr kiugrott, mi pedig Soltész Pistával együtt rohantunk utána, majd jöttek utánunk a többiek is, erősen szétszóródva. Ha egy rakéta kigyúlt, hasra fekve vártuk meg amíg kialszik, és futottunk tovább botladozva a sok hullában és kőben. A Lövőház utca elején egy kilőtt páncélosunk égett és az általa bevilágított területet nagyon erősen lőtték a környező házak emeleteiről. Itt is nagyon sok volt a halott és a sebesült. Kúszva-mászva jutottunk előre, majd ismét sötétbe érve felugrottunk és futva, egy kapualjban értük utól a százados urat. A kapualj védett hely volt és itt vártuk be a többieket; még nyolc fiú érkezett meg. A Vogel-csoport nem jött.

Vártunk még egy ideig, közben elszórtan németek is jöttek akik csatlakoztak hozzánk, de ezek nem Vogel emberei voltak.

Tovább menve a Lövőház utcán, a Marczibányi tér magasságában kimentünk az Olasz fasorra, és a Városmajoron áthaladva, a kertek között folytattuk az utat tovább. Német katonákkal és kisebb csoportokkal is találkoztunk, akik mind csatlakoztak hozzánk, így létszámunk hamarosan már 40 fő körül lehetett."

1945. február 12.

„Hajnali két óra körül kijutottunk a Béla király útra. Itt sok elhagyott kocsit, autót, löveget és lovat láttunk. A kocsik lőszerrel voltak megrakva. Egy különböző típusú teherautókból álló oszlop mellett rengeteg civilt láttunk agyonlőve."

Később kiderült, hogy ezek a járművek egy szovjet ellátó alakulat trén oszlopához tartoztak, amelynek legénysége elmenekült. Noel Péter visszaemlékezése szerint ők Nagy Zsombor csoportja előtt érkeztek erre a helyre és ők futamították meg az oroszokat. Nagyon sok polgári menekült is volt a kitörő alakulatok közé ékelődve. Ezek nehezítették az előrehaladást és sokszor a két harcoló fél közé kerülve pusztultak el. Minden valószínűség szerint a Béla király úton is ilyen civilek holttestei feküdtek...

Ezen a környéken százával estek el a kitörést választó katonák is. A Diós-árokban és a Városkút környékén tucatjával feküdtek a halottak. Azoknak a német katonák sem volt sok esélyük a túlélésre, akik megadták magukat. Az elfogott német katonákkal nem sokat bajlódtak az oroszok. A mai Költő u. 2-4. sz. helyén (az akkor még üresen álló telken) 270 német foglyot végeztek ki, míg a Cinege út - Csipke út sarkán lévő (még ma is beépítetlen) telken 164 elfogott német katonát lőttek agyon. A Béla király út környékén található villák kertjében (lakóik talán nem is tudnak róla!) számtalan kisebb-nagyobb tömegsír található. A Diós-árok elején lévő házak egyikének kertjében, az utcáról is jól látható az a korhadt kereszt, amely alatt minden bizonnyal a kitörés egyik (vagy több?) áldozata nyugszik. A Krisztus-fejjel díszített korhadó fakereszt ma már örök mementó...

„Sokáig mentünk a Béla király úton, majd letérve egy keskeny és meredek úton mentünk tovább. Amikor világosodni kezdett egy épületcsoporthoz jutottunk, ahol már nagyon sok német katona és a mi Winter-csoportunk maradványa - nyolc egyetemista - pihent. Összesen legalább hatszázan lehettünk ott...

Amikor Nagy Zsombor százados úr elindult, hogy a tömegben keressen egy rangidős parancsnokot én is elkísértem. Találtunk is egy német őrnagyot. Rövid megbeszélés után a német őrnagy és Nagy Zsombor százados úr parancsnoksága alatt az egész csoport elindult a Kossuth-emlékmű irányába. Az emlékművet balról elhagyva egy meredek falú völgyön mentünk keresztül. A völgyet az oroszok a hegyoldalon lévő villákból erős tűz alatt tartották. Mi viszonoztuk a tüzet.

Ekkor a németek között már halottak és sebesültek is voltak, mi magyarok sértetlenek maradtunk.

Hamarosan elhaladtunk a „Disznófő" vendéglő előtt és a síugrósánc közelében. Ezalatt újabb kitörő csoportok csatlakoztak hozzánk, amelyekben magasabb rangú tisztek is voltak.

A síugrósáncot elhagyva már nem úton, hanem az erdős terepen haladtunk, libasorban. Kilenc óra körül - amennyire az erdő engedte -, megközelítettük Budakeszit."

A másik csoporttal kitörő Noel Péter szerint a katonák a megfagyott havon csúsztak le Budakeszi irányába. A sötétben egy kisebb csapattal találták szembe magukat. Tüzet nyitottak egymásra. A sebesültek jajgatásából ismerték fel, hogy németek voltak. A két csoport együtt folytatta tovább az utat. Újabb csapat jött velük szembe, de ezek már tényleg oroszok voltak. Az utolsó pillanatban kezdtek egymásra tüzelni.

Két egyetemista, Noel Péter és Both Attila áttüzesedett csövű géppisztolyokkal lőtték a nagy erőkkel támadó ellenséget. Egy újabb magyar harccsoport rohama, amely a második hullámban érkezett a helyszínre, végül is elsöpörte az oroszokat. (Ez a második hullám minden bizonnyal a Nagy Zsombor által vezetett csoport volt, akik a síugrósáncot elhagyva az erdős terepen oszlopban törtek előre, és kilenc óra körül közelítették meg Budakeszit)...

„Ekkor vagy félórát ácsorogtunk és én végigmentem a hosszú soron magyarokat keresni. Rá is akadtam a „géhás" Kemény főhadnagyra, Abonyi csendőr őrmesterre, és még több különböző egységből való katonára.

Mivel Budakeszin oroszok voltak, északi irányba, az erdős terepen mentünk tovább. Három óra felé a hosszú sor végéről előre szóltak, hogy orosz csapatok követnek bennünket, majd jobbról és balról is egyre szaporodó csoportok tűntek fel. Fokozott iramban haladtunk előre, mígnem egy erdős domb tetején minden oldalról erős tüzet kaptunk. A dombtetőn összetorlódott tömegben Lénárd tüzérezredes úrral, egy gyalogos századossal, és Vajna Áron pártszolgálatossal találkoztunk össze.

Mi, magyarok - Nagy százados úr és néhány rendezettebb német csoport vezetőjének megbeszélése után -, a németekkel együtt északi irányba (ronda mély hóban) megrohamoztuk az egyik orosz csoportot, akik nagy lövöldözés után elmenekültek, otthagyva egy aknavetőt. A sikeres áttörés után a dombtetőről az egész tömeg utánunk özönlött. A rohamozók közül senki sem sérült meg, azonban mialatt mi az erdőben harcoltunk, az oroszok a dombtetőn összegyűlt tömeget aknavetőkkel, gyalogsági fegyverekkel erősen lőtték és közben még két Stormovik repülő is végiggéppuskázta őket. Sok volt a halott és a sebesült. A sebesültek között volt egy német vezérőrnagy, a magyar Lénárd ezredes és az előbbiekben említett gyalogos százados is."

Ez volt az a hely ahol Noel Péter egy tüzérségi lövedék becsapódásakor légnyomást kapott. A robbanás valósággal feldobta a levegőbe, majd leesett a mély hóba. Mindene megbénult, de jól hallott és látott. Amikor bajtársai megpróbálták felemelni képtelen volt a legkisebb életjelt is adni. Halottnak hitték és otthagyták. Egy idő után magához tért. A terep tele volt halott és haldokló magyar, német, és orosz katonákkal. A harc már tovább húzódott. A területet átfésülő szovjet csapatok terepjárókkal gázoltak át a még élő sebesülteken. Noel Péternek és még néhány sebesültnek sikerült a fák közé húzódva megmenekülnie. Segítségért indult, útközben talált is két németet, az egyik nagyon súlyos állapotban volt. (Mint ahogy korábban már említést tettünk róla, behúzódtak egy közeli kis kunyhóba, de a vérnyomok az oroszokat is odavezették, akik a két német sebesültet minden teketória nélkül egyszerűen leszúrták.) Noel Pétert magyar egyenruhájának köszönhetően életben hagyták, de fogságba esett...

Most azonban folytassuk Kokovay Gyula visszaemlékezését:

„Az áttörés után vagy két órán keresztül erős iramban vonultunk a mély hóban észak felé, főként erdős terepen. Sötétedés után, hat óra körül pihenőt tartottunk, és közben akinek volt valami ennivalója az megette.

Ezután késő éjszakáig meneteltünk, közben a magunkkal hozott sebesülteket néhány kísérővel egy falu (talán Páty?) határában hátrahagytuk.

Éjfél felé egy irtás helyén, farakások között pihentünk meg. Takarónk nem volt, így mi magyarok, a rőzsekévéken szorosan egymás mellé fekve próbáltunk pihenni, de a feltámadt szél és a havas eső miatt csak reszkettünk a hidegtől. Közel két óra múlva a havas esőtől átázott ruháink kezdtek megfagyni, így újra elindultunk."

1945. február 13.

„Egész világosodásig irtásos fasorok között haladtunk tovább. Egy ritkás erdőszélre érve az előttünk haladó németek megtorpantak, így mi is megálltunk, és mivel nem tudtuk, hogy mi van, a százados úrral előrementünk.

Elöl a németek rangidőse, Flügel Obersturmbannführer (alezredes) a havon feküdt és kiabált, hogy elege van ebből az őrületből, minden hiábavaló, nem megy tovább egy lépést sem, stb. Emberei tanácstalanul álltak körülötte."

Az ostrom alatt mindvégig példamutató bátorságot tanúsító német tiszt (aki egyébként csak főhadnagy volt) ideg-összeroppanást kapott. A reménytelenség, az elmúlt hetek során átélt megpróbáltatások, és a kitöréssel járó állandó sokkhatás még a legkiválóbb katonák idegeit is kikezdték, és úgyszólván a cél előtt összeroppantották őket. (A Diósárok utca 2. sz. ház kertjében például nem kevesebb mint 26 SS-katona lett végső kétségbeesésében öngyilkos!) Állítólag Flügel főhadnagyot később mégis talpra állították bajtársai és neki is sikerült kijutnia...

„Nagy Zsombor százados úr megmondta az embereinek, hogy mi tovább megyünk, aki akar marad, aki akar velünk jön. Ugyanezt közölte a németekkel is. A németek közül csak kevesen maradtak Flügellel, a többiek a százados úr parancsnoksága alatt velünk jöttek,

tiszt nem volt közöttük. Összesen lehettünk kb. négyszázan. A százados úr átszervezte a menetet. Három, egymástól látótávolságban lévő sorban haladtunk tovább az erdő szélén elő-, utó-, és oldalvéddel. Balról teljesen nyílt, enyhén lejtős terület volt.

Tizenegy óra körül egy törpefenyőerdőbe érve erős lövöldözést és hajrázást halottunk. A hang irányába haladva rövid csörtetés után ritka szálerdőben egy német csoportra bukkantunk, amely egy géppuskával is felszerelt orosz alakulattal állt harcban. Mi az oroszokat oldalba támadtuk, így azok erős lövöldözés közben visszavonultak. Többen megsebesültek közülünk, köztük egy egyetemista fiú (Incze Ottó) is, akit bekötöztünk és tovább jött velünk.

A német csoport a miénkhez hasonló nagyságú volt, magyarok is voltak köztük, név szerint már csak Jász József páncélos őrmesterre emlékszem.

Dél körül egy erdős gerincre feljutva üres erdei házra találtunk, mellette orosz telefonkábel volt, de nem vágtuk el.

Tőlünk nyugatra a másik gerincen volt a külső front, előttünk a völgyben egy műút, amelyen autóoszlop, lovasság, és páncélosok vonultak. A százados úr szerint a Perbál környéki erdőben voltunk és a Perbál - Budakeszi műutat láttuk. Három páncélos letért az útról és kb. egy kilométerről lőni kezdték a házat és környékét, majd hamarosan a szemben lévő oldalról is lőni kezdett egy könnyű (csimm-bumm) üteg.

Tőlünk délebbre egy kisebb csoportot lehetett megfigyelni távcsővel, amelyik sikertelenül próbálta az orosz vonalat áttörni.

Két óra felé már sítalpas orosz alakulatok támadtak bennünket, először csak az út felől, később már minden oldalról. A gránátok és a gyalogsági lövedékek elől innen északabbra, egy gödrös, fiatal fenyves területére húzódtunk. Délután már annyira lőttek, hogy négy óra körül kénytelenek voltunk rohammal keresztülvágni magunkat és északnyugat felé tovább nyomulni (a százados úr szerint Tinnye irányába). Itt már a halottakat és a sebesülteket hátrahagytuk, hiszen magunkat is alig tudtuk tovább vonszolni a fáradtság és a koplalás miatt.

Sötétedéskor egy meredek falú mély völgy oldalában, nyugati irányba haladtunk, balra meredek fal, jobbra meredek lejtő, sok helyen csak négykézláb tudtunk továbbmászni. Hosszas kínlódás után a völgy fenekére érve, egy keskeny vízmosásban folytattuk utunkat. A vízmosás lefelé haladt, egyre szélesedett, majd sík területre jutottunk, ahol a keményre fagyott hóban, amely be-beszakadt alattunk, mentünk tovább.

Két-három kilométerre előttünk lövések villanása és időnként egy-egy rakéta mutatta, hogy a frontvonal közelébe jutottunk. Nagy Zsombor százados úr a németek rangidősével való megbeszélése után közölte, hogy laza csoportokban megközelítjük a vonalat és amikor észrevesznek bennünket akkor rohamozunk, és áttörünk.

Sötét volt, a felhős égen csak néhány csillag pislákolt, ha rakétát lőttek fel a földre hasalva vártuk meg, amíg kialudt. A rakétákat egyre sűrűbben lőtték fel, majd egyszer több sztálin-gyertyát fellőve aknavetőkkel kezdtek lőni minket. Ekkor rohamozni kezdtünk.

Néhány száz méter megtétele után több helyről géppuska tüzet és erős gyalogsági tüzet kaptunk. A Sztálin-gyertyák vörös fénykörén kívül semmit sem láttunk, csak a torkolattüzek irányába tudtuk a tüzelést viszonozni.

Rohamunk megakadt, a sík terepen nem volt fedezék, és a nyomjelzős lövedékekből ítélve a lövedékek alacsonyan, a kemény hó felszínén kacsázva a fekvő embert is elérhették.

Rövid ideig tartó várakozás után még egyszer rohamoztunk, de nem sikerült áttörni, és a vörös fényben körülnézve sok halottat és vergődő sebesültet láttunk a havon. A halottak között volt Nagy Zsombor százados úr is, fejlövés érte!...

Mi Soltész Pistával a még mindig tartó erős tűzben, a vonallal párhuzamosan, délnyugat felé kúszva-szökellve igyekeztünk a megvilágított területről kijutni, sikerrel. Többen is így cselekedtek és hamarosan már kb. egy szakasznyian voltunk. Magyarok - kettőnkön kívül - csak Kemény főhadnagy, Vajna Áron, Jász József őrmester, és néhány egyetemista volt, a többiek mind német katonák voltak. Nagyon kimerültek voltunk. Vajna Áron és én tudtunk csak németül. A közös vélemény az volt, hogy tovább kell mennünk a fronttal párhuzamosan, hátha át tudunk jutni valahol a mieinkhez."

A bizonytalanság itt is kísértett, hiszen semmi értesülésük nem volt a német erők helyzetéről, és a szovjet frontvonal mélységéről...

„Egyre sűrűbb ködbe jutottunk és hosszú ideig egy vízfolyás melletti alacsony töltés oldalán haladtunk csendben. Egyszer orosz beszédet hallottunk, a vízfolyás túlsó oldalán egy orosz járőr haladt. Tovább mentünk, majd éjfél körül a hóban fekve lepihentünk."

1945. február 14.

„Talán egy órát pihentünk, amikor hóropogást és német beszédet hallottunk a ködön át. Szóltunk nekik. Ők is alakulatunk maradványai voltak, de nálunk sokkal többen, köztük magyarok is. Együtt mentünk tovább.

A köd lassan felszállt, az ég kitisztult. Tőlünk balra egy falut láttunk, kutyaugatást is hallottunk. Enyhén dombos vidéken haladtunk, egy országutat is kereszteztünk. Az időnként felszálló rakéták és egy-egy lövés hangja mutatta, hogy milyen közel vagyunk a fronthoz.

Hajnalban elértünk egy erdőt, annak a szélén haladtunk tovább. Hamarosan egy gyengén pislákoló fényt láttunk meg. Behúzódtunk a fák közé, és két német előre ment megnézni, hogy mi az. Kis idő múlva visszatérve mondták, hogy egy magányos ház, előtte orosz őr áll. Rövid megbeszélés után elindultunk, hogy csendben megközelítsük, és ha az őr észrevesz, lerohanjuk a házat.

Negyven-ötven méterre lehettünk, amikor az őr észrevett bennünket, felkiáltott és beugrott a házba. Mire odaértünk, a hátsó ajtón át elmenekültek. Találtunk néhány orosz kenyeret, amit széttördeltünk és megettünk.

Újabb megbeszélés eredményeként azonnal elindultunk a ház melletti nyiladék felé. Kemény főhadnagy ránk szólt, hogy ne siessünk a csoport elejére, a végén menjünk, mert ott biztonságosabb. Pista vele maradt, én előre mentem. Többet nem találkoztunk.

Már világosodott és öt-hatszáz méter megtétele után puskatűz fogadott minket. Viszonozni akartam a tüzet, de a géppisztolyom bedöglött. Mivel roham közben nem volt időm megnézni mi a baja, a szíjjal a hátamra dobtam és futás közben a rohamkést elöl a derékszíj csatja alá dugtam, hogy a kezem ügyébe legyen.

Az oroszok az állásaik közelében kézigránátokat dobtak közénk. Egy tojásgránát fejbe talált, elestem, de mivel észrevettem, hogy a gránát elém esett a hóba, fekve maradtam amíg felrobbant. A szemem szám televágta hóval, a sapkám elrepült. Felvettem a sapkám és futottam a többiek után, akik éppen elérték az orosz fedezéket. Nyolc-tíz lépésre előttem, egy fa mögül kilépve egy orosz a puskáját rám fogta. Én tisztán hallottam amint elcsettent, de nem sült el. Erre a feje fölé kapta, hogy leüssön vele, de elkésett, mert az ütés előtt teljes erővel nekirohantam, és a rohamkést az oldalába ütöttem. Összegörnyedve oldalt esett, és én utolértem a többieket, akik a fedezéken átjutva már az erdő szélére értek.

Mindkét oldalirányból erősen lőttek, tovább kellett mennünk, előttünk enyhén lejtő havas síkság, távolban egy fasor látszott.

Erősen szétszóródva, szökellve indultunk a fasor irányába, reméltük, hogy arra vannak a mieink. A nagyon erős tűzben kb. félkilométeres távon kúszva-szökellve elértem a fasort és a mögötte lévő árokba bebukva fedezékbe jutottam.

Ahogy erősen lihegve feküdtem, vízcsobogást és német beszédet hallottam. Körülnézve láttam, hogy mindkét oldalamnál víz folyik, én egy hófúvás képezte „hídon" a patak felett fekszem, és tőlem 8-10 méterre három német katona lapul. Közben Vajna Áron és az egyetemista Hídvégi Béla is megérkezett. A németeknek mondtuk, hogy honnan jöttünk és ők megmutatták, hogy merre menjünk tovább. A „hóhíd" szélére kúsztam, hogy igyak a patakból, erre a németek egy kulacsot dobtak át hozzánk, hogy abból igyunk. Rumos fekete volt benne, az üres kulacsot visszaadtuk.

Továbbindulva Vajna Áron ugrott ki először a mederből, de alig tíz lépés után fölbukott, mire odaértem már nem élt. Nyaktövön érte a lövedék.

Hídvégi Bélával tovább mentünk az enyhén emelkedő, de változatlanul nagyon benőtt területen, míg egy fasorral szegett út árkában ismét megpihentünk. Innen már több némettel és Jász József őrmesterrel mentünk tovább egy töretlen kukoricatáblában, amely lefelé lejtett, és kiegyenesedve, veszély nélkül haladhattunk benne. Holtfáradtak voltunk, azt hittük sohasem lesz vége a kukoricásnak. Végül learatott területre értünk, ahol az ott lévő kukoricaszár kúpból ránk kiáltottak: „Halt!"

A következő pillanatban három német szaladt elénk, rázták a kezünket, veregették a vállunkat, és szinte vittek a közeli lejtő alján lévő falu szélső házához, ahol egy német főhadnagy mindjárt az egyik ház pincéjébe kísért bennünket magyarokat, és azt mondta, pihenjünk.

A pincében a háziak birkapaprikással kínáltak, de a fáradtság és a három napi koplalás miatt alig tudtunk enni. Ez a falu Mány volt."

A Dél Hadseregcsoport hadi naplójában nem szerepel, de tény, hogy a német csapatok február 13-án visszafoglalták Mány községet, feltehetően a kitörők fogadása végett.

„Tíz óra körül szállingóztak az átjutók, összesen 36 német és 9 magyar, de a magyarok közül csak mi hárman, Jász József, Hídvégi Béla, és én voltunk sértetlenek. A többi hatot hordágyon vitték tovább."

Minden bizonnyal a sebesültek között volt az egyetemi rohamzászlóalj egy harmadik tagja is, Both Attila (2. század), akit a győri kórházba szállították...

„Tizenegy óra körül a német főhadnagy szólt, hogy egy jármű elvisz bennünket. Egy terepjáró felderítő páncélkocsi belsejébe berakták a sebesülteket, mi hárman meg a tetejére másztunk fel és a géppuskacsőbe kapaszkodva utaztunk Tarjánba. Innen a sebesülteket mentő-

autó vitte tovább, mi hárman egy német körletben kaptunk ebédet, este pedig egy teherautó vitt be Tata-tóvárosba az ott lévő magyar parancsnokságra." - fejezi be visszaemlékezését Kokovay Gyula.

Egyébként az orosz vonalakon elsőként átjutó csoportot Szilasy László tartalékos főhadnagy vezette, aki jó helyismeretének köszönhetően már február 13-án kivezetett a bekerítésből 23 közkatonát, valamint 3 német és 1 magyar tisztet. Ők Szomor község katolikus templomának közelében, a temető kápolnájánál érték el a német állásokat.

Volt a kitörőknek egy olyan csoportja is amely látva, hogy az Olasz fasor irányába lehetetlen az előre jutás, a kitörés első szakaszában a Vérmezőn és a Kékgolyó utcán keresztül próbálkozott meg az áttöréssel. Ezt a kb. 1.200 főből álló harccsoportot Helmut Wolff, a Feldherrnhalle páncélgránátos-hadosztály alezredese vezette, és szinte ellenállás nélkül jutottak ki a budai hegyekbe. Menet közben kisebb nagyobb magyar és német csoportok is csatlakoztak hozzájuk (elképzelhető, hogy egyetemisták is voltak közöttük). Létszámuk reggelre már elérte a 3.200-3.500 főt.

Helmut Wolff írásos visszaemlékezését (mint a kitörésből élve kijutott német tisztek egyikének egyébként nagyon is értékes dokumentumát - amelynek egy példánya a birtokomban van) csak azért nem idézem részletesebben, mert az egykori német tiszt [*később a Bundeswehr ezredese*] végül is nem tesz külön említést arról, hogy a csoportjával együtt kitörő magyarok között egyetemisták is lettek volna, másrészt maga is elismeri, hogy visszaemlékezést (az események megtörténte után 43 évvel) dokumentumok felhasználása nélkül, emlékezetből írta le, és a „nevek, helyek, utcák, terepviszonyok leírásában természetesen tévedések is lehetnek".

Azt azonban megtudhatjuk tőle, hogy az általa vezetett immár több ezer fős csoport, Budakeszi mellett elhaladva, Nagykovácsitól délre, az erdőben haladt tovább. A német légierő még lőszert és élelmiszert tartalmazó utánpótlási tartályokat is dobott le nekik [*ezeknek a tartályoknak a többsége még évekig ott rozsdásodott az erdőben*]. A hamarosan leereszkedő sűrű köd leple alatt északnyugati irányba folytatták az utat, majd február 12-én elérték Budajenő északi körzetét. Tőlük kb. 8 kilométerre orosz sáncmunkálatokat láttak, amelyből arra következtettek, hogy ott húzódik a front.

A kitörő csoportok elsődleges célja az volt, hogy ameddig csak lehet erdős terepen haladjanak, mert itt nem kellett tartani a szovjet páncélosoktól, s viszonylag zavartalanul juthattak előre. A problémát mindig az erdő elhagyása okozta, hiszen az utakon járőröző, a kitörőkre vadászó szovjet lovasok és páncélosok könnyen észrevehették őket. Éppen ezért Helmut Wolff és csoportja megvárta a sötétedést, majd nyugat felé indultak tovább. Minden elővigyázatosságuk ellenére mégis felfedezték őket és helyenként erős harcot kellett vívni az oroszokkal, akik aknavetőkkel, géppuskákkal támadtak rájuk, súlyos veszteségeket okozva nekik. A Wolff-csoport azon tagjai akik életben maradtak és nem kerültek fogságba, végül is Zsámbéktól északra (Helmut Wolff saját kezű térképvázlata szerint) Perbál térségében érték el a német vonalakat. A kisebb-nagyobb kitörő egységek közül ez volt a legnagyobb csoport, amelynek sikerült magát átküzdenie a frontvonalon.

Szinte minden évben visszatér Zsámbékra egy ma már idős korban lévő egykori német katona, aki 1945-ben itt törte át magát a szovjet gyűrűn. A Mátyás borozóban már többször is könnyezve mondta el, hogy a zsámbéki templom látványát - mint megmenekülésének örök jelképét - amíg csak él, már soha többé nem fogja elfelejteni.

A Deutsche Jugend tagjai közül is sokan vettek részt a kitörésben. A BDM (Német Leányszövetség) tagjai főként a Vár kazamatáiban berendezett kisegítő kórházakban dolgoztak és 1945. február 11-én többen is csatlakoztak a kitörést választó katonákhoz. Mindössze négy személyről tudunk, akik élve megmenekültek közülük. Egy 17 éves BDM-ápolónőnek sikerült hazajutnia Perbálra, egy másik 17 éves DJ-tagnak pedig Tinnyére. Egy Pesthidegkúton élő 16 éves BDM-es ápolónő is eljutott hazáig, míg egy másik visszafordult és inkább visszatért Budapestre.[20] Az egyik fiatal lány még ma is jól emlékszik arra a német katonára, aki a kitörés során - védve őt a hideg ellen - egy német katonai sapkát nyomott a fejére...

Kitörés a Rózsadomb irányába

A kitörők egy másik csoportjának (a Rózsadomb felé induló harccsoportnak) történetét **Molnár István visszaemlékezése** alapján követhetjük nyomon *(dőlt betűkkel a szerző megjegyzései)*:

„1945. február 11-én pihenőállásban voltunk a Vitéz utca különböző házaiban elhelyezve. Én Virágh Zolival voltam együtt. Ekkor a front a Margit körúton volt (a Széna tértől a Kapás utcáig biztosan).

Éjjel 11 óra körül a századunktól értesítést kaptunk, hogy a kitörés éjfélkor indul meg és rajunk a Jurányi utcában kísérelje meg (ugyancsak éjfélkor) az átjutást a Margit körúton. Az elő írt időpontban a Jurányi utcában óvatosan, a fal mellett haladva jutottunk előre a Margit körútig és az ott keresztben elhelyezkedő futóárokban (tankcsapda árokban) próbáltunk állást foglalni. Ezalatt a németek mögülünk, a Jurányi utca másik végéről figyelték az oroszok reakcióját.

A rajparancsnokunk (elsőéves gépészmérnök hallgató volt, de a nevét sajnos már nem tudom) [*Rácz Lászlónak hívták (a szerző megjegyzése)*] és még néhányan éppen elhelyezkedtek a futóárokban, amikor aknatalálatot kaptak. (Körülbelül ebben az időpontban az egész Margit körúton nehézfegyverekkel is megindult a lövöldözés és robbanások hallatszottak a Széna tér felől is.) A rajparancsnokunk - és még valaki - a futóárokban meghalt és ugyanitt Virág Zoli is aknaszilánkot kapott a lábába. Mi, a többiek még nem jutottunk el a futóárokig, és így a fal mellett vagy a kapualjban kerestünk fedezéket. Virág Zoli kiabált nekem, hogy segítsek neki kijutni a futóárokból, mivel nem tudott lábra állni.

Sikerült őt kiemelnem a futóárokból és behúztam a legközelebbi kapualjba. Szerencsére a kapu alatt volt a Svéd Vöröskereszt kórháza, így Zolit rövid úton kórházi kezelésbe vették. (Évekkel később, a Műegyetemen találkoztam újra vele)...

Ebben az időpontban a Jurányi utca környékén a lövöldözés elcsendesedett, csak a Széna tér felől hallatszott erős tüzelés. Az eredménytelen áttörés után néhányan (kb. 6 fő) visszamentünk a Vitéz utcai szállásunkra és új utasításra vártunk.

1945. február 12-én hajnalban, kb. 3 óra felé a századunk többi tagjától értesítést kaptunk, hogy a Széna térnél sikerült a kitörés. Ekkor mintegy tízen voltunk együtt a századunkból és mi is azonnal elindultunk a Széna tér felé.

Az Ostrom utca torkolatában kilőtt orosz és német páncélosok égtek egymás mellett, és mindenütt nagyon sok halott feküdt, vérszag volt a levegőben. Látható volt, hogy a németek (de nyilván magyarok is voltak velük) első kitörési hulláma a páncélosok kíséretében eredményesen jutott túl a Széna téren, és a későbbiek során azt is láttuk a nyomokból, hogy az Olasz fasoron mentek tovább.

Csak Szevasztopolban tudtam meg egy német hadifogolytól - aki maga is részt vett az első kitörési hullámban -, hogy kb. húszezren voltak (...) és az emberek nagy része eljutott a felmentésre érkezett német alakulatokhoz."

Ezt az értesülést nem kis kétkedéssel kell fogadnunk, mert bár az igaz, hogy a kitörés első felvonásaként kb. 15.000 főnek sikerült kijutnia a várost körülvevő hegyekbe, de ezek közül a legjobb esetben is talán csak 800 fő tudta elérni a német vonalakat. (A Dél Hadseregcsoport hadműveleti naplója szerint február 16-ig 624 „Rückkampfer" - így nevezték a németek a bekerítésből kitörő katonákat - küzdötte vissza magát a német vonalakig. Ezt követően már csak szórványosan érkezett néhány fő, összesen legfeljebb még 100 személy. A többiek elestek, fogságba kerültek, vagy szó szerint eltűntek! Még napjainkban is gyakran lehet hallani arról, hogy a budai hegyekben fakitermelés vagy valamilyen földmunka során eltemetett katonák maradványaira bukkannak.

Nemrég Tök község mellett, egy dombtetőn is találtak elföldelt német katonákat, akik közül háromnak a kilétét részben a Történelmi Hagyományőrző és Hadisírgondozó Alapítvány segítségével szerencsére még sikerült azonosítani.

A már ötven éve eltűntnek hitt katonákról - a sírokban talált úgynevezett „dögcédulák" alapján - a következőket lehetett megtudni: A »785 SS V.T.A.K. (E) SS D« azonosítási számú katona Günther Bauer (született 1923. június 3-án) Schütze, azaz lövész volt. A »1009 St.Kp.Eis.Pi.Ers.Btl. 1.« azonosítási számú katona neve Alfred Wolter (született 1913. május 8-án), míg a harmadik azonosítható katona »7 Stab I. SS KAV.BR.« Paul Burghardt (született 1902. december 1.) SS-Unterscharführer, azaz szakaszvezető volt. Mindhárman a kitörés során vesztették életüket.

A budai hegyekben található számtalan sír feltárásához további kutatómunkára lenne szükség, hiszen ezek az ötven éve eltűntnek nyilvánított egykori német katonák is megérdemelnék, hogy földi maradványaik végre tisztességgel legyenek eltemetve.

Most azonban folytassuk tovább Molnár István visszaemlékezését:

„A Széna téren azt is láttuk, hogy a Csalogány és Batthyány utcákban további német páncélosok, páncélozott járművek álltak indulásra készen, járó motorral (az utcák belátható része tele volt velük)...

Ezután német tisztek vezetésével - németek és magyarok (más alakulatoktól is) - óvatosan elindultunk a Retek utcán keresztül az Olasz fasor felé. Az első kitörési hullám hatalmas tűzerőt fejthetett ki és nagy szélességben támadhatott, mert mi a Nyúl utcán, a Fillér utcán és a Marczibányi téren át egyetlen lövés nélkül eljutottunk a Felvinci útig! Ekkor már világos, kora délelőtt volt.

Az első orosz géppisztolytűzbe a Felvinci úton kerültünk és ekkor kilőtték az egyik vezető német tisztet. Mivel több száz géppisztoly tüzelt vissza a lehetséges épületre, az orosz géppisztoly elhallgatott.

Február 12-én kora délután elértük a Látó-hegyen lévő Árpád-kilátót és közben lövöldözés csak elszórtan volt.

Ezután a Hármashatár-hegy erdős részén keresztül eljutottunk a Virágos-nyereghez. Azon kúszva kellett átmenni (nappali fény mellett, hóban és napsütésben) és így jutottunk el a Csúcs-hegy erdővel borított területére. Ekkor már délután volt, sötétedés előtt jártunk. Ezen a helyen hosszabb pihenőre került sor, mivel a későbbiekben csak az esti-éjjeli sötétben lehetett továbbmenni a nem erdővel borított részeken.

A pihenő során megállapítottam, hogy a századunkból még további három fő (a neveket sajnos már nem tudom) van a köztünk, és a németeken kívül más alakulatokhoz tartozó magyar katonák is (kb. 8-10 fő) tartózkodtak a közelben. (A németek a kitörés során hóköpennyel és húskonzervekkel is rendelkeztek. Mi a századból ezekkel nem rendelkeztünk és így a kitörésben étlen-szomjan vettünk részt.) A pihenő ideje alatt a teljes kitörő létszámot nem lehetett megbecsülni, mivel egyrészt a rejtőzködés a szabad mozgást nem tette lehetővé, másrészt a teljes létszám az erdő nagy területén átláthatatlanul helyezkedett el.

1945. február 12-én késő éjjel indultunk tovább, változatlanul a jól tájékozott német tisztek térképes vezetése mellett. Most már az erdő szélén, hóval borított tisztáson haladtunk a Csúcs-hegy, Szarvas-hegy, és a Kálvária-hegy Pesthidegkút felé eső oldalán. Menet közben a hóban jól lehetett látni a kb. 4 km hosszúságban, libasorban haladó katonákat. A létszám kb. 3-5.000 fő lehetett. Közvetlenül a Csúcs-hegy oldalán váratlanul egy orosz gépágyú kezdett ránk lőni, de néhány lövés leadása után a tüzelés megszűnt, a több száz géppisztoly által leadott elhárító tüzelésünk következtében."

Néhány egészen fiatal SS-katona megpróbált bejutni Pesthidegkútra, de őket az oroszok elfogták és valamennyiüket kivégezték. A környéken lakók és az elmúlt években feltárt tömegsírok arról tanúskodnak, hogy az oroszok bajonettel több német katonák is kiszúrták a szemét.

Szintén drámai események történtek a már fent említett Szarvas-hegyen lévő Szarvas-kunyhónál is, ahol több kisebb-nagyobb kitörő csoport is megpihent a nap folyamán. Ezeknek a csoportoknak egyikét az oroszok körülzárták, majd rövid tűzharc után valamennyiüket elfogták

és a kunyhóban - minden valószínűség szerint a földre fektetve - agyonlőtték őket. Egy magyar erdész (Koltai bácsi)[21] *talált rájuk. Elmondása szerint a kunyhó padlója a lövésektől valósággal szitává volt lyuggatva, mindent vér borított és mindenfelé agyvelő darabok hevertek. Borzalmas látvány volt. A halottakat (nyolc SS-katonát és egy magyar katonát) eltemette a kunyhó mellé. Ez az erdész később - nem messze a kunyhótól, az általa épített róka-lesnél is - talált egy halott német katonát, egy német tisztet, akinek zubbonyán ott fénylett az összes kitüntetése. A róka-les közelében, az úton feküdt a német tiszt kutyája is, amelyet szintén agyonlőttek az oroszok.*

Az erdész visszaemlékezése szerint a Szarvas-kunyhónál eltemetett magyar katona utászcsizmát viselt! Mint tudjuk, az egyetemi rohamzászlóalj katonáit is utászcsizmákkal szerelték fel, így elképzelhető, hogy a kunyhónál eltemetett fiatal katona az egyetemi rohamzászlóaljhoz tartozott. (Egyébként a holttesteket időközben már exhumálták és - tudomásom szerint - a solymári temetőbe vitték őket.) A kunyhó környékén folytatott utólagos ásatások során előkerült az egyik német katona úgynevezett „dögcédulája" is. Ennek száma: »1. S.E.K. 1029 A WAFFEN-SS« volt)...

A könyv témájához kapcsolódó adatgyűjtéseim során személyesen is felkerestem ezt a kitöréshez kötődő tragikus helyszínt.

Molnár István és a kitörőknek az a csoportja amelyben ő is haladt, minden bizonnyal szintén érintette ezt a helyet, majd Solymár felé indultak tovább:

„Solymáron át egy betonozott oldalú, mély árokban haladtunk tovább (továbbra is libasorban) és a közelben kivilágított ablakú házak voltak láthatók. Ez az áthaladás a falun teljes csendben, egyetlen lövés nélkül sikerült. Solymár után ismét erdőben mentünk tovább."

Meg kell jegyeznünk, hogy az a német harccsoport, amely február 11-én este nagyjából ugyanezen az útvonalon tört ki, egy nappal hamarabb haladt át Solymáron, és (Ernst Schweitzer főhadnagy emlékiratai szerint) itt észak felé fordult, majd Pilisborosjenőtől nyugatra, Dobogókőn keresztül, időnként nehéz harcok árán eljutott Esztergomig. Ernst Schweitzer és három embere - több mint egy hétig tartó bolyongás után - az utolsó átjutottak közé tartozott. Amikor február 20-án, indulásuk után kilenc nappal megpillantotta Esztergomot, már járni is alig-alig tudott: „A hajnali fényben néhány száz méterre egy várost látunk meg. A térkép szerint Esztergom. Tíz nappal korábban még német kézen volt. Mind a négy végtagomra támaszkodva, térden-

könyökön csúszom a házak felé. Az egyik katonám előre megy és nagy örömmel jelenti, hogy az első házban németek vannak beszállásolva. Sikerült!"...

Ezeknek a kitörő katonáknak a 96. német gyaloghadosztály állásait sikerült elérni.

Az egykori német tiszt, Ernst Schweitzer ma is él, és idős kora - valamint a kitörés során lefagyott és amputálásra ítélt lábujjai ellenére - szenvedélyes kiránduló; bár minden bizonnyal nem a budai hegyekben kedvelte meg a túrázást. Ez mindenesetre egy olyan „harci túra" volt, amelyet sohasem fog elfelejteni...

Most azonban térjünk vissza ismét az egyetemisták kitörési útvonalához, akik Solymárt elhagyva, Nagykovácsi és Pilisszentiván között (megközelítően a Alsó-Zsíros-hegy és a Nagy-szénás északi oldalán) a Vadvédelmi terület irányába mentek tovább:

„Az újabb pihenő már a Vadvédelmi terület egyik kiemelkedő részén volt. Az időpont ekkor már február 13-án kora délután lehetett, és kora éjjelig ezen a helyen maradtunk.

A pihenő alatt a századunkból ketten elindultak a legközelebbi falu felé. Soha többé nem láttam őket. Lehet, hogy maguk a német oldalbiztosítók végeztek velük.

A Vadvédelmi területen haladva szemtanúi voltunk annak, hogy egy orosz repülő bombázza az egyik, általunk már elhagyott hegyoldalt. Nyilvánvalóvá vált, hogy a hátrahagyott nyomokból a kitörési útvonal megközelítően ismertté vált az oroszok előtt, a létszám pontos ismerete nélkül.

Az említett bombázást követően az egyik dombtetőn tűzharcba keveredtünk egy kis létszámú orosz gyalogos egységgel. Mindkét oldalon voltak halottak és végül az oroszok visszahúzódtak az erdőbe.

1945. február 14-én hajnalban a Meszes-hegyen keresztül egyetlen lövés nélkül elértük a Zsámbéktól kb. 5 km-re lévő Budajenő és Perbál közötti utat. Az út mellett magas drótkerítéssel elzárt mezőgazdasági terület volt. Utunkat a drótkerítésen keresztül mászva folytattuk, amikor Zsámbék felől észrevettek bennünket az oroszok és elkezdődött a lövöldözés. Eleinte csak gyalogsági fegyverekkel támadtak, majd kisméretű páncélosok is elindultak felénk. Eközben - túljutva a kerítésen - a mezőgazdasági területen futóárkokat találtunk, amelyekben részleges és időleges védettségünk volt. A futóárkok megközelítően Mány irányába vezettek. Ekkor - nagyjából Mány irányából - a kitörők csoportjainak érkezésére váró németek (akik kb. 2 km-re

lehettek) ágyútűz alá vették a bennünket támadó oroszokat. (A kitörők első hullámának találkozása a felmentő német csapatokkal ekkor már megtörténhetett.)"

Valóban megtörtént! Néhány órával korábban a kitörők első hulláma, közöttük Nagy Zsombor csoportja, (habár maga a parancsnok ekkor már elesett) szintén elérte a német vonalakat. Egyébként a két kitörő csoport útvonala keresztezte is egymást, de ők erről, akkor még semmit sem tudtak!

„A németek ágyútüze nem volt tartós, így az orosz gyalogság és páncélosok körülzártak bennünket a futóárokban. A páncélosok tűz alá vették a futóárkot, de a páncéltörő lövedékek az agyagos talajban mélyen robbantak és nem okoztak sebesülést. Miután páncélelhárító fegyverekkel nem rendelkeztünk és a gyalogosan támadó oroszok is a közelünkbe kerültek, egyedüli út a megadás volt. Az időpont ekkor február 14-én, kora délelőtt lehetett...

Az első magát megadó németet egy német tiszt a futóárokból hátulról lelőtte, őt pedig az oroszok lőtték le. A fegyvereket a futóárokban hagyva megadtuk magunkat. Ekkor derült ki, hogy az ott lévő németek (kb. 50 fő) között már csak egyedül voltam magyar.

A németeket és engem egymástól távol motoztak meg. Órám, ékszerem és fegyverem nem volt, ezért az oldaltáskámat vették el. Ezután a németekkel együtt - orosz kísérettel - bementünk Zsámbékra és ott az egyik ház pincéjében helyeztek el bennünket. Egy idő után én szalonnát és kenyeret kaptam, amiből tilos volt adnom a németeknek, akiket a pincébe be-benéző őrök az ismert „kaput" szóval biztatta.

Február 14-én kora délután a németekkel együtt átkísértek bennünket (valószínűleg Páty felé) egy majorba, ahol már többen voltak magyarok is, és ott vacsorát is kaptunk, majd a szénapadláson aludtunk.

1945. február 15-én Biatorbágyon keresztül elindultunk (most már több ezer magyar és német hadifogoly) Dunatetétlenre, az egyik gyűjtőtáborba (ez két és fél napi gyaloglás volt).

Útközben az oroszok még a sebesültekkel is a legkegyetlenebb módon bántak. Egy begipszelt lábú sebesült német katonát - aki törött lábbal is végigküzdötte a kitörést - egy harckocsi után kötve addig hurcolták, amíg meg nem halt.

Dunatetétlenben kb. 70.000 ember volt elhelyezve. Itt ismét találkoztam egyetemistákkal a századunkból, de már csak Tóth Péter neve maradt meg az emlékezetemben.

Dunatetétlenről március végén jutottam el Kiskunfélegyházára, majd kb. 15 nappal később - mint hadifoglyot - Románián keresztül a Szovjetunióba vittek."

A budai erdőkben még napokig folytatódott a hajtóvadászat a német és magyar katonák után. Néhány szemtanú visszaemlékezése szerint az erdőben bolyongó katonákon két-három nap múlva szó szerint az őrület jelei kezdtek mutatkozni. Napok óta alig ettek, alig aludtak, teljesen kimerültek voltak. Az erdős-hegyes terepen elvesztették minden tájékozódási képességüket. Voltak akik nem bírták tovább és lefeküdtek a hóba - számukra már minden mindegy volt.

Ez idő alatt a budai Várban is tovább folytatódott (vagy inkább ekkor vette kezdetét!) azoknak a magyar és német katonáknak a kálváriája, akik valamilyen okból nem vettek, vagy nem vehettek részt a kitörésben. Mintegy 5.000 főre tehető azoknak a száma akik a Várban maradtak.

A német katonák sorsa közismert. Aki tehette (még törött lábbal is!) inkább a kitörést választotta, de aki mégis maradni kényszerült, annak a sorsa előbb-utóbb megpecsételődött.

A Vár kazamatáiban, a penészes szalmazsákokon, rongyos pokrócokon fekvő sebesült német katonákat lángszórókkal gyújtották fel vagy kézigránátokat dobáltak be közéjük. Bizonyítékok vannak arra is, hogy néhány szovjet katona benzint locsolt a szükségkórház betegeire, akiket élve égettek el! Február 18-án mintegy 800 sebesült német katona esett áldozatául a Vár alatti pincerendszerben tomboló tűzvésznek. Sajnálatos, hogy ezeknek a gaztetteknek az elkövetőit soha senki nem vonta felelősségre, és talán még sajnálatosabb, hogy mindezt a korábbi évtizedek történetírói mélyen elhallgatták!

Akik mégis életben maradtak, azokat a hadifogolytáborokba vezető hosszú úton gyötörték halálra. Az oroszok számára a sebesült német katona már nem képviselt semmiféle értéket. Dolgoztatni nem lehetett őket, a gyógyításukkal meg nem akartak bajlódni. Ezért egyszerűen legyilkolták őket!...

A magyar sebesültek „szerencsésebbnek" mondhatták magukat: többségük hadifogságba került.

Könyvünk „Visszaemlékezések" c. fejezetében néhány hadifogságba került egyetemista részletesen is beszámol fogságba esésének körülményeiről, ezért erre itt most külön nem térünk ki.

Egyetlen személy nevét azonban mégis itt kell megemlítenünk, mert ő korábban még nem szerepelt e könyv lapjain, de a hadifogság ideje alatt - lévén, hogy orvostanhallgató volt -, a körülményekhez és saját lehetőségeihez képest több társán is megpróbált segíteni. Az egyetemi rohamzászlóalj 1. századának egyik katonájáról, a Zilahról származó Papp Zoltánról van szó, aki Földházi Zoltánnal (3. század) együtt került a batajzi hadifogolytáborba.

Visszatérve a kitörés eseményeinek ismertetéséhez el kell mondanunk, hogy ostromgyűrűből kitörő német és magyar katonáknak csak egy egészen kis töredéke tudta magát átküzdeni a szovjet csapatokon.

A német vonalakat sikeresen elérő katonák számát a legtöbb szakirodalom, pl. Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a II. világháborúban c. munkája 785 főben határozza meg. Hingyi László, a téma egyik legjobb hazai ismerője szintén 785 főről tud -, de ezek közül is csak mintegy 80-100 fő lehetett magyar (beleértve a nyilasokat, a civileket, és a már említett ápolónőket). A pontos adatokat még soha senki sem tudta hitelt érdemlően igazolni és legtöbb tanulmány is csak egymástól veszi át az adatokat.

A kitörés során legyilkolt és kisebb nagyobb tömegsírokban eltemetett német (és magyar) katonák számát sem lehetett eddig még csak felbecsülni sem.

A kitörés áldozatainak többségét jeltelen sírokba temették el, általában annak a helynek a közvetlen közelében ahol meghaltak. Ezeknek a síroknak a jelentős részét még nem exhumálták sőt, a legtöbbről - egyenlőre - tudomásunk sincs. Pedig a sírok elhelyezkedése és feltárása alapján következtetni lehetne a különböző kitörési útvonalak pontos irányára, és a kitörés tényleges áldozatainak számára is. A legnagyobb tömegsírokat a Budapesttől északnyugatra fekvő települések közelében találták meg, amelyek arra engednek következtetni, hogy a kitörők többségét nem a fővárosban, hanem a külső frontvonaltól mindössze néhány kilométerre mészárolták le a szovjet csapatok.

A bekerített német és magyar védősereg kitörését a II. világháború egyik legkilátástalanabb hadműveleteként tartja számon a történelem. A február 11-én még 43.900 főből álló védőseregnek csak kevesebb mint 2%-a érte el a felmentő német csapatok állásait, és a kitörésben részt vevők 44%-a, több mint 19.000 fő elpusztult.

Rettenetes, szinte leírhatatlan számadat.

A nyugati fronton a háborúnak ebben a szakaszában talán soha sem került volna sor hasonlóan öngyilkos vállalkozásra, de Budapesten a németek józan ítélőképességét az oroszoktól, és az orosz hadifogságtól való - sajnos nem alaptalan - félelem jelentősen befolyásolta...

Budapest ostroma a II. világháború egyik leghosszabb és legvéresebb városostromaként vonult be a történelembe. Míg Berlin két hét, Bécs pedig hat nap alatt elesett - a többi európai főváros pedig nem is vált hadszíntérré -, addig Budapest (a szovjet történészek 1944. október 29-től számítják Budapest ostromát!) 108 napon keresztül védte Európát és az európai kultúrát egy nyugat felé hömpölygő „bolsevista rablóbanda" áradatával szemben.

Budapest ostromát már a korabeli katonai iratok is Sztálingrád négy hónapig tartó ostromához hasonlították, de míg a lakosság többségét ott már a harcok előtt kitelepítették, addig a magyar fővárosban csaknem egymillió ember szeme láttára zajlottak az összecsapások. Nem véletlen, hogy a civil lakosság vesztesége meghaladta a 35.000 főt, ami azt jelenti, hogy (a szovjet csapatok veszteségeit nem számítva) az ostrom minden második halottja civil volt! Egyébként a Vörös Hadsereg 80.000 halottat és 250.000 sebesültet áldozott Budapest elfoglalásáért (minden második Magyarországon elesett szovjet katona Budapest elfoglalása során vesztette életét). A budapesti hadművelet alatt a Vörös Hadsereg elveszített még 1.800 harckocsit és rohamlöveget, 4.000 ágyút, 300 repülőgépet, és 140.000 kézifegyvert is. Annak ellenére, hogy a szovjet csapatoknak végül is sikerült elfoglalni Budapestet, az ostrom kudarcok sorozatát, és hatalmas veszteségeket okozott a Vörös Hadseregnek.

A II. világháborúnak ebben az időszakában (az ardenneki hadművelet például csaknem egyidejűleg zajlott Budapest védőseregének elkeseredett küzdelmével), a nyugati arcvonalon heti átlagban kb. 1.000 főt veszítettek a németek. Ezzel szemben Budapest tényleges ostroma alatt hetente nem kevesebb mint 3.000 főt veszítettek, ami pontosan a háromszorosa a nyugati arcvonal veszteségeinek, és ebben a magyar katonai veszteségek még nincsenek is benne. (A magyar veszteségek pontos megállapítására nem állnak rendelkezésre hiteles adatok)...

Az elképesztő veszteségi adatok láttán megállapíthatjuk, hogy Budapest ostroma nem véletlenül vonult be az európai hadszíntér legnagyobb városostromai közé.

Joggal merül fel a kérdés, hogy ekkora erők bevetése, és ilyen nagy veszteségek után, milyen sors várhatott a budapesti harcok legnagyobb és igazi vesztese, a magyar nép számára.

„Vae victis!" (Jaj a legyőzötteknek!)...

Ezt kiáltotta oda a római fellegvárat ostromló Brennus gall hadvezér i.e. 390-ben a rómaiaknak, amikor azok tiltakozni mertek, hogy a gallok hamis súlyokkal akarják lemérni az elvonulásuk díjaként kiszabott ezer font aranyat. És dölyfös kiáltásához Brennus nyomatékképpen még a kardját is odavetette a mérleg serpenyőjébe, még jobban, még mélyebben megalázva ezzel Rómát.

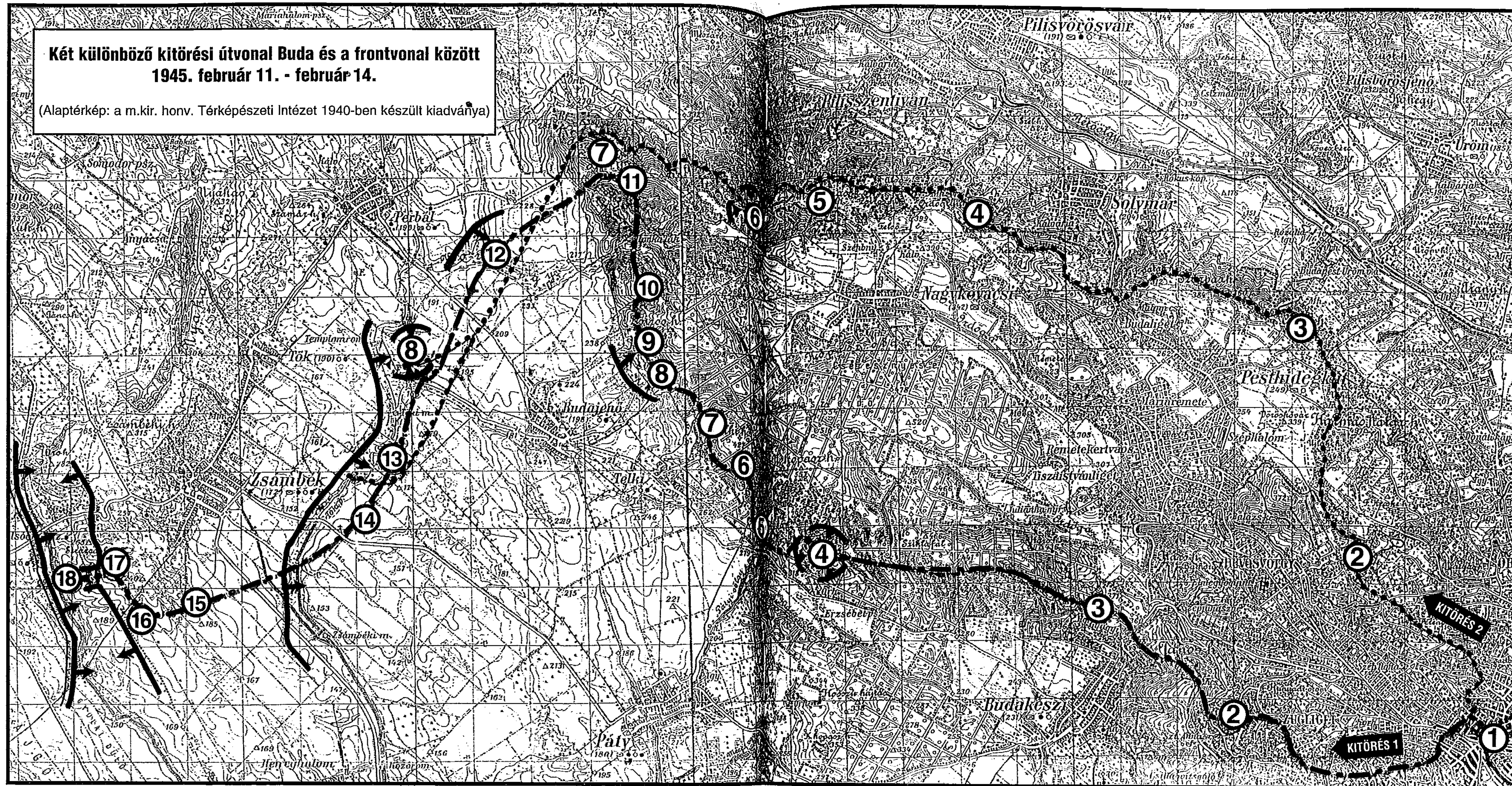
1945-ben a magyarság is megtanulhatta, mit jelent legyőzöttnek lenni!...

„Fiam - mondta az édesapja az egyik, már civil ruhába öltözött és szerencsésen hazajutott egyetemistának, miközben fejével az utca felé intett, ahonnan részeg orosz katonák ordítozása hallatszott be -, ezektől és az utánuk jövő kommunistáktól mi semmi jót nem várhatunk!" Sajnos, mindenben igaza lett.

Sokan azonban sem ekkor, s teljes egészében talán még ma sem fogták fel, hogy ez volt az a nap, amely a következő majd öt évtizedre megpecsételte az egész ország és az egész nemzet sorsát.

Ezen a napon 1945. február 14-ét mutattak a naptárak lapjai.

Buda - és ezzel az ország - elesett!...

J e l m a g y a r á z a t :

KITÖRÉS 1 — Kitörés 1.
Kitörés a Sváb-hegy - János-hegy irányába

KITÖRÉS 2 — Kitörés 2.
Kitörés a Rózsadomb irányába

① ② ③ — A „Kitörés 1” és a „Kitörés 2” néven jelzett útvonalak mentén a számokkal is jelölt események rövid leírása a könyv 186. és 187. oldalán található!

Szovjet csapatok vonala

Német csapatok vonala

Megjegyzés:
A térkép csak azoknak a kitörő csoportoknak az útvonalát tünteti fel, amelyekben az egyetemi rohamzászlóalj katonái is ott voltak! Nincsen feltüntetve - többek között - az Olasz (Szilágyi Erzsébet) fasoron át kitörő német alakulatok útvonala és a „Kitörés 2” elnevezésű útvonalon haladó, de Solymár előtt északi irányba forduló Ernst Schweitzer Obersturmführer (főhadnagy) által vezetett német csoport útja sem.

Kitörés 1.

Kitörés a Sváb-hegy - János-hegy irányába

1. Indulás február 11-én este az Ostrom utca 8/b. sz. házból.
2. Február 12-én reggel 7 óra körül elért gyülekezőhely (Harang-völgy).
3. Február 12-én délelőtt 9-10 óra körül várakozás Budakeszi felett.
4. Február 12-én 15-16 óra körül szovjet egységek zárják körül a csoportot, de kitörnek.
5. Február 12-én 18-19 óra között rövid pihenő.
6. Február 12-én éjfél körül éjszakai pihenő.
7. Február 13-án reggel Flügel Obersturmführer (főhadnagy) a németek rangidős tisztje kijelenti, hogy „elege van ebből az őrületből, minden hiábavaló, nem megy tovább egy lépést sem".
8. Február 13-án reggel kb. 11 órakor megtámadnak egy másik kitörő csoporttal harcban álló szovjet alakulatot és visszavonulásra kényszerítik őket. Sok a sebesült. Egy közeli erdészháznál gyülekeznek, de egy ellenséges páncélos és egy könnyű üteg tüze miatt feljebb kell húzódniuk az erdőbe (a 9-es számmal jelzett pontra)...
9. Február 13-án dél tájban egy újabb kitörő csoportot észlelnek a Perbál - Budajenő közötti út mellett.
10. Február 13-án 14 óra körül ide húzódnak az ismét támadó szovjet erők elől, majd nem sokkal 14 óra után. északi irányba törnek előre.
11. Február 13-án sötétedéskor a meredek hegyoldalban haladnak nyugat felé, majd sík terepre érve előttük 2-3 km-re ellenséges erőket figyelnek meg.
12. Február 13-án 19-20 óra körül kétszer is megpróbálkoznak (sikertelen) rohammal áttörni, de a Sztálin-gyertyákkal és rakétákkal megvilágított fedezék nélküli havas területen erős géppuska és gyalogsági tüzet kapnak. Sok a halott és a sebesült. (Itt esett el Nagy Zsombor százados is.) Az ellenséges vonallal párhuzamosan haladva sikerrel térnek ki a szovjet csapatok elől. Egy patak (a Töki-patak) partján, illetve annak közelében, sűrű ködben haladnak tovább...
13. Február 13-án éjjel 22-23 óra között a patak túlsó partján orosz járőröket figyelnek meg.
14. Február 13-án éjfél körül a pataktól eltávolodva lepihennek egy mélyedésben. Még ezen az éjszakán, február 14-én kb. hajnali 2 óra körül egy arra haladó saját alakulat maradványaiból összeálló csoporthoz csatlakoznak.
15. Február 14-én hajnalban a patakon átkelve, nyugati irányba haladva egy fás területhez érnek, és ennek szélén mennek tovább.

16. Február 14-én reggel kb. 5-6 óra között lerohannak egy kunyhót, amelyben néhány orosz katona volt. Az ellenséges katonák elmenekülnek. A kitörő csoport a kunyhó melletti mezei úton megy tovább.
17. Február 14-én reggel kb. 6 óra körül ellenséges puskatüzet kapnak. Azonnal rohamoznak és közelharc árán áttörik az előttük lévő keskeny erdősávban húzódó orosz vonalat. A mindkét oldalról rájuk zúduló puskatűzben futva indulnak a nyílt, enyhén lejtős terepen a kb. 500-600 méterre látható ritkás fa- és bokorsor felé.
18. A fasornál egy alacsony töltés közé fogott patak árkába kerülnek. Közelükben már néhány német katona lapul (a felmentésükre érkezett erők megfigyelői). Tájékoztatásuk alapján elérték a Mány község szélén húzódó német vonalat és valamivel 7 óra után már a falu egyik pincéjében pihenhettek le. A bekerítésből kitörők közül az egyetemi rohamzászlóalj három katonájának (Kokovay Gyula, Hídvégi Béla és Both Attila) sikerült itt elérni a német vonalakat!...

Kitörés 2.

Kitörés a Rózsadomb irányába

1. Indulás a Jurányi utcából február 12-én hajnali 3 órakor.
2. Február 12-én a kora délutáni órákban - gyenge ellenséges tűz közepette - elérik az Árpád-kilátót.
3. Február 12-én még sötétedés előtt pihenő a Csúcs-hegyen, majd indulás után rövid ideig tartó ellenséges gépágyú tűzbe kerülnek.
4. Február 12-én éjjel Solymártól nyugatra elérik az Alsó-Zsíros -hegyet.
5. Február 13-án hajnalban áthaladnak a Nagy-szénáson.
6. Február 13-án kora délután feljutottak a Kutya-hegyre. Sötétedésig tartó pihenő után indulás, majd rövid tűzharc egy kis létszámú szovjet egységgel.
7. Február 14-én hajnalban áthaladnak a Meszes-hegyen, majd harc nélkül elérik a Perbál - Budajenő közötti utat.
8. Február 14-én a kora délelőtti órákban a Zsámbék előtti sík területen megkísérlik az ellenséges front áttörését. A tűzharc során a szovjet csapatok bekerítik és felszámolják a csoportot. Az egyetlen életben maradt magyar katona (Molnár István karpaszományos tizedes, az egyetemi rohamzászlóalj 1. századának tagja) fogságba esik.

22. Jahrgang Nr. 7
15. Februar 1945

Münchner Illustrierte Presse

Verlag Knorr & Hirth K.-G., München
Preis: 20 Pfennig

Der Kampf um Budapest

Egy korabeli német újság képes tudósítása a budapesti harcokról.
(a szerző gyűjteményéből)

„Az élelem elfogyott, az utolsó töltény a fegyvercsövekben. Megadás vagy harc nélküli lemészárlás, ez a választás Budapest védői számára. Ezért úgy határoztam, hogy az utolsó harcképes német és magyar egységekkel együtt kitörök."

Karl Pfeffer-Wildenbruch
(a IX. SS-hegyihadtest parancsnoka, a Budapest Erőd főparancsnoka)

Sokak szerint így hangzott a kitörést választó védősereg parancsnoka által leadott utolsó rádióüzenet lényege.

Egy megmenekült német katona (magyar katonai sapkában!), aki már mosolyogni is tud...
(az eredeti film egyik kópiája a szerző gyűjteményében van)

A következő oldalakon látható öt archív kép annak a korabeli német katonai filmhíradónak egy-egy kinagyított kockája, amelyet a „Wochenschau" operatőrei készítettek azokról a katonákról, akiknek az elsők között sikerült áttörni a szovjet gyűrűn, és élve jutottak ki a bekerített Budapestről.

A film minden valószínűség szerint közvetlenül a kitörést követő napon, 1945. február 12-én (vagy 13-án) készülhettek Zsámbék, Mány, esetleg Tarján közelében.

Voltak, akiket bajtársaik a hátukon hozták ki az ostromgyűrűből.

Napok óta az első meleg leves. (a katona karján látható jelvényről látható, hogy ő már a Krím-félszigeten is harcolt)...

Néhány német katona, akiknek sikerült a kitörés.

Egy féllánctalpas lövész-páncélosról lesegítik a 22. SS „Mária Terézia" lovashadosztály egyik tisztjét.

Visszaemlékezések

Az egyetemi rohamzászlóalj egykori katonáinak visszaemlékezései

Árvay Rezső visszaemlékezése

Árvay Rezső az egyetemi rohamzászlóalj 1. századában harcolt. Visszaemlékezése nem csak a könyv egyik legérdekesebb része, de Budapest ostromának történetéhez kapcsolódva hiteles kortörténeti dokumentum is. Már a könyv témájához való adatgyűjtéseim elején elhatároztam, hogy ezt a visszaemlékezést mindenképpen szó szerint fogom visszaidézni az olvasóknak:

„1944. december 24-én este szerény kis karácsonyfa alatt ünnepeltük édesanyámmal a szentestét Kútvölgyi úti otthonunkban. Apám, aki Pápán teljesített szolgálatot, nem lehetett velünk.

A házban - a felettünk lévő emeleten - német híradós alakulat volt, ők is ünnepeltek. Egyszer csak egy hírnök rohant fel, riadóztatta a németeket azzal, hogy „itt vannak az oroszok!" A német katonák lepedőbe csavarták a fenyőfájukat, azután pillanatok alatt eltűntek.

Kimentem a ház elé és láttam, hogy a Zugligeti útról világító lövedékkel lőnek felénk. Valószínűleg felfedezték a németeket! Elbúcsúztam anyámtól és igyekeztem vissza a Marczibányi téri századkörletbe. Anyámat nagyon féltettem, de bíztam abban, hogy a házban lakó két idős ember, akik oroszul is beszéltek az első világháborús hadifogságuk óta, talán meg tudják védeni. Semmiképpen sem maradhattam otthon, mert attól viszont féltem, hogy a gyáva öreg emberek - akik tudják, hogy katona vagyok - feljelentenek az oroszoknál, ha azoknak sikerül idáig eljutni.

Ekkor még nem tudtuk, hogy a várost (Budát is!) már majdnem teljesen körülzárták. (Csak később derült ki, hogy ezen az éjszakán még volt egy szabad útvonal a Pilis hegységen keresztül)...

Végig rohantam a Kútvölgyi úton és a János kórháznál felkapaszkodtam egy, a Széll Kálmán térre menő villamosra. Ezen olyan utasok

is voltak, akik már látták is az orosz harckocsikat és az orosz katonákat. A Keleti Károly utcában, a századkörlethez érve csak néhány szolgálatban lévő bajtársat találtam. Izgatottan mondtam nekik, hogy már a „Szépilonánál" vannak az oroszok. Majdnem kinevettek! Egyikük felhívta telefonon a Zugligeti úton lakó ismerősét, aki megerősítette azt amit mondtam. Éppen egy T-34 -es harckocsi zúgott el a Budakeszi úton - mondta - és orosz katonák másznak át a kertjük kerítésén...

Tanácstalanok voltunk. A tisztikar is kétnapos eltávozáson volt a legénységgel együtt. Egy barátom - aki véletlenül tartózkodott bent - meghívott, hogy menjünk el hozzájuk. Az ügyeletesnek megmondtuk, hogy másnap jelentkezünk.

A barátom a Várban, az Úri utcában lakott, egy nagyon szép házban. A Várhegy felé menve - Zugliget felől - már hallatszott a csatazaj. Főként gyalogsági fegyverekből leadott lövések, de néhány ágyúlövést is hallottunk. Barátom szüleinél, szűk családi körben ünnepeltük a karácsonyt, már amennyire ünnepelni tudtam, állandóan szegény anyámra gondolva. Ez volt az utolsó „nyugodt" éjszakánk.

Másnap reggel bementünk a körletbe. A távolból egyre fokozódó harci zaj hallatszott. A Várban lakók csak ekkor észlelték, hogy itt vannak az oroszok!

December 25-én az 1. század körletében már sokan voltak, mert az éjszaka folyamán működött a „riadólánc", és a legénység jelentkezett, rendre bevonult az eltávozásról.

Megkezdődött a fegyverek kiosztása. A raktár kulcsával problémák voltak, mert azt a századparancsnok (Ágoston István hadnagy) hazavitte(!) és eltávozása során vidékre utazott a rokonaihoz. Az ostromgyűrűbe már nem tudott visszatérni."

Ágoston István hadnagy - mint a korábbi fejezetekben már említést tettünk róla - nem csak a fegyverraktár kulcsát, de az egyetemi rohamzászlóalj egyik teherautóját is elvitte! (a szerző megjegyzése)

„Néhányan átmentünk az Érseki Gimnázium templomába. Egyik bajtársunk - a „Művész", ahogyan mi neveztük, mert a Zeneművészeti Főiskola hallgatója volt -, orgonán az Ave Maria-t játszotta és énekelte. Az orosz aknavetők is működtek már és szinte tökéletes volt az összhang a templomi zene, és a becsapódások döreje között. Néhány közelben lakó bátor civil is részt vett a misén. Az áhítatot a háború sem tudta megzavarni.

Mise után végre megkaptuk a fegyvereket és a konyha is működni kezdett. (Enyhe káposzta szag terjengett a körletben.) Én egy öreg

Árvay Rezső

1944. őszén az egyetemi rohamzászlóalj 1. századának katonájaként

Mauser puskát választottam géppisztoly helyett, mert az orosz lovassági pisztolyom felért egy géppisztollyal is. Lőszert is kaptunk. Eddig a fegyverek tájékára sem mehettünk, de úgy látszik most tényleg komoly lett a helyzet és hamarosan bevetésekre is sor kerülhet - gondoltuk.

A szakaszok és a rajok is felálltak, és kinevezték a rajparancsnokokat is. Persze ez nem jelentett „rangemelést", legfeljebb megbízást, mert csak a „tisztesi-iskola" elvégzése után járt volna az őrvezetői „csontcsillag"! Azért néhányan - törvénytelenül ugyan, de - mégis felvarrták az ismeretlen módon előkerített csillagokat, és beosztásuknak megfelelően tündököltek a karpaszománnyal már korábban ellátott egyenruhában.

Engem az egész egyenruhás század egy cserkészcsapat nyári táborozásra való felkészülésére emlékeztetett. Be kell vallanom, hogy eddig semmiféle katonai kiképzést nem kaptunk. Többségünknek még fegyver sem volt a kezében. Alaki kiképzést és fegyverfogást (fapuskával) csak mint leventék, vagy mint cserkészek kaptunk. Egy külső szemlélő szemében nem nagyon kelthettük „rohamzászlóalj" benyomását.

December 25-én este már együtt voltak a szakaszok. A várható harcállások helye is kialakult. Az én szakaszom a Szépvölgyi úton lévő „Fenyőgyöngye" vendéglőhöz volt irányítva. Egy páncélelhárító fegyvert, egy úgynevezett „páncélrém"-et is kaptunk. Ez egy kályhacsőhöz hasonlító szerkezet volt a hozzá tartozó csinos kis faládákkal együtt, amelyben a lövedékek voltak. Ezeket felváltva cipeltük.

Az „Erdei-lak" vendéglőnél, a Hármashatár-hegy felől gyalogsági tüzet kaptunk. Éppen én vittem a lőszeres ládát a vállamon. A többiek az út menti árokban kerestek fedezéket és ott haladtak előre. Én a ládával a hátamon nem tudtam volna az árokban kúszni, ezért továbbra is az úton, kihúzott derékkal, büszkén meneteltem a terhemmel. A golyók már egyre vészesebben fütyültek mellettem. A többiek igyekeztek tőlem minél távolabb maradni, mert azt tudták, hogyha egy lövedék eltalálja a lőszeres ládát, a környéken fű nem marad! Nem mondom, hogy én nem gondoltam erre, de képtelen lettem volna „édes terhemet" másképpen előre juttatni. Eddig még sebesültet, halottat nem láttunk, ezért nem éreztünk igazi félelmet.

Közben több, igen vegyes képet festő, de kincstári alakzatban vonuló katonai egység is utolért bennünket. Csendőrök, katonák, kiskások sőt, nemzeti színű karszalagos civilek is. (Nem nyilasok voltak, mert azokat a front közelében nem lehetett látni!)...

A Fenyőgyöngyénél a Szépvölgyi út oldalán foglaltunk tüzelőállást. Kövekből raktunk fedezéket magunk elé és levágott fenyőgallyakból „almot" csináltunk magunknak, arra feküdtünk. Gyalogsági ásónk nem volt, így lövészárkot nem készíthettünk. Hátunk mögött az erdőben tüzérségi lövedékek voltak felhalmozva. Az őrség úgy látszik „lelépett" és sorsára hagyta a lőszert.

Mire beesteledett egy rajt - amelyben én is benne voltam -, harci járőrbe küldtek, hogy vegyük fel az érintkezést az ellenséggel. Még örültem is, mert farkasordító hideg volt, és már untam a fenyőgallyakon való hasalást. Egy erdész is előkerült és ennek az erdésznek a vezetésével indultunk útnak. Az igazat megvallva, már nem tudom megmondani, hogy merre bolyongtunk. Egy erdészháznál megpihentünk és egy kicsit megmelegedtünk. A szobában néhány erdész és favágó (vagy talán katonaszökevény?) tartózkodott. Kikérdeztük őket, hogy láttak-e oroszt, és hol? Nem tudtak felvilágosítást adni. Még egy kicsit keringtünk a környéken, de azután visszatértünk a többiekhez.

Reggelig vártuk a hidegben az ellenséget, de az nem mutatkozott. Orosz Feri bajtársunk háromdecis üvege - tiszta szesszel és rum aromával töltve - tartotta bennünk a lelket. Egy kis vízzel hígítva pompás lélekmelegítőnek bizonyult.

Reggel aztán (december 26-án) - máig sem tudom kinek a parancsára - visszavonultunk a Keleti Károly utcába.

Útközben a Pusztaszeri úton találkoztunk egy másik szakaszunkkal is, akiknek sikerült a Hármashatár-hegy közelében „felvenni az érintkezést" az ellenséggel. Kinek a feje, kinek a keze, vagy a lába sérült meg. A testükön vérző kötésekkel vánszorogtak az Áldás utcai iskola felé, ahol segélyhely (tábori kórház?) működött. Halottak is voltak, de erről nem meséltek. Morózus hangulatban vonultunk be mi is a szállásunkra, ami most már a Kapás u. 24. számú ház második emeletének egyik lakásában volt. (A ház pincéje a nagy légitámadások idején óvóhelyül is szolgált.) Itt ünnepeltük meg a szilvesztert is. A lakók szeretettel fogadtak bennünket a házban és akik hajlandók voltak feljönni a pincéből, azokat szívesen láttuk a körünkben. Hátizsákjainkban rejtőzött néhány konzerv, házikolbász, szalonna. Sőt, még bejgli is volt! Kenyeret a Kapás utcai pékségből szereztünk, bort pedig - igen jó Szürkebarátot -, egy közeli fűszerestől.

A hangulat jó volt, bár mindenki azon töprengett, hogyan fogjuk ezt az egészet túlélni? Persze arról is szó esett, hogyan ünnepeljük meg a végén, ha mind ezt megússzuk! Az oroszok éjfél felé szintén ünnepelni

kezdtek. Olyan akna és ágyútűz árasztotta el a környéket, hogy a háziak jobbnak látták a pincébe való visszavonulást. Mi hajnalig szórakoztunk. Tartalékban voltunk, időnk volt, a fiúk szüleiket, barátaikat, ismerőseiket látogatták.

Az egyik nap én is felkerekedtem és az ostromlott városon belüli egyetlen ismerősömet, apám egyik régi barátját látogattam meg az Istenhegyi úton. A front itt már nagyon közel volt, úgyhogy csak rövid ideig maradtam. Arra kértem Lajos bácsit, hogyha találkozik a szüleimmel, mondja meg nekik, hogy január első napjaiban még életben voltam.

Útközben láttam életemben az első háborús halottat: egy törzsőrmestert, akit a Várfok utcában aknatalálat ért...

Szakaszunkat ezek után megosztva a Rózsadomb különböző pontjaira vezényelték. Emlékszem, hogy egyszer egy villában éjszakáztunk az Alvinczi (vagy Felvinczi?) úton. Nagyon hideg volt. A lakás állítólag egy nyugatra menekült katonatiszté volt. Valószínűleg Japánban lehetett katonai attasé, mert a falakon japán fegyverek, kardok, nyilak, és lándzsák díszelegtek. Bútorzat nem volt. A házmesterné figyelmeztetett, hogy nagyon vigyázzunk mindenre, mert ha a háziúr hazajön „baj lesz!" Kályhát nem találtunk, majd kirázott az isten hidege. Addig-addig kerestük a fűtési lehetőséget, amíg megtaláltuk a kazánt. A ház légfűtéses volt. Perceken belül meleg lett. Az éjszakát a csupasz padlón töltöttük.

Reggel kettőnket visszaküldtek a Kapás utcába, hogy vigyázzunk az otthagyott felszerelésre. Ebben a házban egy nyilas ruhába öltözött férfi volt a házmester.

A szakasz többi tagja felment a Bogár utcába egy nagy szürke, egyemeletes villába, ami egy kiürített gyermekotthon volt. Később én is idekerültem. Ez a ház „Kinderheim" néven szerepelt a katonai nyilvántartásban. [*Ennek az épületnek a romjai láthatók a könyv címlapján! (a szerző megjegyzése)*] A gyerekek természetesen ekkor már nem tartózkodtak itt. A tető szét volt lőve és az emeletre is nagyon veszélyes volt felmenni, mert ablakok már nem voltak, így teljesen belátható volt a front felől. Az egész villát átjárta a puska és ágyútűz. A földszinten csak egy konyha helyiség és a hátsó (saját szakaszunk mögötti) rész volt használható. Gyakorlatilag mindössze három szoba volt ahol egyáltalán pihenni (aludni is) lehetett. Itt ágyak, matracok is voltak. A földszint Ferenc-hegy felőli frontja nagyon romos volt. Már több gépágyú lövést kapott. Ezt az oldalt kellett védeni. Két őrhely volt itt, két villámgéppuskával. Egy őrhely (lövészgödör) a kertben volt a kerítés mögött.

Megérkezésem után megismerkedtem a legénységgel. Egy Wehrmacht szakaszvezető, három SS-katona (egyikük egy 45 éves férfi - a szakács), és egy német rendőr törzsőrmester. Utóbbiról nem tudtuk hogyan került ide.

Mi, magyar egyetemisták öten-hatan voltunk, már nem emlékszem a pontos létszámra. A németek körbe vezettek a házban, megmutatták az őrhelyeket, és az orosz állásokat, az ellenséges vonalakat is. Őrségváltás nekünk négyóránként volt, egyébként a hátsó szobában pihentünk.

Eleinte csendesen teltek a napok. Elszórtan ellenséges tüzérségi- és aknavetőtűz működött, de nem mutatkoztak a közelben oroszok. Ha mégis mozgást láttunk a távolban, odapörköltünk. A Ferenchegyi úton időnként megjelent egy-egy orosz lovas szekér. A katona vadul hajtotta a lovakat. Mi a távolság miatt csak ritkán eresztettünk felé egy-két lövést.

A német szakaszvezető a mi parancsnokunkkal beszélte meg a teendőket. Ő és a törzsőrmester intelligens, katonailag jól képzett emberek voltak. Kölcsönösen becsültük egymást: mi a fegyelmüket, bátorságukat, - ők azt, hogy legalább alapfokon beszéltünk németül. A két villámgéppuskás SS-katona „egyszerű parasztgyereknek" látszott. A villámgéppuskát mi nem tudtuk kezelni, bár néha próbálgattuk.

Éjszaka mindkét oldalról világító rakétákat lövöldöztek fel, úgyhogy éjjel is majdnem nappali világosság volt.

Az élet igen demokratikus volt. Azt sem tudtuk, hogy a németek közül ki az igazi parancsnok, de úgy látszott, hogy a szakaszvezető tartja össze őket. Inkább kért, mint parancsolt. Azért a nehéz helyzetekben mindig nagyon fegyelmezetten viselkedtünk, mert tudtuk, hogy itt már „nem babra megy a játék". Ha az őrök valami mozgást észleltek, rögtön riasztottak, és mindenki rohant a „fedélzetre".

Szabad időnkben sokat olvastunk. Az emeleten egy könyvtár is volt. Máray, Vaszary, Lin-Yu-Tang, Broomfield, Somogyváry Gyula könyvek. Groteszk dolog lehetett, mikor az őrség alatt az első szoba ágyúlövés ütötte nyílása mögött „Vaszary: Ketten Párizs ellen" című könyvét olvastam. Az időjárás általában napos volt, a hótakaró szinte szikrázott, csak az aknák becsapódási helyén volt szürke a lőporfüsttől.

A házban gazdag férfi-ruhatár is volt. Találtunk néhány kalapot és „szolgálaton kívül" ezeket viseltük tréfából, civil életünk emlékeként.

A ház éléskamrája tele volt az „Ovomaltine" nevű gyermektápszerrel, margarinnal, makarónival, liszttel, cukorral, tojásporral, és még egyéb konyhai kincsekkel. Ezt a titkot szigorúan őriztük, mert ha ezt a parancsnokság megtudta volna, azonnal ráteszi a kezét az értékes tar-

talékra. Időnként elmentünk a parancsnokságra, ahonnan az ejtőernyővel ledobott élelmiszer csomagokból Hitler-szalonnát és műcsokoládét kaptunk, de olyan kis mennyiségben, hogy az egy ember napi adagjának sem felelt meg.

A lőszerből viszont minden mennyiségben kaptunk. Ha valami mozgást vagy gyanús dolgot észleltünk, olyan golyózáport produkáltunk, hogy az ellenség azt hihette, ebben a házban egy egész gyalogezred táborozik.

Szakácsunk reggeltől estig ellátott minket lángossal. Főtt ételt rendszerint csak este ettünk. Lekváros makarónit, palacsintát, és hasonlókat. Kávé helyett pedig az Ovomaltine gyermektápszert ittuk. Ki is gömbölyödtünk, meghíztunk, alig fértünk az egyenruhába.

Néhány nap múlva az idő nagyon hidegre fordult. Nappal általában szikrázó napsütés, éjjel pedig csillagos éjszaka volt. A négyórás őrség alatt alaposan összefagytunk. Tiszta időben felmentem az emeletre és gondosan fedezve magamat órákig néztem távcsővel a Kútvölgyi út 68-at, de élőlényt nem láttam, csak egy csomó kidobott hulladékot az ajtók előtt. Nem tudtam, hogy szegény anyám él-e még? Utcánkban orosz katonai szekerek jártak. Emelt irányzékkal - dühömben - ész nélkül lövöldöztem rájuk. Azt hiszem ilyen távolságra nem is hordott a puskám.

Mikor azt a hírt hallottuk, hogy jönnek a felmentő csapatok és éjjelente felvillant a budai hegyek felett az ágyúk torkolattüze, arra vágyódtam, hogy csak még egyszer láthassam anyámat. Én nem akartam semmi áron sem nyugatra menni - sok bajtársammal együtt azon gondolkodva -, mert azt hittem, hogy az oroszok is csak emberek, és valamilyen élet itt is csak lesz, de azután úgy éreztem, hogy egérfogóba kerültem...

Illúzióim elmúltak. Esténként az orosz vonalakból hangszórókon keresztül, magyarul intéztek hozzánk felhívásokat, gúnyolódó hangú „szózatokat":

„Fehér bekecses egyetemisták, elevenen nyúzunk meg titeket!", „Kiscserkész, tudod a jelszót?"...

Hitegették a magyar katonákat, hogy adják meg magukat, hazaengedik őket. Általában jól voltak informálva helyzetünkről, és ez nem volt éppen megnyugtató. Úgy látszott, hogy kémek vannak a vonalaink mögött. Azt azonban már mi is tudtuk, hogy aki megadta magát azokat fogságba vetették, nem engedték haza sőt, a támadásoknál maguk előtt hajtották őket golyófogónak. Amennyiben gyanússá vált előttük egy magát megadó katona, agyon is lőtték. Ilyen körülmények között nem sok esélyünk lett volna a túlélésre, ha megadjuk magunkat. Akinek az ostromgyűrűn belül volt ismerőse vagy rokona, az esetleg számíthatott segítségre. Végső esetben a civil ruhába öltözés megoldást jelenthetett. Gondoskodni próbáltam én is magamról. Abban a hátizsákban, amit a Kapás utcai szállásunkon hagytam, volt egy sícipőm és egy tréningruhám is. Ha volt négy óra szabadidőm, le is mentem a Kapás utcába, és meglátogattam az ismerős lakókat. Egyszer felkerestem egy volt iskolatársamat is, aki szintén a mi századunkban volt, és nem rég még együtt készültünk az érettségire, „cigányzene mellett", mert szüleinek vendéglője volt a Kavics utcában.

Egyébként a Bogár utcai házba néha olyan bajtársak is jöttek a zászlóaljból, akik a szomszédos épületben tartották a frontot. Velük mi is szívesebben beszélgettünk mint a németekkel.

A németek mindig azt kérdezték, hogy nem fogjuk-e cserbenhagyni őket? őszintén meg kell mondanom, hogy mi nem a németekben láttuk a „jövőnket". Nem voltunk hősök, csak túl akartuk élni a háborút és mindenkinek segítettünk, hogy ugyanúgy túlélje. Ennek érdekében munkálkodtunk és cselekedtünk, ha kilátásaink nem is voltak biztatóak.

Az egyik este két bajtársam látogatott meg bennünket a Bogár utcai házban. Az egyik Botka Oszkár volt. Katona ruhában, de cilinderrel a fején jött oda. A cilindert az egyik szekrény tetejére tette. Megetettük őket, mert nekik nem volt a miénkhez hasonló „titkos" éléskamrájuk. Botka elbúcsúzott és elindult a saját harcállásuk felé - ekkor érte a halálos lövés. Cilinderét ott felejtette a szekrényen. Senki nem nyúlt hozzá, ott hagytuk.

A másik „vendégünk" Polczer Egon később indult vissza. Ahogyan a hálószobánk ajtaját kinyitottuk és a folyosón a front felőli falon tátongó nyílás elé értünk, egy jajkiáltással összeesett. Valószínű, hogy az a kevés fény, ami a szobaajtó nyílásán kiszűrődött, elég volt a szemben lévő frontszakasz mesterlövészének a pontos célzásra. Rögtön bevittük a szobába. Az ágyra fektetve láttam, hogy a combján vérfolt terjeng. Fel akartam vágni egy késsel a nadrágját, de feljebb nézve a köpenyén - a szív táján is - lövés nyomát fedeztem fel, amelyből vér szivárgott. Egy halk sóhajjal szegény fiú a szó szoros értelmében kilehelte a lelkét. Bajtársaik elvitték a holttestüket és ismeretlen helyen eltemették őket. Sírjukat később már nem tudtuk megtalálni.

Ez az eset nagyon lesújtott minket. Elkeseredésünkben aznap este golyózáport zúdítottunk fedezékünkből az ellenséges front felé. Sajnos azt hiszem, nem sok eredménnyel.

A szomorú kettős halál még nagyobb óvatosságra intett bennünket. Egymásra is jobban vigyáztunk és arra is, hogy este ne gyújtsunk fényt.

Az éjszakai őrségben, amikor néha halálos csend volt a környéken, sikolyokat és „patrul!, patrul!" segélykiáltásokat hallottunk az orosz vonalak mögül. Tehetetlenségünkben vaktában lövöldöztünk a hangok felé. Ilyenkor a szovjet részről mindig világító rakétákkal és ellentűzzel válaszoltak. Reméltük, hogy ha csak rövid időre is, de más elfoglaltságot találunk ezzel nekik, mint a rablást és erőszakoskodást, a civil lakosság sanyargatását.

Az események után megkeményedtünk. Helyzetünk egyre kilátástalanabbá vált. A parancsnokságról kiszűrődő hírekből értesültünk, hogy a felszabadító német seregtestek nem tudták áttörni a külső szovjet gyűrűt. Tudtuk, hogy a Rózsadomb nem védhető sokáig, hiszen máris félszigetként nyomult be a szovjet frontvonalba. Nem kellett ahhoz nagy stratégának lenni, hogy tisztában legyünk azzal a lehetőséggel, vagy frontális támadással, vagy a Margit körútig való lerohanással és bekerítéssel fognak kísérletezni az oroszok.

A mi frontszakaszunk (egy meglehetősen laza vonal) nagyrészt egyetemistákból és a német védőseregnek is csak a gyengébben képzett legénységéből állt, csekély létszámmal. A német parancsnok - amikor ide erősítést kért és csak egyetemisták érkeztek hozzá - őrjöngött, hogy ő nem „óvodásokat" akart, hanem katonákat. Ebben - ami a kiképzést és fegyverzetet illeti - igaza is lehetett, de mégis, ezek az „óvodások" tartották hat hétig a frontot!"

Meg kell azért jegyeznünk, hogy a Rózsadomb északi oldalán, a Pálvölgyi cseppkőbarlang környékén a 8. SS „Florian Geyer" lovashadosztály 15. ezrede tartotta a frontot - a magyar kir. I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj 2. és 3. századával együtt -, és ezek az SS-katonák kitűnően képzett többéves fronttapasztalattal rendelkező katonák voltak, akik „menet közben" tanították a harcászatra az újonc egyetemistákat! (a szerző megjegyzése)

„A front harcos állománya tehát meglehetősen vegyes képet festett, de ettől függetlenül az első vonalban már nem lehetett senkit sem lenézően elintézni.

Nehéz fegyverekkel mi nem rendelkeztünk. Aknavetőink sem nagyon lehettek, mert azok becsapódását az orosz vonalakban nem láttuk. Amikor esténként a barátomnál vagy a Kapás utcában voltam látogatóban, a front mélységében semmiféle védelmi vonalat, vagy megerősített állásokat (házakat), lövészárkot, futóárkot nem láttam.

Zászlóaljunk egységének parancsnokságai, az egészségügyi részlegek, segélyhelyek a Rózsadomb déli lejtőjére voltak telepítve: magánházakban, villákban, vagy iskolákban, de ezek az épületek sem voltak megerősítve, védelemre berendezve. Németek itt nem is voltak.

A front mögötti területeken lehetett néha látni lézengő nyilasokat is, egyenruhában, karszalaggal, Király-féle géppisztolyokkal ellátva. Ezek többnyire a környék házainak házmesterei voltak. Csoportosan járkáltak, valószínűleg az elhagyott készleteket fosztogatták, mert felpakolt hátizsákokkal közlekedtek, és a frontvonalat gondosan elkerülték.

A mi harci morálunk sem volt éppen kifogástalan. Elsősorban a túlélés mikéntjének gondolata foglalkoztatott bennünket. Ami az oroszokat illeti, ők sem voltak nagyon lelkes harcosok, hiába ösztönözte őket „Józsi bácsijuk". Jól érezték magukat az úri negyed villáiban befészkelve. Valószínűleg tetszett nekik a kényelem, a szép berendezés (amit tönkre lehetett tenni). Hazai, nyomorúságos kunyhóik után hirtelen igen nagy volt számukra az életszínvonal emelkedése.

Becsléseink szerint a velünk szemben álló orosz csapatok létszáma a tízszeres túlerőt is elérte. Nehézfegyvereik bőségesen voltak, de azokat a frontok közelsége miatt saját csapataik veszélyeztetése nélkül nem nagyon használhatták. Hetek óta állt már itt a front, de támadást még mindig nem indítottak ellenünk, szinte csak vaktában lövöldöztünk egymásra a fedezett állásokból.

Az oroszoknak és a németeknek is volt fehér „mackóruhája", nekünk már legfeljebb csak fehér lepedőkből készített hóköpeny jutott. Én a házban talált fehér női hálókabátot viseltem a köpenyem felett. Az eredeti tulajdonos méreteit elképzelni sem tudtam, mert még egy kicsit lötyögött is rajtam. Bajtársaim körében osztatlan elismerésben részesültem ebben a szerelésben.

A Margit körúton egy autóbusz-megálló oszlopán akasztott ember lógott. Mellén tábla: „Így jár a hazaáruló partizán!" A Regent-ház felrobbanása után kb. egy órával mentem arra, megint a Kapás utca felé tartottam."

1945. januárjának első hetében egy repülőbomba a Margit körúton, a Mechwart liget sarkán álló (Regent-háznak nevezett) hatemeletes sarokház földszinti helyiségébe csapódott. Ez békeidőben előkelő kávéház volt, most a 13. páncéloshadosztály lőszerraktárául szolgált. Sorozatrobbanás keletkezett és a bérház kártyavárként omlott össze. Beszakadt a ház pincéjének egy része is, ahol több tucat embert (magyar civileket és német katonákat) ütött agyon a rájuk szakadó beton-

mennyezet. A romházat csak 1945. nyarán tárták fel véglegesen és még ekkor is több mint száz holttestet emeltek ki a romok alól. (a szerző megjegyzése)

„Ebben a környezetben, a felrobbant Regent-ház közelében találkoztam egykori osztálytársammal, herceg Odesalchi Péterrel. Civilben volt, egy szánkót húzott maga után valami csomaggal. Biztattam, hogy gyorsan tűnjön el, ha nem akar ő is az akasztott ember mellé kerülni. Megköszönte a tanácsot és eltűnt a szomszédos mellékutca felé. (Az ostrom után az Alagút mellett, a „Három Veréb" sörözőben találkoztunk újra az osztálytársaimmal. Ő is ott volt, tehát túlélte a háborút)...

Ezen az éjszakán a Kapás utcában aludtam. A második emeleten még volt egy épségben lévő szoba, ide húzódtam be. Késő este egy SS-katona kopogtatott az ajtón és kérte, hogy ő is ott alhasson. A lábán sérült meg, nagyon sántított. Tökéletesen beszélt magyarul, 30-35 éves lehetett. Majdnem egész éjszaka beszélgettünk. Elmondta, hogy karácsonykor szabadságra indult volna haza, de miután az oroszok körülzárták a várost, szerencsétlenségére itt maradt. A Rózsadombon sebesült meg. Egy falrész dőlt a lábára és alig tudta kiszabadítani magát, pedig az oroszok már a közelben voltak. Korábban Sztálingrádnál, a város felszabadítására küldött alakulatban harcolt. Elmesélte, hogyan vonultak vissza egészen Budapestig. Figyelmeztetett, hogy nagyon vigyázzak, mert a németek, ha úgy hozza a sors cserben hagyják a magyarokat. Visszavonulásnál egyszer csak azt vehetem észre, hogy a „Fritz"-ek már elpárologtak. Később ennek a tanácsnak valóban nagy hasznát vettem.

Másnap visszamentem a frontra. Gyönyörű téli nap volt. Útközben jól megfigyelhettem a harci tevékenységet. A Budai-hegyekben felállított lövegekből és aknavetőkből állandó tűz zúdult a városra. A Vár volt a fő célpont. A becsapódásokat figyelve láttam, ahogyan a házak tetőszerkezetének gerendái, mint a gyufaszálak repültek a levegőbe.

A kedvező időjárást kihasználva az orosz repülők is tevékenykedtek. Láttam amikor az Országos Levéltárat bombatalálat érte és az egyik falrész teljesen leomlott. A repülők, miután bombáikat ledobták, géppuskáikkal is támadást indítottak minden mozgó célpont ellen. Légvédelmünk - gyakorlatilag - már nem volt! Az oroszok minden ellenállás nélkül támadhattak. Olyan alacsonyan repültek, hogy a pilótákat tisztán lehetett látni a gépben. Voltak akik a házak tetejéről puskával, géppisztollyal lőttek rájuk, de ez többnyire eredménytelen próbálkozás volt.

Az - amit később az oroszok hangoztattak -, hogy nehéz tüzérséget és nehéz bombákat nem vetettek be Budapest ellen, igaz volt. A budapesti csata ezért nem volt Sztálingrádhoz hasonlítható."

Legalábbis ebből a szempontból tényleg nem. (a szerző megjegyzése)...

„Véleményem szerint az oroszok a Rózsadombot már sokkal hamarabb elfoglalhatták volna, mert ezen a részen a védelem mélységében nem volt tagolva, kiépítve. Létszámban és fegyverzetben is gyenge volt a védősereg. Mindig attól tartottunk, hogy a Margit körútra lerohanva az oroszok lerövidítik a frontot és mi „zsákba kerülve" esünk fogságba. Ennek ellenére a Rózsadombot - végül is - frontális támadással foglalták el...

Január közepe volt, napjaink eseménytelenül teltek. Két óránként váltották az őrséget, ez számunkra nem volt nagy megterhelés. Szabad időnkben a ház könyvtárából „kölcsönöztem" könyveket. Olvasni csak nappal lehetett, mert az olajmécses nagyon kevés fényt adott és még büdös is volt!

Íróeszközünk, csodálatosképpen még volt. A vízcsapból, ha gyengén is, de folydogált a víz. A nappalok ködösek, borongósak voltak, bár néha vakító napsütés szakította meg ezt az egyhangúságot. Az éjszakák azonban csodálatosak voltak. Kemény hideg volt, a csillagok gyémántos fénnyel ragyogtak, szinte nappali világosság borította ezt a frontszakaszt. A szokásos világító rakétákat is mintha csak megszokásból lőtték volna fel.

Katonai kiképzésben nem részesültem, csak a levente és cserkész időkből merítettük ismereteinket. Fegyvereinket jóformán most kezdtük megismerni. Kézigránátot sem láttunk közelről. A képzettebb bajtársak napközben tanítgatták a Vécsey- és a nyeles kézigránátok használatát. Humoros, de könnyen végzetessé váló esemény is történt. Öreg, sváb szakácsunk sem dobott még kézigránátot. Kiállt az ajtó elé és egy nyeles kézigránátot próbált elhajítani. Amint a karját hátralendítette a kiélesített gránáttal, az a háta mögé esett. Szegény öreg fiú, úgy toporgott ott ijedtében, mint a tojós galamb. Annak köszönhette az életét, hogy hirtelen berántottuk az ajtónyíláson. Jellemző volt ez az eset is arra, hogy milyen gyenge erőkkel rendelkezett a védelem a mi frontszakaszunkon.

Egyszer az ügyeletes őrszem (figyelő) jelentette, hogy néhány katona kúszik fehér hóköpenyben az állásaink felé. Pillanatok alatt golyózáport zúdítottunk feléjük. Perceken belül futár jött a parancsnokság-

ról azzal, hogy azonnal szüntessük be a tüzet, mert egy német előrenyomulást akadályoztunk meg. Persze még nekünk állt feljebb, hogy miért nem tájékoztattak erről minket? A mai napig nem tudok magamnak magyarázatot adni, hogy hogyan lehet két frontvonal között - középen - keresztbe kúszva támadni?...

Január első felében még hallottuk a felmentő sereg ágyúdörgését, de a felmentésben már nem bíztunk. Az életemmel már leszámoltam. Azt azért megfogadtam magamban, hogy élve vagy sebesülten, fogságba nem kerülök!...

Közben tragikus esemény történt. Timkó Lóránt békéscsabai barátom gyakran és szívesen mesélt nekünk arról, hogy neki megjósolták, túléli a háborút. Sajnos nem így történt. Egyik este, ahogyan a pihenő helyiségből kiment, az olajlámpa gyenge fénye is eléggé megvilágította ahhoz, hogy a szemben lévő házból egy mesterlövész robbanó lövedékkel fejen találja. Egyik legjobb bajtársunkat veszítettük el. Dühünk és kétségbeesésünk határtalan volt. Holttestét egy üres szobába helyeztük el azzal az elhatározással, hogy majd másnap adjuk meg neki a végtisztességet. Erre már nem kerülhetett sor. Január 25-én (vagy 26-án) reggel 8 óra körül kaptuk a hírt, hogy megindult ellenünk a frontális támadás.

Az oroszok részéről megkezdődött a tüzérségi előkészítés. Lövegek és aknavetők állandó tűz alatt tartották a frontvonalban lévő házakat. A németek sűrűn kérdezgették, hogy nem hagyjuk-e cserben őket? Mondtuk nekik, hogy biztosan nem!

A Szemlő-hegy oldalában egy nagy ház előtt egy kiskaliberű szovjet gépágyú állt, fehér lepellel álcázva. Tíz percenként négy orosz katona ugrott ki a ház ajtaján és rendszerint a mi házunkra célozva leadott néhány lövést. Meguntam ezt a játékot és amikor legközelebb tüzelni akartak, odapörköltem néhányat a puskámból. A nagy távolság miatt csak kis valószínűsége volt a találatnak, de a közeli golyósüvítéstől megijedve az oroszok visszaugrottak a házba. Ezek után mindig odalőttem amikor csak megjelentek az ajtóban, így aztán egyre ritkábban kísérelték meg a tüzelést. Észrevette ezt a játékot egy német légelhárító üteg is. Azt hiszem nem volt elég lőszerük, de egy lövést azért megreszkíroztak. A házban borzalmas pusztítást okozott a találat. A tetőgerendák úgy röpködtek, mint a gyufaszálak. Ez az orosz ágyú nem lőtt ránk többé.

Ennek ellenére egy órán belül tizenkét ágyúlövést és aknatalálatot kaptunk. A német rendőr őrmester a hátam mögött állt. Neki csak oldalfegyvere volt, de néha elkérte a puskámat és néhány lövést ő is leadott. Láthatólag nem kívánt a harcban túl aktívan részt venni.

A konyhaablak be volt deszkázva és téglával berakva, csak egy keskeny rés maradt a felső részén. Itt kinéztem és láttam, hogy a szemben lévő ház első emeleti ablakában egy fiatal orosz tiszt, kifogástalan egyenruhában éppen a támadást irányítja. A mellére célozva rálőttem. Azonnal eltűnt. Nem tudom, hogy eltaláltam-e. Közben előttünk, a kertben két torzonborz szakállas orosz katonát pillantottam meg. Nyilván nagyon részegek lehettek, mert ügyetlenül botorkáltak a ribizlibokrok között. A pinceablakhoz rohantam, hogy rájuk tudjak lőni, mert a konyhaablakból lefelé nem volt jó a kilövési lehetőség. Mire a pincébe értem már nem voltak sehol.

Visszamentem az őrhelyemre, ami az egyik ablak mellett volt. Egyszerre hatalmas dörrenés, porfelhő és téglaomlás - amely térdig be is temetett. A légnyomástól szinte megbénultam. Úgy húztak ki a törmelékből, hogy a csizmáimat utólag kellett kiásni. Szerencsére a légnyomáson kívül semmi bajom nem történt, csak egy kicsit kóvályogtam. A többiek leküldtek a pincébe pihenni.

Alig egy félórát pihenhettem a matracon fekve, amikor odafent rettenetes csend támadt. Felmentem és azt láttam, hogy a ház eleje és teteje lángokban áll. Az épület elején lévő szobák padlója is tüzet fogott. A szoba egyik sarkában álló „páncélrém" lövedékekkel teli ládát is nyaldosták már a lángok. Oda akartam menni, hogy elhúzzam a tűztől, de a szobát már golyózápor árasztotta el. Körbefutottam az épületben, mert túl nagy volt a csend. Senkit sem találtam. A hátsó kijárathoz rohantam, ahol a többiek már a ház elhagyására gyülekeztek. A lángokban álló épületet már nem lehetett tovább védeni.

A géppuska-hevedereket a nyakunkba vettük, a lőszeres ládákat pedig kézben vittük. A hátsó kerítésen lévő nyílásnál a puskát és a ládákat előre dobtuk, mi pedig tigris ugrással utánuk vetettük magunkat. Felszedve a felszerelésünket, egy kis dombon kellett átfutni, hogy a Bogár utcában lévő másik domb mögé eljussunk. Itt már a 2. század emberei dekkoltak. Láttam, hogy Kellner Oszkár (volt iskolatársam) fogja rám a puskáját. „Józsi ne lőj, én vagyok az, Rudi!" - kiáltottam rá. A fehér hólepelben engem is orosznak vélt. Alig volt időnk a helyzet tisztázására. Nekem a szomszédos réten lévő lövészgödröt jelölték ki új védelmi állásként. Bele is bújtam úgy, hogy még a fülem sem látszott ki belőle. Kis idő múlva körülnéztem, hogy hová is kerültem. Szép napsütés volt. Kiemelkedve a lyukból, kezemet a szemem elé tartva kissé körülnéztem, mi is a harci helyzet.

Az oroszok ekkor még nem nyomultak előre, csak hatalmas akna, ágyú, és géppuskatűzzel árasztották el új védelmi állásainkat. A következő pillanatban egy akna csapódott be mögöttem. Szerencsére éppen lehúzódtam a gödörbe, így csak a fél arcom lett tele splitterrel. A fejemet a rohamsisak megvédte a repeszektől, de a jobb vállamon a köpeny szétnyílt mint a bazsarózsa. Az arcom vérzett és éreztem, hogy a hátam is sajog és vérzik.

Pár száz méterre mögöttem volt a szálláshelyünk. Összeszedtem magamat és a puskámat bal kézzel fogva - mert a jobb kezemet megviselte a találat -, elindultam a nyílt terepen. Aknával, ágyúval és géppisztollyal is lőttek, és megpróbáltak eltalálni, mert azt hiszem én voltam ekkor az egyetlen mozgó célpont. Sikerült valahogyan bejutnom a szálláshelyre.

Itt egy főhadnagy (Kiss Sándor?) fogadott és tájékoztatást kért a front helyzetéről. Közben egy orvos bekötözött. Három kisebb repesz fúródott a hátamba. Ezek ma is bennem vannak. A jobb arcom tele lett apró splitterekkel, amelyekből még évek múlva is jöttek elő borotválkozás közben. A szerencsém az volt, hogy több réteg ruha is volt rajtam. (A meleg alsó ing, katonai ing, szolgálati zubbony, bekecs, köpeny, és hóköpenyként egy lenvászon fehér női hálóköntös.) A hét réteg ruha sok kisebb repeszt felfogott! Kaptam egy hét szabadságot, hogy rendbe hozzam magamat és erről természetesen hivatalos igazolást is adtak. Adtak még egy tányér babgulyást is - lóhúsból. Közölték, hogy ha nincs hová mennem, akkor menjek az Áldás utcai segélyhelyre.

Én azonban inkább a Kapás utcát választottam. A lakók ismét nagy szeretettel fogadtak. Rögtön összevarrták a tönkrement ruháimat. Csak az élelemmel volt probléma, mert lassan mindenkinek elfogyott a tartaléka. A lakók még ebben a nehéz helyzetben is nagyon rendesek voltak. Minden napra jutott valami egytálétel. (Borsóleves, tésztaleves, mákos tészta.) Segítettem is nekik, mert a Kacsa utcai pékségből sikerült időnként kenyeret szereznem. A húsellátás is az én feladatom volt. A Kapás utcai orvosi rendelő előtt jól kifagyott lótetemek feküdtek. Egy hentest megszégyenítő ügyességgel operáltam ki a lovak vesepecsenyéjét. Ez a „ló-mészáros" munka veszélyesebb volt mint a frontszolgálat. Aknatűz, bomba, és repülő-géppuskatűz nehezítette az operációt. Sokan megsérültek az alkalmi mészárosok körül.

Az egyik este nagy ordítozás volt a házban. Egy őrjöngő „főnyilas"-sal 4-5 nyilas egyenruhás férfi a ház összes férfi lakóját sorba állította

az udvaron. (Az én kivételemmel, mert sebesülési igazolványomat respektálták!) A többieket elvitték a Toldi Gimnáziumba, ahol katonai sapkát és valami kimustrált mordályt kaptak, máris „kiskásoknak" [*kisegítő karhatalom*] minősítették őket. A sors gúnyos fintoraként két zsidó fiú is került közéjük, akiknek „jó papírjuk" volt. Ezek az ostrom végén, február 12-én szépen hazaszivárogtak. Nagy szerencséjük volt, nem úgy mint annak a két ruszin SS-katonának, akik szintén menedéket kerestek a pincében. Az idősebbik magyarul is tudott. Otthon fuvarosként dolgozott. A fiatalabb ennek volt a sógora. A háziaktól kaptak civil ruhát, de túl korán öltöztek át! A fiatalabbat az SS-ek elkapták. A szomszéd udvarban megásatták vele a saját sírját és agyonlőtték. Lőrinc, az idősebbik ruszin megúszta, őt nem fogták el. Hogy hogyan jutott vissza a szülőföldjére, azt nem tudom.

Mikor letelt a betegszabadságom jelentkeztem az egységemnél, amely ekkor már a Vitéz utca egyik földszinti lakásában volt elszállásolva. Azok a bajtársak mesélték, akikkel a Bogár utcában voltam, hogy január végén az oroszok rohammal foglalták el azt a házat amit védtünk. Bajtársaimnak szerencsére semmi bajuk sem történt, idejében vissza tudtak vonulni.

A Vitéz utcából a Honvédelmi Minisztérium épületéhez vezényeltek bennünket. A Vár alagútjain keresztül mentünk az új állomáshelyre. Borzalmas élmény volt! Mintha a pokol folyosóin jártunk volna, csak a tűz hiányzott! Szörnyű bűz, mocsok, piszkos víztől csöpögő falak. A folyosó üregeiben sebesültek feküdtek, piszkos kötésekkel. A világítást olajmécsesek szolgáltatták. A Honvédelmi Minisztériumhoz érve egy nagy irodahelyiségben kaptunk szálláshelyet. A földön piszkos lópokrócok voltak, amelyeket elleptek a tetűk. Az egyetlen luxust a plafonról lógó, pislákoló izzólámpa jelentette. Egy zümmögő generátor szolgáltatta az áramot. Ivóvíz, élelem nem volt. A külső helyiségben volt a WC és egy hullakamra, 8-10 oszladozó halottal. Az épület állandó akna és ágyútűzben állt. Mi csak a repülőbombáktól féltünk, mert amikor ezek becsapódtak az egész épület beleremegett. Felettünk a tetőszerkezet vörösen izzott, valószínűleg egy gyújtóbomba találatától.

Néhány napig voltunk ott, amikor - február 11-én este - közölték velünk, hogy a védősereg ki fog törni. A kitörés fő iránya Budakeszi, és lehetőleg a Svábhegyen keresztül igyekezzünk az első hullámhoz csatlakozva a Máriahalom közelében lévő német felmentő csapatokat elérni.

A kitörés előtt Nagy Zsombor százados - aki Sipeki-Balás Lajos sebesülése után átvette a zászlóalj fölötti parancsnokságot -, rövid beszédében megköszönte eddigi helytállásunkat, majd ránk bízta, hogy vele együtt kitörünk-e, vagy más úton kíséreljük meg az életben maradásunkat. Ő maga egy jól felfegyverzett 8-10 fős csapattal elindult a kitörők csoportjával...

Mi a Váron keresztül először a Kapás utcába mentünk, mert ott voltak a civil ruháink és egyéb személyes tárgyaink. A háziak adtak civil ruhát azoknak is, akiknek nem volt.

Hatan indultunk hátizsákjainkkal a Margit körút felé. A nevekre már nem emlékszem. A Margit körút déli oldalán, egy ház emeleti lakásában kötöttünk ki. Valószínűleg magas rangú német tisztek szállása lehetett, mert pompásan volt berendezve. A padló drága szőnyegekkel volt borítva, az asztalon ételmaradékok, boros és konyakos üvegek, a poharakban italmaradékok voltak. A hamutartóban még ott füstölögtek a cigarettavégek. Olajmécsesek is égtek és gyér fényükkel bevilágították a helyiséget. Talán néhány perce hagyhatták el a szobát! A felhúzós gramofon még sercegve forgatta a lejárt lemezt. Újra felhúztuk. A Lili Marleen szólalt meg.

Végigvetettük magunkat a bőr karosszékekben és így hallgattuk a háború zajait - zenekísérettel. Egyenként óvatosan kikémleltünk az ablakon a Margit körútra. A ház éppen a (már korábban felrobbant) „Regent-palotával" szemben volt. Borzalmas kép tárult elénk. A Margit körutat hullahegyek borították. A Keleti Károly utca felé is rengeteg halottat lehetett látni. Géppisztolyok és géppuskák kerepeltek, akna és ágyútűz kísérte a szörnyű koncertet. Élő embert nem láttunk. A kitörés első hulláma valószínűleg már túljutott ezen a területen. Dermedten kuporodtunk a fotelekben. Rövid tanácskozás után úgy döntöttünk, hogy számunkra a háború befejeződött!...

Mikor a Várból elindultunk még azon gondolkodtam, hogy valahogyan elmegyek a lakásunkig, a Kútvölgyi út 68-ba, megnézni mi történt anyámmal.

Szerencsére a Margit körúti látvány hatására feladtam ezt a tervet, mert amint azt később megtudtam, a házunk közelében is lelőttek két kitörő német katonát.

Visszamentünk a Kapás utcába, de nem a 24. sz. házba, hanem az ott lévő orvosi rendelővel szemben találtunk egy üres lakást, ahol átöltöztünk. Reggel aztán katonai ruhánkat, felszerelésünket otthagyva, Csorba Zoli bajtársammal nem a Kapás utcai házba, hanem Madas Imre barátom lakására mentünk, mert féltünk, hogy valaki elárul minket az oroszoknak.

Naivan sétálgattunk az utcán és néztük, hogyan hajtják a hadifoglyokat a Fő utcán. A katonákról a bőrkabátokat, csizmákat, a jobb ruhadarabokat rögtön leszedték az orosz őrök. Bámészkodás közben észrevettük, hogy a civileket is berángatják a hadifoglyok közé. Gyorsan elmentünk onnan és igyekeztünk új lakhelyünk felé. Közben néhány civil már mutogatni kezdett ránk, hogy „ott vannak az egyetemisták".

Másnap Csorba Zolival elindultunk hazafelé, de előbb elmentünk a nagyanyámhoz az Alvinci útra. Szegény öreg ijedten kérte, hogy ne maradjunk ott, mert az oroszok innen mindenkit elvisznek. Egy diós és egy mákos bejglit nyomott a markunkba, így indultunk vissza Madasékhoz, ahol még két napig maradtunk.

A városban szabad rablás volt, az oroszok csoportostól járták a lakásokat és zabráltak. Ebből a lakásból csak egy gitárt vittek el, de egy nőt, aki „kíváncsi volt az oroszokra" és kiállt a kapuba, megerőszakoltak.

A helyzet kezdett veszélyessé válni. Az oroszok a férfiakat kihajtották a lakásokból és az utcát takaríttatták velük. Minket egy udvarba vittek, ahol egy öreg DKW autóba kellett volna életet lehelnünk. Megunva ezt a kilátástalan munkát, újra hazafelé indultunk az Olasz fasoron át.

Szerencsénk volt, nem keltettünk feltűnést, mert az út tele volt civilekkel, és csak néhány orosz próbálta a férfiakat rábírni arra, hogy a szanaszét heverő rohamsisakokat gyűjtsék össze. Mi is kézbe vettünk egy jó csomó sisakot és megindultunk a János Kórház felé, ahol gyorsan el is dobáltuk ezeket.

A János Kórháznál találkoztunk a Mérey-családdal, akik a kórházban éppen a fiúkat keresték. Mérey Horváth Róbert - gyerekkori játszótársam, egyébként műegyetemi hallgató -, mint többszörös magyar síbajnok, aranykoszorús vitorlázó-repülő, és kiváló sportemberként volt ismert. Az oroszok „kicsi robotra" vitték el és utat takaríttattak vele. Azzal gyanúsították meg, hogy munka közben elszakított egy telefonkábelt, ezért mint „partizánt" agyonlőtték...

A Diósárok úton végigmenve csak egy muraközi lovon vágtató orosz tiszttel találkoztunk, aki azt kérdezte, merre kell Pest felé menni. Sietve útbaigazítottuk, csak hagyjon minket magunkra. A Lelesz utcánál megálltunk a nagynénémnél és megkértem, hogy menjen el anyámhoz és hívja ide, mert féltem, hogy az utolsó kilométereken bukunk le.

Mialatt anyámat vártam a nénikém lakása előtt, egy kétméteres, negyven év körüli úr - elegáns civil ruhában, szürke „trenchkoval" - a kezében két vödörrel, németül érdeklődött, hogy merre kell Budakeszi felé menni. Lerítt róla, hogy magas rangú német katonatiszt. Részletesen elmagyaráztam, hogy menjen végig a fogaskerekű pályáján, majd az erdőben ereszkedjen le nyugat felé, és akkor meglátja a falut. Remélem, hogy sikerült neki, és ha a fogságot nem is, de a lemészárlást elkerülte.

Rövid idő múlva megjött anyám - és sírva borult a nyakamba. Elmondta, hogy már apám is otthon van. Őt Pátyon fogták el az oroszok, de mivel jól tudott főzni, jó dolga volt náluk, mint szakácsnak. Mikor az orosz alakulatnak tovább kellett mennie őt is magukkal akarták vinni, de hosszas könyörgésre feltették egy Pestre tartó teherautóra.

Amikor útközben mondta, hogy ő „már itthon van", egy jól irányzott rúgással ledobták az autóról. Anyámat a szomszédban találta meg, mert amikor az oroszok elfoglalták a házat, nem mert egyedül maradni otthon. Lakásunkat az oroszok lóistállónak használták, majd egy katonanő lakott benne. A bútorainkat összetörték, elfűtötték, ami kellett nekik azt elvitték, a maradékot meg a jó magyar civilek zabrálták el.

Éppen amikor megérkeztem, sikerült a szüleimnek a lakást úgy rendbe hozni, hogy a kis szobában és a konyhában lakni is lehetett. A fürdőszobában havat gyűjtöttünk a kádba mosdó víznek. Az ivóvizet a Városkútról kellett hordani.

Amikor hazaérkeztem apám éppen halott katonákat temetett: 164 német katonát temettek el a Cinege út és a Csipke út sarkán lévő almáskertben. Ezek megadták magukat, de ennek ellenére az oroszok a kerítés előtt felállították és halomra lőtték őket. A környéken lakók szerint az oroszok itt foglyokat nem ejtettek. A kertünkben is eltemettek három németet, ezek azonban harc közben estek el. (Még jó, hogy mégsem kíséreltem meg kitörés közben a hazamenetelt, mint ahogyan azt korábban terveztem.) A Zugligetiek mesélték, hogy a Hunyad-orom mögül egy német mesterlövész több mint száz oroszt lőtt le, és amikor elfogyott a lőszere az utolsó töltényével főbe lőtte magát...

Anyám egy hétig fürdetett minket Csorba Zolival és tiszta fehérneműt is adott, hogy a tetvektől megszabaduljunk. Már nem tudom, hogy mit ettünk azokban a napokban, de az „étlapon" szerepelt a cukorrépa

főzelék, és a kukoricamálé is. Zoli barátom tanácsaink ellenére egy hét elteltével elindult haza, Miskolcra. Néhány hét múlva hírt kaptunk, hogy kalandos úton - beleértve egy dunai átkelést is -, szerencsésen hazaérkezett.

A lakosságnak az elöljáróságokon kellett jelentkeznie, közmunkára. Mi a 81-es villamos pályájának megtisztításán dolgoztunk. Közben „ukrán betegséget" kaptam, ami hasmenést és magas lázt jelentett.

Miközben ágyban fekvő beteg voltam, megjelent nálunk Szokolov őrnagy, aki a körzet katonai parancsnoka volt. Felszólított, hogy keljek fel az ágyból és vetkőzzek le. Gondosan megvizsgált, különösen a hónom alját nézte meg, ahol az SS-katonák vércsoport jelzését kereste (mert a „jó zugligetiek" bejelentették, hogy a házunkban egy sebesült SS-katona tartózkodik!)...

Ezután, mikor sem a jelet, sem annak helyét nem találta (a hát sebem addigra már szépen begyógyult, bár a szilánkok még mind a mai napig bennem vannak), igen barátságosan, német nyelven elbeszélgetett velünk. Amikor meglátta a falon a családi fényképünket, teljesen megnyugodott. Az egész házat megnézte és amikor a Községi Rt. irodájában talált egy hatalmas elsősegély-ládát, azt a legényével elvitette. Nevetve mondta, hogy az őrnagy is „zabrál", de hát a kötszer és a gyógyszer nekik is hiányzik. Elnézést kért, hogy katonái néha kellemetlenséget okoztak a lakosságnak, de közöttük is sokféle ember van. Nyugodtan kiáltsunk „patrul"-ért, ha valami baj van, és megpróbálnak segíteni. Nagyon kedvesen elbúcsúzott és szerencsés gyógyulást kívánt. Igaz volt amit ígért, ezen a környéken nagyobb atrocitások nem voltak.

Ezzel tulajdonképpen katonai pályafutásom véget is ért...

A háború után a Kapás utcai ház lakóival még sokszor találkoztam. Katona társaimmal is összejöttünk néha, főként az osztálytársaimmal, akik közül négyen a bajtársaim is voltak. A Rákosi- és Kádár-rendszer alatt nem nagyon dicsekedhettünk azzal, hogy mi az egyetemi rohamzászlóaljban szolgáltunk. Hosszú évekig „lyuk" volt ez az életrajzunkban is.

Nagyobb hátrány nem ért ugyan, mert nyugaton nem voltam és a levente munkaszolgálatból is megszöktem, az 1944. december - 1945. január hónapokat meg nem keresték rajtam.

Életemnek ez a két hónapja igazán nem volt eseménytelennek mondható!..."

Szántay Lajos visszaemlékezése

Szántay Lajos az egyetemi rohamzászlóalj 3. századának volt a katonája. Visszaemlékezéseit részben írásban, részben szóban mesélte el. Igyekeztem ezekből az érdekes történetekből semmit sem kihagyni, hiszen a Szántay Lajos által átélt „kalandok" olvasása közben talán majd mások is arra fognak gondolni amire én: Hihetetlen, hogy mindezt valaki túlélte!...

„1944. április 22-én érettségiztem a Lónyai utcai Református Gimnáziumban. Hogy a kötelező munkaszolgálatot elkerüljem, a MOM-ban, mint hadiüzemben helyezkedtem el. 1944. április 28-tól szeptember 28-ig dolgoztam itt, 12 órás éjjel-nappali váltott műszakban „optikai revizor" (betanított segédmunkásként).

1944 szeptember 15-én beiratkoztam a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mérnöki karára, ahol október 10-e után közölték, hogy mentésünkre megalakítják a „Nemzetőrséget" és akinek van fegyvere - ezeket egyébként be kellett volna szolgáltatni -, az hozza be az egyetemre és mentesítést kap rá. Néhány nap elteltével közölték, hogy a Nemzetőrség nem járható út, mert az oroszok a nemzetőröket partizánoknak tekintik és felkoncolják őket. Ezért a már bevitt 2 db. vadászfegyvert 1944. október 17-én a szentendrei járás főszolgabíróságán kényszerültem leadni (Nyt.sz: 7,6/1944).

Az egyetemen 1944. november elején szüntették be az oktatást. Az aulában közölték velünk, hogy az egyetem a németországi Halle-ba települ ki, aki akar mehet. Sokan voltunk azonban akik családi vagy egyéb okok miatt azt mondtuk, hogy a karácsony estét még otthon szeretnénk tölteni a családunkkal.

Ezt követően jelent meg az egyetemen Prónay Pál, aki mintegy két hét időtartamra kézbe vette az itthon maradó műegyetemi hallgatók kiképzését. A budaörsi erdőben kézigránátdobásból rendezett bemutatót. Mi félkörben hallgattuk. Amikor a kibiztosított Vécsey-féle gránátot eldobta, egy másodéves építész hallgató a robbanás pillanatában felemelte a fejét és a szemöldökébe kapott egy szilánkot. Ez a hallgató (Baltay Laci) többé nem is jött közénk. Prónay elismervény ellenében ellátott bennünket civil ruhával, majd a továbbiakban az alaki gyakorlatozás a Marczibányi téren folyt.

1944. november közepéig tartoztunk hozzá, majd jött Elischer Gyula hadnagy-építészmérnök, aki közölte, hogy megszervezi az egyetemi zászlóaljat, elkészíti a szervezeti táblázatot és kérésünkre megígérte, hogy Szálasira nem kell esküt tennünk. A Prónaytól kapott ruházatot - szintén elismervény ellenében - Prónay hiánytalanul visszavette tőlünk. Ezzel a „rongyosgárda" korszakunk véget ért és megkezdődött a magyar királyi I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj megalakulása.

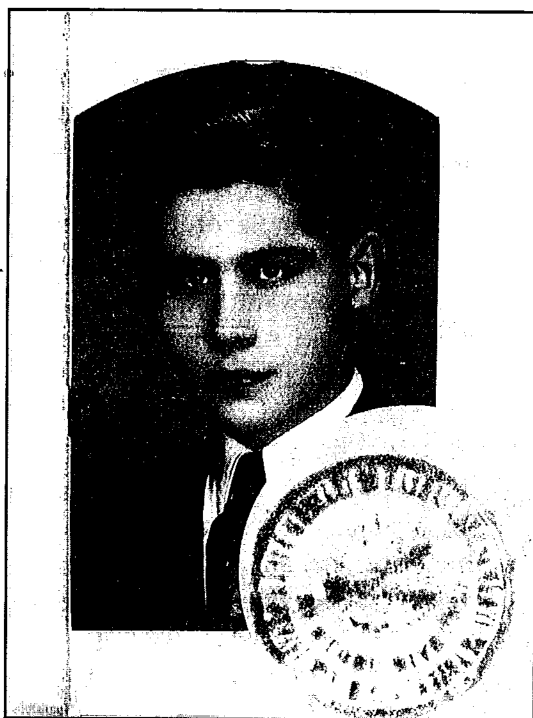
Bátyámmal, aki másodéves joghallgató volt, a zászlóalj 3. századának III. szakaszába kerültem beosztásra. A bekerülés előfeltételét képezte a Marczibányi tér békaügetésben való körbejárása. (A bátyám helyett is én ügettem.) A szakaszparancsnokom egy másodéves gépészmérnök hallgató, Meskó Arisztid volt, aki az Ostrom utcában lakott. A szakasz elhelyezési körlete 1944. november 13-tól 20-ig a Felvinczi út 6. sz. alatt volt.

A zászlóalj megalakulásának kimondott célja a jövő értelmiségének a háborúból való kivonása és a jövő számára való átmentése volt.

Sok szülő számára jelentett problémát, hogy a 18 éves, vagy még ennél is idősebb gyerekét a nyilas uralom (bevonulással kapcsolatos) statáriális rendelkezése alól hogyan tudná minél kisebb kockázattal kivonni. Így történt meg velem, hogy egy Erzsébet-napi összejövetelen családom jó barátja, a csillaghegyi patikus Tas (Trajtler) Zoli bácsi érdeklődött, hogy mi hogyan oldjuk meg ezt a nehéz problémát, mert a fia is veszélyeztetve van. Elmondtam, hogy mi az egyetemi rohamzászlóaljban vagyunk, és bennünket karácsony másnapján Érsekújváron keresztül ki akarnak vinni Halléba, ahol tovább tanulhatunk, mert minket a jövőnek kívánnak átmenteni."...

A Szántay Lajos által elmondottakat - a minél hitelesebb visszaidézés érdekében - nem kívántam megváltoztatni, azt azonban hozzá kell tennem, hogy nem mindenben pontos: pl. ekkor, és tudomásom szerint később sem volt arról szó, hogy a zászlóaljat Érsekújvárról Németországba viszik. Talán egy-két egyetemista egymás között beszélgethetett ilyesmiről, de ennek valóságalapja nem volt. (a szerző megjegyzése)

... „Így került az egészen fiatal (1926-os születésű) Tas Zoli és még sok-sok korunkbeli csillaghegyi fiú az egyetemi zászlóaljba: Szegedi Kálmán, Szegedi Gábor (a csillaghegyi körzeti orvos fiai), Varga Karcsi és Varga Laci (a békásmegyeri jegyző gyerekei), Hajós Sándor és a Bozsó gyerek, stb.

Szántay Lajos
egyetemi rohamzászlóalj, 3. század

1944. december elején megkaptuk a honvédségi utász félszerelést, felvarrtuk a karpaszományt. Felszerelésünk teljesen új volt: katonai keki nadrág, zubbony, köpeny, puha szárú utászcsizma, fehér báránybőr bekecs, ing, alsónemű és kapca, hátizsák, oldalzsák, derékszíj, töltenytáska, sapka, rohamsisak, kulacs, csajka. Fegyvert Buda körülzárását követően december 25-én kaptunk, Bergmann-géppisztolyt tárral és tölténnyel.

Lassan közeledett a karácsony. Előtte kívánság műsort rendeztek a zászlóalj részére a Margit körúti (a későbbi „Május 1.") moziban. A fellépők közül Bilicsi Tivadar neve maradt meg legtisztábban az emlékezetemben. Karácsony előtt még istentiszteleten vettem részt a Szilágyi Dezső téri templomban, ahol elbúcsúztattak bennünket.

Karácsony estéjére mindenki hazamehetett, de az volt a kikötés, hogy este 8-ra vissza kell térni a körletbe. A következő napokban kellett volna indulnunk Érsekújvárra. Otthon magamhoz vettem érettségi bizonyítványomat, egyetemi indexemet, - hasonlóképpen bátyám is. Özvegy édesanyánk adott nekünk 3-3 darab 10 koronás aranyat és 5.000 - 5.000 pengőt. Este 7 órakor búcsút vettünk édesanyánktól és a két otthon maradó kiskorú testvérünktől, rokonainktól. Este 8 órakor érkeztünk a Kis Rókus utca Marczibányi tér felőli szakaszára, amikor egy akna csapódott be előttünk (ennek a nyoma még ma is ott van a Ganz-épület falán). Beérve az iskolai szállásra, hamarosan elterjedt a híre, hogy az oroszok már a Fillér utcában vannak, Budapest körül van zárva, és ezzel meghiúsult az Érsekújvárra való átmentésünk.

1944. december 25-én a jobban védhető Rózsadombra helyeztek el bennünket. A 3. század III. szakasza a Mandula utca 20. sz. alatti épület alagsorában nyert elhelyezést.

1944. december 27-én a bátyámmal megkíséreltük az otthon maradtakat közvetve értesíteni. A telefonok még működtek. A Rózsadombról felhívtuk a Csillaghegyi Hangya Szövetkezet vezetőjét, aki egyszer csak elkezdett a telefonba „igenis, kezeit csókolom nagyságos asszonyom!"-ozni. Hazatérésünk után tudtuk meg, hogy az üzletbe belépő oroszok a telefonáló Tihanyi urat kémnek tartva éppen le akarták lőni.

Ezen a napon őrségben álltam, amikor délután arclövéssel megérkezett Páldeák István első éves mérnök hallgató bajtársam. Ezt követően egyre többen sebesültek meg, volt akinek a rózsadombi őrjárat alkalmával a bal vállcsontját tépte szét egy robbanó lövedék.

December 27. és december 30. között a bátyámmal együtt mi is a Rózsadombon, egy előre meghatározott útszakaszon teljesítettünk járőrszolgálatot. Ezeken a napokon a mi útvonalunkon harci cselekményre szerencsénkre nem került sor.

December 30-án a Vérhalom téren egy páncélököl kezelése lett a feladatom, de támadás nem történt. 1944. december 30-án este a Pálvölgyi barlang térségében harcoló 3. század egy másik egységének leváltásával bíztak meg bennünket.

Körletünk a cseppkőbarlang felett, az út jobb oldalán levő földszintes ház alagsora lett. Első feladatunk az volt, hogy fegyveres kíséret mellett a 300 méter magas Mátyás-hegy tetején lévő lövészteknőkből a pokrócainkban hordjuk le a már bomlófélben lévő halottakat, majd ezt követően élelmet kellett felszállítani, partizán tevékenység közepette.

Másnap reggel (december 31-én) egy német katona rontott be az alagsorba, hogy „Alarm! Sturm!" (riadó, támadás). Libasorban indultunk el a Szépvölgyi út jobb oldalán. Szemből a Remete-hegyi erdő felől erős géppisztolytűz fogadott, az út széle porzott. Az előttem haladó Füzy Kálmán repülő-zászlós műszaki egyetemi hallgató felbukott, a hátrébb jövő parancsnok kiabált, hogy tovább-tovább, be az első házba! A mögöttem jövő bátyám és Prikker Lajos velem együtt az úttól jobbra eső (R. H. tulajdonában levő?) házba mentünk be, a többiek futottak tovább az Erdei-lak felé.

A ház az úttól mintegy 25 méterre feküdt és hátsó felével rátámaszkodott a Mátyás-hegy rézsűjére. A ház berendezése érintetlenül maradt, gondos gazdái elmenekültek a háború elől. A tűzifa összevágva, gondosan be volt készítve, a spájz feltöltve, az ezüst evőeszközök otthagyva. Megpróbáltunk a ház védelmére berendezkedni. Itt próbáltam ki először a Bergmann-géppisztolyt, aminek következtében jó időre megsüketültem.

Miután elhelyezkedtünk, hozzákezdtünk az ebéd elkészítéséhez. Hagyma, tojás, szalonna bőven volt a kamrában. Begyújtottunk a nagyszobában lévő sparheltbe, de a rántotta nem készült el, mert a fagerendás, nádpallós födém egy akna találat következtében ránk szakadt. Minden bizonnyal a füst árult el bennünket...

Ezt követően a ház előtti úton megjelent egy német rohamlöveg - leadott három lövést a Hármashatár-hegy irányába, majd visszament a cseppkőbarlang felé. Egy-két puskalövéstől eltekintve a következő nap reggeléig nyugalomban voltunk.

1945. január 1-én reggel leváltottak bennünket, visszatértünk a cseppkőbarlanggal szemközti házba, amikor szörnyű dolog történt: becsapódott egy gránát az udvarra, és Szegedi Kálmán bajtársunknak csizmával együtt letépte a lábát, a mellette álló Prikker Lajosnak meg a szilánkok végigszórták a testét. Az esetnél jelen volt Kálmán testvére Gábor is, de ő sértetlen maradt. Szegedi Kálmánt és Prikker Lajost ideiglenesen a nálam lévő sebkötöző csomaggal látták el. Kálmánt az újlaki kötözőhelyre vitték, ő azonban sérülésébe belehalt.

(Prikker Lajossal 1949-ben a Margit-hídon találkoztam újra, majd ezt követően mintegy 50 év elteltével sikerült megint fellelnem. Szegedi Gábor (a csillaghegyi orvos fia) a háború után még a Műszaki egyetemre járt, de később Szolnokra költözött özvegy édesanyjával - azóta nem sikerült vele találkoznom. Prikker Lajostól tudtam meg, hogy 1945. január 1-én Vass György bajtársunk vitte őt be a MÁV kórházba)...

A balesetnél jelen volt egy tiszt is, ő végezte a kötözést, majd a ház mellett álló gránátvetőből kilőtt három gránátot a Remete-hegy irányába.

Egy-egy ilyen bevetés általában három napig tartott, rendszeresen váltottak bennünket.

Ezt követően a rózsadombi szállásunk előtt (Mandula u. 20.) tartottunk felváltva őrséget és járőröztem is a bátyámmal együtt a környező utcákban, ami a behúzódott orvlövészek miatt egyre veszélyesebbé

vált. Január közepén éjjel lőszeres szállítmányt kísértem a bátyámmal a Szemlőhegy utca - Pusztaszeri út - Szépvölgyi út - Virág Benedek úton az első vonalba. A lőszeres szállítmány csak éjjel mehetett, mert nappal a szállítási útvonalakat belőtték. Ezen az éjjelen elkezdett olvadni a hó. A meredek Csejtei úton a lovas kocsi hirtelen lecsúszott, mi meg rohantunk utána és a Pusztaszeri út betorkolásánál nyakig merültünk az olvadó hólébe. Teljesen átázva kerültünk ki az első vonalba.

Éjszakai szállásként megkerestük az előző bevetésünk szomorú emlékű szálláshelyét és a sötétben leheveredtem egy díványra. Vizesen feküdtem le, ezért reggelre a magamra terített köpenyem teljesen megfagyott. Az előző alkalommal a ház idős gazdája még ott volt, a házát nem hagyta el, ő nem menekült el a háború elöl. Most reggel, amikor felébredtem ott találtam magam mellett holtan, vérbe fagyva. Visszaindultunk a Mandula utcába. A Szemlőhegy utcán haladva egy kétmotoros repülőgépről mélyrepülésben géppuskatüzet nyitottak ránk, mellettünk csak úgy porzott az út.

A következő bevetésünk a Pálvölgyi út térségében, az úgynevezett „nyúlfarmnál" volt, a Vihorlát út magasságában lévő egyik háznál. Az orosz támadás északkelet-északnyugat irányból volt várható. A ház északnyugati oldalán egy éléskamra volt, középen egy vállmagasságig érő ablakkal, északkeleti irányba azonban lőrést kellett vágni a kilövés biztosítására. Északnyugat felé az épülettől mintegy 300 méterre erdő húzódott. Egyedül voltam őrségben, mikor torkolattűz villant az erdő felől. Egy sorozatot én is odaküldtem az ablakon keresztül, majd villámgyorsan lehúztam a fejemet. Éppen jókor, mert a következő pillanatban a hátam mögötti stelázsipolcot végiglőtték egy sorozattal. Parancsnokunk kilőtt egy világító rakétát, de a ház előtt nem láttunk senkit. Másnap reggel a háztól nem messze egy golyószóróval felszerelt orosz katonát találtunk holtan.

Január 20-án mint „fegyvermester", a zászlóalj-parancsnokságra kerültem. Feladatom a napi észlelések naplószerű vezetése volt. A bátyám tüdőgyulladással kínlódott. Január 25-re a zászlóalj nagyon lerommlott állapotba került, az első vonalbelieket már nem lehetett időben leváltani. Így én és a két Bakó testvér, Bakó Gyula és Bakó Barna kaptuk a feladatot, hogy január 25-én menjünk ki a Zöldmáli útra az ottaniak leváltására. A Zöldmáli út bal oldalán egy tisztás végén álló ház védelmét kellett ellátnunk a németekkel közösen. A házat délről és nyugati irányból erdő övezte, a ház és az erdő között lövészárok húzódott ahol 2 óránként váltottuk egymást.

Engem január 27-én reggel 6 órakor váltottak le. Bementem a házba, az ágydeszkából aprítottam egy kis tűzifát, lehúztam a csizmámat és a kandalló előtt melegedtem. Nyolc óra körül hatalmas üvegcsörömpölésre riadtam fel. Egy német katona ugrott be az ablakon, átszaladt a szobán, és kiugrott a másik ablakon! Nekem is csak annyi időm maradt, hogy felrántottam a csizmámat és a köpenyemet, a fejemre raktam a hólepedővel már felszerelt sisakomat, kezembe fogtam a géppisztolyomat - de az élelemmel felszerelt oldalzsákomat már otthagyva -, én is kiugrottam az ablakon. A nagy hóban, az eléggé meredek lejtős terepen a Zöldmáli út felé menekültem. Egy földre fektetett telefonvezetékben elhasalva - éppen amikor a házat elfoglaló oroszok tüzet zúdítottak felém - hason csúsztam le a Zöldmáli út irányába. Géppisztolyom az eséskor kiesett a kezemből, de visszafordulni már nem lehetett.

Az út mellett lejjebb, egy kb. 250 méterre lévő házban helyezkedtek el a németek (összesen 3 fő!) és a két Bakó testvér. Az oroszok (kb. 30 fő) egész nap dajdajoztak. Szürkületkor a németek közölték mind a hármunkkal, hogy a reggel feladott házat vissza kell foglalni. A 3 fő magyar (vagyis mi!) másszunk át a két ház közötti deszkakerítésen, utána kúszva haladjunk tovább, mert ők majd géppuskatűz fedezetet biztosítanak.

A kerítésen mindhárman túljutottunk, de puskáink a nagy hóban eltömődtek. Közben akna vágódott be közénk. A mellettem hasaló Bakó fiúnak a bal vállát, a másiknak a bal combját roncsolta szét. A vállsérült maga ment a kötözőhelyre, a lábsérültet én vonszoltam le. A kötözőhelyen azt mondták, hogy a vállsérültet már nem lehet megmenteni.

Este értem vissza a zászlóalj-parancsnokságra, ahol egy „új arc" fogadott, Karvaly Tibor főhadnagy. Elmondtam a történteket, mire közölte, hogy többé nem lesz a németekkel közös bevetés. Ezen az estén tudtam meg, hogy a két nappal korábban elhagyott Áldás utcai zászlóalj-parancsnokság épületben egy felrobbant benzineshordó miatt tűz ütött ki. Megégett Sipeki-Balás Lajos és ott égett halálra Peller Károly bajtársunk is.

1945. január 30-án kora reggel (nagy ködben) a zászlóalj áttelepült a Rózsadombról a Margit körúton és az Ostrom utcán keresztül a Várba. A Honvédelmi Minisztérium épületének földszintjén helyezkedtünk el. Az ablakokat aktacsomagokkal torlaszoltuk el a bomba repeszek miatt. Naponta kétszer szórtak meg bennünket bombával, a fölöttünk lévő emelet égett.

A 3. század. III. szakasza őrzési feladatot kapott. Én a Bécsi-kapuhoz nyertem beosztást amelynek jobb oldali fülkéjében egy Schwarzlose-géppuska volt felállítva. (Ennek a kezeléséhez én nem értettem.) Szerencsémre támadás nem történt.

1945. február 6-án Bandi bátyámmal elhatároztuk, mivel a tetvek már tűrhetetlenül maceráltak, hogy lemegyünk a Rácz-fürdőbe kicsit rendbe szedni magunkat. Ahogy ereszkedünk lefelé a Várból, egyszer csak jön velünk szemben egy idősebb baka és mondja, hogy „vitéz urak vigyázzanak, mert az Erzsébet-híd pesti hídfőjétől az orosz mesterlövészek minden mozgó lényre átlőnek!" A Döbrentei téren állt régen egy templom, az előtt lehajolva szaladtunk át, de igen csak porzott mellettünk a templom fala. A Gellért-hegy oldalában gránátok robbantak és ahogy a Rácz-fürdőhöz értünk, éppen annak a kupoláját is aknatalálat érte. Egy pucér ember rohant ki a fürdőből, kezében az összes cókmókjával; mi pedig be, fürdés, nagymosás. Visszafelé a Vár oldalában a fákon rongy foszlányokat láttunk, egy vitorlázó repülőgép maradványait...

Az egyetemi zászlóalj egy kis töredéke 1945. február 7-én (az akkori Pestvidéki Járásbíróság, ma a Katonai Bíróság) Fő utca 70-78 sz. alatti épületében került elhelyezésre. Az épületben ekkor már nem volt sem víz, sem elektromos áram szolgáltatás.

Itt várakoztunk 1945. február 11-én 16 óráig, amikor is felsőbb parancsra, teljes felszereléssel: [rohamsisak, két oldaltáska - mindegyikben egy-egy kulacs és csajka - (hátamon egy hátizsák, benne saját Zeiss Ikon Nettar fényképezőgépem), két pokróc, egy Frommer pisztoly, és egy Bergmann-géppisztoly, hozzá 600 darab töltény]. Elindultunk a közeli Ganz utcába, ahol a kulacsainkat - ivóvíz hiányában - pálinkával töltöttük meg, majd megkezdődött a kitörési menet. A cél Budakeszi volt, ahol a tervek szerint már találkoznunk kellett volna azokkal a német alakulatokkal, amelyek a felmentésünkre nyugati irányból áttörik a szovjet gyűrűt.

Körülbelül 17-18 órakor a Ganz - Medve - Kacsa - Görgey (ma: Varsányi Irén) utcákon át jutottunk ki a Széna térre. A téren már mindenfelé döglött lovak, lovas szekerek torlaszolták el az utat. Többezres tömeg zsúfolódott itt össze, katonák és civilek egyaránt. Ráadásul az oroszok a Krisztina-postapalotából géppuska és aknatűz alatt tartották a teret, és rövid idő alatt olyan hullahegyek keletkeztek, hogy azon a Széll Kálmán tér (ma: Moszkva tér) irányába átmenni nem lehetett.

A bátyám és én egy szekér, illetve egy lótetem védelmében hasaltunk. Valamikor 22 és 23 óra között a Hattyú utca sarkán lévő patika

épületén keresztül a hullahegyek tetejére pallódeszkákat terítettek. Ezeket a deszkákat a halottak fölött hidaknak használva - géppuskatűzben - futva értük el a Retek utcát.

A kitörésben a magyar és német katonákon kívül a polgári lakosság is részt vett. Az Olasz fasor (ma Szilágyi Erzsébet fasor) teljes szélességében hömpölygött a tömeg. Egy gyermekkocsit toló fiatal anya kapaszkodott belém segélykérően, de egy szemből jött ágyúlövés pillanatok alatt elsodorta. Az üzletek felhasított redőnyei mögött kézitusa, halálhörgés hangja hallatszott.

Ebben a leírhatatlan kavalkádban, halottak között bukdácsolva értük el a fogaskerekű végállomását. Az idő már éjfél körül járt, amikor szemből egy vörös rakéta emelkedett fel. Elkiáltottam magam: „Vigyázat, tüzérségi tűz!"

„Honnan veszed, fiam?" - kérdezte a mellettünk futó Karvaly Tibor főhadnagy.

„Vörös rakétát lőttek fel szemből! Tűztámogatást kérnek!" - válaszoltam.

A bátyám és én elindultunk a János kórház felé, a fogaskerekű vasút délnyugati oldalánál. A János kórház magasságában egy tisztáson álltunk meg. Karvaly főhadnagy és egy másik tiszt (vagy altiszt) társaságában, kb. egy szakasznyian lehettünk. Nem tudtuk eldönteni, hogy merre kell menni. Egy kutya ugatott a közelben. Váratlanul egy akna csapódott közénk. Amikor felkeltünk a térdig érő hóból, Karvaly főhadnagy arca csupa vér volt, repesztalálat érte.

Hirtelen elhatározással - kb. egy szakasznyian - a fogaskerekű délnyugati oldalában, úttalan utakon elindultunk a Svábhegy felé. A Diós-árok déli részétől először a Béla király úton, majd onnan tovább a Mátyás király úton haladtunk tovább. Útközben találkoztunk egy álló, leponyvázott harckocsival, mellette egy - a páncélos bal oldalán - sétáló őrrel. Mi csak a harckocsi jobb oldalánál elhaladva vettük észre, hogy szovjet tank. Az őr utánunk lőtt, de mi puskatussal áttörve az út jobb oldalán lévő léckerítést, a meredek oldalon leszaladtunk. Ott belekerültünk egy ellenséges géppuskafészek tüzébe. Hirtelen visszafordulva, az előttem haladó bajtársamat találat érte és hiába kért, nem tudtam rajta segíteni. A velünk tartó tapasztalt tiszt (vagy tiszthelyettes) letépett az övemről egy nyeles kézigránátot és bedobta a közeli géppuskafészekbe.

Visszatérve az útra - bal oldalról -, egy alacsony, kőlábazatú kerítésű villa félköríves, nyitott teraszáról újabb golyózápor fogadott. Valahol egy fehér rakétát lőttek fel...

Szinte mindenkinek sikerült a ház előtt átfutni, csak egyetlen bajtársunkat érte halálos lövés, ő ott halt meg. Ekkor még én sem tudtam a ház előtt átjutni. A bátyám kétségbe esetten kiáltott utánam, miközben én a ház előtt, a kerítés lábazatánál hasaltam. Közben észrevettem, hogy a Bergmann-géppisztolyom závárzatát elveszítettem (nyilán a kerítés áttörésekor eshetett ki). A fellőtt világító rakéta kialvása után felugrottam és a Frommer 7,65-ös pisztolyomból három irányzott lövést adtam le a teraszon tartózkodó három oroszra, majd a ház előtt átszaladva felvettem az imént elesett bajtársam Mauser puskáját. Sikerült utolérnem a maradék csoportot.

A rohanás, a térdig érő hó, és a nagy teher miatt a hátizsákomtól (benne a fényképezőgépemmel) kénytelen voltam megválni. Otthagytam a hóban.

A bátyám és én, egy őrzászlóalj-beli katonával a Mátyás király úton gyalogolva, majd északnyugati irányba fordulva nagy hóban, járatlan utakon érkeztünk meg a Tündér-hegynek a zugligeti villamos végállomása felé eső fiatal fákkal telepített oldalába. Valószínű, hogy a kimerültségtől elaludtunk, mert a következő órákkal kapcsolatban semmire sem emlékszem. Már délelőtt 11 óra volt amikor magunkhoz tértünk.

Körülnéztünk. Bal kéz felől a János-hegyi kilátó, szemben, a völgy túloldalán egy század eleji favázas villaépület, alattunk egy keskeny út húzódott. Az út mellett, tőlünk mintegy 200 méterre - bal kéz felöl - egy épületet láttunk. Kutyaugatás hallatszott, majd egy fiatal nő jött ki a házból.

Lehúztam a kesztyűmet. Mindkét kezem véres volt, de már nem vérzett. Elővettem az oldalamon lévő gázálarctáskából a pálinkás kulacsot, de mindkettő szitává volt lyuggatva, hasonlóan a két csajka is. Elöl, a derekamon a tölténytáskáim félig leszakítva - útközben, még a géppuskafészket elkerülendő, felfelé való menekülés közben -, kaptam egy sorozat robbanó lövedéket.

Alattunk a völgyben, a János-hegy irányából jövet egy szovjet katonákból álló lovascsoport vonult fel. Meglátták, majd tovább mentek lövés nélkül. Ezt követően a völgy szemközti oldalán lévő épületet sarkánál - tőlünk kb. 200 méterre - megjelent egy óvatosan felbukkanó rohamsisakos fej. A látási viszonyok jók voltak, de mi nem tudtuk megállapítani, hogy német vagy orosz katona van-e ott. Emelgettük a fejünket, hogy jobban lássunk. Ekkor a katona megjelent egy puskával és ahogy hasaltunk a hóban - a felénk irányzott lövések következtében -, közvetlenül a fejünk előtt, minden lövés után omladozott befelé a hó.

Mi mozdulatlanul feküdtünk a hóban. A bátyámmal elhatároztam, hogy biztonságosabb ha lecsúszunk a hegyoldalon, és megadjuk magunkat. Az őrzászlóalj-beli katona ekkorra már önállósította magát.

A puskánkra zsebkendőt kötöttünk, lecsúsztunk a hegyoldalon, és a völgyben lévő úton elindultunk egy keleti irányba fekvő kis híd felé. Nem láttunk sehol egy teremtett lelket sem. Elkezdtünk „halló!"-zni, s végre megjelent a hídon egy orosz katona. Integettünk neki a fehér zsebkendős puskával. Ő is integetett, hogy dobjuk el a puskát, de ezt mi szándékosan nem akartuk megérteni. A katona eltűnt a hídról, majd hamarosan - a híd alól kibújva -, másodmagával jött elő. Átszakította a közöttünk lévő gyenge kis drótkerítést, közben megkérdezték tőlünk: „nyemetzki?", mi pedig automatikusan válaszoltunk, hogy „magyarszki". Erre ők csak annyit mondtak, hogy „magyarszki bratyó!"...

Elvették a puskánkat és az út szélén lévő kerékvetőn kettétörték. A karunkon lévő óráinkat pillanatok alatt lecsatolták, majd megmotoztak. Elvettek tőlem egy 1940-ben gyártott kisméretű Guyot revolvert és a Frommer pisztolyomat is. Ez utóbbiból hiányzott három töltény (amelyeket az éjszaka folyamán lőttem ki az orosz katonákra) és ezt igen rossz néven vehették, mert mindkettőnket felállítottak az út menti árok partjára.

Éreztem, hogy életem rövidesen véget ér. Átfutott agyamon eddigi életem, sajnálattal töltött el, hogy édesanyámnak nem mondhatom el, bátran, szenvedés nélkül halunk meg, és ne bánkódjon, mert egyszer még az örökkévalóságban vele is találkozni fogunk. Közben az egyik orosz katona elővette a pisztolyát és csőre töltött. Ebben a pillanatban ott termett egy harmadik orosz, aki kitekerte társa kezéből a fegyvert, mire amaz leszakított övéről egy kukorica-gránátot és hozzánk akarta vágni, de lefogták a kezét és elvezették.

Bennünket egy orosz katona rövid úton átkísért a Budakeszi felé vezető útra. Az út jobb oldalán ágyúk voltak felállítva, és az első gondolatom az volt, hogy túszként akarnak az arcvonalon felhasználni. Két tűz közé kerültünk, mert egy ágyú a fejünk fölött lőtte az út másik oldalán fekvő erdőségből tüzelő németeket. Az orosz őr - közvetlenül az ágyú csöve előtt - intett, hogy hasaljunk le. Közben megláttam, hogy az orosz katonák lyukas talpú bakancsban harcolnak. Az egyik katona dobtáras géppisztolyából kifogyott a lőszer. Erre elővette a pisztolyát és abból szedegette ki a töltényeket, majd átrakta a dobtárba. Aztán tovább lőtte az éjszakai kitörés során idáig eljutott és az erdőben meghúzódó német és magyar katonákat.

A csetepaté megszűntével az őrünk tovább kísért bennünket Budakeszi felé. Az út bal oldalán fejbe lőtt német katonák hullái feküdtek. Kísérőnk útközben megszabadított az utászcsizmámtól, de a bátyám lábáról nem tudta lehúzni. Az enyémmel együtt már így is három pár volt a vállára vetve.

A fejbe lőtt német katonák - érdekes módon - nem voltak kifosztva. Legalábbis a csizma, a bakancs a lábukon volt. Beérkezve Budakeszire a kis bíró éppen azt dobolta ki, hogy a faluból álljanak elő a fogatosok, és szedjék össze a hullákat.

Minket egy kovácsműhelybe vezettek, ahol a falon különböző fogószerszámok sorakoztak. Az volt a gondolatunk, hogy most kezdődik majd a vallatás. Hogy oldjam a belső feszültségemet, mondtam az őrnek, hogy „voda". Hozott is egy vödör vizet.

Kis idő elteltével az orosz bekiabált valamit. Minket hívtak. Az őr közölte, hogy megyünk a „majorhoz". A major büszkén közölte, hogy „Budapest kaput!"...

Egy negyven év körüli zsidó nő volt a tolmácsa. A tolmácsnő azt mondta, hogy mi németek vagyunk, és ki fognak végezni. Az őrnagy németül szólt hozzánk, mi közöltük vele, hogy magyar egyetemisták vagyunk. Elővettük a nálunk lévő egyetemi indexet is. Az őrnagy megkérdezte, hogy mit akarunk csinálni. Mondtuk neki, hogy hazamenni, és tovább tanulni, mert mi csak véletlenül maradtunk benn az ostromgyűrűben.

Elvette az iratainkat és közölte, hogy holnap jön egy fogolymenet, azzal kell továbbmennünk. Az éjszakát az elöljáróság épületében, a padlón töltöttük. Másnap, 1945. február 13-án délben hozzácsaptak bennünket a Budapestről elhajtott kb. 25.000 fős fogolymenethez.

Ebben a menetben találkoztam a velünk együtt menetelő (turbánt, sárga félcipőt, szürke nadrágot és felöltőt viselő) Selva Raja Yesudiánnal, aki orvostanhallgató volt Budapesten, és akinek 1941-ben kiadott „Sport és jóga" c. könyvét már ismertem. (Ennek az ismertnek köszönhettem végül is, hogy 1945. augusztus 1-én otthon lehettem)...

Ezen a napon a hó már kezdett olvadni, a fagy engedett, bokáig jártunk a latyakban, dagasztva a sarat. (Ennek a cipő nélküli élménynek köszönhettem, hogy még négy évtized elteltével is gyötrő álomként jelentkezett, hogy mezítláb utazom valahol!) Az éjszakát a budaörsi zárdában töltöttük.

1945. február 14-én érkeztünk Sóskútra. Menet közben részben lovasok, részben gyalogosok kísértek bennünket. Szórakozásképpen kiki ragadtak a sorból egy-egy német katonát vagy ruszint és közvetlenül a sor mellett egy-egy sorozatot lőttek beléjük. Belém is egy ruszin kapaszkodott, kérte, hogy ne áruljam el ha észreveszik, bizonygassam, hogy ő is magyar. Sóskútra érve egy 8-10 fős fészerbe kerültünk éjszakára. Itt működött egy igazoló bizottság. Egy, a Déli pályaudvarnál lakó (Ráth Gy. u.) ezredes mondta, hogy őt hazaengedik. Vele üzentünk nagynénénknek a mellette lévő Gregus u. 8-ba. Sajnos az üzenetet nem kapta meg. Édesanyánk, mint később megtudtuk tőle, a Várban a pincékben keresett-kutatott utánunk. Egy Vojtek nevű csillaghegyi ismerőse, aki üszkösödő lábbal feküdt ott sebesülten, felismerte és megszólította. Mire sikerült anyámnak értesítenie a hozzátartozóit és érte tudtak menni egy kézikocsival, sajnos már meghalt.

Sóskúton 1945. február 15-én még tanúi lehettünk egy valahol Páty térségében lezajlott légi harcnak. Február 16-án reggel indultunk tovább. A sváb településeken áthaladva a lakosság élelmet akart adni - őreink azonban durván, szerencsére csak riasztó lövésekkel - távol tartották tőlünk őket. Sóskúton indulás előtt kaptunk egy darabka kenyeret és szalonnát. Az este Ercsinél ért bennünket. Innen reggel indultunk tovább és február 17-én érkeztünk Dunapentelére ahol egy major padlásán töltöttük az éjszakát. Az őrök senkit nem engedtek ki, hogy elvégezhesse a szükségét, és egyszer csak az átázott tapasztott födém egy része leszakadt az alattunk lévő fogolytársainkra.

Február 18-án érkezett a fogolymenet Dunapenteléről Dunaföldvárra, ahol egy iskola épületében szállásoltak el bennünket. Este meleg levesfélét kaptunk. Innen 1945. február 19-én a dunaföldvári pontonhídon át indultunk a Solt melletti Tetétlenpusztára (mai nevén Dunatetétlenre). Útközben nem várt meglepetés ért, a pontonhíd dunaföldvári oldalán román katonák teljesítettek szolgálatot. A lábunk közé botot dugva kibuktattak a sorból és pillanatok alatt megfosztottak fehér báránybőr bekecsünktől. Itt értettem meg először a nemzetiségi kérdést! Aljasságuk a későbbiek során is végigkísért bennünket.

A híd közepétől, a solti oldalon már orosz őrség volt. Délután érkeztünk meg a solt-tetétleni volt rabgazdaságba, ahol épületekben, pajtákban helyeztek el bennünket. A zsúfoltság olyan mértékű volt, hogy feküdni vagy a földre leülni nem lehetett, egymásnak támaszkodva, állva töltöttük az éjszakát.

Még a megérkezésünknél közölték, hogy akinek jó cipője van, azokat elindítják Bajára, ott leigazolják és utána hazaengedik. Az udvaron furkósbotos ruszin őrök álltak. Középen egy nagy halomban rengeteg cipő volt. Odarohantam és kirántottam egy összekötözött párt. A következő pillanatban a ruszin - talán éppen az akit menet közben védtem -, egy furkósbottal hatalmasat ütött a hátamra, de én már akkor boldogan vittem magammal a cipőket. Az egyik egy ballábas nyersbőr bakancs, a másik egy szintén ballábas fekete sevróbőr magas szárú cipő volt. Mindkettő jó volt a lábamra.

Reggelente gyakran találtunk magunk mellett halottakat. A tetétlenpusztai pajtában két egyetemi hallgató bajtársunk is meghalt mellettünk vérhasban. Előre megérezték a végzetüket, mert mindketten megadták a hozzátartozóik címét, hogy szerencsés hazaérkezésünk esetén értesítsük őket a történtekről. Az egyik Meskó Arisztid karpaszományos őrvezető, a másik Sasváry Antal karpaszományos honvéd volt. Éjszakánként gyakran hallottunk valamilyen vékonyhangú éneket, s aki énekelt az reggelre már hullamerev volt. Itt értettem meg, hogy mi is az a hattyúdal.

A halottakat a pajta bejárata előtt egymásra rakták mint a hasábfákat, aztán egy kisvasút platós csilléivel elszállították, és hatalmas, jeltelen tömegsírokba temették el őket."

Ezek a tömegsírok - több száz magyar és német katona sírja, köztük az egyetemi rohamzászlóalj két egykori katonájának: Meskó Arisztid, és Sasváry Antal sírja is -, Dunatetétlentől keletre, az 53-as út mellett található és sajnos még ma sincsenek feltárva. (a szerző megjegyzése)

„Február 21-én (vagy-22-én) a jó cipővel rendelkezőket menetben elindították, de nem Bajára, hanem Szalkszentmártonba. A Petrovics-család mészárszékének volt épületében kötöttünk ki. Innen először a vasútállomásra kerültem a bátyámmal együtt. Hídgerendákat rakodtunk gépkocsikra, majd a Duna-partra vittek, és saroglyával kellett földet szállítani, az ártéren földet fejteni. Este 10-re értünk vissza Szalkaszentmártonba. Levest kaptunk vacsorára.

Hajnali 4-kor ébresztő furkósbottal, 12,5 dkg. kenyér és egy kis szalonna volt a napi ellátás. Egyik nap reggel a bátyámat nem tudtam felkelteni - magas láza lehetett -, önkívületi állapotban volt 24 órán keresztül, megkapta a „volhiniai lázat". Ez 48 óra alatt lezajlott. Ezen idő alatt én sem mentem munkába.

A Duna-parton román katonák is őrző szolgálatot láttak el. A menetoszlopukhoz tartoztak a pálinkás és boroshordók is. Az el nem fo-

gyasztott fehér cipókat a vízbe dobálták, miközben mi éheztünk. A szomjúságot már nem bírtuk, ittunk a volt német lövészteknők pocsolyájából is. A lakosság megpróbált nekünk ivóvizet adni, de őreink nem engedték. Sokan vérhast kaptunk, így visszavittek bennünket tehergépkocsival a tetétleni táborba, ahol már százával feküdtek egy pajtában német és magyar katonák.

Itt már rendszeres ellátást kaptunk: reggel egy kulacs tea és egy kis vízben főtt gríz (só és cukor nélkül), este ugyanez. Orvosság nem volt, de kaptunk 4-5 csipetnyi mahorkát, amit a tiszti táborbeliekkel el tudtunk cserélni levesre (ez olyanszerű volt, mint a köménymagos leves). Ebben a táborban találkoztam ismételten Karvaly Tibor főhadnaggyal is.

A túlélés egyetlen lehetséges módja az volt, hogy a grízt meg kellett enni, amit sokan nem tudtak megtenni, mert egyszerűen kifordult a szájukból. Mi bemagyaráztuk magunknak, hogy milyen jó édes, csokoládé ízű, és megettük még a mások adagját is.

A táborban egész idő alatt vigyázni kellett arra is, hogy bele ne szédüljünk a latrinába, mert akkor menthetetlenül belénk is lőttek volna, hogy ne szenvedjünk tovább.

1945. április 6-án elindítottak bennünket (több ezer hadifoglyot) az Izsák - Orgovány - Jakabszállás útvonalon Kiskunfélegyházára, ahová két nap múlva érkeztünk meg.

A község lakossága az ablakokból és a kapukból nézett bennünket. Az út jobb oldalán, az egyik sarokházban lehúzott redőnyű patika volt, amely előtt kint pipázgatott a kb. 60 éves patikus. A bennünket kísérő orosz őr egyszerűen belökött őt is a sorba. Ott halt meg szerencsétlen a fogolytáborban, de az oroszok még a holttestét sem voltak hajlandók kiadni a családjának.

Kiskunfélegyházán a kettős drótkerítéssel körülvett Tanítóképzőben szállásoltak el bennünket. Nekem még útközben sikerült kidobnom egy levelet a sorból - amit szerencsére valaki eljuttatott az édesanyánkhoz! Ettől kezdve a táborral szemben lakó Fekete Ilona segítségével rendszeresen küldött be nekünk egy-egy fehér cipót és tökmagolajat. Ennek köszönhetően teljesen felépültünk a vérhasból.

A tábornak egy magyar ezredes volt a parancsnoka, aki az egyik napon közölte velünk, hogy a németeket legyőzték, és vége a háborúnak. (Számunkra azonban - úgy tűnt - még mindig nem fejeződött be)...

1945. május 22-én marhaszállító vagonokba tereltek bennünket. A vagonokban szalma volt leterítve, középen egy nyitott fahordóban víz, az ablakon szögesdrót. Ötven fő volt egy-egy vagonban elhelyezve. Szegedre, a kettős drótkerítéssel körülzárt repülőtérre szállítottak bennünket. Itt szlovák katonák is teljesítettek őrséget! Jutalmuk később az lett, hogy ők is „meglátogathatták" az oroszországi táborokat...

Szegedről már küldhettünk haza tábori postai levelezőlapot is. Édesanyánk ide is utánunk jött és élelmiszer csomagokat is küldött a nevünkre. Sajnos ezeket nem mi kaptuk meg, mert - mint később kiderült - volt a táborban egy másik Szántay Lajos is, és a csomagokat ő fogyasztotta el - jóízűen.

Július első felében egy kb. ezer fős Wehrmacht egység érkezett a táborba, teljesen új páncélos egyenruhában. Az egyik német tiszttől az oroszok el akarták venni a karóráját. A német szép nyugodtan lecsatolta, aztán ledobta a földre és széttaposta. Ezek után a többi német is ugyanezt tette.

Valamilyen fertőzés következtében elmérgesedett a jobb mutatóujjam. A gennyesedés hamarosan már a könyökömnél tartott. Volt a táborban egy III. kerületi tisztiorvos, aki azt mondta, hogy csak úgy tud megmenteni, ha a egy bicskával levágja könyéktől az egész karomat. Hozzátette még azt is, hogy steril sebkötöző anyaga viszont nincs. Nálam volt egy, így beleegyeztem a műtétbe. Átadtam neki a köpenyem hajtókájában lévő sebkötöző csomagot, mire közölte, hogy ez nem steril, mert már át van lőve! Gyógyszere nem volt, de volt egy mogyorónyi szürkésbarna borköve, amit összetört. A karomból az ujjamon keresztül kinyomkodta az összes gennyt, majd az ujjamat behintette a porral és bekötözte. A kezem megmaradt!

Azóta is hálával emlékszem ennek az embernek a gyakorlati tudására és segítőkész emberségére. Szabadulásomat is neki köszönhetem!...

Hamarosan elterjedt a híre, hogy a civileket haza engedik. Nekünk még megvolt a civil személyi lapunk, így hát jelentkeztünk. Majd jött az újabb változat: a katonákat engedik haza! Karpaszományos katonaruhában voltunk, így hát ismét jelentkeztünk. Végül közölték, hogy csak a súlyos betegeket engedik haza.

Még Kiskunfélegyházán egy gyógyszerész-hallgatótól (Jurth Gézától) kaptunk egy marék piros színű kinin drazsét. Orvosi vizsgálat előtt sok vízzel bevettünk ezekből néhány szemet és elkezdtünk tornászni, erős szívdobogást idézve elő ezzel. Patakokban folyt rólunk a víz.

A bátyámat be is írták az elengedők közé, mint súlyos szívbajost. A vizsgálatot egy orosz felcsernő végezte és a magyar tisztiorvos - (karom megmentője), akinek a nevére sajnos már nem emlékszem -, volt a tolmács. Sajnos engem egészségesnek találtak. Elkeseredésemben

felkerestem a magyar orvost és javasoltam, hogy próbáljuk meg újra a vizsgálatot - tüdőbajjal. Elmondtam az elképzelésemet is a fertőző tüdőbaj bizonyítására: amikor az orosz felcsernő majd a tüdőmet vizsgálja, akkor én az egyik oldalon csak a rekeszem mozgatom, de nem veszek levegőt.

A magyar orvos közölte a „betegségemet" a felcsernővel, aki újra megvizsgált. Hála a már korábban is említett Selva Raja Yesudian: Sport és jóga c. könyvéből merített ötletnek (valamint a magyar tisztiorvos bizonyító tolmácsolásának) - sikerült!

1945. július 31-én szabadultunk. Több száz egykori hadifogollyal együtt a másnap hajnalban induló vonattal érkeztünk haza a Nyugati pályaudvarra, ahol felsorakoztattak bennünket és a Vöröskereszt élelmiszer csomagokat osztott szét közöttünk. Közben egy magyar főhadnagy hármunkat (Fényi Varga Lacit, a bátyámat és engem) kiállított a sorból. Mindhárman karpaszományos katonai egyenruhában voltunk. Amikor megkezdődött a kihallgatásunk, Fényi Varga Laci és a bátyám elszaladtak! Nekem már nem sikerült, mert a tiszt pisztolyt rántott és csőre töltötte:

- Állj vagy lövök! - kiáltotta és kénytelen voltam megállni. Az első kérdése az volt, hogy hol szolgáltam a háború alatt?

- Az egyetemi rohamzászlóaljban. - mondtam neki.

- Ki volt a parancsnoka? - kérdezte.

- Sipeki-Balás Lajos. - válaszoltam.

- Mit tud róla?

- Meghalt!

- Ki volt a helyettese?

- Elischer Gyula.

- Mit tud róla?

- Meghalt!

Végül azzal engedett el, hogy „a politikai rendőrség majd úgyis elintézi a többit".

A Császárfürdőnél felszálltam a Csillaghegy felé induló HÉV-re. Már a bátyám is rajta volt. Szemben velem - (teljesen véletlenül!) csukott szemmel, meditálva - ott ült Selva Raja Yesudián a „Sport és jóga" c. könyv szerzője, akinek végül is szabadulásomat köszönhettem! Nem volt szívem felébreszteni...

Odahaza természetesen nagy volt az öröm. Amikor ismét jelentkeztem az egyetemen közölték velem, hogy új egyetemi indexet csak azután kaphatok, ha meghirdetem az eredeti elvesztését. Feladtam egy

hirdetést a következő szöveggel: „1945. február 12-én Budakeszin az oroszok elvették az egyetemi indexemet." Közölték velem, hogy ilyen hirdetést nem lehet feladni, csak azt, hogy: „1945-ben az egyetemi indexem ismeretlen körülmények között elveszett."

1946-ban már az egyetemen is igazoltak, bár a bizottság furcsállotta, hogy ideiglenes leckekönyvem van. Egyébként a Műegyetemen a későbbiek során már nem nagyon esett szó közöttünk az egyetemi rohamzászlóaljról, de arra emlékszem, hogy a dékáni hirdetőtáblán egyszer ki volt függesztve egy gyászjelentés: „Füzy Kálmán gépészmérnök hallgató (repülő-zászlós) 1944-ben hősi halált halt!"

Tas Zoli szüleivel az „Erdei-lak" vendéglőnél felkerestük az egykori harcok színterét, ahol sikerült a Zoli holttestét megtalálni és exhumálni. Jelenleg az Óbudai temetőben nyugszik a családi sírban!"...

Gyergyay Miklós visszaemlékezése

Az I. Egyetemi rohamzászlóalj 1. századának egykori katonája, Gyergyay Miklós visszaemlékezése az eddig leírtakhoz képest már nem sok újat tartalmaz, de név szerinti említést tesz számtalan (mások által talán már elfelejtett egyetemistáról), s mint ilyen leírás az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódva pótolhatatlan dokumentum:

„Az egyetemi oktatás (Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaság Tudományi Egyetem, Közgazdaság-tudományi Kar) 1944. április hónapban történt beszüntetésével, a karok hallgatói a haza védelmére szerveződtek. A háborús események miatt egyre több egyetemistákból álló munkaszázadot alakítottak ki.

A mi karunkon megalakult munkaszázaddal Erdélyben, Maroshévíz mellett, a Lomás-patak völgyében lévő táborba kerültünk, ahol az Árpád-vonal építésében vettünk részt. A romániai események miatt a táborunkat augusztus 23-a után felszámolták és egy - a menekülő lakossággal zsúfolt - vasúti szerelvényen érkeztünk vissza Budapestre, s tértünk haza lakóhelyünkre, én Vácra.

Itthon, mivel még nem hívták be az egyetemistákat sorkatonai szolgálatra, a honvédelmi munka keretében a KISKA-alakulatnál teljesítettünk forgalomirányító munkát.

Mint a kereskedelmi és közgazdaság-tudományi kar hallgatói, a Szerb utcai tanszéken rendszeres kapcsolatban voltunk a kar ifjúsági

vezetőivel. Budapest és Vác közelsége folytán ez a kapcsolat a nagy létszámú helyi hallgatói kör miatt igencsak aktív volt.

Soltész Ignác (a különböző karok ifjúsági vezetésének tagjaként) rendszeres kapcsolatot tartott a váci egyetemistákkal, amelynek körét a sok év távlatából már csak a teljesség igénye nélkül próbálom most felsorolni:

Soltész Ignác, Heincz Mihály, Hochstrasser József, Karsay Miklós, Kummer Károly, Lendvay Vilmos, Mauer József, Pap Ernő, Szentes György, Zirci József, Gyergyay Miklós (közgazdaság-tudományi kar), valamint Bajna Gonci, Lendvay György, Pertik Tamás (jogi kar), továbbá Boldis János, Verzsényi László (orvosi kar), és Forgó Géza (építészmérnöki kar).

A politikai és hadi események alakulása miatt döntenünk kellett a németországi egyetemre történő kitelepülés, vagy az itthon maradás között. Többségünk a maradás mellett döntött, vállalva a 21 éven felüliekre váró kötelező sorkatonai szolgálatot.

A kitelepülő egyetemi hallgatók egy része a szerelvényüket ért hegyeshalmi légitámadás után Németország helyett inkább a budapesti visszatérést választotta. A teljes mozgósítás kihirdetésekor - mivel nem akartam az egyetem kitelepítésekor nyugatra távozni -, a tényleges katonai szolgálatra szóló behívó parancsom szerint 1944. október 27-én bevonultam az addigra már megszervezett és hivatalosan is elismert I. Egyetemi rohamzászlóaljhoz, mint karpaszományos honvéd.

Egységünk a Keleti Károly utcai Rákóczi Gimnáziumban nyert elhelyezést és itt volt a kiképzési bázisunk is. A kiképzés során fegyverként először háborús Manlicher- és francia Lebel-puskákat kaptunk gyakorlásra, majd fokozatosan megismerkedtünk az új harceszközökkel is. Így kaptunk kiképzést az új magyar géppisztoly, a gyorstüzelő puska, a Vécsey kézigránát, a páncélököl, páncélgránát (srekk), és a géppuska kezelésére is.

Gyakorlati kiképzésünk a Marczibányi téri sporttelepen, a lőtéren, a közeli kis erdőben folyt, majd egy napra a szentendrei utászlaktanyába kerültünk, ahol az épület egyik termében puskatisztítás közben elsült egy fegyver és lövedéke fejen találta a fal mellett ülő katonát. A kiképzés során felszereltségünk megjavult, alakulatunk meleg alsót, csizmát, báránybőr bekecset vételezett, a régi puskákat az új magyar géppisztolyok váltották fel, s kaptunk oldalfegyver viselésre is jogot.

Bevonulás után az első eltávozásra december 7-én utazhattunk haza Vácra, az éjfélig tartó eltávozásról azonban az orosz csapatok Penc

község irányából történő hirtelen betörése miatt csak nagy nehézségek árán tudtunk visszajutni Budapestre. Városunk (Vác) már december 8-án az orosz csapatok birtokába került.

A kiképzés befejezése után különböző feladatok elvégzése közben jutottam el a Ludovika Akadémiához alakulatunk DKW gépkocsijával. A visszaút során a körutat ért bombatámadás után a meghibásodott kocsinkat a DKW-szervíz megjavította. A parancsnokságra érve, a gépkocsiból már kiszállva, szálláskörletünk felé menet gépkocsinkat aknatalálat érte, és megsemmisült.

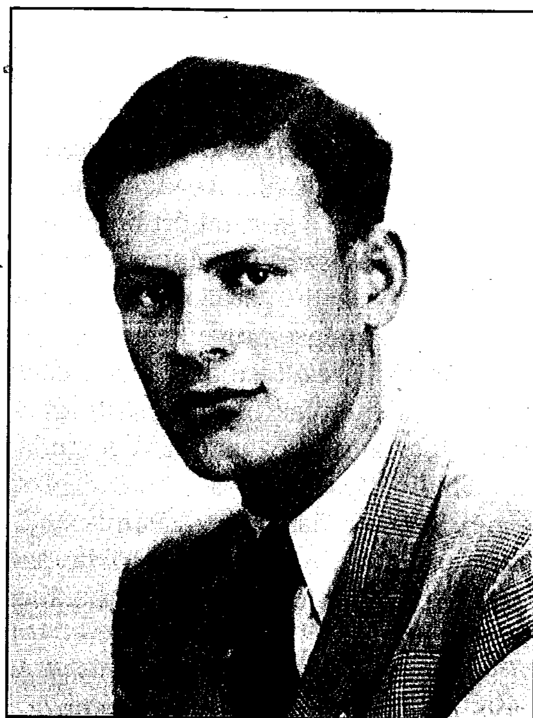
A zászlóalj vezetése az egyetemistákat nem akarta a frontra vinni, ezért az eseményektől való távol tartás érdekében az egységünk folyamatos tervszerű mozgatását végezte. Alakulatunk zárt egysége biztosította az önállóságot és a személyi biztonságunkat. A fehér bekecs jelképe lett az összetartozásunknak, az egymás iránti maximális szolidaritásnak. A hathetes alapkiképzés után őrvezetői, majd tizedesi rendfokozat viselésére kaptunk parancsot Ágoston István hadnagy századparancsnoktól."

Az egyetemi rohamzászlóalj másik két századánál nem tudnak ilyen előléptetésekről, de amennyiben ez igaz - és miért kételkednénk benne - meg kell jegyeznünk, hogy az őrvezetői- illetve tizedesi kinevezésekhez csak (az ezred- vagy ebben az esetben) a zászlóaljparancsnoknak lett volna joga, a századparancsnoknak nem! (a szerző megjegyzése)

„Egységünknél már a kiképzés ideje alatt, de utóbb (szállás- és mozgáskörzetünkben) is több esetben tapasztaltunk partizán tevékenységet, akik katonákra és civilekre egyaránt rálőttek. Mi így kerültünk például kapcsolatba Rózsahegyi Kálmán színésszel, aki szintén panaszkodott, hogy az ott lakókat is érte támadás, ha a házat elhagyták. Ezek a tevékenységek szükségessé tették az őrség és járőröző tevékenység bevezetését. Időközben parancsnokságunk áttelepült a Rózsadombra és egységünk is itt nyert elhelyezést.

A főváros körüli harci tevékenység erősödésével egyre sűrűsödtek a légitámadások és a belövések, amelyek lassan Budát is elérték. A bomba és gyújtólövedékek hatására sok épületben keletkezett tűz, amelynek oltásában egységeink is hatékonyan vettek részt. Széttelepült egységeink egyes tagjai a körlet ügyeletet biztosították, míg többiek járőrözésben vettek részt, majd kitelepült megfigyelő állásokban teljesítettünk őrszolgálatot.

Századunk december 28-án egy megerősített szakasszal Elischer Gyula vezetésével menetgyakorlaton vett részt a Törökvész út kör-

Gyergyay Miklós
egyetemi rohamzászlóalj,
1. század

nyékén, amikor egy német tábori csendőr járőrrel találkoztunk össze. Megtudtuk, hogy az oroszok betörtek állásaikba, és elfoglalták azt a villát is, amely a városba vezető út védelmét volt hivatott biztosítani. Szükségük volt a segítségünkre az épület sötétedés előtti visszafoglalásához."

Gyergyay Miklós „menetgyakorlatot" említ! Ez az adott helyzetben és a körülmények ismeretében elképzelhetetlen. Sokkal valószínűbb, hogy Elischer Gyula és különítménye valamilyen harcászati feladat végrehajtásához vonult fel ezen a napon, de a parancsnok nem tájékoztatta előre a század valamennyi tagját a feladat pontos részleteiről! (a szerző megjegyzése)

„A harcálláspontok elfoglalása után megindult a kézifegyveres és géppuskás előkészítő tűz a roham megindításához. Én, mint rajparancsnok jobb oldalról biztosítottam a lövészárok keskeny kijáratán kifutók támadását. Az egyetemisták egy része már az épülethez ért, amikor nagy erejű aknatűz zúdult egységünkre. Az ellenséges tűzerő számos halált és több súlyos sebesülést okozott. Akkori ismeretem szerint parancsnokunk (Elischer Gyula) nyaklövést szenvedett, és úgy tudtuk, hősi halált halt.

Ekkor vesztette életét Karsay Miklós váci bajtársunk, a géppuskás kecskeméti testvérpár, és még sokan mások. Sebesülést szenvedett Maurer József, Pap Ernő váci bajtársaink. (Erről a hadifogságból hazatérve értesültem.)

A bevetésben részt vevő egységünk létszámát nem tudom, de a szálláskörletünkbe másnapig csupán kilencen tértünk vissza. Századunk azon részével akik a körletünkben maradtak, visszatérve vettük fel a kapcsolatot. Közöttük voltak: Zirci József, Lendvay Vilmos, Hochstrasser József váci, Heincz Mihály nagymarosi, továbbá Fehér Béla, Nóta Árpád, Szalma Béla bajtársaink, valamint a brazíliai nagykövet fia, kikre visszaemlékszem.

Egységünk több tagjával a Vérhalom térre települtünk, ahol kialakult új körletünk, s innen indultunk a védelmi vonalban teljesítendő szolgálatra, ahol bajtársaink életük és vérük feláldozásával harcoltak az ellenséggel, hűen katonai esküjükhöz.

Lévay Jenő 1945-ben megjelent könyvében a háborús bűnösök közé sorolják alakulatunk tagjait. Gazsi József „Fények a Börzsönyben" című 1976-ban kiadott könyvében hősökként említi és tiszteli azokat, akik a megszállók (mármint a szovjet megszállók) oldalára álltak.

Az eredeti elképzelést, amely szerint az egyetemi rohamzászlóalj katonáit parancsnokaink szerették volna megóvni a háborús eseményektől, a hadi helyzet alakulása miatt egyre kevésbé lehetett megvalósítani. Alakulataink egyre többször vettek részt járőrözésben, majd megfigyelő állásokban teljesítendő őrszolgálatban. A járőrszolgálat egyre gyakoribbá vált. Az egyik nap így jutottunk el az Olasz fasorhoz, ahol az első szovjet tank betörését észleltük. Jelzésünkre egy magyar főhadnagy páncélököllel sikeresen kilőtte, meghiúsítva ezzel a harckocsi további előrehaladását.

A december 31-én éjjel teljesített megfigyelő állási szolgálatot folyamatosan követték a Törökvész úti, Bimbó úti, Fillér utcai támpontokon kialakított őrszolgálatok. Támaszpontjaink ellen egyre gyakoribbá váltak az orosz támadások és egyre szaporodott az ellenséges légi felderítés. A gépek már egyetlen személyre is tüzet nyitottak és gyújtó lövedékkel lőtték az épületeket. Mivel a légelhárítás ekkor már nem reagált ezekre az akciókra, időnként kézifegyverekkel védekeztünk. Sikerült is az egyik alacsonyan pásztázó szovjet felderítő gépet távcsöves puskával eltalálni, amely ezt követően lezuhant a gázgyár közelében.

A január közepétől már rendszeressé vált támadásokat még sikerült meghiúsítani. Az állásaink közé egyre több mesterlövész fészkelte be ma-

gát, s minden mozgást igyekeztek meggátolni. Közben az egyre szaporodó gránát és aknalövések mindjobban megközelítették állásainkat, ezért a váltást már csak éjszaka tudtuk végrehajtani. Az egyik éjjel az előretolt állásunkat állandó tűz alatt tartó mesterlövészek fedezékét sikerült egy srekkel megsemmisítenem, így néhány napig ismét nyugalom volt. A Fillér utcai támaszpontunk ellen végrehajtott lángszórós támadást is sikerült állásunkból egy oldaltűzzel visszavonulásra kényszeríteni.

Egyik harcálláspontunkról, amely József főherceg villájával szemben helyezkedett el, jól megfigyelhető volt az orosz egységek csapatmozgása és bőrkabátos, magas rangú tisztek megjelenése. A két arcvonal ekkor már igen közel került egymáshoz, de az egyre sűrűsödő támadásokat ekkor még sikerrel tudtuk elhárítani és visszaverni. Ilyenkor a támadók az éjszaka leple alatt szállították el halottaikat és sebesültjeiket.

A túloldalról időnként megindult a hangszórós propaganda: csajka, kés, villa csörgetése közben zengett a felszólítás, „Sipeki kutyái, adjátok meg magatokat!" és szólt a zene...

Az események sodrában így érkezett el 1945. január 25-e, amikor is felgyorsult csapatmozgást észleltünk, ezért megerősítettük a figyelőszolgálatot. Éjjel az ellenséges mesterlövészek álcázott fedezéket készítettek maguknak, amelyet későn észleltem, így engem is sikerült megsebesíteniük. Bajtársaim rögtön az épület pincéjében lévő orvoshoz szállítottak, aki azonnal hozzákezdett sebesülésem ellátásához. Egy robbanó golyó által okozott fül és nyaksérülésemet kilenc öltéssel és hét kapoccsal lokalizálta.

Az oroszok rövid időn belül ágyúval belőtték az épület másik ablakát, ekkor sebesült meg és kapott légnyomást Zirci József. Sebesülésünk után bajtársaink a mesterlövészt hatástalanították és tartották a harcálláspontot az esti váltásig. Csak ekkor tudtunk sebesülten visszavonulni a Vérhalom téri körletünkbe, ahonnan Heincz Mihály bajtársam vitt le az Áldás utcai segélyhelyre. A kórházban a sebesülésemet ellátták, néhány szilánkot még eltávolítottak, és végleges kötést kaptam. Ezután visszatértem a körletünkbe, ahonnan a fokozódó orosz nyomás miatt január 29-én a többi sebesülttel együtt a Zárda utcán keresztül a Kapás utcába vonultunk vissza.

Ezt a napot a Cseh György Táncintézet épületében töltöttük, mivel a belövések miatt a várba való feljutás lehetetlen volt. Ekkor a Margit körúton már megindult az ellenséges tankbetörés is. A Kapás utca torkolatánál lévő tankelhárító árokig előre törő szovjet tankot odaérkezésekor egy fiatal katona kilőtte, ezzel biztosította a visszavonulók szabad útvonalát. Innét a sebesülteket a Honvédelmi Minisztérium pincéjében lévő segélyhelyre irányították. Itt a későbbiek folyamán rendszeresen meglátogattak bajtársaim, főleg a váciak, akikkel a kitörés napján is együtt maradtunk, várva a további fejleményeket.

A január 11-i kitörésbe néhányan megpróbáltak bekapcsolódni, de közülük hamarosan többen is szomorú hírekkel érkeztek vissza. A Bécsi-kapu térnél a kitörni szándékozók olyan akna és golyózáporba kerültek, hogy szándékukat kénytelenek voltak feladni. Közben számos halottat vesztettek és rengetegen megsebesültek. Ekkor halt hősi halált a brazíliai nagykövet fia is, aki szívlövést kapott. Mindezt az éjszaka folyamán, a segélyhelyre visszatérő bajtársainktól tudtuk meg...

Mi, akik az egyetemi rohamzászlóaljból együtt maradtunk, a zászlóalj visszatért tagjaival együtt egyenruhában maradtunk, de iratainkat: zsoldkönyv, kitüntetési iratok (vaskereszt, bronz vitézségi érem, stb.) és rendfokozatainkat, karpaszományainkat rendre megsemmisítettük, és a lehetőségekhez képest felkészültünk a fogságba esésre. A felszerelésünket - hátizsák, pokróc, élelem - előkészítve vártuk a megszállókat.

Az oroszok egymás után foglalták el az épületeket és minden helyiséget átkutattak, összegyűjtve az ott tartózkodókat. Hamarosan a segélyhelyre is eljutottak, ahol már igen sokan tartózkodtunk. Egy géppisztolyos katona utasítására minden járni tudónak el kellett hagyni az épületet, és a romokon keresztül az alagútba vezető lejárón, az alagúton át kitereltek bennünket a Vérmezőre. Az őrök utasítására az alagútból az ott lévő kábeleket, dobokat a kijárathoz vittük.

A zabrálás már a kilépéskor elkezdődött. Elvették az óráinkat, a gyűrűnket, csizmáinkat, a repülős bőrkabátokat, stb. Az összegyűlt tömeg a Vérmezőről elindulva a tankok által eltaposott hullákon keresztül, szétlőtt harci járművek között haladt az ismeretlenbe. Én sebesülésem miatt a szétlőtt sisakomat a fejemen tartva meneteltem, de útközben az egyik orosz puskatussal a fejemre vágott és követelte, hogy dobjam el a sisakot. „Nyet vojna!" - ordította. Miután a sisakomat eldobtam, egy halott katona földön fekvő sapkáját vettem fel és azzal szorítottam le a kötésemet.

Csoportunkat a géppisztolyosok egy gyártelep udvarára zsúfolták össze, majd a Csepel-szigeten lévő Horthy Miklós repülőtér mellett elhaladva, átkelve a Dunán, Solt érintésével (kisebb pihenőkkel) nyomorúságos körülmények között hajtottak Tetétlenpusztára. Útközben tovább folyt a zabrálás, elvették tőlünk a maradék pokrócokat,

csizmákat, bakancsokat is. A hosszú gyaloglás alatt sikerült néhány levelet és üzenetet a lakosságnak átadnunk, és tőlük kaptunk némi kenyeret, mert útközben élelemben nem részesültünk.

A tetétleni fogolytábor volt az első olyan hely, ahol fedél alatt szállhattunk meg, az istállóban, szalmán kaptunk éjszakai pihenőt az ott maradt halottak mellett. Ebben a táborban több napot töltöttünk, ezalatt mindenkit tüzetesen átvizsgáltak, és a holminkból elvettek kést, ollót, borotvát, mindenféle tisztálkodó eszközt, tűt, cérnát, és minden apró értéket. Itt került sor ruházatunk fertőtlenítésére is.

Első élelmünk olajos hordóban főtt kukoricakása volt, amit a lakosságtól beszerzett élelemmel tudtunk némileg kiegészíteni. A súlyos betegeket folyamatosan kiválogatták és valahová elszállították. A táborban pár napig együtt voltunk a németekkel is.

Az itt töltött idő alatt a tábor latrinája lett sok elrejtett értéktárgy (pénz) és az oda belesett, legyengült foglyok temetője.

A táborból azzal indítottak útnak, hogy Debrecenbe megyünk, ahol az új kormánytól kapunk igazolást, és hazatérhetünk. Először Kiskunfélegyházára hajtottak bennünket. Itt találkoztam Ágoston István és dr. Buday László bajtársainkkal, akik a tiszti táborban maradtak. Útközben a hiányzó létszám pótlására még a vasúti pályát ellenőrző vasutast is befogták, majd bevagoníroztak bennünket, de Debrecen helyett Foksániba szállítottak. A lezárt, 30-40 fős vagonokból egyesek a fenékdeszka felbontásával, mások a víz vételezésekor próbáltak megszökni, de ez többeknek is az életébe került. A Foksániba érkezett foglyokat néhány nap munka után ismét bevagonírozták és március 18-án elindultunk az ismeretlenbe.

Több napig tartó utazás után a behavazott kijevi rendező pályaudvarra érkeztünk. Az eddig északnak tartó utunkat néhány napig délnek tartó utazás váltotta fel, majd megérkeztünk a szevasztopoli kikötő előtti pályaudvarra. Itt a háború végén a németek az öböl fölötti vasúti sínekről tartálykocsik százait tolatták a tengerbe, amelyek tartalmától vastag olajrétegben úszott a tenger...

Szevasztopolban a haditengerészeti laktanya romjai között töltöttük az éjszakát, majd több kisebb tábor érintésével az oreandai fogolytáborba kerültünk. Itt Sándor cár 1905-ben felrobbantott palotájának romjai eltakarításában és a helyén épülő úttörő (pionír) tábor felépítésében, valamint a tengerpartig vezető út kiépítésében vettünk részt. Amikor az építkezést meglátogatta Bugyenij marsall, az építésvezető kérésére egy fából faragott marsallbotot készítettünk neki. Ottlétünk

alatt hallottunk a krími tatárok kegyetlen elhurcolásáról, láttuk a kifosztott és transzformátor házzá átalakított templomot, s kapcsolatba kerültünk a pópával is, akit a szovjetek éjjeliőrként foglalkoztattak a bányában.

Az ott töltött évek során az építő munka mellett egyéb, lágeren kívüli munkában is részt vettünk. Dolgoztunk Jaltán, jártunk a kikötőben, ahol a Szeged tengerjáró hajó által hozott jóvátételi szállítmány (bor, dohány, fa, stb.) kirakodását végeztük, de jártunk a halfeldolgozóban is, ahol delfinek szállítását és bontását végeztük.

A Krím-félszigetről megszökni szinte lehetetlen volt. Ennek ellenére mégis tudomást szereztünk két sikeres szökésről. Az egyik alkalommal Szevasztopolból egy német fogoly hidroplánnal szökött meg, míg egy másik alkalommal a szökevény motorcsónakkal próbálta elérni a török vizeket.

Az oreadnai építőmunka befejeződése után ígéretet kaptunk, hogy haza mehetünk, de aztán közölték velünk, hogy a Rákosi kormány „még nem készült fel a fogadásunkra", ezért további jóvátételi munkát kell végeznünk.

Végül is több mint három év után, 1948. augusztus 19-én térhettem haza a hadifogságból."

Majtényi József visszaemlékezése

„Az egykori események leírásával az volt a célom, hogy tájékoztassam az egyetemi rohamzászlóalj történetét megíró szerzőt arról, miként esett fogságba 1945. február 12-én az a 15-20 fős csoport, amelyik nem vett részt az előző napi kitörési kísérletben."

Majtényi József

Így kezdődött a hadifogság...

A zászlóalj története nem ért véget a kitöréssel. A kitörésben különböző okokból részt nem vett egyetemisták számára még tovább folytatódtak a megpróbáltatások.

1945. február 11. (vasárnap)

Reggel, a váltáskor másodmagammal elfoglaltuk az őrhelyünket a Tölgyfa utca és a Margit körút sarkán egy romos lakóházban. Mögötte egy kis postaépület állt (helyükön ma egy nagy lakóház található, a földszintjén OTP működik)...

A Margit körút túlsó oldala már jóval előbb orosz kézre került, időnként hangos orosz ordítozás hallatszott. Azt kaptuk parancsba, hogy a gépfegyverrel időnként adjunk le egy-egy sorozatot a túloldalra. Válasz nem érkezett, szerencsénkre: mert egy halott német katona teteme még mindig ott hevert - egy korábbi -, az éjszakai tűzharcból kifolyólag.

Váltás nem érkezett, maradtunk a helyünkön. Délután az életben maradt másik német - jobban mondva sváb -, egyszer csak kigombolja a köpenyét és mutogatja, hogy alatta zubbony helyett civil ruhája van. Aztán nemsokára el is tűnt.

Sötétedés után arra figyeltünk fel, hogy a Széll Kálmán tér felöl nagy lövöldözés hallatszik és az eget rakéták fénye világítja meg, mintha tűzijáték lenne. Vissza a körletünkbe! Ez a mai Külügyminisztérium régi, Duna-parti szárnyában volt, ahol már senkit sem találtunk. Az otthagyott oldalzsákom ki volt forgatva, eltűnt belőle a kevéske élelem és a fényképezőgép...

Irány a Vár, a Honvédelmi Minisztérium, a parancsnokság! Az egész úton (miközben mi fegyvert és lőszert cipeltünk magunkkal) egyetlen egy embert - se katonát, se civilt - nem láttunk. A Toldy Ferenc utcában betértünk egy házba, ahol ismerősök laktak, tőlük tudtuk meg, hogy „kitörés van!"...

Megérkezve a Honvédelmi Minisztériumhoz, ott találtuk mintegy 15-20 bajtársunkat összegyűlve az egyik helyiségben. Elmondták, hogy valóban megkezdődött a kitörés, de ők ebben a kilátástalan kísérletben nem kívántak részt venni. A fegyvereiket lerakták egy távolabbi helyiségben, a karpaszományokat pedig leszedték, hogy ha jönnek az oroszok lássák, hogy fegyvertelenek vagyunk, és nehogy még tiszteknek nézzenek bennünket. Követtük a példájukat, mást már nem tehettünk.

Kis idő múlva felfedező útra indultam a minisztérium pincéjéből az Alagútba vezető járatba. Korábban egyszer már végigjártam, akkor még tele volt németekkel, sok csendőrt is láttam. Most kihalt volt, csak egy-két sebesültekkel zsúfolt kórteremre akadtam. Az Alagútban két vagy három teherautó állt árván, őrizetlenül. Egyikben élelmiszer konzervek, kétszersült, (cibak), a másikban cigaretta és szivar volt található. Nyilvánvalóan a kitörésre indulók hagyták ott a maradékot. Kis oldalzsákomat, amit korábban kiürítettek, jól megpakoltam e rég nem látott csemegékkel, kárpótlásul...

Visszatérve bajtársaimhoz, virrasztással telt az éjszaka, minden elképzelhető rosszra felkészülve.

1945. február 12. (hétfő)

Korán reggel, amikor kezdett világosodni, kimerészkedtem a Honvédelmi Minisztérium épületéből. Köd gomolygott a téren, József főherceg rommá lőtt palotája alig látszott, de az épület felöl harsány, idegen szavak érkeztek. Sarkon fordultam nagy hirtelen és visszamentem a mi ugyancsak romos körletünkbe, mondván, hogy: „fiúk, itt vannak az oroszok!"

Pár perc múlva kívülről belökték az ajtót és egy rozsdás pisztolyt maga elé tartva belépett egy szó szerint taknyos fiatal orosz. Csepegett az orra, hátán madzaggal kötözött hátizsák volt, s nem azt mondta, hogy: „hore ruki", vagyis fel a kezekkel, hanem azt, hogy: „ura, ura, ura", és nézett ránk körbe. „Mi lehet ez?" - tanakodtunk, amikor egyik bajtársunk (Varga Sámuel) szinte felkiáltott: „Fiúk, ez órát akar!" Tényleg azt akart, mert felhúzta közben a köpenye ujját, s a karján csuklótól könyökéig már több óra is volt neki felcsatolva. Néhány áldozatkész bajtárs azonnal le is vette a karóráját, ezeket az orosz katona a zsebébe dugta, mert több már nem fért volna el a karján. Aztán a másik karját is megmutatta, az is tele volt karórákkal.

A nagy feszültség, ami eddig bennünk volt, lassan feloldódott. Az orosz intésére megindultunk kifelé. A minisztérium alagsorában az Alagút felé vezető lépcsőházba tereltek minket, ahol már összekeveredtünk más csapattestek fogságba esett katonáival is. Lejjebb egy keskeny lépcsőházi szakaszba értünk, ahol a fal mellett álló jobb kinézetű szovjet tisztek előtt csak libasorban tudtunk elhaladni. Ezek is emelgették el amit csak értek. Láttam, amint egyikük egy magyar tiszt kezéből kitépte a kis fekete lakk bőröndjét.

Leérve az alagútba, az Erzsébet-híd felé vettük az irányt. A Várhegy aljában állt akkoriban a két testőrpalota, közrefogva a lovas tüzérek impozáns emlékművét. Az egyik palota ma is áll, az emlékmű helyén ma a Dózsa szobor található. Itt haladtunk el és meglepetésünkre az emlékművel szemben (egy feltehetően a közeli iskolából „beszerzett" dobogókból összeállított emelvényen), két oldalán orosz tisztekkel - a kicsivel magasabb középső dobogón -, egy magasabb rangú katonatiszt állt, aki a kezében a csuklóján átvetett szíjból font korbácsot tartott. Jól megjegyeztem az arcát és évekkel később - a hadifogságból hazatérve -, beazonosítottam: Malinovszkij marsall volt!...

Érdekes, hogy erről az eseményről ez idáig sem fénykép, sem filmfelvétel nem jelent meg és a történészek sem említették még. Bajtársaink közül sem tud erről mindegyik, akik a Honvédelmi Minisztériumban lettek hadifoglyok, mert egy kisebb csoportot a minisztérium

Majtényi József
egyetemi rohamzászlóalj,
3. század

alagsorából, a gyengélkedőből más útvonalon kísértek le a várból - mint ahogyan azt később megtudtam.

Még annyit a díszemelvény előtti elvonuláshoz, hogy mögöttünk hangos kiabálásra lettünk figyelmesek. Egy idős tábornokot két oldalról belekarolva támogattak a tiszttársai, és a tábornok csizma nélkül, mezítláb lépkedett az olvadó hóban és latyakban, mert az Alagút kijáratánál bámészkodó orosz katonák közül valamelyik lehúzta a csizmáját. A tisztek azért kiabáltak és mutogattak a tábornok lábára, hogy Malinovszkij észrevegye. Intett is valamelyik tisztjének, hogy intézkedjék, de többet nem láttam, menni kellett tovább.

A tabáni emelkedőhöz érve egyedülálló produkcióban volt részünk. A hirtelen kerekedett hózáporban egy nyilván részeg orosz katona lóháton nyargalt fel és alá, kigombolt magyar tábornoki(!) köpenyét lengette a szél, miközben egy díszkarddal hadonászott...

Sokkal szomorúbb látványt nyújtott azonban a Hegyalja út és Sánc utca sarkán egy ágyú talpán hanyatt fekvő halott német tiszt, amint lobogott a haja a szélben, a gyomra és a belei kifordulva, mellkasán egy fényképpel, felesége és két kisgyermeke társaságában. És éppen itt kellett hosszú ideig álldogálni, mert elakadt a menet...

Azután elérkeztünk a Citadellához, annak a bejárata előtt is hevert egy vattaruhás halott, öltözékéből nem tudtuk megállapítani a pontos hovatartozását. Egyik barátommal kikecmeregve a tömegből, az út melletti korlát mellé kerültünk, nem messze egy szurtos képű, pufajkás, géppisztolyos katonától. Keresgéltük a pesti oldalon az ismerős tornyokat, épületeket, az utcát ahol laktunk, hogy legalább távolból láthassuk. Egyszer csak azt mondja a barátom: „Most nézd meg ezt a sötét ázsiai alakot, az ilyenek keze közé kellett jutnunk." Erre a katona, aki már figyelt minket, néhány lépést tett felénk és reánk szegezve a géppisztolyát színtisztán megszólalt magyarul és azt mondta: „Jó lesz, ha befogják a pofájukat, mert magukba eresztek egy sorozatot!" A meglepetéstől szóhoz sem tudtunk jutni, de gyorsan sarkon fordultunk és igyekeztünk minél előbb elvegyülni a tömegben. Később nem kevés malíciával megállapítottuk, hogy „Ezt megúsztuk!"...

Bepréselődtünk a Citadellába, ahol egy beomlott boltozatú helyiségben, a csillagos ég alatt töltöttük a hadifogság első éjszakáját, féllábon állva, mert úgy voltunk, mint üvegben a heringek.

1945. február 13. (kedd)

Reggel mindannyiunkat kiterelték a Citadella déli oldalán elterülő rétre. Bágyadt februári napsütésben vártuk a fejleményeket. Kettesével, hármasával géppisztolyos oroszok kezdtek közöttünk járkálni. Amint az nemsokára kiderült, német egyenruhás oroszokat kerestek és kis csoportunktól pár lépésnyire hamarosan találtak is egyet. Rövid szóváltás után egy géppisztolysorozattal nyomban agyonlőtték.

Ezután ötös sorokba rendezve elindították a mentet, le a hegyről, végig a Kelenhegyi úton. Összevissza kanyarogva eljutottunk a Villányi és Budaörsi út találkozásához. Itt sok civil állt a járdákon, szemlélve az elvonulókat. Meglepetésünkre az egyik ház ablakaiból magyar katonák néztek ki, sapkájukon vörös szalaggal. Ők voltak azok akik átálltak, a Budai Önkéntes Ezred maradványai.

Nem tudtuk, hogy hová is tart a menet, látszólag összevissza bolyongtunk, elhaladtunk még a Hunyadi keserűvíz-telep előtt is. Jómagam keservesen bandukoltam a menet végén, mert a jobb lábamat feltörte a csizma. Valahol ezen az útszakaszon figyeltünk fel arra, hogy egy halott német katona fekszik az út mellett. Sejtettük, hogy nem természetes halál következtében halt meg.

Egyik bajtársunk kezdett lemaradozni és ezért ketten támogatták. A nevét nem tudom, de a mai napig előttem van az arca. Lázas beteg-

nek tűnt, köpenye nem volt, csak egy ujjatlan bekecset viselt. Egyre-másra hangoztatta, hogy nem tud továbbmenni, hagyjuk őt magára. Mondtuk neki, hogy akkor ő is úgy járhat mint az a német, akit az út szélén láttunk. Azt válaszolta, nem bánja, inkább meghal, mert nem bírja tovább. Közben már a menetet lezáró orosz is figyelte a jelenetet. Bajtársunk pedig kiszakította magát az őt támogatók karjából és leült az út szélén. Az orosz elhessegette a két segítőt és visszamaradt a bajtársunkkal. Éppen egy útkanyarhoz ért a menet vége, többé nem láttuk mi történik. Csak egy lövést hallottunk és nemsokára utolért minket a sereghajtó orosz, kaján vigyorral az arcán, a bajtársunk nélkül. Némán, megrendülten meneteltünk tovább, sokáig nem tudott megszólalni senki.

Hogy hol és merre jártunk ezután, azt nehéz volna pontosan leírni. Előfordult olyan is, hogy az útról letérve és egy meredek domboldalon felkapaszkodva egy másik útra tértünk át, ellenkező irányba. Ezért nem tudom pontosan, hogy ezen a napon, vagy talán másnap: az érdi nagy meredek úton haladtunk felfelé, ahol egy fiatal orosz katona állt az út szélén. Egyik kezében pisztoly, a karján egy halom derékszíj volt, és rámutatott az enyémre is. Nem volt mit tenni, le kellett csatolni és átadni. Ennek úgy látszik nem a karóra, hanem a derékszíj gyűjtés volt a mániája.

Késő este lett mire megérkeztünk egy kihaltnak tűnő faluba, ahol éjszakára behúzódhattunk fedél alá, elhagyott házakba, melléképületekbe, kinek hová sikerült.

1945. február 14. (szerda)

Folytatódott a gyalogmenet, sok kínnal és gyötrelemmel. Ez a nap a húsvéti nagyböjt kezdetét jelentette. Mi a böjtöt már sokkal előbb elkezdtük, s nem tudhattuk, hogy mikor lesz számunkra feltámadás...

A továbbiakról most csak annyit, hogy a 15-20 fős „egyetemi" csapat a menetelés során szétszakadt több kisebb csoportra és így jutottunk el Dunatetétlenre, majd Kiskunfélegyházára.

Nem tudom mennyire ismert az, ami Kiskunfélegyházán történt, ahová a nagyhéten érkeztünk. Itt a tanítóképző iskola udvarán megjelent egy szőke hajú, kék parolis, fényes csizmájú magyar katonatiszt, aki szólt a tömeghez. Azt mondta, hogy a debreceni ideiglenes kormány megbízásából jött, és a mai napon megkezdődik a sorozás az új magyar demokratikus hadseregbe. Aki beválik, azt vonattal Debrecenbe viszik, ahol igazolást és egy hónap szabadságot kap a bevonulásig.

Tódult is a jó nép a tornaterembe, a sorozóbizottság elé. Nekem azt mondta egy magyar katonaruhás (fekete parolis) orvos, hogy nagyon soványnak és gyengének talál, nem fogom kibírni az utat Debrecenig. „Akár gyalog is!" - válaszoltam, mert nem akartam lemaradni a többiektől.

Éjszakára átterelték bennünket a szemben lévő gimnáziumba, ahonnan reggel géppisztolyos orosz katonák kíséretében a közeli vasútállomásra mentünk és marhavagonokba szálltunk. Az ablakokon szögesdrót, magyar katonatiszt sehol...

Szegeden, majd Temesváron keresztül végül is Foksániba érkeztünk meg, Debrecen helyett. Igaz, oda is eljutottunk, csak egy nagy kerülővel, a magam részéről majd két és fél év hadifogság után. Foksániban már tudtuk, hogy becsaptak bennünket. De milyen szerepet játszott ebben a debreceni ideiglenes magyar kormány?...

Foksániból 1945. április 4-én, mintegy 1.200 főt vonattal Cserepovecba szállítottak, ahová április 24-én érkeztünk meg. Az egyetemi rohamzászlóaljból itt már csak öten voltunk, de ez az öt fő is háromfelé sodródott. Haza már csak négyen jutottunk, mert kedves jó bajtársunk, Varga Sámuel meghalt a vozsegai lágerben.

Később sokszor eszembe jutott az engem sorozó magyar katonaorvos, aki majdhogynem le akart beszélni a debreceni útról. Talán ő tudott valamit, amiről nem szólt. Odakint a hadifogságban szentül meg voltunk győződve, hogy minket eladott a magyar kormány.

De mi lehet az igazság?...

Harsány Béla visszaemlékezése

Harsány Béla visszaemlékezéseit a korábbi fejezetekbe nagyrészt már beépítettük, így leírását most már csak rövidített változatban közöljük:

„1944. szeptemberében felvettek a Műegyetem gépészmérnöki karára és felvettek a budai Szent Imre kollégiumba, amely a Horthy Miklós (a mai Bartók Béla) úton volt, a Műegyetem közelében.

Dr. Thiefenthaler volt az igazgatónk, a prefektusok: Dr. Közi-Horváth József, Simon László, Ispánky Béla, Fábián János (a Mátyás templom későbbi plébánosa) - a Mindszenthy perből jól ismert nevek - voltak.

Megkezdtük tanulmányainkat a Műegyetemen, de a közeledő orosz seregek és a rossz háborús hírek nyomott hangulatot keltettek. (...)

Megtudtam, hogy megalakult a Műegyetemi rohamzászlóalj és én is jelentkeztem. Engem a 2. századba osztottak be, ahol Szamódy Olaf repülő-hadnagy volt a századparancsnokom. Miután levente ifjúvezető voltam, szakaszparancsnok lettem."

A továbbiakat „Az ostromgyűrűben" c. fejezetben már ismertettük, de akkor Harsány Béla első sebesülése utáni szökését nem részleteztük:

„Január 2-án lemerészkedtem a Gellért szállóhoz, hogy újságot szerezzek. Ott egy nyilas járőr elfogott, hiába mutattam vöröskeresztes sebesült igazolványomat, azt mondták, hogy kivisznek a frontra, vagy mint katonaszökevényt agyonlőnek. Betereltek bennünket a Gellért szálló előterébe. Egy fegyveres velünk maradt, a többiek kimentek újabb áldozatokért.

Engedélyt kaptam, hogy WC-re mehessek, de a WC után tovább sétáltam. Lementem a Gellért pincéjébe, ahol nagy meglepetésemre a németek egyik főhadiszállása volt. Izgatottan tárgyaltak, több magyar tiszt is volt ott. Én hirtelen nyugalmat erőltettem magamra és szilárd léptekkel igyekeztem az udvari kijárat felé. Behúztam tiszti bekecsemet, így nem látták milyen rangjelzésem van. (...) Kijutottam a Gellért szálló egyik udvarára, s megláttam az utcára nyíló nagy kapunál a német őrséget. Határozott léptekkel elindultam a kapu felé - lesz, ami lesz. Az őrség tisztelgett, én visszatisztelegtem. Gyors léptekkel siettem vissza a kollégiumba. Másnap megkerestem a zászlóaljunkat, amely a budai villákban, a Rózsadombon volt elszállásolva.

Közben megtudtam, hogy 16 éves gimnazista öcsém, aki az 1. századnál volt, az egyik orosz támadásnál megsebesült, és egy pesti kórházban van. Nyílt parancsot kaptam január 7-re, hogy az öcsémet megkeressem."

Ezzel egyidejűleg Babinszky főhadnagy önkéntes jelentkezőket keresett az Erdei-lak vendéglőnél körülzárt egyetemisták kimentésére:

„Én nem jelentkeztem, hivatkoztam, hogy nyílt parancsom van január 7-re, hogy az öcsémet megkeressem, Letolt, hogy mint szakaszparancsnok nem lehetek ilyen gyáva! „Bemegyünk vagy harmincan és azonnal kihozzuk őket!" - mondta. Ő is velünk jön. Végül beadtam a derekamat."

A mentési akció leírása és Harsány Béla újbóli sebesülése már szintén szerepelt e könyv lapjain. A Várban lévő szükségkórházból a kitörés után édesanyja segítségével került biztonságba a súlyosan szétroncsolt lábú fiú:

„Édesanyám másodszor adott életet. (...) A zajló Dunán csónakkal jött értem, mert a hidak mind romokban hevertek. Másnap édesanyámék tolókocsival bevittek a Rókus kórházba, ahol a híres Czeyda-Pommersheim Ferenc volt a sebész főorvos. Itt találkoztam Szamódy Olaffal és „Pomi bácsi" fiával, Ferivel. Mindketten nagyon barátságosan fogadtak. Érdeklődtek, hogy mit tudok a február 11-i kitörésről. Elmondtam amit hallottam.

Egyik éjjel óriási izgalom volt, mert egy hordágyon behozták a szobánkba Budapest orosz városparancsnokát [?], akit fejbe lőtt az egyik katonája.

A sok operáció után lassan, de szépen gyógyult a lábam, és rövidesen járógipszet kaptam. (...) Később: ... levették a járógipszet és speciális cipőt kellett csináltatnom (...), de még hosszú hetekig mankóznom kellett. Újra beiratkoztam a Műegyetemre és megkezdtem gépészmérnöki tanulmányaimat.

Még hosszú évek múltán is jöttek ki csontszilánkok a lábamból. (...) Lábam rövidebb lett, magasított cipőt kell hordanom, de mégis csak a saját lábam. Mindent tudok - kivéve, fel kellett adnom a labdarúgást, pedig nagy karrier előtt álltam. (1956. októberében megfizettem az oroszoknak mindkét sebesülésemért!)...

Sajnos drága öcsémet az oroszok kivitték Szibériába. Soha nem tért vissza, azt sem tudjuk hol halt meg. Az egyetemi rohamzászlóalj 1. századának bátor harcosa volt, aki miattam jelentkezett katonának, hogy egymás közelében legyünk.

Örökké legyen áldott az emléke!"...

Hámory Zoltán naplószerű-visszaemlékezése

A leírás az események részletezését nem tartalmazza, de a pontos időrendi felsorolás szinte történelmi értékű! (a szerző megjegyzése)

Együttlétem a rohamzászlóaljjal - 1944.

Szeptemberben beiratkoztam a mérnöki- és építészmérnöki kar mérnöki osztályán a III. évre (az 5. félévet kezdtem meg)...

Október 24. (kedd) - Nemzetőrnek jelentkeztem
November 11. (szombat) - Átvettem a behívót a „Prónay" különítménybe
November 13. (hétfő) - Első találkozásom Elischer Gyulával a Marczibányi téren
November 16. (csütörtök) - Gyakorlat. Első zsold (60,- Pengő, 8 napra)
November 22. (szerda) - Szállásunk a Rákóczi gimnázium épülete lett (II. ker., Keleti K. utca), 200,- Pengő zsold 10 napra
November 23. (csütörtök) - Menetgyakorlat (2 óra alatt 15 km)
November 25. (szombat) - „Együtt tartás"
November 28. (kedd) - Harci gyakorlat a Hűvösvölgyben
December 1. (péntek) - A műegyetemi SAS-behívót leadtam, maradok a zászlóaljnál
December 5. (kedd) - Ágoston hadnagy a század parancsnok (mint később kiderült december 24-ig)
December 6., 7. (szerda, csütörtök) - Sorozás
December 8. (péntek) - Megkaptuk a felszerelést
December 10. (vasárnap) - Köpenyosztás. Kiutaztunk Szentendrére, este az ottani kaszárnyában voltunk.
December 11. (hétfő) - Visszarendeltek Budapestre
December 12. (kedd) - Az egész társaság a Gellért-fürdőbe ment
December 16. (szombat) - Fegyvertan
December 17. (vasárnap) - Szemle
December 21. (csütörtök) - Megkaptuk az utászcsizmát
December 23. (szombat) - Csizmaosztás
December 24. (vasárnap) - Éjjeli őrszolgálat
December 25. (hétfő) - Őrségben
December 26. (kedd) - Aknatűz a Pasaréti út környékén
December 27. (szerda) - Első vonalban, majd a parancsnokságról élelmiszert kaptunk négyen. Új szállásunk a Mandula utcában lesz.

December 28. (csütörtök) - Új körletünk a Kapás utcában lesz
December 31. (vasárnap) - Partizánokat keresünk
1945 Január - A Bogár utcában voltunk állásban, a Bogár-lépcső közelében („lángszórós ház") egy jó kilátó ponton lévő összeomlott házban, nagy hó és hideg volt.
A Vérhalom téren laktunk, majd a Törökvész út és Pusztaszeri út sarkán.
Január 24. (szerda) - 14.30-kor a Bogár utcánál (a „lángszórós ház"-zal ellentétes oldalon) egy gödörben kuporogtunk már négy napja, nagy aknatűzben, amikor is elfogtak és még aznap este - többed magammal - Budakeszire vittek.

Fogságom és hazajövetelem:
Január 25., 26. (csütörtök, péntek) - Sóskúton
Január 27., 28. (szombat, vasárnap) - Szigetcsépen
Január 29. (hétfő) - Kiskunlacházára értünk
Január 30. (kedd) - Tassra értünk
Január 31. (szerda) - Soltra értünk, Tetétlenre (Végig gyalogmenetben, 200-300 ember.)
Február 5. (hétfő) - Szalkszentmártonra értünk
Február 6. - 12. - Éjjeli munka (lőszerhordás)
Február 13. (kedd) - Hajnali 4-kor megszöktem, Tassra mentem és ott voltam betegen.
Február 18. (vasárnap) - Szekéren Pesterzsébetre érkeztem.
Február 19. (hétfő) - Reggel 9 órakor érkeztem lakásunkra (IX. ker., Ráday u. 21.) betegen (bélhurut).

Hajdú József (aki a névsorban is szerepel) velem volt a gödörben, ott sebesült meg január 20-án (szombat) délben, őt hátravitték. Május 5-én a bátyjától (aki a Ferenciek templomában volt barát) tudtam meg, hogy kórházba szállítás után, február 22-én (csütörtökön) meghalt. Pusztaszentlászló (Zala vármegye) lakhelyű, 1924-es születésű fiú volt.

Suján Zoltán (1924-1945) a 3. században volt, meghalt. Sírja az Óbudai temetőben (12. parcella, 1. sor, 34. sír) 1962-ben még megvolt.

Vitéz Szendrőy (Schinszky) Kálmán (1924-1945), az Áldás utcai iskolában a január 26-i (péntek?) robbanáskor súlyos égési sebeket kapott, az Irgalmas Rend kórházában, február 2-án (pénteken) meghalt. Az Üstökös utcai tömegsírban feküdt, ahonnan egy év múlva exhumálták és innen mindenkit a Rákoskeresztúri temetőbe - közös sírba helyeztek el. (1962. évi adat)

1944. december 6-án vonult be.

Elischer Gyula visszaemlékezése

Elischer Gyula: „Szökésem" c. visszaemlékezése a könyv megírása során szinte az utolsó pillanatban érkezett meg Ausztráliából. A több mint ötven oldalas leírásból már csak egy rövid rész visszaidézésére maradt lehetőség. Elischer Gyula ebben azt meséli el, hogy sebesülése (lásd: 63. oldal), majd kórházba és fogságba kerülése után - tekintetettel súlyos állapotára (a bal tüdejét még Budapesten el kellett távolítani) - miként engedték el az oroszok a ceglédi hadifogolytáborból, illetve újbóli elfogása után, hogyan sikerült tőlük végleg megszabadulnia:

„Megkaptam az elbocsátó papíromat, amelyből csak néhány szót értettem, mert az egész oroszul volt írva. Amikor megkérdezték tőlem, hogy hol lakom, akkor azt válaszoltam, hogy Sopronban, mert Sopron az osztrák-magyar határ közelében van, és én már biztos voltam benne, hogy majd nyugatra akarok menekülni. Annyi időm sem volt, hogy elbúcsúzzak a bajtársaimtól, mert néhány perc múlva már a kapunál kellett jelentkeznem. Még egyszer megnézték a papírjaimat, megmotoztak - ez nem volt nehéz, mert semmim sem volt azon kívül ami rajtam volt -, aztán a szokásos „davaj, davaj"-jal utamra bocsátottak.

Velem együtt szabadult két másik fogoly is, mindketten rangjelzés nélküli tüzérségi egyenruhában voltak. Rajtam nyári tiszti egyenruha volt, amelyen szintén nem volt rangjelzés.

Az egyik társam egy tartalékos zászlós volt, akinek térd felett amputálva volt a bal lába, a másik egy szintén tartalékos altiszt volt, aki könyöktől felfelé vesztette el a bal karját. Korábban nem találkoztam velük - azóta viszont már a nevüket is elfelejtettem...

Nagyon meleg nap volt. Megpróbáltunk olyan gyorsan eltávolodni a tábortól, amilyen gyorsan csak tudtunk, de sajnos ez az én fél tüdőmmel, valamint a féllábú társam mankózó járásával csak nehezen ment. A tábortól az első utca úgy nézett ki mint egy sivatag, igaz nem is lakott benne senki. A következő utcában már láttunk néhány kóválygó alakot, egy-két lovas kocsit és macskát. A legtöbb ember sajnálkozva nézett bennünket. Csak egy ember volt, aki káromkodva kiáltott ránk - ő már nyilván a kommunisták befolyás alatt állt. A falak is kommunista plakátokkal voltak teleragasztgatva, ami nagyon bántott bennünket.

Egy öreg parasztasszony behívott bennünket a házába, hogy pihenjünk meg egy kicsit. Ez egy tipikus magyar falusi ház volt, fehér oszlopokkal az oldalán. A férje és néhány unoka is bejött a szobába, étellel és itallal kínáltak bennünket. Közben észrevettük, hogy néha egy-egy vonat megy át a településen, ezért úgy döntöttünk, hogy majd vonaton folytatjuk tovább az utunkat. Vendéglátóink elmagyarázták, hogy körülbelül hogyan jutunk el az állomásra, mi pedig úgy döntöttünk, hogy amint egy kicsit hűvösebb lesz, rögtön tovább is állunk.

Még fényes nappal volt amikor kiértünk az állomásra és leültünk az épület árnyékába. A peron tele volt emberekkel, akik a csomagjaik és kosaraik mellett üldögéltek, vártak valamilyen vonatra. Körülbelül egy óra múlva jött is egy személyvonat, amely annyira tömve volt, hogy még a tetőn is ültek, de számunkra ez valahogy nem jó irányba ment.

Nem sokkal később egy tehervonat is érkezett Budapest felől. A szerelvény tele volt magyar hadifoglyokkal, akik szomorúan néztek ki a rácsos ablakokon. Az első vagonból kiugrott néhány orosz katona. Rögtön pánik tört ki az állomáson, mert mindenki tudta, hogy ha bárki megszökik a foglyok közül, akkor az oroszok kerítenek helyette valaki mást. Mindegy, hogy kit, csak meglegyen a létszám.

Az állomás pillanatok alatt kiürült, az emberek úgy elszaladtak, hogy még a csomagjaikat is hátrahagyták. Néhány perc múlva már csak mi hárman maradtunk az állomáson. Ültünk a földön és a hátunkat a falnak támasztottuk. Egy orosz katona lépett hozzánk. Az altiszt azt hitte elég ha megmutatja neki az elbocsátó papírját, de az orosz el sem olvasta, hanem ordítva széttépte és ledobta a földre. Társam megpróbált tiltakozni és a papír darabjait felszedni, de az orosz katona rátaposott a csizmájával. Ekkor már legalább négy orosz vett körül bennünket, majd mind a hármunkat - mint egy zsákot - bedobtak az egyik üres vagonba és ránk zárták az ajtót. Valahogy egyikünk se tudott mit mondani a másiknak...

Kintről még hallottunk valami ordibálást, majd nem sokkal később a vonat zötykölődve elindult. A vasrácsos ablakon besütött a nap, amitől nagyon melegem lett, ezért bevonszoltam magam az árnyékba. Az altiszt is odacsúszott mellém. Kis idő múlva megkért, hogy nyúljak be a jobb zsebébe, mert oda rejtette elbocsátó papírjának megmaradt darabjait, amit még fel tudott szedni a földről. Összehasonlítottuk az enyémmel és megpróbáltuk összerakni. Úgy tűnt, hogy szinte minden megvan, csak a neve hiányzott, de volt még mellette egy kis kép, ami azt mutatta, hogy a bal karja amputálva van. Mindketten csak egy dologra tudtunk koncentrálni: a szökésre.

Tudtuk, hogy korábban olajos hordóknak kellett lenni a vagonban amelyek szivároghattak, mert a kocsi egyik végében a padló már teljesen átitatódott. Az altiszt fémes sarokkal ellátott katonai csizmát viselt, és amikor megrúgta vele a deszkákat, akkor azok elmozdultak. Néhány perc múlva keletkezett egy kis lyuk, amelyen keresztül leláttunk a sínek közé.

A zászlós - aki úgy tűnt már feladta ezt az egészet - velünk szemben ült, és a pipájával játszott. Dohány már nem volt benne, de ő ezt nem akarta tudomásul venni. Már a hatodik gyufát is elhasználta - és éppen egy újabbat akart meggyújtani -, amikor az altiszt odakúszott és megragadta a gyufásdobozt. Volt egy kis dulakodás, a zászlós a mankójával hadonászott és szidott bennünket, amiért megfosztottuk az utolsó szórakozásától is. Később lecsillapodott és közösen megvitattuk, hogy van-e valami esélyünk arra, hogy egy lyukat égessünk a padlón. Az első lángok rögtön elaludtak a huzattól. Mindent megpróbáltunk, végül egy sapka segítségével sikerült feléleszteni a tüzet. Csak egy probléma volt - borzalmas füstöt csináltunk. Ahogy terjedt a tűz, kisebb darabokat ki tudtunk lökni és láttam, hogy valami vas szerkezet van a lyuk alján. A lyuk tehát rossz helyen volt, máshol kellett volna égetni, ahol a fém elég messze van ahhoz, hogy egy ember kicsúszhasson. Elölről kezdtük az egészet...

A vonat megint megállt valahol, ezért rögtön el kellett oltanunk a tüzet, mert a fekete füst könnyen elárulhatott volna bennünket. Amikor újra elindultunk, már erősen alkonyodott. Tudtuk, hogy még magyar területen vagyunk, ezért igyekeznünk kellett, hogy még magyar területen sikerüljön megszöknünk. Mindhárman elkeseredetten dolgoztunk, rúgtuk, szúrtuk, szakítottuk a deszkákat, de hamarosan újra el kellett oltanunk a tüzet, mert ismét megálltunk. Hallottuk, hogy az oroszok egymással ordítoznak. Mögöttünk már szerencsére csak egy vagon volt és az őrök lusták voltak hátrajönni.

Amikor újra dolgozni kezdtünk, rövid időre kipillantottam a vagon ajtajának egyik résén keresztül. Már Munkácson voltunk, a Kárpátok lábánál. Közben a lyuk egyre nagyobb és nagyobb lett. Kiszámoltam, hogy mekkora az a minimum szélesség és hosszúság amelyen kiférhetünk. Szerencsénk volt, mert végül egy deszka olyan laza volt, hogy könnyen ki tudtuk rúgni. Sajnos a lyuk még mindig nem volt elég nagy ahhoz, hogy kiférjünk rajta ezért elkezdtük tágítani. Közben megint elhagytunk egy állomást és az volt az érzésem, hogy közel járunk ahhoz a helyhez, ahol korábban az erődépítési egységemmel dolgoztam.

Vártuk, hogy mikor áll meg ismét a vonat. Megbeszéltük, hogyan, milyen sorrendben fogunk kimászni. Általában volt egy kis építmény a vonatok végén, amire nehéz láncokat erősítettek, hogy a foglyoknak ne legyen kedvük a vagonok alján át megszökni. Egyetértettünk abban, hogy én leszek az első aki kimászik, aztán az altiszt, aki a nyakamba ül, aztán a mankók, végül pedig a zászlós, mivel neki két keze volt, így le tudta magát ereszteni. Ledugtam a fejem a lyukon - míg a másik kettő fogta a lábam - és megállapítottam, hogy ezen a vagonon nincsenek láncok.

Hosszú órák teltek már el, úgy látszott fel kell adni a tervünket, amikor a kerekek elkezdtek csikorogni, majd egy sor rángatózás után végre megállt a vonat. Gyorsan kimásztam, aztán az altiszt is, jöttek a mankók, majd végül a féllábú ember is. Arra sem volt időnk, hogy betartsuk a megbeszélteket, a szerelvény máris meglódult, és tovább ment. Az utolsó kocsin lévő piros fények egyre kisebbek lettek, aztán eltűntek a kanyarban.

Körülnéztünk és mindkét oldalon sűrű erdőt láttunk.

Az én feladatom volt, hogy megtaláljam az utat a hegyeken át, vissza. Tudtam, hogy először délnek kell mennünk, aztán pedig nyugatnak. A sínek déli oldalán bementünk az erdőbe. A holdfény ellenére korom sötét volt a sűrű erdőben. Néhány száz métert tettünk meg a fák között, majd egy kis tisztáson megpihentünk. A távolból még hallottuk különböző vonatok zaját, aztán elaludtunk.

Már magasan járt a nap amikor felébredtünk. Meleg volt, szomjasak és éhesek voltunk. Mindennek tetejébe koszosak voltunk, az egyenruhánkon olaj és sár foltok éktelenkedtek, de az arcunk és kezünk is így nézett ki.

Nagyon keveset haladtunk előre sőt, még órák múlva is csak pár száz métert tudtunk megtenni, amikor felértünk egy kis patakhoz. Gyönyörű tiszta vize volt. Lefeküdtünk és csak ittunk, és ittunk, majd megmostuk benne a kezünket és az arcunkat. A sok eső miatt a patak kavicsos medre elég széles volt ahhoz, hogy sétálhassunk is benne.

Egyre többször álltunk meg, hogy igyunk, valahol még ehető bogyókat is találtunk, de ezek alig csökkentették az éhségünket. Ekkor már több mint egy napja volt, hogy nem ettünk semmit. Az éjszakát a patakhoz közel töltöttük, megpróbáltunk jól megmosakodni.

A következő nap a patak egyre kisebb lett, néhol már utat kellett törni magunknak a bokrok között. A zászlós és én már alig tudtunk járni. Nagyon meleg volt, ezért leültünk egy kicsit. Az altiszt elment kö-

rülnézni. Sokáig maradt távol, már kezdtünk aggódni miatta. Aztán amikor az ég kezdett a hegyek mögött arany és vörös színekben pompázni, különös hangokat és lassú lépteket hallottunk. Egy tehén feje jelent meg a bokrok felett, majd szétváltak az ágak és előlépett az altiszt is, aki a tehenet vezette.

Leült és lassan elmondta, hogy mi történt: Néhány száz méterre talált egy félig leégett faházat. Minden jel arra mutatott, hogy valamilyen harc vagy dulakodás lehetett ott. Semmit nem hagytak a házban. A tehén a közelben legelészett. Megfogta a tehenet és elindult visszafelé, de aztán rájött, hogy ha majd meg akarjuk fejni, akkor ahhoz valamilyen edény is kellene. Visszament a házba, körülnézett és talált is letört fülű agyagkancsót, meg egy lyukas katonai ételhordót. Talált még egy nagy parasztkalapot is.

Úgy örültünk a tehénnek mint a messiásnak. Az altiszt ránézett a tehénre és úgy gondolta, hogy megfejhetnénk. Csak az volt a probléma, hogy mi nem tudtunk tehenet fejni, neki pedig csak egy keze volt. Rövid kis tanácskozás után megegyeztünk, hogy én fogom a tehenet, a zászlós feji egy tuskón ülve, az altiszt pedig tartja az edényt a lábán és az ép kezével.

Elsőre nem sikerült. Jó néhány próbálkozásba telt, mire sikerült az első cseppet kinyernünk. Később az altiszt attól kezdett tartani, hogy valaki a tehén keresésére indul, ezért úgy gondolta, hogy jobb lesz minél gyorsabban továbbállni.

Én úgy gondoltam, hogy elindulhatnánk a patak mentén felfelé, a tehenet pedig a vízben kellene vezetni, hogy ne hagyjon patanyomot. A tehénnek nem nagyon tetszett az ötlet.

Addig mentünk amíg be nem sötétedett és úgy döntöttünk, hogy reggel korán indulunk tovább. Volt még egy apró probléma. Az altiszt nem tudta se le, se felvenni a nadrágját az én segítségem nélkül, mivel csak egy keze volt. Ekkor már jó kedvünk is volt, sokat viccelődtünk.

A következő reggel néhány kísérlet után kidolgoztunk egy stratégiát: az altiszt ment elől és vezette a tehenet, a zászlóst felültettük a tehénre, én pedig a tehén farkába kapaszkodva mentem, főként akkor, ha emelkedőn mentünk. Miután még utoljára mindannyian (a tehén is) ittunk a patakból, a patak egy idő után eltűnt. Ez után az útirányt a Nap állásából határoztam meg, szerencsére volt némi fogalmam arról, hogy merre lehetünk.

Körülbelül egy tucatnyi megállással és a tejivással gyorsabban teltek a napok. Az első hetet az erdő szélének közelében töltöttük,

ahonnan már jól láttuk a következő hegyvonulatot, amely teljesen kopár, inkább sík volt. Úgy gondoltam, hogy ez lehetett az ezeréves magyar határ.

Sejtettem, hogy merre lehet az a megerősített szakasz, amit még az én egységem épített, és reméltem, hogy ha megtaláljuk annak a középkorú gazdálkodónak a házát, aki akkor a segítőnk volt, talán lesz esélyünk arra, hogy újra magyar földre jussunk.

Tudtam, hogy a völgy, ahol régen az állásokat építettük milyen messze volt a vasúttól. Reméltem, hogy északi szélben az erdőtől ilyen távolságban is lehet majd hallani a vonatok hangját, amelyek segítségével be tudom magam tájolni a sínekhez képest. Amikor feljött a hold felmentünk a hegy tetejére. Néhány óra várakozás után sem hallottam semmit, így mielőtt felkelt a Nap visszamentünk a hegy másik oldalára, az erdő szélére. A tehén elkezdett lassulni, mert szomjas volt, csakúgy mint mi is. Aludni nem tudtunk, ezért tovább mentünk. Ez már egy kicsit gyorsabban ment, mert lefelé haladtunk. Dél körül megint találtunk egy patakot, így mindannyian ittunk egy jót. Itt már lábnyomokat is láttunk, és én úgy gondoltam, hogy kb. 15 kilométerre lehetünk attól a kis falutól, ahová eredetileg indultunk. Tovább folytattuk az utat, időnként egy kis pihenéssel és tejivással.

Valamikor délután baromfiudvar-hangokat hallottunk. Kis idő múlva egy réten találtuk magunkat, egy kis földúttal és néhány lóval. Ez volt az a hely, amit becéloztam magunknak.

Rövid megbeszélés után úgy döntöttünk, hogy egyedül én megyek el körülnézni, a többiek a tehénnel az erdő szélén maradnak és sötétedésig várnak. Ha addig nem térek vissza, elindulnak tovább. Megmutattam nekik, hogy merre menjenek.

Amikor utoljára itt jártam az egyik ház lakója volt a helyi munkások vezetője. Az elődöm nem volt valami kedves a munkásokhoz. Amikor én vettem át a munka irányítását, minden tőlem telhetőt megtettem a körülmények javítására. Különösen a terhes nőkre ügyeltem, mentességet adtam nekik a munka alól, többek között a helyi vezető lányának is. Akkor a férfi azt mondta nekem, hogy nagyon hálás ezért, de igazából ez csak egy „duma" volt.

Ez a kis közösség évtizedek óta birka tartásból, kertészkedésből, és az erdészetből élt.

Lassan sétáltam a házak között, megpróbáltam visszaemlékezni, hogy melyik lehet az a ház amelyiket keresek, mert nagyon hasonlítottak egymásra. Aztán bementem az egyik udvarra és bekopogtattam a

házba. Egy kislány nyitott ajtót, aztán amikor rám pillantott, ijedten rohant hátra, és valakinek mondott valamit ukránul.

Aztán a nagymama (akit már felismertem, ő volt a vezető felesége) jött az ajtóhoz. Rám nézett és meglepődve kiáltott fel: „Pan hadnagy!" Kicsit megkönnyebbült, tördelte a kezeit, mutatta, hogy menjek be, és hozott egy kisszéket. Leültetett, majd magyarul azt mondta, hogy a férje elment fát vágni, de nemsokára visszajön. (Ennek a nőnek a generációja még tanult az iskolában magyarul, de már sokat felejtett.) Közben a kis unokát elküldte, hogy kerítse elő a nagypapát.

Néhány perc csend után megkérdeztem, hogy volt-e valami csata a környéken, mire azt mondta, hogy nem volt, de néhány orosz katona járt itt, elvittek egy csomó élelmet, és megöltek néhány birkát. A fiatal lányokat el kellett rejteni az erdőbe a részeg orosz katonák elől.

Mondtam neki, hogy menjünk inkább ki. A ház mögött volt egy kis veteményes és néhány gyümölcsfa. Emlékszem, hogy felvett egy almát és mosolyogva átadta nekem. Ebből a kis gesztusból arra következtettem, hogy segíteni fognak nekünk.

A Nap már kezdett lemenni, amikor megérkezett a férfi. Az unokájával sétáltak a fával teli lovas kocsijuk mellett. Már messziről megismert, levette a kalapját, kissé meghajolt, látszott, hogy zavarban van. Egyre csak azt ismételgette, hogy: „Pan hadnagy! Pan hadnagy!"

Koszos voltam és büdös sőt, vérfoltok éktelenkedtek a könyökömön, de próbáltam én is nyugodt maradni. Meghallottam a férfi nevét („Nikol") amikor a felesége köszöntötte, és én is így szólítottam meg, majd kezet fogtunk. A kisfiú elvezette a lovat, mi pedig bementünk a ház legjobb szobájába. Megkínált egy kis erős pálinkával amit visszautasítottam, csak egy kis vizet kértem.

Elmondtam neki, hogy Budapesten sebesültem meg, elvittek egy kórházba, majd fogságba kerültem, és végül haza engedtek. Bizonyítékként megmutattam neki az orosz nyelvű papíromat. Elmeséltem azt is, hogy az állomáson elfogtak bennünket, és elmeséltem a szökésünket is. Mondtam, hogy itt van még két bajtársam is, nekik is hivatalos papírjuk van. Ezt azért mondtam, mert tudtam, hogy egyébként félnének bennünket itt tartani. Azt javasoltam, hogy menjünk, és kerítsük elő őket.

Amikor találkoztunk a társaimmal őket is tisztelettel köszöntötte. Egy kissé zavarodott volt amikor meglátta a tehenet, de amikor azt mondtam neki, hogy a tehén az övék lehet, nagyon megörült.

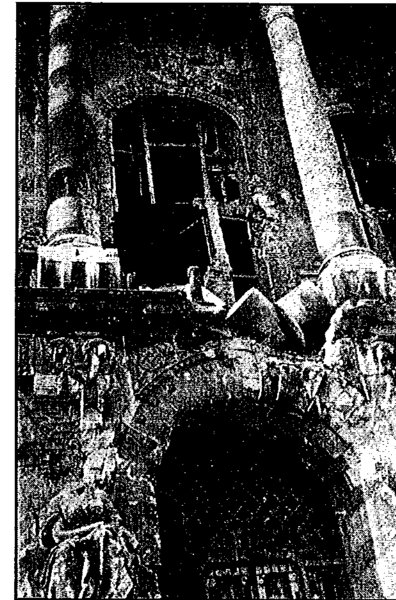
Már majdnem teljesen sötét volt, amikor visszaértünk a házhoz. A zászlós a mankójával és én a fél tüdőmmel egy kicsit kifulladtunk. Amikor megérkeztünk átadtuk a tehén kötelét a nőnek, aki nem győzte elrejteni örömét. Egy szép egészséges tehén sokat jelentett ezeknek a szegény, de becsületes embereknek.

Ettünk egy kis kenyeret, tojást, sajtot, majd ittunk. Két ágyat ajánlottak fel nekünk, de azok túl rövidek voltak nekünk, így csak a zászlós aludt rajta, mi pedig a földre, szalmazsákokra feküdtünk. Már majdnem elaludtunk, amikor bejött a férfi és elkérte a ruháimat, és adott helyette egy hosszú parasztinget. Azt mondta, hogy a felesége már nem bírta nézni az állapotomat. Ezen az éjszakán nagyon jól aludtunk...

Reggel valami kását kaptunk. Felvettem a ruháimat, amelyek persze nem sokkal voltak tisztábbak, hiszen az olaj és vérfoltokat természetesen nem lehetett belőle kiszedni. A ruhák még nedvesek voltak, annak ellenére, hogy az asszony a forró kemence oldalán is próbálta őket szárítani.

Reggeli közben bejött egy fiatal nő is egy karon ülő kisbabával a kezében. Rögtön megismertem, ő volt az a lány, akit felmentettem a munka alól, amikor terhes volt. Hamarosan visszaérkezett a házigazdánk is, aki elment a görög ortodox paphoz, hogy tanácsot kérjen tőle. A pap azt tanácsolta, hogy vigyen minket a legközelebbi magyar településre, a kálvinista paphoz. A pap barátja és minden bizonnyal segíteni fog abban, hogy haza jussunk."

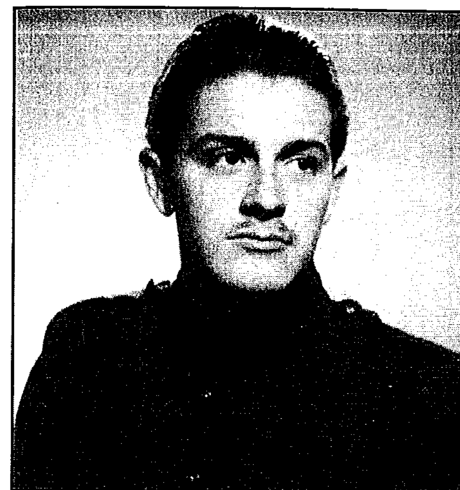
Elischer Gyula, az I. Egyetemi rohamzászlóalj szervezője (első parancsnoka) és katonája végül is „szerencsésen" hazajutott! Ezt követően nem kevésbé kalandos körülmények között (Ausztrián, Németországon, Dánián keresztül) sikerült kijutnia Ausztráliába - és ma is ott él!...

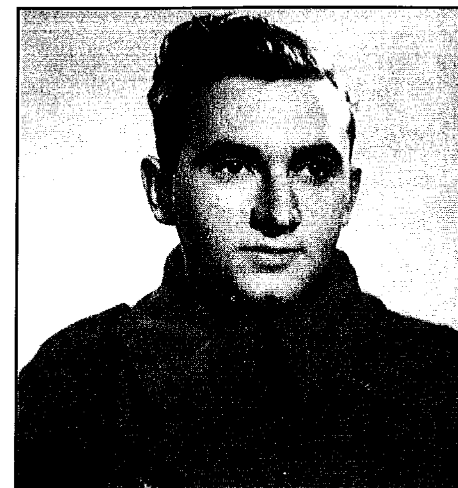
Az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódó képek és dokumentumok

Özvegyi Béla
az egyetemi rohamzászlóalj egykori írnoka
(ez a fénykép már a háború után készült és Özvegyi Béla Németországban élő lánya bocsátotta rendelkezésemre)

Földházi Zoltán
3. század

Papp Zoltán
1. század

Földházi Zoltán és Papp Zoltán az ostrom után hadifogságba estek és szovjet hadifogolytáborba kerültek.

Hochstrasser József
1. század

Lendvay Vilmos
1. század

Szamódy Olaf
az egyetemi rohamzászlóalj
2. századának parancsnoka.

„Szamódy született vezető volt, hihetetlenül bátor, intelligens és megbízható"
- írta róla Elischer Gyula.

Szamódy Olaf
repülő-hadnagy
kitűnő sportember volt, akit szolgálaton kívül minden egyetemista tegezhetett.

Heincz Mihály
1. század

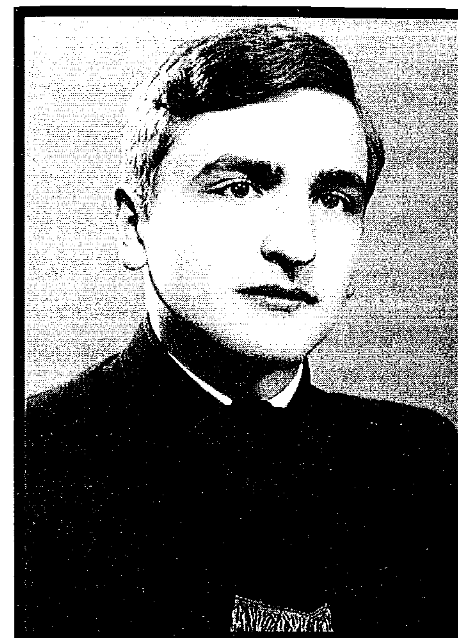
Szabó István
3. század, III. szakasz
(az amatőr képek egyikén jól látható az egyetemi rohamzászlóalj katonáinak jellegzetes ruházata, a fehér bekecs)

1944/45. telén az egyetemi rohamzászlóalj által is védett úgynevezett „Kinderheim" gyermekotthon épülete a Rózsadombon, a harcok befejeződése után. Ennyi maradt belőle!... (Ez az épület eredetileg a Bogár u. - Bogár lépcső környékén állt, de ma már nincs meg.)

vitéz Hajdú Mihály
Hősi halált halt
1945. január 22-25. között
a Felső Zöldmáli úton

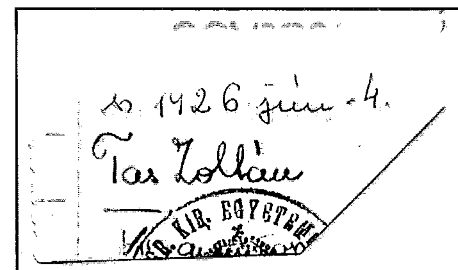

Koós László
Hősi halált halt 1945. januárjában
a Felső Zöldmáli úton

Tas Zoltán
Hősi halált halt 1945. január 10-én
az Erdei-lak vendéglőnél

A fénykép hátoldalának egy kis részletén jól látható az egyetemi rohamzászlóalj bélyegzőjének eredeti lenyomata.

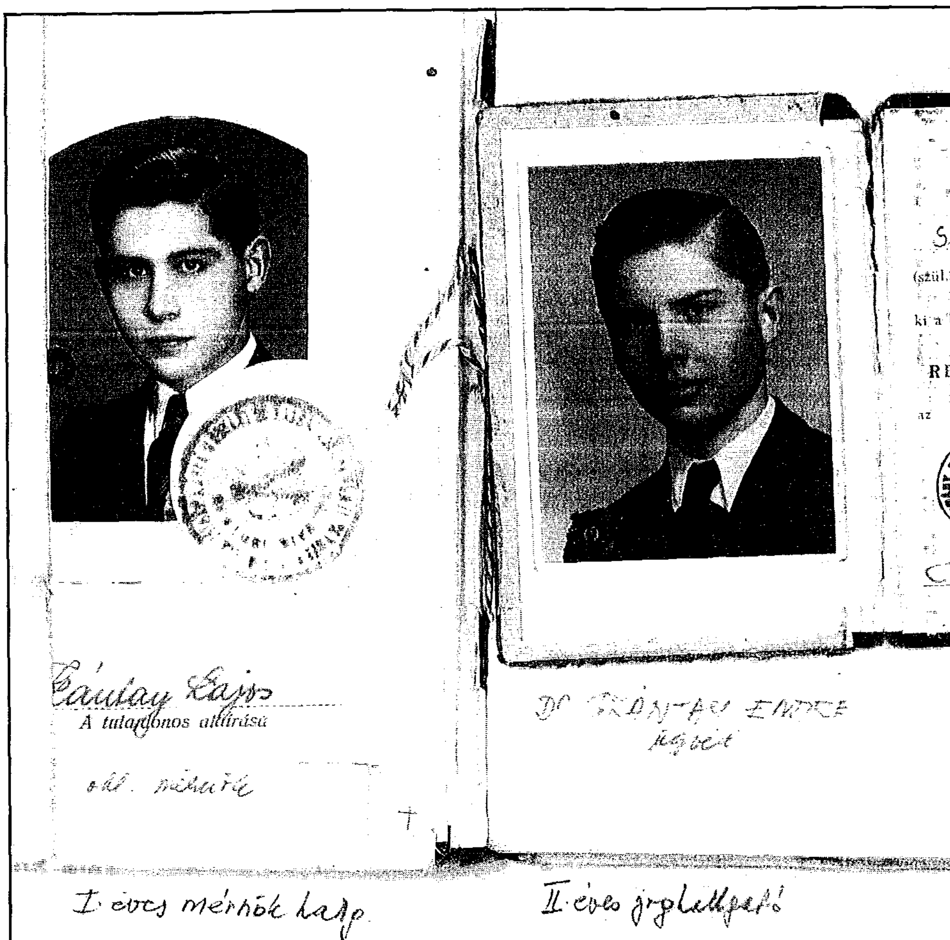

A váci egyetemisták egy kisebb csoportja 1944. nyarán:
(balról jobbra) ***Gyergyay Miklós, Bajtai László, Mihalovics György, Mauer József, Hoffer György, Bártfay László,*** *(elől)* ***Hochstrasser József.***

Az oreandai hadifoglyok egy csoportja: jobbról a második ***Gyergyay Miklós*** *- az egyetemi rohamzászlóalj 1. századának egykori tagja.*

Szántay Lajos és **Szántay Endre** *(egyetemi rohamzászlóalj, 3. század) egyetemi indexének egy-egy lapja.*

A következő oldalon:
Szántay Lajos több mint öt évtizeden át megőrzött 1944/45-ös noteszének néhány lapja. A megsárgult lapokon még ma is jól olvasható az egyetemi rohamzászlóalj néhány katonájának (†-el jelölve az elesett bajtársak) neve. Az 1945. február 11-12 -re vonatkozó bejegyzés: „Kitörés Budakeszi felé”…

1944 nov. 13–20 Kelenföldi út 6 sz. alatt
XII. 20-tól 25-ig Marczibányi téri iskolában
XII. 25 Mandula u. 20
1945 jan 29-ig.
1945 jan. 29-től Hadügy min. [illegible] febr. 6-ig
febr. 6-tól 11-ig [illegible] épületében
febr 11–12 ig kitörés Budakeszi felé
12–13 Budakeszin
13-án du. ind. Budaörsre
14-én Budaörsről Sóskútra
15–16-án Sóskúton
16-án d.e. ind Sóskútról

1. Ligeti László
2. Szilágyi Mihály
3. Kövesligeti László
4. Bakó Gyula
5. Bakó Barna
6. Varga Sámuel
7. Holcsányi Pál
8. Ördögh Konrád
9. Nagy Álmos
10. Szegedi Kálmán +
11. Hambalgó Géza (Gyuri)
12. Német János
13. Vass György
14. Kánnyádi Zoltán
15. Dausch Tibor
16. Széli László
17. Peller Károly (megsebesült [illegible])

18. Decsy László
19. Kurucz Imre
20. Hajós Sándor
21. Brukker Lajos
22. Páldeák Iván [illegible]
23. Pajor Aladár
24. Merkó Arisztid +
25. Majdik Ferenc
26. Tőkés Gyula †
27. Majlán József
28. Szabó István
29. Marsi Tibor
30. Szaváry Gyula [illegible]

Merkó Arisztid +
Szaváry Antal +
Szilágyi Mihály
Tőkés Gyula +
Szolcsányi Pál
Somogyi Gábor
Bakó György
Turner Oszkár

Arváth Ferenc
Arváth (Kisdobos)
Pajor Aladár

Jurt Géza
Majlán József
Szabó István

Gyergyay Miklós későbbi katonakönyvének 6. lapja szerint első tényleges katonai szolgálata 1944. október 27-től az „Egyetemi zászlóalj, Budapest". (jobbra)

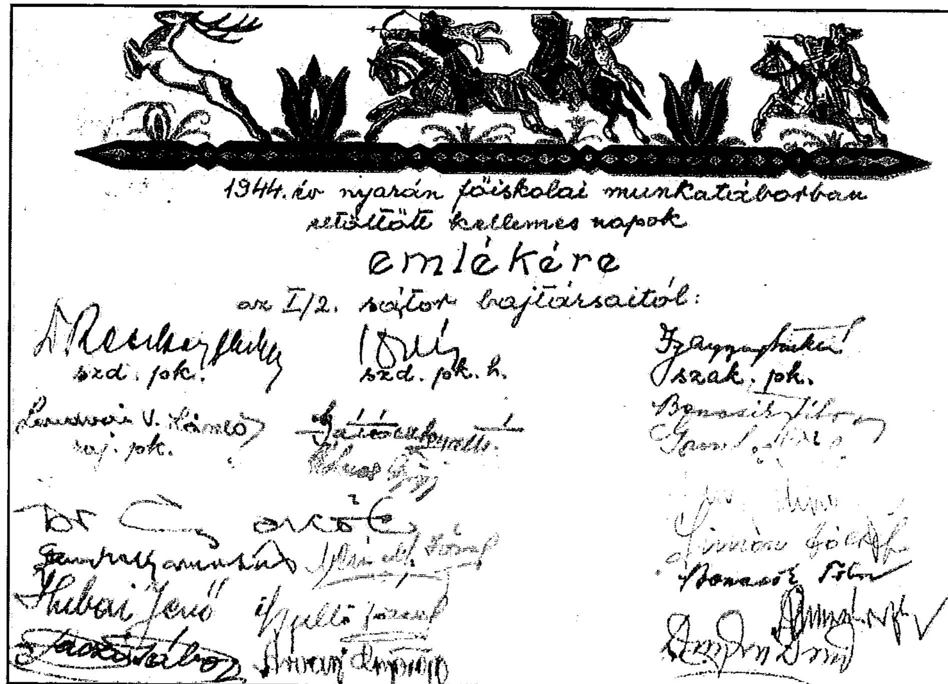
14. Első tényl. katonai szolg-ra behíva		
mikor?	hova?	ki által?
1944. X. 27.	Egyet. zlj. Budapest	Váci honvéd kieg. Pság

15. Szolgálatának rövid leírása

1944. X. 27-én tényleges katonai szolgálatra bevonult, 1944. XII. 28-án ... frontra, 1945. II. 12-én Budán ...

6

Az 1944-es nyári (erdélyi) főiskolai munkatábor néhány tagjának aláírása, akik közül a későbbiek során többen is tagjai lettek az egyetemi rohamzászlóaljnak. (lent)

1944. év nyarán főiskolai munkatáborban eltöltött kellemes napok
emlékére
az I/2. sátor bajtársaitól:

Magyar Népjóléti Minisztérium Hadifogolygondozó Kirendeltsége Debrecen

47297/194.. szám. Sorszám 5490/3

Igazolvány

hadifogságból hazatért részére.

E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet!

A hazatért neve: Gyergyay Miklós karp. őrv.

Anyja neve: Bilnicki Erzsébet állampolgársága: magyar

Születési helye: Vác szül. év, hónap, nap: 1923 szeptember

Családi állapota: nőtlen foglalkozása: egy. hallg.

Elhagyott hazai lakóhelye: Vác

Nevezett, aki mint (~~katona~~ — ~~kisegítő munkaszolgálatos~~ — levente — polgári személy*) hadifogságban volt Vác Szt. István tér 11 utca ... szám alatti lakóhelyére útbaindíttatott.

Debrecen, 194.. évi 1948 AUG. 19 hó ... án.

a kirendeltség vezetője.

Megjegyzés: A hazatért külön díjmentes utazási igazolványt kapott, ezért ez az igazolvány utazásra nem jogosít.

*) A meg nem felelő rész törlendő.

Fővárosi Nyomda Rt.

Az egyetemi rohamzászlóalj 1. századában harcolt Gyergyay Miklós karpaszományos őrvezető igazolványa, amelyet a hadifogságból való hazatérésekor kapott.

Az igazolvány hátoldalán jól látható, hogy Gyergyay Miklós Budán, 1945. február 12-én (tehát a kitöréskor) esett fogságba.

Mikor és hol esett fogságba: 1945 febr. 12 Buda

Melyik fogoly táborból érkezett 7241/8 Balaklava helyiségnév

Pokróc: nincs

Köpeny:

Felsőruha:

Alsónemű:

Cipő vagy bakancs:

Ezek és egyéb hadifogságból hozott kincstári ruházat a 27.190/Eln. 1946. H. M. sz. rendelet értelmében a hazatért személy tulajdona, tőle el nem vehető!

5 FORINTOS GYORSSEGÉLYBEN RÉSZESÜLT

4 heti gyógyfürdő kezelés után javultan távozott, Vácig A-061951 sz. díjm. utazási utalvánnyal ellátva.
Hajdúszoboszló. 949. IV. 15.

AN DIE OFFIZIERE UND SOLDATEN DER IN BUDA EINGEKESSELTEN TRUPPEN!

Deutsche Offiziere und Soldaten!

Am 18. Januar bemächtigten sich die Sowjettruppen des Ostteils von BUDAPEST und drangen bis an die Donau vor, wobei sie **59000 deutsche und ungarische Offiziere und Soldaten gefangennahmen.**

Somit hat sich der Ring um Euch ganz eng geschlossen und Ihr seid jetzt auf einem winzigen Raum im Westteil der Stadt — BUDA — zusammengedrängt.

Alle Hoffnungen auf Hilfe, die Euch Euer Oberkommando macht, sind umsonst. Hilfe gibt es keine. Eurem Oberkommando ist es nur um eines zu tun: es will um den Preis Eures Lebens noch einen kleinen Zeitgewinn erzwingen.

Euer Los ist die geringste Sorge der deutschen Heeresleitung.

Es muß Euch wohl bekannt sein, daß die Sowjettruppen in POLEN und OSTPREUSSEN zur entscheidenden Offensive übergegangen sind und bereits eine Reihe von Städten, darunter **WARSCHAU, Krakau, Czenstochau, Lodz,** besetzt haben. Die wichtigsten Lebenszentren Deutschlands sind unmittelbar gefährdet.

Magyar tisztek és katonák!

December 25-én a Vörös Hadsereg csapatai minden oldalról körülzárták **Budapestet**. December 29-én a Vörös Hadsereg parancsnoksága **ultimátumban** szólitotta fel fegyverletételre a Budapest körzetében körülzárt német csapatok parancsnokát, valamint az összes magyar egységek parancsnokait, melyek még mindég a németek oldalán harcolnak.

A Vörös Hadsereg parancsnoksága rámutatott ebben az **ultimátumban** arra, hogy a német és magyar csapatok további ellenállása nemcsak azok elkerülhetetlen megsemmisülését jelenti, hanem Magyarország fővárosa, **Budapest** lerombolását és a város nagyszámu békés lakósainak pusztulását is előidézi. **A német parancsnokság visszautasitotta ezt az ultimátumot és galádul meggyilkoltatta az orosz parlamentőröket. Most pedig a biztos halálba kerget benneteket is. A magasrangu német tisztek, a Hitler bérenc Szálasi és nyilas zsoldosai pedig repülőgépen szöknek Budapestről és viszik magukkal a rablott kincseket.**

Két olyan röplap, amelyeket repülőgépekről szórtak le Budapest védőinek állásai fölött. A magyar nyelvű röplap szövege szerint: „A német parancsnokság visszautasította ezt az ultimátumot és galádul meggyilkoltatta az orosz parlamentőröket.” (helyesen természetesen parlamentereket)... (korabeli röplapok, a szerző gyűjteményéből)

Mint az később kiderült, a szovjet parlamenterek halálához semmi köze sem volt a németeknek. Osztapenko kapitányt minden valószínűség szerint saját egységeinek aknatüze ölte meg, míg Steinmetz kapitány gépkocsija az úttestre helyezett - jól látható - aknák kerülgetése közben felrobbant.

A háború után előkerült néhány - minden bizonnyal propaganda célokra készült - fénykép amely a felrobbant gépkocsit, a halott Steimetz kapitányt, és a mellette heverő fehér zászlót ábrázolja. (Literáti-Loótz Gyula hadnagy szerint, aki szemtanúja volt Steinmetz Miklós halálának, a robbanáskor „a botra erősített fehér zászló nagy ívben elrepült a levegőben”.) Ma már tudjuk, hogy ezeken a fényképeken - a látványosan szétszórt autó roncsok és a gondosan kiterített fehér zászló mellett - egy Kim Jenő nevű filmgyári munkás látható, akit ráadásul még rosszul is öltöztettek fel. Szovjet tiszti egyenruha helyett ugyanis legénységi pufajkát és nadrágot adtak rá!...

BUDAPEST NÉPE!

A főváros és környéke meg van tisztitva a német-fasiszta csapatoktól.

Életetek és vagyonotok most veszélyen kivül van.

Jöjjetek elő rejtekhelyeitekből! Térjetek vissza házaitokba!

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága.

A Vörös Hadsereg értesíti Budapest lakosságát, hogy élete és vagyona most már „veszélyen kívül van!” Ezt a röplapot a könyv szerzője egy olyan személytől kapta, akinek a szovjet katonák még a lyukas cipőjét is elvették és több mint négy évet töltött hadifogságban - habár katona sem volt.

A már „felszabadított” kerületek egyikének rendelete. Nem csak a romok, az emberi hullák és az állati tetemek eltakarítására, de a fegyverek sőt, a rádiókészülékek és fényképezőgépek beszolgáltatására is kötelezték a polgári lakosságot.

Budapest székesfőváros VI. kerületének elöljárója

RENDELET

A közbiztonság, közrend és közegészség megóvása érdekében az alantiakat rendelem el.

1. A házparancsnok köteles a ház előtt az úttest közepéig fekvő emberi vagy állati hullát a ker. elöljáróság épületében szolgálatot teljesitő tisztiorvosnál 24 órán belül bejelenteni.

2. A házparancsnok köteles a ház előtt az úttest közepéig a hó és a romok eltakaritásáról gondoskodni, oly módon, hogy a gyalogjáró teljesen, a kocsiút pedig a kocsi közlekedésre szabad legyen. Ha a házparancsnoknak kellő munkaerő nem áll rendelkezésre, ugy ezt a tömbparancsnoknak haladéktalanul jelenti aki a szükséges segitségről gondoskodni köteles.

3. Mindenki köteles a birtokában levő lő- és szúrófegyvert, valamint lőszert és robbanóanyagot (katonai és vadászpuska, pisztoly, kard, tőr stb.) továbbá, fényképezőgépet, látcsövet az orosz katonai parancsnokságnak (VI. ker. Andrássy-ut és Aréna-ut sarkán) 1945. február hó 5-ig besszolgáltatni.

4. A házparancsnokok jelentsék, hogy a házban van-e fel nem robbant lövedék, valamint, hogy tűzszerészek laknak-e a házban és azokat utasitják, hogy az elöljáróságon haladéktalanul jelentkezzenek.

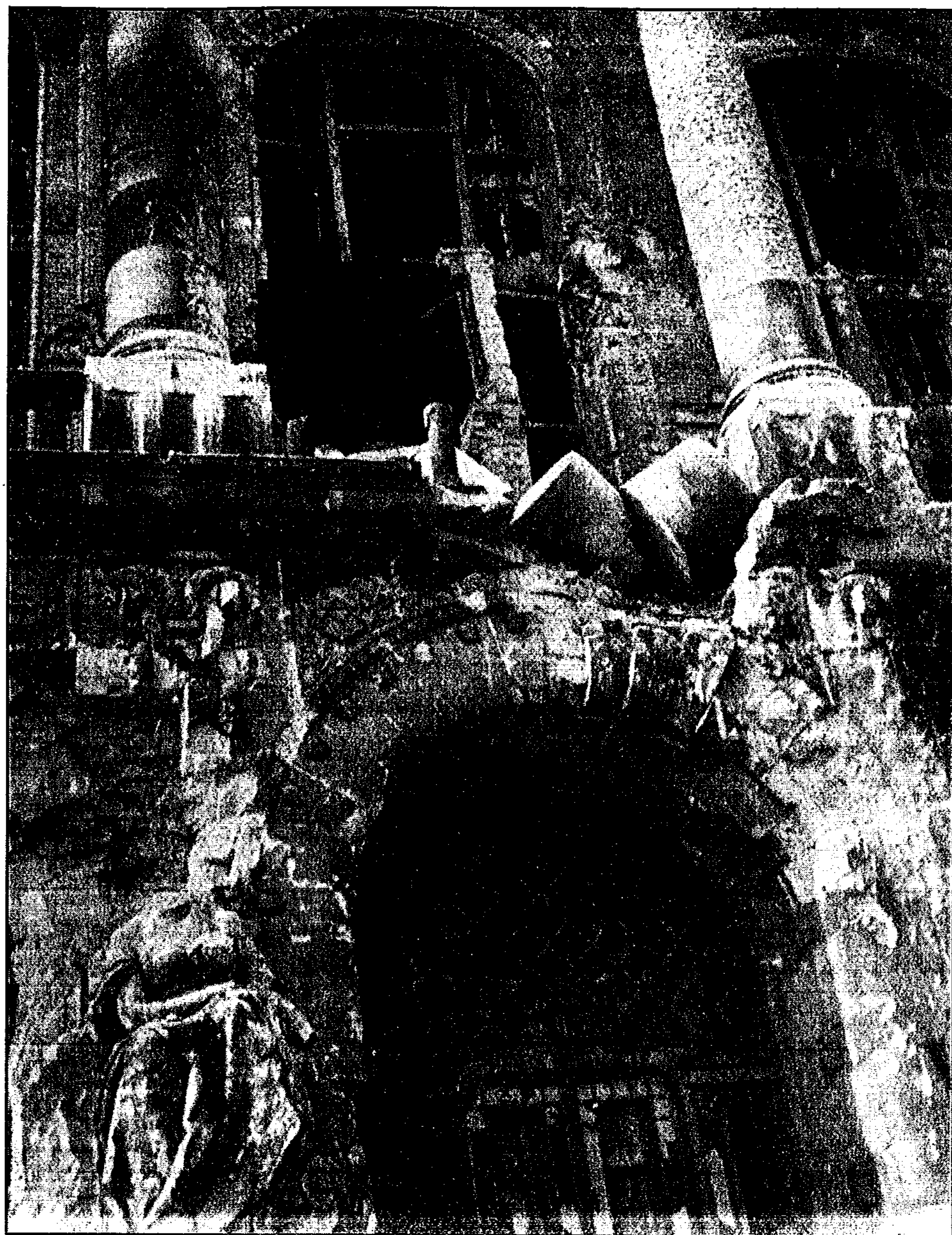
Mindenki köteles a birtokában lévő rádiókészüléket névvel és lakcímmel ellátott felragasztott cimkével a VI. ker. elöljáróságon VI., Aradi-utca 21—23. II. 27. sz. ajtó alatt elismervény ellenében beszolgáltatni.

Fenti rendelkezések elmulasztása, illetve megszegése a katonai büntetőjog szerint büntettetik.

A közrend és közegészségügyi rendelkezések betartását hatósági közegeimmel ellenőriztetni fogom.

Budapest, 1945. január 29.

A VI. KER. ELŐLJÁRÓJA

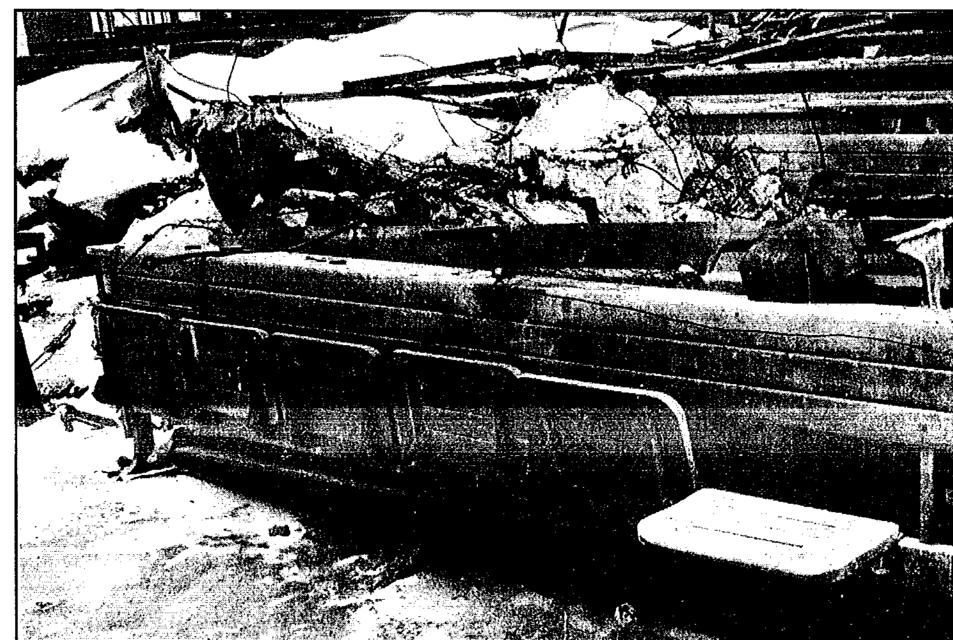

Háborús károk a Műszaki Egyetem épületében:
Az egyetem egyik bejárata - romokban...

Egy hátrahagyott német légvédelmi üteg az egyetem épületében.

Az előadótermek egyike 1944/45. telén.

ГЕНЕРАЛЬНАЯ ПРОКУРАТУРА
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ
ПО НАДЗОРУ ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ
ЗАКОНОВ В ВООРУЖЕННЫХ
СИЛАХ

17. декабря 1992 г.

№ 3в-3724-92

103160, г. Москва, К-160,
Хользунов переулок, дом 14

СПРАВКА
/о реабилитации/

Выдана в том, что венгерский гражданин Мико Золтан, 1910 года рождения, уроженец г.Балашдярмат /Венгрия/, 8 февраля 1945 г. необоснованно арестован и 9 июля 1945 г. осужден военным трибуналом Южной группы войск по ст.ст.58-6, ч.I, 58-8, 58-9 и 58-II УК РСФСР к высшей мере наказания - расстрелу.

Приговор приведен в исполнение 15 августа 1945 г. в г.Одессе.

В соответствии со ст.3 Закона Российской Федерации "О реабилитации жертв политических репрессий" от 18 октября 1991 г. Мико Золтан реабилитирован.

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР ОТДЕЛА
РЕАБИЛИТАЦИИ

Н.С.Власенко

OROSZ FÖDERÁCIÓ FŐÜGYÉSZE
HADSEREG TÖRVÉNYVÉGREHAJTÁSI
FELÜGYELETÉNEK FŐIGAZGATÓSÁGA
1992. december 17. IGAZOLÁS
No. 3B-3724-92 (rehabilitáció)
103160 Moszkva K-160

Kiadva annak tárgyában, hogy Mikó Zoltán magyar állampolgár, aki Balassagyarmat városában (Magyarország) 1910. évben született, 1945. február 8-án jogtalanul lett letartóztatva és 1945. július 9-én a legsúlyosabb büntetésre, agyonlövésre ítélve a Déli Hadseregcsoport katonai törvényszék által, az Orosz Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság törvényének 58.§ 6. pontja I. bekezdése, 58.§ 8., 58.§ 9., és az 58.§ 11. pontja alapján.
Az ítéletet 1945. augusztus 15-én, Ogyesszában végrehajtották.
Az Orosz Föderáció „Politikai üldöztetés áldozatainak rehabilitációja" tárgyában hozott törvény 3.§-ában foglaltaknak megfelelően Mikó Zoltánt 1991. október 18-án rehabilitálták.

REHABILITÁCIÓS OSZTÁLY KATONAI
ÜGYÉSZE

N. Sz. Vlaszenko

Az Orosz Föderáció Főügyészének igazolása Mikó Zoltán 1945. augusztus 15-i kivégzésével kapcsolatban.
(Az igazolás eredeti példánya az előző oldalon látható)...

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGÁNAK ELNÖKSÉGI TANÁCSA

Eln.Tan.B.törv. 55/1992/4.szám

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Biróságának Elnökségi Tanácsa, Budapesten, az 1992. év április hó 13. napján tartott nyilvános ülésen meghozta a következő

h a t á r o z a t o t:

A háborús büntett miatt S i p e k i B a l á s L a j o s terhelt ellen folyamatban volt bünügyben megállapitja, hogy a Budapesti Büntetőtörvényszék B.XLIV. 17.184/1949/6.számú, valamint a Legfelsőbb Biróság Bf.IV. 3550/1950/10. számú itélete törvénysértő.

Ezért azokat hatályon kivül helyezi, és Sipeki Balás Lajost az ellene háborús büntett miatt emelt vád alól f e l m e n t i.

Az óvás elbirálása során felmerült 600 /hatszáz/ forint bünügyi költséget az állam viseli.

I n d o k o l á s

A Budapesti Büntetőtörvényszék az 1950. február 14-én kelt B.XLIV. 17.184/1949/6. számú itéletével Sipeki Balás Lajos terheltet az Nbr. 11.§-ának 5. pontjában meghatározott háborús büntett miatt 8 évi fegyházbüntetésre mint főbüntetésre, valamint politikai jogai gyakorlatának 10 évi felfüggesztésére és

A Legfelsőbb Bíróság határozata, amely Sipeki-Balás Lajost felmenti az ellene „háborús bűntett miatt" emelt vád alól (A bírósági határozat teljes szövege a következő oldalakon olvasható!)...

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGÁNAK ELNÖKSÉGI TANÁCSA

Eln.Tan.B.törv. 55/1992/4. szám

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnökségi Tanácsa Budapesten az 1992. év április hó 13. napján tartott nyilvános ülésén meghozta a következő

h a t á r o z a t o t :

A háborús bűntett miatt Sipeki-Balás Lajos terhelt ellen folyamatban volt bűnügyben megállapítja, hogy a Budapesti Büntető Törvényszék B.XLIV. 17.184/1949/6. számú, valamint a Legfelsőbb Bíróság Bf.IV. 3150/1950/10. számú ítélete törvénysértő, ezért azokat hatályon kívül helyezi és Sipeki-Balás Lajost az ellene háborús bűntett miatt emelt vád alól felmenti.

Az óvás elbírálása során felmerült 600 (Hatszáz) forint bűnügyi költséget az állam viseli.

I n d o k l á s

A Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. február 14-én kelt B.XLIV.17.184/1949/6. számú ítéletével Sipeki-Balás Lajos terheltet Nbr. 11. §.-ának 5. pontjában meghatározott háborús bűntett miatt 8 évi fegyházbüntetésre, mint fő büntetésre, valamint politikai jogai gyakorlatának 10 évi felfüggesztésére és feltalálható vagyona elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélte.

A büntetőtörvényszék által megállapított tényállás lényege a következő:

Sipeki-Balás Lajos terhelt, mint hivatásos állományi százados 1944. december 16-án átvette a mintegy 450 egyetemi hallgatóból álló ún. Műegyetemi Rohamzászlóalj-parancsnokságát. 1945. január 01-én Mikó Zoltán vezérkari százados a közvetlenül a fővezérség alá rendelt katonai vezető, akinek csoportja Budapesten a Bimbó utcában állt védelemben, további helyettese Bondor Vil-

mos főhadnagy, Hertelendy János karpaszományos tizedes és Zsigmond Zoltán karpaszomány viselésére jogosult közlegény kíséretében kereste fel a terheltet. Ekkor a terhelt, illetve Mikó Zoltán és Bondor Vilmos egy külön irodahelyiségben tárgyaltak, ahol rajtuk kívül más személy nem tartózkodott. A terhelt e tárgyaláson tartózkodóan nyilatkozott, majd azzal vált el a többiektől a Hadtestparancsnokság Hadműveleti Osztályára megy, hogy bővebbet tudjon meg a hadi helyzetről és onnan visszatérve közölni fogja elhatározását Mikó Zoltánnal. Mikó Zoltán vezérkari százados ugyanis azt az indítványt tette terheltnek, hogy mivel a harc már úgyis céltalan egy alkalmas pillanatban engedjék át az oroszokat. Miután a Hadműveleti Osztályon a terhelt elmondotta a Mikó vezérkari századossal folytatott beszélgetést azt a parancsot kapta, hogy Mikó Zoltánt és annak embereit, ha jelentkeznek, tartoztassa le.

A terhelt késő éjjel tért vissza a Hadtestparancsnokságról azzal, hogy minden marad a régiben. Embereim a szökni akaró Hertelendyt agyonlőtték, Tóth Jánost pedig a terhelt elé vezették, aki ő a következőkkel fogadott: „Hol van Mikó, Te kommunista?" ezután Tóth Jánosnak rövid gondolkodási időt adott és miután az Mikó hollétét megmondani nem tudta a terhelt megrúgta és kétszer, vagy háromszor arcul ütötte. A jelenlévő rendőrfőhadnagy pedig gumikorbáccsal Tóth János nyakára ütött.

1945. január elején Bondor Vilmosné a férje keresésére indult Kiss Flórián társaságában. A terhelt emberei azonban elfogták, és fel kísérték őket a Várba, majd a csendőröknek átadták, akik közül a katonák eltávozását követően kb. 6 személy neki esett Kiss Flóriánnak, őt agyba-főbe verték és a következőket kiabálták: „Piszkos kommunista! Agyon fognak lőni!" Ezután Kiss Flóriánt bevitték egy helyiségbe, amelyben már mintegy 40 letartóztatott volt, közöttük Bondor Vilmos Főhadnagy is, aki elmondotta, hogy egy hét leforgása alatt négyszer, ötször hallgatták ki és kínozták meg.

Az Egyetemi Zászlóalj tovább harcolt, véres és súlyos veszteségeket szenvedett. A Büntető Törvényszék ítéletének indoklásában kifejtette, mivel terhelt tettese és részese volt több ember megkínzásának, a rendelkező részben megjelölt háborús büntettet követte el.

A terhelt és a védő által a bűnösség megállapítása miatt bejelentett fellebbezés folytán a Legfelsőbb Bíróság 1950. június 27-én kelt Bf. IV. 3550/1950/10. számú ítéletével az I. fokú ítéletet felülbírálva azt akként változtatta meg, hogy a terhelt főbüntetését életfogytig tartó fegyházbüntetésre súlyosbította.

A legfőbb ügyész 1992. január 07-én Bf. 20.094/1992. számon a Budapesti Büntetőtörvényszék B.XLIV.17.184/1949/6. számú, illetőleg a Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.3550/1950/10. számú ítélete ellen a Be. 284. §.-ának (1) bekezdése alapján Sipeki-Balás Lajos terhelt javára törvényességi óvást emelt.

A törvényességi óvás alapos.

A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa előre bocsátja, hogy a nyomozati iratokból megállapíthatóan a terhelt ellen a korabeli Magyar Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya már 1945. augusztus 18-án feljelentés érkezett, s őt a Katonapolitikai Osztály Elhárító Alosztálya az ügyben 1945. szeptember 22-én gyanúsítottként hallgatta ki.

Az ügyben először a Budapesti Népbíróság hozott 1949. február 08. napján Nb. 3887/1945/30. szám alatt ítéletet, amellyel terheltet az ellene a háborús bűntett miatt emelt vád alól felmentette, mivel álláspontja szerint nem nyert bizonyítást, hogy terhelt a bűncselekményt elkövette.

A Népbíróság felmentő ítéletét azonban a Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. július 09-én kelt NOT.III.1435/1949/39. számú végzésével megsemmisítette és az I. fokú Bíróságot új eljárásra, ennek során észlelet hiányok pótlására és új ítélethozatalára utasította.

A Népbíróságok Országos Tanácsa az I. fokú ítélet hiányosságaként – végzésének szűkre szabott indoklásában kifejtettek szerint – a népügyésznek a további tanúk kihallgatására vonatkozó indítványa elutasítását észlelte. Ezzel kapcsolatban kifejtette: „Tényállás kellő tisztázásához szükségesnek látszik ezen tanúk kihallgatása is, különös tekintettel a tárgyaláson kihallgatott Tóth János terhelő vallomására és az ügy súlyára."

Amíg azonban Budapesti Népbíróság a felmentő rendelkezést tartalmazó ítéletének indoklásában kellő gondossággal mérlegelte a bizonyítékokat a budapesti Büntetőtörvényszék az általa kihallgatott tanúk vallomását nem értékelte. Nem volt tekintettel a terhelt védekezésére. Ítéletében nem adott számot arról, hogy mely további bizonyítékokat miért fogadott el, illetőleg a további bizonyítékokat miért vetette el. Csupán a tárgyalás adataira utal és minden megkülönböztetés nélkül sorolja fel a kihallgatott tanúk neveit, valamint azokét, akiknek jegyzőkönyvbe foglalt vallomását felolvasással tette a bizonyítás anyagává. E felsorolásban pedig azon személyek nevei szerepelnek,

akik által elmondottakat a tényállás nem is tartalmazza, ugyanakkor nem tesz említést a terhelt javára szóló Németh Dezső - a hadtest Anyag-ügyi Alosztályának egykori vezetője - nyilatkozatáról, amelyet a 31. sorszámú tárgyalási jegyzőkönyv 60. oldalának utolsó bekezdésében foglaltak szerint felolvastak.

A terhelt az egész eljárás során azzal védekezett, nem bízott Mikó Zoltán vezérkari századosban, mivel az közvetlenül a Fővezérségnek volt alárendelve és a szabotázs, illetve a Szabotázs-elhárító Csoport vezetője volt.
A terhelt határozottan tagadta, hogy ennek ellenére Mikóékat feljelentette volna.

Védekezése szerint az átállást oly módon, ahogyan azt Mikó százados elképzelte, azért nem lehetett volna végrehajtani, mivel zászlóalja közé be voltak ékelődve a német alakulatok. Miután őt Mikó százados arról tájékoztatta, hogy az egész hadtest át fog állni, ezért csupán ezzel kapcsolatban kívánt tájékozódni, s ez okból kereste fel Németh Dezsőt a hadtest Anyagi-ügyi Osztályának vezetőjét.

Az iratokból megállapíthatóan a terhelt ezen védekezését Németh Dezső minden egyes kihallgatása alkalmával alátámasztotta.

A terhelt azon védekezését pedig, mely szerint nem tett feljelentést Mikóék ellen, miután azoktól elvált, az a körülmény is alátámasztani látszik, hogy Mikó embereit részben másnap reggel, illetőleg a megbeszélést követő egy-két napon belül fogták csak el, s elsősorban nem a terhelt alárendeltségében lévő katonák, hanem a Nemzeti Számonkérőszék beosztottjai, akik az Egyetemi Zászlóalj egyenruhájába öltöztek, valamint a csendőrök.

A Budapesti Büntetőtörvényszék figyelmen kívül hagyta, hogy a terhelő vallomások szerint is csupán feltételezték egyes személyek, miszerint a terhelt volt az, aki feljelentést tett Mikóék ellen. Ezzel szemben több tanú vallotta, hogy mialatt a terhelt Mikóval tárgyalt Egerszegi őrmester az előtérben többeknek elmondta Mikó szándékát.
Megismételt eljárásban is katonai szakértőként meghallgatott Fekete Zoltán akként nyilatkozott (az 1950. február 14-én tartott tárgyaláson készül 6. sorszám alatti jegyzőkönyv 13. oldala), hogy az átállást a terhelt alakulatának nem lehetett volna a Mikó féle elképzelés szerint megoldania. Ugyanakkor a terhelt alappal feltételezhette, hogy a speciális beosztásban lévő Mikó vezérkari százados provokálja őt. A korabeli honvédségi szabályzat értelmében pe-

dig a terheltnek a Mikóék ajánlatát nyomban jelentenie kellett volna, vagy pedig a helyszínen le kellett volna őket tartóztatnia.

A megismételt eljárásban megtartott tárgyaláson lényegében Tóth János és Somogyi Miklós tett terhelő vallomást.

Tóth János nem tartozott a terhelt alakulatához, nem volt abban a helyiségben, ahol Mikóék a terhelttel beszéltek, a tárgyaláson pedig a terheltben a bántalmazóját egyáltalán nem ismerte fel, csupán azt vallotta: „Az általános közvélemény az volt, hogy a vádlott adta ki a parancsot Mikó és emberei letartoztatására." Somogyi Miklós tanúvallomása szerint: „A vádlott notórius ellenforradalmár volt a németek mellett". A tanú személyesen nem ismerte a terheltet, vallomása szerint azonban a Műegyetemen voltak összeköttetései és a vele összeköttetésben lévő személyek a terheltről „... úgy emlékeztek meg már régebben, mint a legvadabb fasisztáról..."

Ezzel a jellemzések viszont teljességgel ellentétesek a Sipeki-Balás Lajossal közvetlen kapcsolatban lévő és őt jól ismerő tanúk nyilatkozatával.

Özvegyi Béla, aki a zászlóalj irodáján dolgozott vallotta, hogy a terhelt nem volt németbarát. Amikor a nyilasok a terhelt távollétében 200 embert elvittek, hogy a harcba bevessék őket, a terhelt visszahozatta az embereket (6. sorszámú tárgyalási jegyzőkönyv 11. oldal). Mocsári László tanú elmondta, a terhelt tudta, hogy ő baloldali és ezért agyonlövethette volna, mégis bármikor hazaengedte. (Említett tárgyalási jegyzőkönyv 13. oldal).

Az iratok között 127., 128., 155., 158.-166. sorszám alatt lévő nyilatkozatok azt tanúsítják, a terhelt több katonaszökevényt felvett a zászlóalj állományába annak érdekében, hogy a felelősségre vonást elkerüljék.

A megismételt eljárást lefolytató bíróság nem derítette fel a kihallgatottakhoz intézett kérdésekkel és szembesítésekkel, hogy Tóth János tanú állítólagos bántalmazása hol, mikor és milyen körülmények között történt, kik látták azt vagy szereztek arról tudomást, a tanú miért nem ismerte fel a terheltben bántalmazóját. A Bíróság nem tisztázta a terhelt észrevételében foglaltakat, amely a Népbíróság 31. sorszámú tárgyalási jegyzőkönyvében szerepel: „A tanú vert meg a rendőrségen úgy, hogy csak koponyalékeléssel tudtak megmenteni. Azért vert meg, hogy ismerjem be, hogy Én őt megvertem." (5. oldal).

Az ítéleti tényállás hiányos, mivel kizárólag a terhelő adatokat tartalmazza és említést sem tesz a terhelt javára szóló és a tanúk közvetlen észleletén nyugvó tényekről.

A II. fokú bíróság pedig indoklásában akként foglalt állást, hogy: „Az I. fokú Bíróság irányadó ténymegállapításaiból levont ténybeli következtetést magáévá teszi."

Arra következtetésre jut, hogy a terheltet, ha nem tesz feljelentést az átállási kísérletről, a Várból nem bocsátották volna el, és nem bízták volna meg a letartoztatással, ha pedig azt mondja, hogy arról nem tud, visszatérésekor meg kellett volna szöknie, mert tarthatott attól, hogy a felgöngyölítése során Mikó emberei vallomást tesznek a vele való kapcsolatról, tehát csak a terhelt lehetett a feljelentő.

Ez a ténybeli következtetés azonban ellent mond a logika szabályainak. A II. fokú Bíróság is már két lehetőségre utal, amelyek közül az egyiket további tényként fogadja el. Ugyanakkor teljességgel figyelmen kívül hagyta, hogy míg a terhelt és Mikóék az irodában megbeszélést folytattak, Egerszegi őrmester az előtérben többeknek elmondotta miért jött Mikó. Ebből következően a feljelentő nem kizárólag csak a terhelt lehetett.

Ítéletének indoklásában a büntetőtörvényszék a bűnösség kérdésében a jogi okfejtést elmulasztotta.
A II. fokon eljáró Legfelsőbb Bíróság ezt a következők szerint kívánta pótolni:

A terhelt „... a háborús bűntettet már az átállási terv feljelentésével megvalósította, miután a feljelentés körülményeit illetően a legcsekélyebb kétsége sem lehetett. Nevezetesen nem lehetett kétsége afelől, hogy cselekményének következménye az adott helyzetben az ostromlott fővárosban az átállás gyanúja alá került, elfogott emberek megkínzása, sőt kivégzése lesz... A kényszerhelyzet fennforgását kizárja nemcsak a vádlott által előzetesen tett feljelentés ténye, hanem a vádlottnak a tényállásban megállapított Tóth Jánossal szembeni magatartása is, ami világosan arra mutat, hogy a vádlott eljárása saját akaratelhatározásának is megfelelt."

Ha nem is a vádlott tette volna a feljelentést - az említett indoklás szerint - közreműködése mellett foganatosított letartóztatásokkal, illetőleg kivégzésekkel is megvalósult az Nbr. 11. §-ának 5. pontjában meghatározott háborús bűntett.

A fentiekben ismertetettekből következőn a lefolytatott megismételt eljárás jellege és a II. fokú Bíróság indoklásában foglalt okfejtés a terhelttel szembeni eljárás koncepciós jellegére utal.

A bűnügy adataiból megállapíthatóan a terhelt nem volt felbujtója, tettese vagy részese emberek törvénytelen kivégzésének, vagy megkínzásának. Mikó százados különleges beosztására tekintettel pedig, amennyiben az átállásra történő felhívását a terhelt provokációnak tekint, s ezért őt és a vele lévő társait esetleg fel is jelenti, e cselekményével sem követett volna el háborús bűntettet.

Abból kell kiindulni, ugyanis, hogy az adott időszakban Magyarország a Szovjetunióval háborúban álló ország volt. Alakulatai, így a terhelt parancsnoksága alatt álló alakulat is - harcoló alakulatok voltak, az adott időben az ellenséggel szemben védelmi hadműveleteket folytattak, a terhelttől pedig, mint a reguláris katonai alakulat parancsnokától nem lehetett elvárni az ellenséghez történő átállást és főleg azt nem, hogy kétes kimenetelű átállást hajtson végre.

A kifejtettekre tekintettel az Elnökségi Tanács Be. 290. §. (1) bekezdése értelmében megállapította, hogy a Budapesti Büntetőtörvényszék B.XLIV.17.184/1949/6. számú, valamint a Legfelsőbb Bíróság Bf. IV. 3550/1950/10. számú ítélete a terhelt bűnösségében kimondása és büntetés kiszabása miatt törvénysértő, ezért azokat a hivatkozott törvényhely (3) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte és Sipeki-Balás Lajos terheltet az ellene az Nbr. 11. §-ának 5. pontjában meghatározott háborús bűntett miatt emelt vád alól a Be.214. §.-a (3) bekezdésének a) pontja alapján - mivel a bűncselekményt nem követte el - felmentette.

Egyben a Be. 290. §.-ának (5) bekezdése értelmében megállapította, hogy a törvényességi eljárás során felmerült bűnügyi költségeket az állam viseli.

Budapest, 1992. április 13.

Dr. Rákóczi Ede sk. az Elnökségi Tanács elnöke, Dr. Domokos Jenő sk. előadó bíró, Dr. Édes Tamás sk, Dr. Fehér István sk., Dr. Szabó Péter sk., Dr. Kaposvári Bertalan sk., az Elnökségi Tanács tagjai.

a kiadvány hiteléül:
dr. Szeder Gyuláné
bírósági tisztviselő

A magyar királyi I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj 1. századának névsora:

A Rózsadombon talált névsor, amely alapján Lévai Jenő a háború után - mint bűnösöket - az „egyetemi igazoló hatóságok" figyelmébe ajánlotta a zászlóalj 1. századában harcolt egyetemistákat:

1., Kiss József főhadnagy [*a Kiss József név elírás, a főhadnagyot valójában Kiss Sándornak hívták (a szerző megjegyzése)*], Lux György hadnagy, Vass István zászlós, Ganczer György hadapród őrmester, Szalma Béla karpaszományos őrvezető, Wlossák János karp. őrvezető, Lénárt Tibor karp. honvéd, Tóth Péter karp. honvéd, Incze Antal karp. honvéd

10., Schramm Ferenc karp. honvéd, Szabó Imre karp. honvéd, Sankó Bertalan karp. honvéd, Nuszer Ernő karp. honvéd, Kövesdi Imre karp. honvéd, Szentirmai Sándor karp. honvéd, Koródi Dániel karp. honvéd, Tóth Károly karp. honvéd, Bergmann Rezső karp. honvéd, Gundela Heinrich karp. honvéd

20., Vilinszki László karp. honvéd, Szűcs József karp. honvéd, Mohos Ottó karp. honvéd, Müller Tibor karp. honvéd, Szántó Ottó karp. honvéd, vitéz Pozsgai Dezső karp. honvéd, Török József karp. honvéd, Bordeaux Attila karp. honvéd, Hajdú Mihály karp. honvéd

30., Beke Zsolt karp. honvéd, Lengyel Ernő karp. honvéd, Székely Ferenc karp. honvéd, Tárnoki Pál karp. honvéd, Farkas József karp. honvéd, Upor Endre karp. honvéd, Kőrösi Kálmán karp. honvéd, Koródi István karp. honvéd, Gajárszki János karp. honvéd, Tuka Szilárd karp. honvéd

40., vitéz Rácz László karp. honvéd, Balla Ferenc karp. honvéd, Tóth József karp. honvéd, Hámori Zoltán karp. honvéd, Virág

Zoltán karp. honvéd, Major István karp. honvéd, Molnár István karp. honvéd, Jopszt Kázmér karp. honvéd, Deák Lajos karp. honvéd, Gaál Géza karp. honvéd

50., vitéz Massay Valter karp. honvéd, Orosz Ferenc karp. honvéd, Tóth János karp. honvéd, Morlin János karp. honvéd, Reiber Miklós karp. honvéd, Szirmai János karp. honvéd, Bátai Ferenc karp. honvéd, Szőnyi Ferenc karp. honvéd, Tassfy László karp. honvéd, Ágoston Béla karp. honvéd

60., Simonkovics Sándor karp. honvéd, Szentes György karp. honvéd, Szepesvári Miklós karp. honvéd, Kiss József karp. honvéd, Berti Imre karp. honvéd, Fülöp Elemér karp. honvéd, Gergely György karp. honvéd, Friedrich Imre karp. honvéd, Nagy Pongrác karp. honvéd, Griger Miklós karp. honvéd

70., Muszély Pál karp. honvéd, Árvay Imre karp. honvéd, D. Szabó Lajos karp. honvéd, Kresalek Béla karp. honvéd, Hochstrasser József karp. honvéd, Hajdú József karp. honvéd, Timkó Lóránt karp. honvéd, Simonfalvi Pál karp. honvéd, Rohonyi Attila karp. honvéd, Skála Vilmos karp. honvéd

80., Harmat Ferenc karp. honvéd, Hajdú László karp. honvéd, Árvai Rezső karp. honvéd, Siklósi Lajos karp. honvéd, Kovács József karp. honvéd, Klárik Károly karp. honvéd, Kreisz Vilmos karp. honvéd, Vitéz Bognár László karp. honvéd, Cicutti József karp. honvéd, Tora Oszkár karp. honvéd

90., Zirci József karp. honvéd, Szabó Zoltán karp. honvéd, Árgai Tibor karp. honvéd, Fehér Béla karp. honvéd, Piffl Károly karp. honvéd, Lendvay Vilmos karp. honvéd, Kovács László karp. honvéd, Varga László karp. honvéd, Bendzsel Béla karp. honvéd, Gyergyay Miklós karp. honvéd

100. Méhes György karp. honvéd, Vincze Sándor karp. honvéd, Sz. Csorba János karp. honvéd, Kuba Rezső karp. honvéd, Baranyai Béla karp. honvéd, Nóta Árpád karp. honvéd, Bökönyi Sándor karp. honvéd, Heincz Mihály karp. honvéd, Varga Géza karp. honvéd, Dénes Gyula karp. honvéd

110., Dénes Oszkár karp. honvéd, Hegedűs László karp. honvéd, Éri István karp. honvéd, Molnár Gábor karp. honvéd, vitéz Wesselényi Miklós karp. honvéd, Martinides László karp. honvéd, Bántai László karp. honvéd, Rózsán Zoltán karp. honvéd, Kókai István karp. honvéd, Jankof János karp. honvéd

120., Vámos Imre karp. honvéd, Koós László karp. honvéd, Kádár Károly karp. honvéd, Csiszár Endre karp. honvéd, Vértess Sándor karp. honvéd, Magócs György karp. honvéd, Pintér József karp. honvéd, Szakonyi Béla karp. honvéd, Dévényi János karp. honvéd, Handl László karp. honvéd

130., Papp Árpád karp. honvéd, Pálffi Miklós karp. honvéd, Erőss Béla karp. honvéd, Györök Ferenc karp. honvéd, Szabó Endre karp. honvéd, Bősze László karp. honvéd, Ganczer Sándor karp. honvéd, Horváth László karp. honvéd, Varga József karp. honvéd, Miklós Sándor karp. honvéd

140., Bezerédi György karp. honvéd, Balázs Sándor karp. honvéd, Schneider Tibor karp. honvéd, Kocsis Árpád karp. honvéd, Várkonyi Ernő karp. honvéd, Palatka Zoltán karp. honvéd, Bálint Imre karp. honvéd, Török Jenő karp. honvéd, Lippai Flórián karp. honvéd, Palotás Jenő karp. honvéd

150. Csáki István karp. honvéd, Lux hadnagy úr 22 embere.

Összesen: 172 fő.

Harcállásparancsnokság, 1945. január 23.

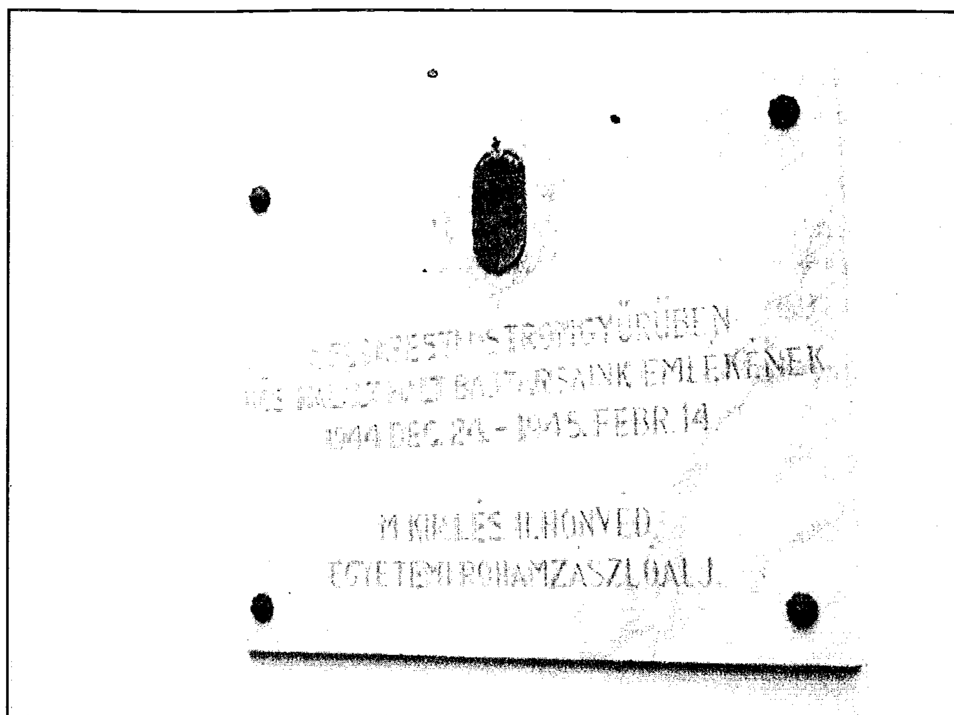
Szalma Béla karp. őrvezető (szolg. vez.)
Vass zászlós (század p.k. 4.)

*

Az egyetemi rohamzászlóalj 2. és 3. századának pontos névsorát - dokumentumok hiányában - nem sikerült összeállítani, ezért csak a könyv fejezeteiben is szereplő nevek alapján teszünk utalást a másik két század egy-egy tagjára.

Még nagyobb nehézséget okozott a zászlóalj egykori katonáiról korabeli fényképeket beszerezni, hiszen ezeknek a képeknek a többsége a háború (és a béke) viharában megsemmisült vagy elveszett.

Nem maradtak fenn a zászlóalj történetére vonatkozó korabeli dokumentumok és feljegyzések sem. Budapest ostromának hiteles leírása során - amelyet hosszú évtizedekig egyébként is elhanyagolt a magyar történetírás - talán ezért sem olvashattunk eddig összefoglaló tanulmányt az egyetemi rohamzászlóalj igaz történetéről. Mivel az elmúlt évtizedek során megjelent - az ostrommal foglalkozó - különböző könyvek és kiadványok szinte mindegyike csak propaganda célokat szolgált, így ennek ismeretében ez némileg érthető is.

Az Egyetemi rohamzászlóalj emléktáblája

Emléktábla a Hadtörténeti Múzeum falán:
„A budapesti ostromgyűrűben hősi halált halt bajtársaink emlékének
1944. december 24. - 1945. február 14.
Magyar Királyi I. és II. Honvéd Egyetemi Rohamzászlóalj"

1996. szeptember 27-én a Hadtörténeti Múzeum udvarán emléktáblát avattak fel az Egyetemi rohamzászlóalj hősi halált halt katonáinak emlékére.

A „Magyar Ellenállók Szövetsége" mindent követ megmozgatott, hogy ez a szerény kis tábla lekerüljön a múzeum faláról. Számomra nem csak sajnálatos, de egyben szomorú is ez a szégyenteljes megnyilvánulás, amely több mint száz hősi halált halt magyar diák emlékét akarta sárba tiporni. Az emléktábla - szerencsére - a helyén maradt!

1997. február 14-én a kitörés évfordulójára és Budapest elestére emlékezve az emléktábla előtt Kiss Sándor, az Egyetemi rohamzászlóalj 1. századának egykori parancsnoka a következő szavakkal emlékezett meg a zászlóalj hősi halottairól:

„Bajtársaim!
Eljöttünk, hogy emlékezzünk harcunkra, amely elveszett, és tisztességgel hajtsunk fejet hősi halottainkat előtt, akik a legtöbbet - fiatal életüket - áldozták a hazáért, fővárosunkért.

Már harmadik hete tombolt a harc az ostromgyűrűbe zárt főváros körül, amikor

közétek kerültem. Én elszakadtam a repülős egységemtől, ti pedig éppen elveszítettétek zászlóaljatok egyik századának parancsnokát. Befogadtatok és mellettem maradtatok. Én megszerettelek titeket és nem hagytalak el benneteket soha.

Mi, akik a sors és isten különös rendeltetése folytán túléltük a harcot, most emlékezünk és hitet teszünk hősi halottaink helytállásáról.

Azt mondják: az egyetemisták „békésen" eltávozhattatok volna nyugatra, de ti mégis itt maradtatok, és inkább a harcot választottátok. Miért?...

Azokban az ünnepnapokban - amikor az országgyarapítás pillanataiban az ország szíve együtt dobogott a honvédséggel - nektek még nem volt részetek. A háború első hónapjaiban és éveiben sem szerepeltetek a győzelmekről szóló hadijelentésekben...

Egy szerencsétlenül sikerült kiugrási kísérlet után, amikor végveszélybe került az ország, a hadsereg hite és bizalma is megtört. Hihettetek-e annak a hangnak, hogy tartsatok ki, győzünk!

Nem hittetek ti már senkinek és nem hittünk már mi sem semmiben. De hívtak benneteket és nektek dönteni kellett.

A fél ország menekült. Egy bosszúra, rablásra, erőszakra uszított rabló-horda árasztotta el az ország jelentős részét, és hömpölyögve közeledett a főváros felé, elpusztítva mindent - ami nekünk szent volt...

A „felszabadítást" átélők jajveszékelése, a félelemé, a rettegésé volt a legerősebb hang, amely elől nem lehetett a fület bedugni, és amellyel nem tudtunk és nem akartunk együtt működni. Ez volt az, ami arra kényszerített, hogy végső kétségbeesésünkben elszántan, fegyverrel védjük szeretteinket a borzalmaktól.

Ezért vállaltátok önként a harcot. Mi, akik mindezt túléltük - most emlékezünk és emlékeztetünk.

Eljöttem, hogy hitet tegyek hősi helytállásotokról.

Láttalak benneteket a gránáttűzben, tűzharcban, közelharcban, szembeszállva még a támadó ellenséges lángszórókkal is, és láttam végső, mindenre elszánt utolsó rohamotokat a kitöréskor. Én ugyanattól a gránáttól kaptam két szilánkot, amelyik a mellettem rohanó fiatal egyetemista katonám életét kioltotta.

Nektek nem volt részetek ünneplésben és kitüntetésekben. Csak ez a kis tábla jutott nektek, hogy őrizze emléketeket.

Tisztelet az emlékezőknek, azoknak akik ezt a táblát elhelyezték, és mindazoknak akik majd megőrzik.

Ugyanazokkal a szavakkal imádkozom, mint 1992-ben a Ludovika Akadémia „Hősök folyosóján", a hősi halált halt évfolyamtársaim emléktáblája előtt.

Magyarok Istene!

Add, hogy legyen elég már a hősi halottakból és mártírokból.

Áldd meg a magyart! Hogy sem ellenség, sem magyar a magyarra ne támadjon soha többé!"

Kiss Sándor
egykori magyar királyi repülő-főhadnagy
(nyugalmazott alezredes)
Budapest ostromának második felében az Egyetemi rohamzászlóalj
1. századának parancsnoka

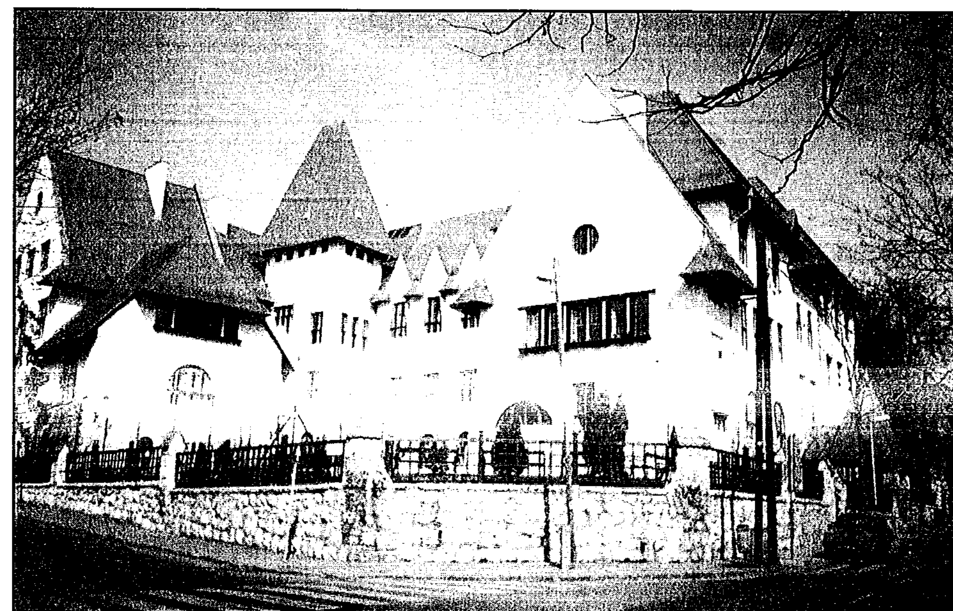

Az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódó fontosabb helyszínek, ma...

A Marczibányi téri Lövölde épülete, amely 1944. őszén az I. Egyetemi rohamzászlóalj szervezési központja volt. (fotó: Józsa Béla)

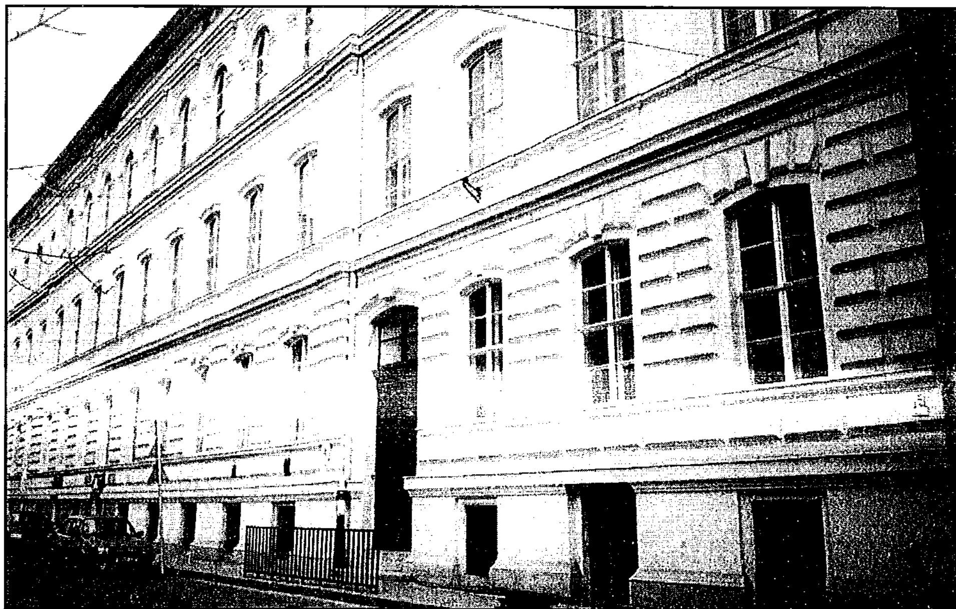
Az Áldás utcai iskola 1945. január 26-ig volt az egyetemi rohamzászlóalj parancsnokságának épülete. (fotó: Józsa Béla)

A Baár-Madas Gimnázium az egyetemi rohamzászlóalj 2. századának az elhelyezési körlete volt. (fotó: Józsa Béla)

Az ostrom ideje alatt a Medve utcai iskola épülete is elhelyezési körletül szolgált: az egyetemi rohamzászlóalj 3. századát szállásolták el itt. (fotó: Józsa Béla)

Az I. Egyetemi rohamzászlóalj parancsnoki harcálláspontja a Rózsadombon, a Vérhalom u. - Szemlőhegy u. sarkán. (fotó: Józsa Béla)

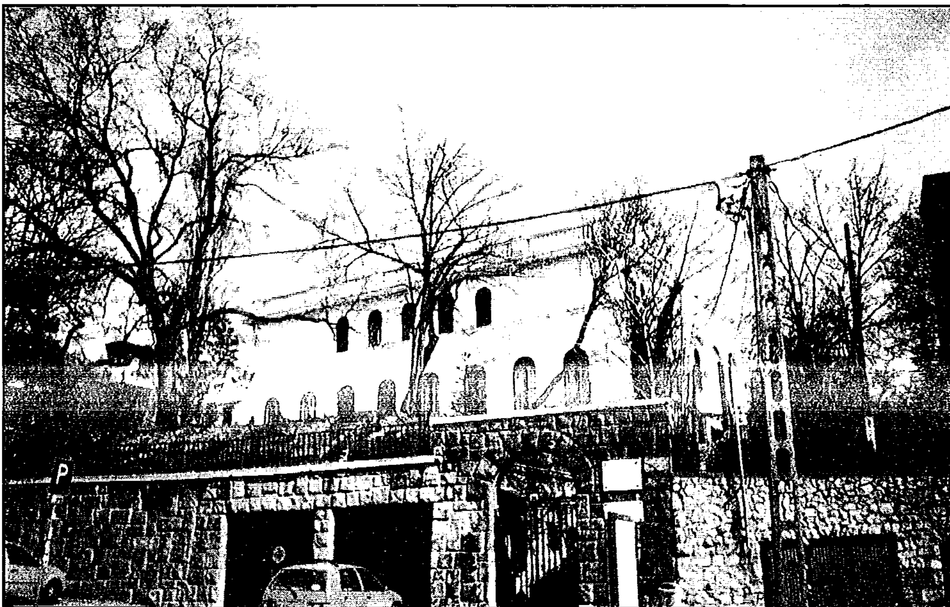
A Rákóczi Gimnázium, amely 1944/45-ben az 1. század szálláshelye volt. (fotó: Józsa Béla)

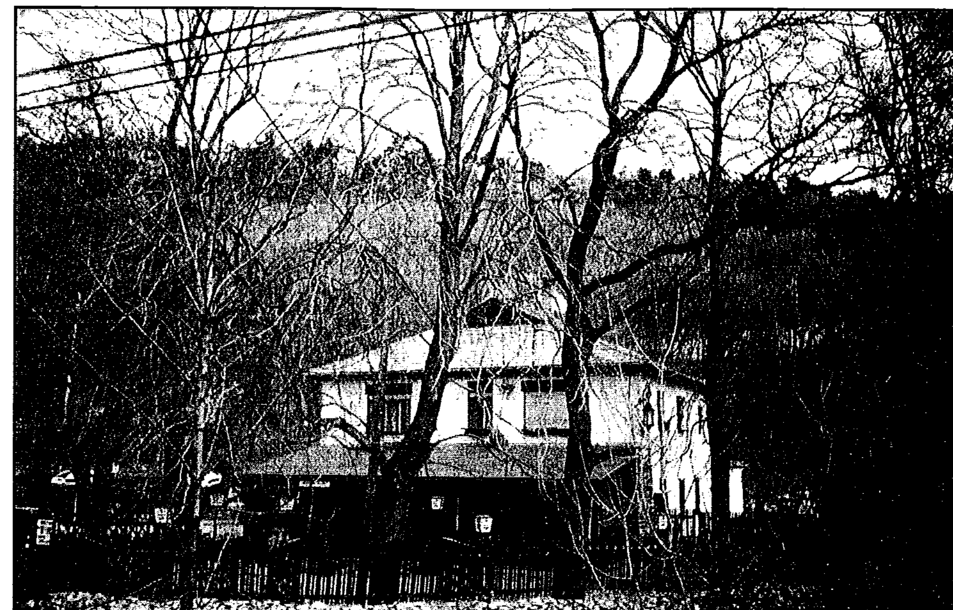

Az egykori csendőr őrs épülete a Rózsadombon. (fotó: Józsa Béla)

Mikó Zoltán parancsnoksága, a Vkf. 2. (Kém- és szabotázselhárító) csoport épülete a Bimbó u. 51. szám alatt volt. (fotó: Józsa Béla)

Az „Erdei-lak" vendéglő védelme több hősi halottat is követelt az egyetemi rohamzászlóalj katonáitól. (fotó: Józsa Béla)

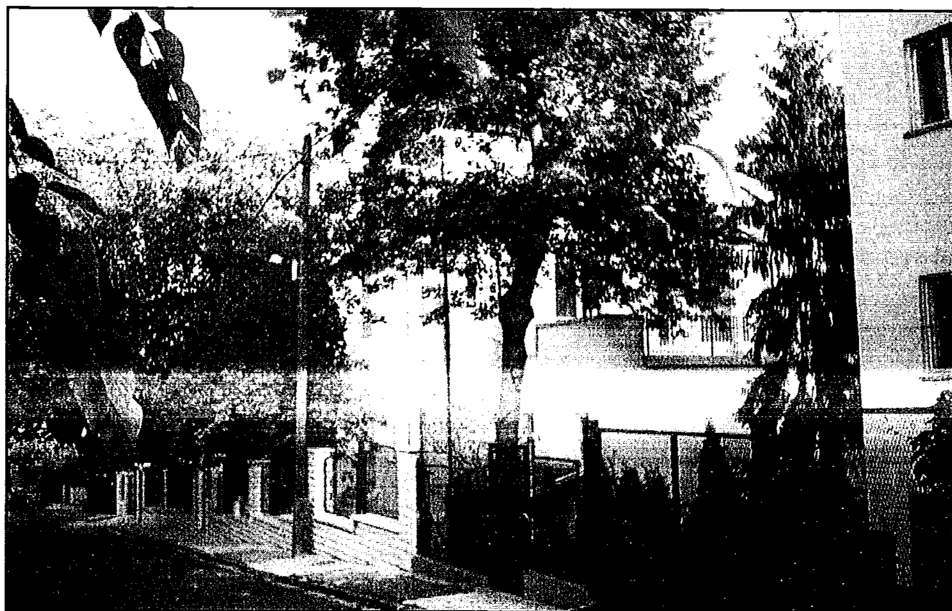
A „Fenyőgyöngye" vendéglő környéke is az egyetemisták által védett területek közé tartozott. (fotó: Józsa Béla)

A járőrözéssel ellenőrzött pontok egyike volt a „Szépilona" környéke is. (fotó: Józsa Béla)

A zászlóalj 3. századának elhelyezési körlete hosszú ideig a Mandula utcában, a képen látható villában volt. (fotó: Józsa Béla)

1944/45. telén a Pál-völgyi cseppkőbarlang környéke is véres harcok színtere volt. (fotó: Józsa Béla)

A Látó-hegy és környéke napjainkban - 1944. december 28-án itt sebesült meg Elischer Gyula. (fotó: Józsa Béla)

Az egyetemi rohamzászlóalj egyik szálláskörlete az ostrom utolsó napjaiban: „1945. február 11. (...) szállásunk az Ostrom utca 8/b. számú ház földszintjén volt" - írja a kitörésre való visszaemlékezésében Kokovay Gyula. (fotó: Józsa Béla)

A kitörés során többen is - főként a helyismerettel nem rendelkező németek - a fogaskerekű vasút vonala mentén próbáltak kijutni a budai hegyekbe. (fotó: Józsa Béla)

„Rövid megbeszélés után a német őrnagy és Nagy Zsombor százados úr parancsnoksága alatt az egész csoport elindult a Kossuth-emlékmű irányába" (Kokovay Gyula visszaemlékezés a kitörésről)... (fotó: Józsa Béla)

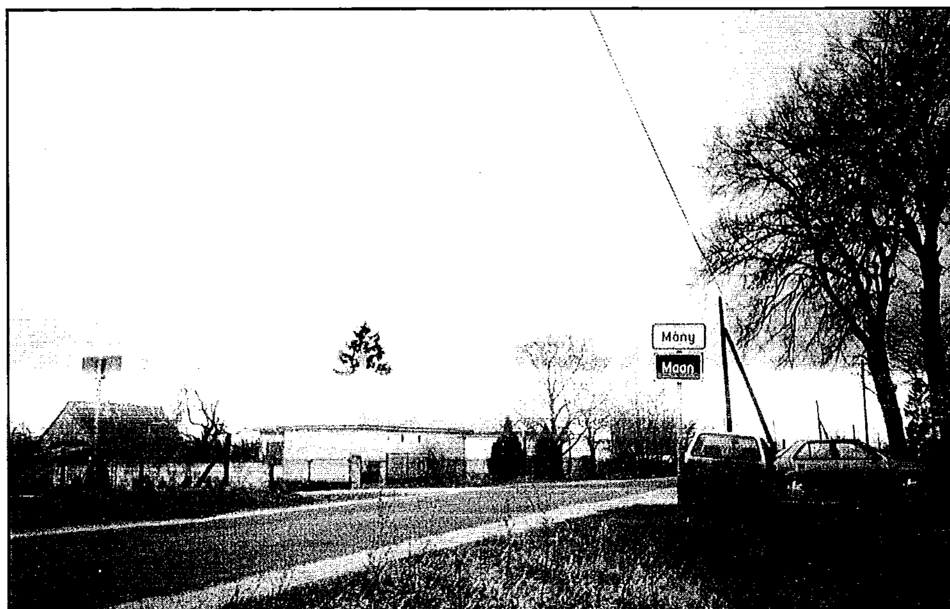
„... már nem úton, hanem erdős terepen haladtunk, libasorban." (Kokovay Gyula visszaemlékezése a kitörésről.) (fotó: Józsa Béla)

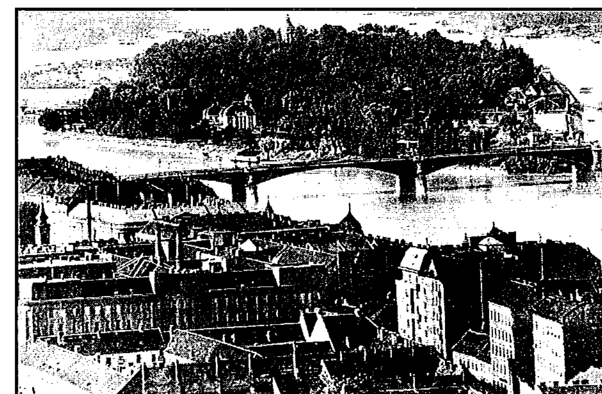

„Ahogy erősen lihegve feküdtem, vízcsobogást és német beszédet hallottam. (...) A hóhíd szélére kúsztam, hogy igyak a patakból, erre a németek egy kulacsot dobtak át, hogy abból igyunk." (Kokovay Gyula visszaemlékezése a kitörésre.) (fotó: Józsa Béla)

„A következő pillanatban három német szaladt elénk (...) egy német főhadnagy mindjárt az egyik ház pincéjébe kísért bennünket (...) Ez a falu Mány volt." (Kokovay Gyula visszaemlékezése a kitörésről.) (fotó: Józsa Béla)

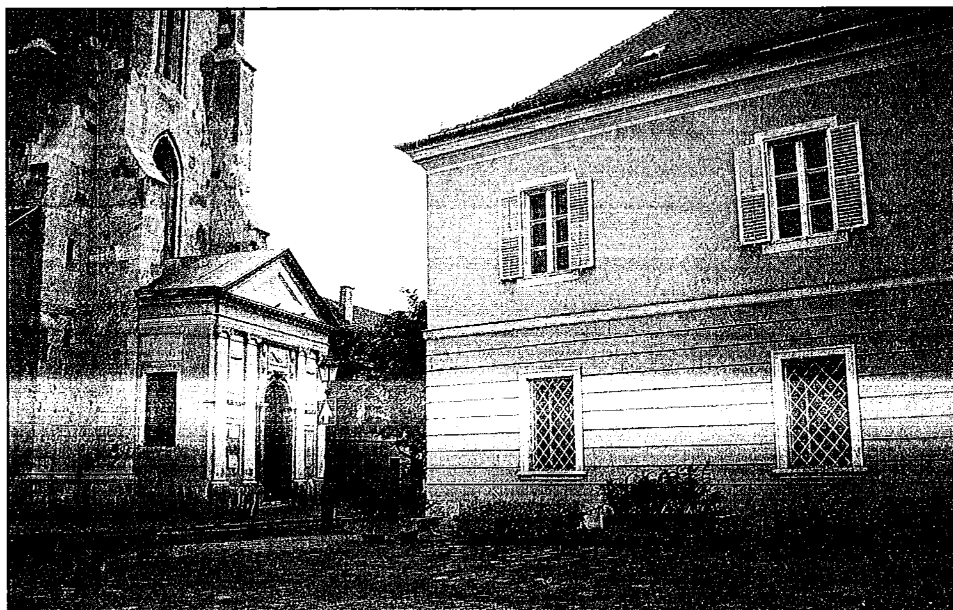

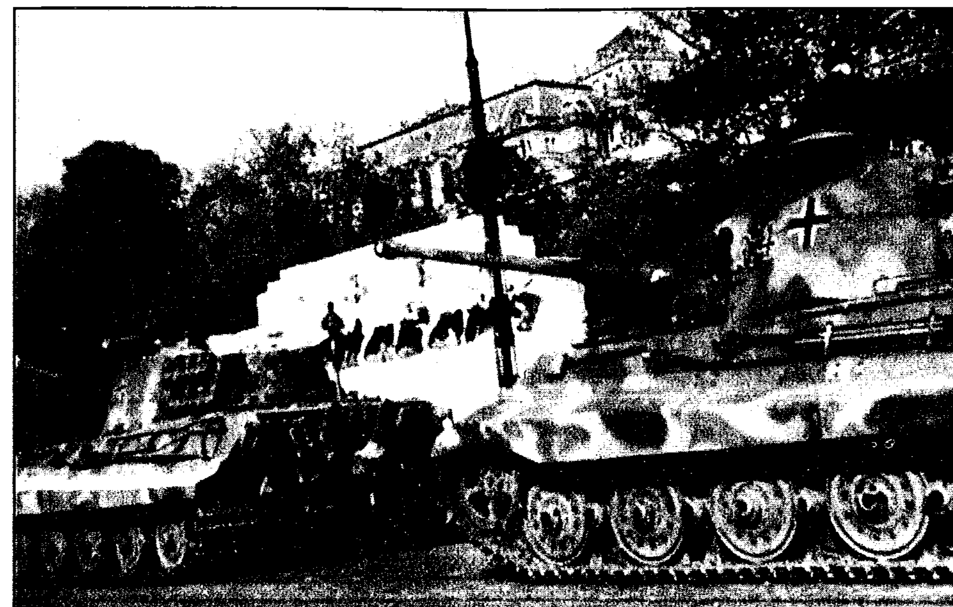
Budapest, 1944/45.
Budapest, 1999.

Egy német Királytigris 1944. október 16-án, a budai Várban…

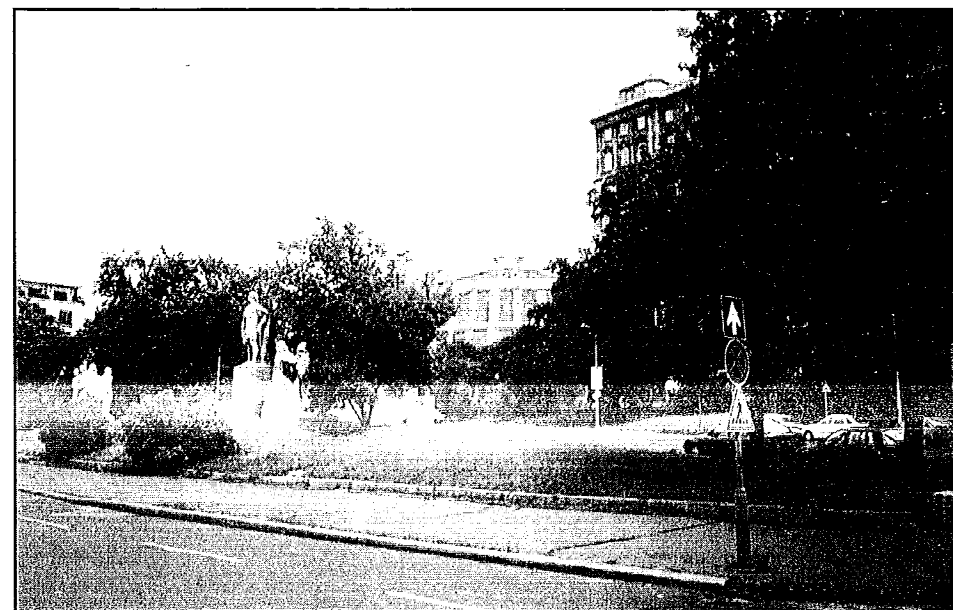
… és ugyanez a helyszín 1999-ben. (fotó: Józsa Béla)

Királytigrisek a királyi palota alatti tüzéremlékműnél…

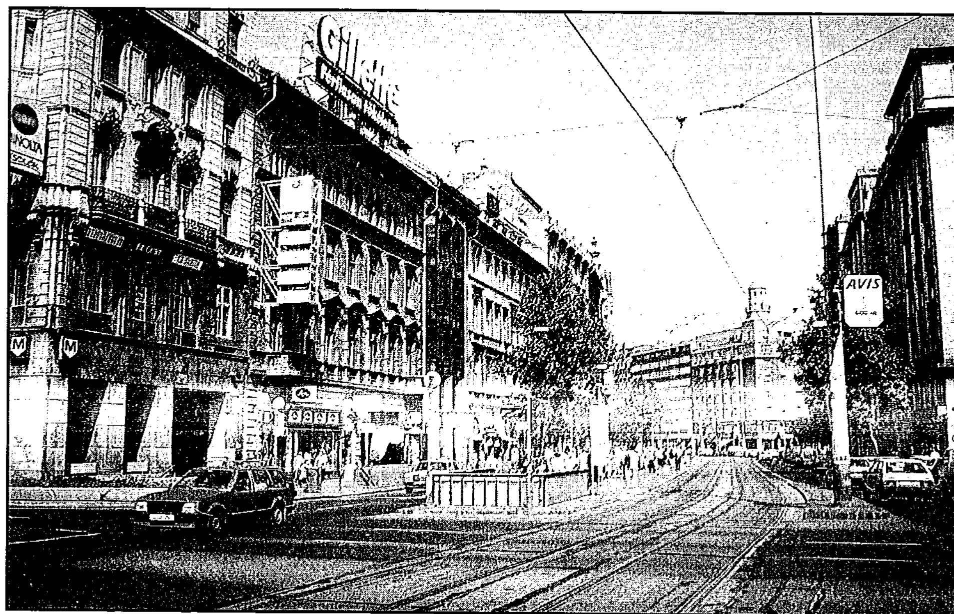
… ma ezen a helyen, az Attila úton a Dózsa-szoborcsoport található. (fotó: Józsa Béla)

Német menetoszlop az Astoriánál. A járművek a Károly körútról kanyarodnak az Erzsébet híd felé...

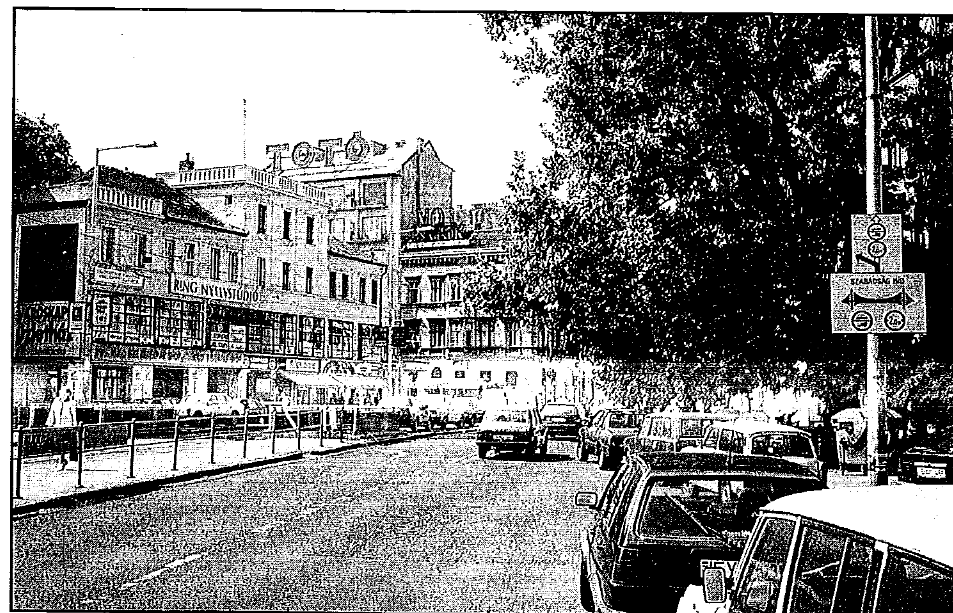
... ugyanez az útkereszteződés több mint öt évtizeddel később. (fotó: Józsa Béla)

Német katonák a Kálvin téren...

... amely alig változott a háború óta. (fotó: Józsa Béla)

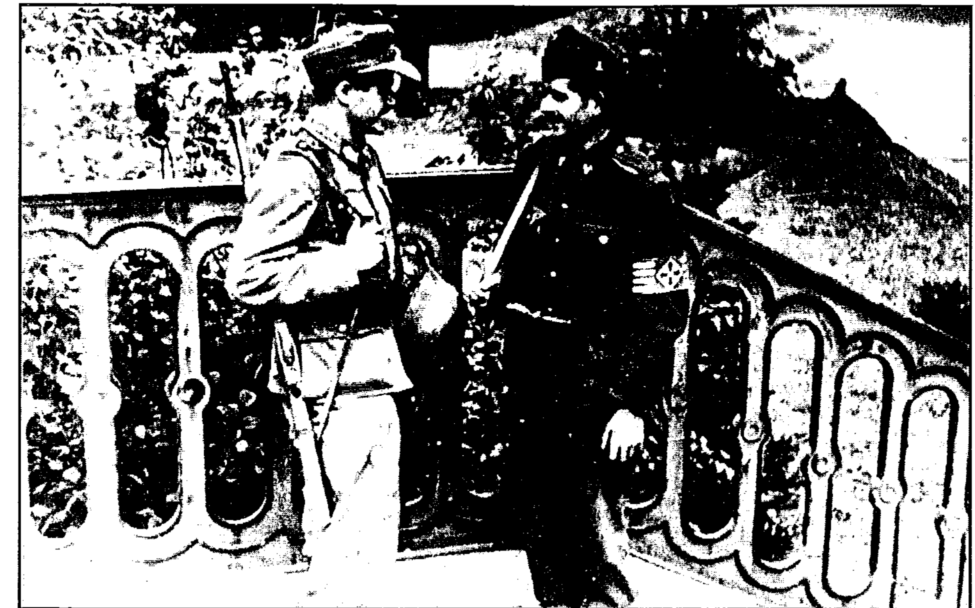

1944. október 15. Nyilas pártszolgálatosok (német őrség felügyelete mellett) fegyvereket szállítanak el a Pasaréti úton lévő titkos fegyverraktárukból...

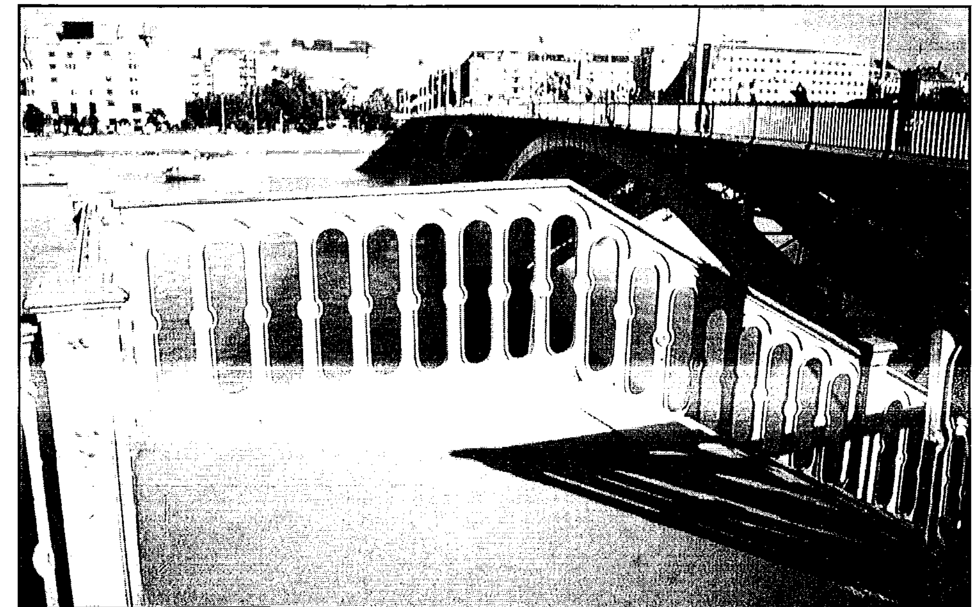
... ebben a házban volt a fegyverraktár. A jellegzetes, termésköveκből épített kapu még ma is jól felismerhető. (fotó: Józsa Béla)

Német-magyar őrség a Margit híd aluljárójának lépcsőjénél 1944-ben...

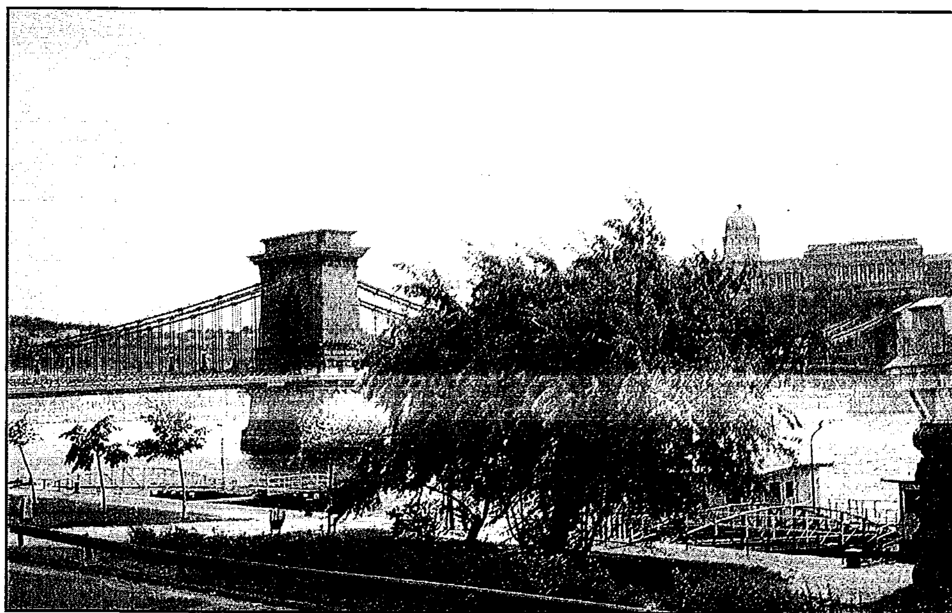
... a híd és a lépcső egyedi kivitelezésű korlátja helyenként még ma is látható. (fotó: Józsa Béla)

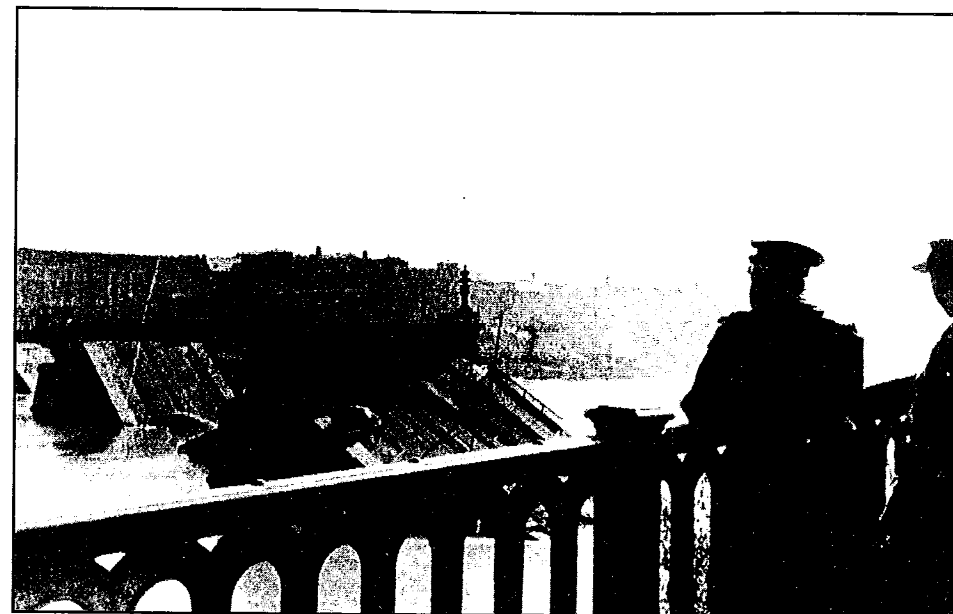

A II. világháború egyik legismertebb és legszomorúbb magyar vonatkozású felvétele, a felrobbantott Lánchíd...

... amelyet szerencsére sikerült újjáépíteni. (fotó: Józsa Béla)

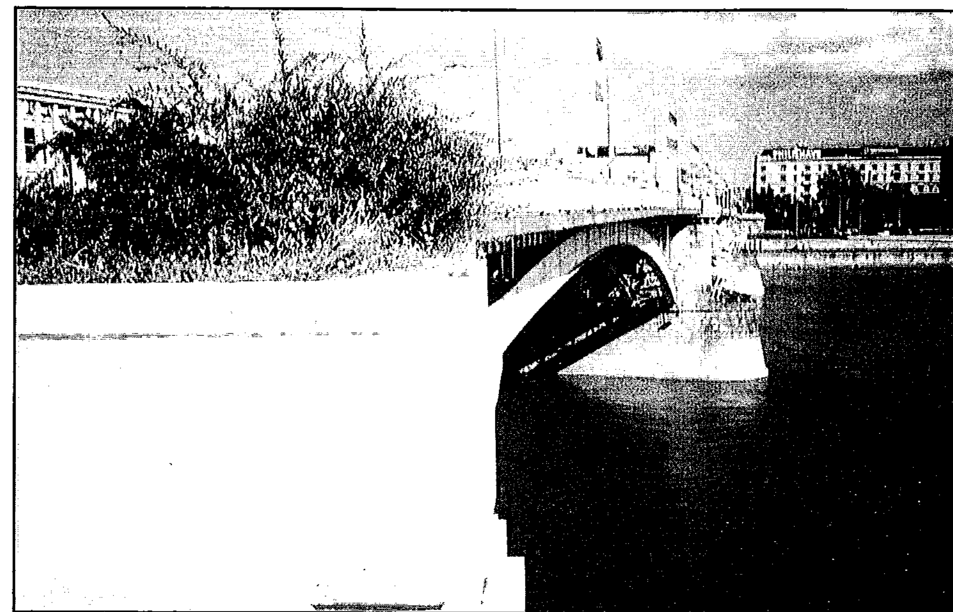
Hans Friessner vezérezredes a Margit híd roncsainál...

... az újjáépített híd és a pesti oldal panorámája. (fotó: Józsa Béla)

A Margit híd roncsai a Dunában, 1944. őszén…

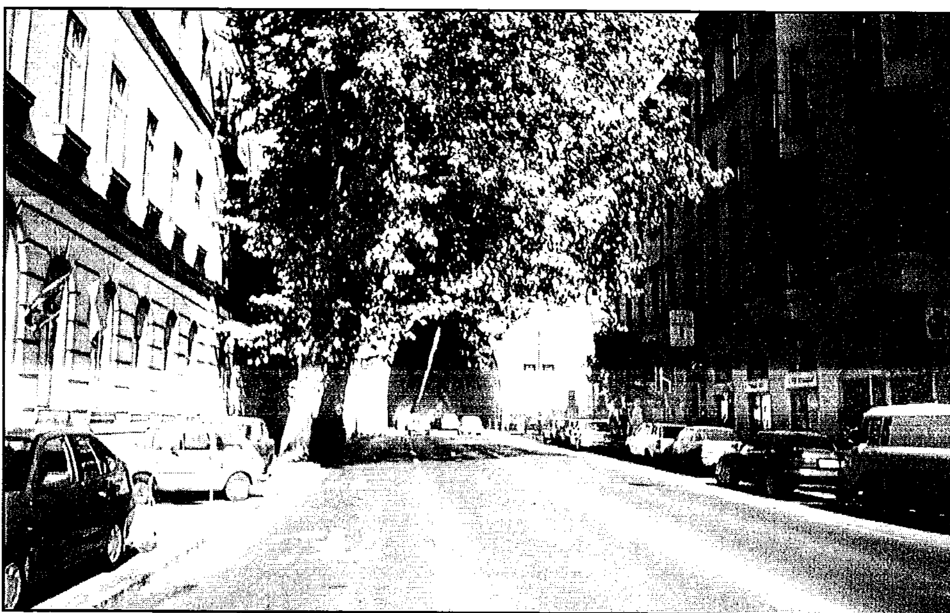

… és a Margit híd 1999-ben. (fotó: Józsa Béla)

A főhadiszállásként is használt Alagút a Krisztina körúti bejárata felől, 1945. február 7-én…

… és a fenti helyszín 1999-ben. (fotó: Józsa Béla)

Budapest elfoglalása után az orosz katonák átvizsgálják az Alagút utcában hátrahagyott német Párduc harckocsik egyikét. (A kép bal oldalának előterében látható épületek ma már nincsenek meg)…

… az Alagút utca Krisztina körút - Attila út közötti szakasza ma így néz ki. (fotó: Józsa Béla)

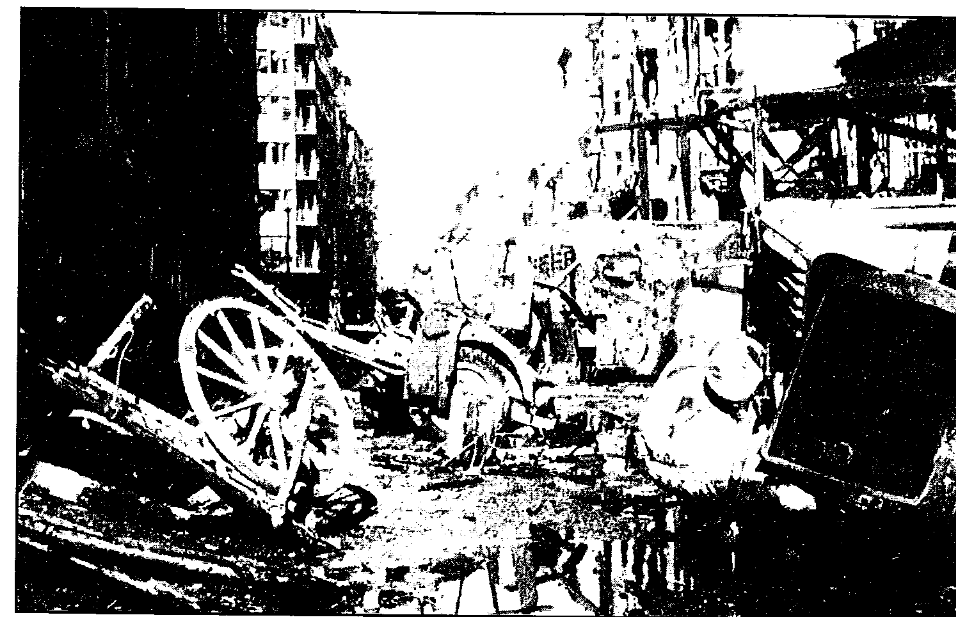

A Lövőház utca - Ezredes utca sarok Buda ostromának utolsó napjaiban...

... és a fenti képen látható lakóház több mint öt évtizeddel később. (fotó: Józsa Béla)

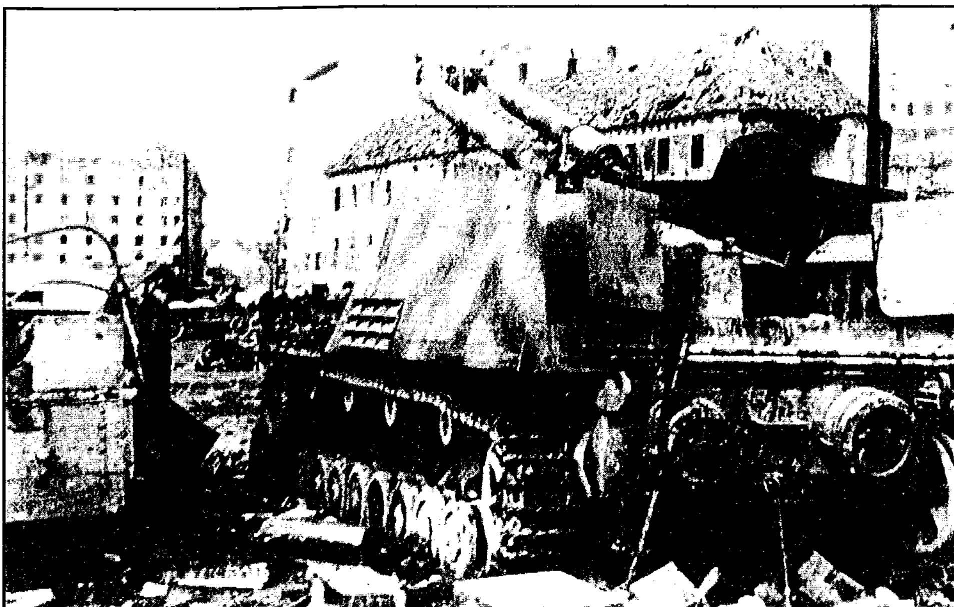

A romokban heverő Margit körút a kitörés után...

... és ugyanez az útszakasz napjainkban. (fotó: Józsa Béla)

Német Hummel önjáró rohamlöveg Budán, a Szarvas tér közelében, a harcok befejeződése után...

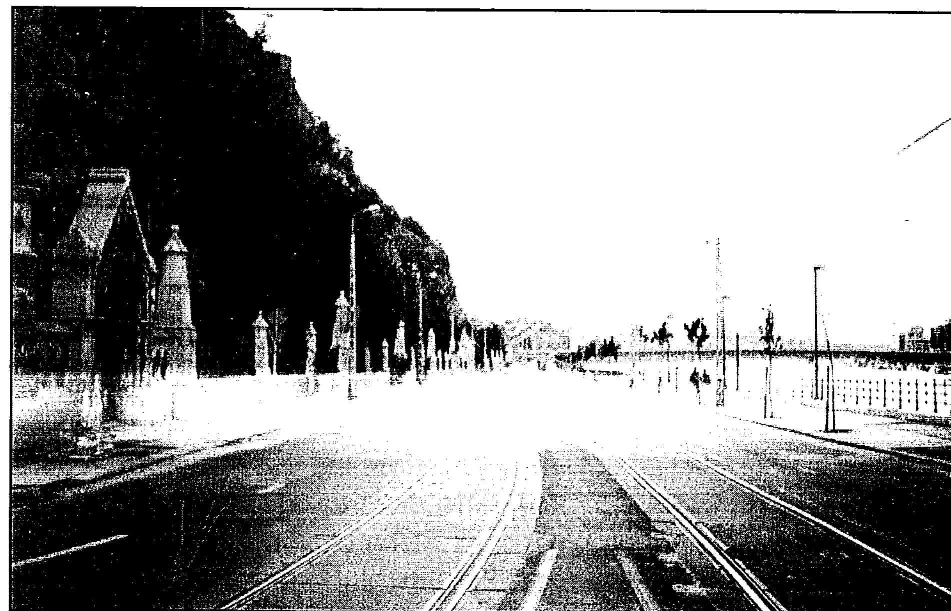
... és ugyanez a helyszín 1999-ben. (fotó: Józsa Béla)

Szovjet T-34 -es harckocsik a Gellért-hegy lábánál...

... több mint öt évtizeddel ezelőtt ezen a helyen készült a fenti kép. (fotó: Józsa Béla)

Epilógus

1945. február 11-én éjszaka Ernst Schweitzer főhadnagy (a 13. német páncéloshadosztály tüzérezredének tisztje) a kitörés közben - a Rózsadomb egyik pontján megállva -, visszafordult a királyi vár felé és erről a pillanatról a következőket írta későbbi visszaemlékezésében:

„A kigyulladt vár mellett kísértetiesen óriási tűz lobog, a csillagfényes éjszakán átvillan az orosz páncélosok és az orosz tüzérség torkolattüze. Körülöttem minden arcon kétségbeesés és elszántság látható."

Valószínű, hogy nem a német főhadnagy volt az egyetlen a végsőkig harcolók és az ostromgyűrű szorításából szabadulni akarók közül, aki ezen az éjszakán visszanézett. A német katonák előtt még volt egy halvány reménysugár: Isten segítségével talán még hazajutnak, talán látják még hazájukat és szeretteiket. A magyarok számára azonban már csak reménytelen búcsú volt ez, egy utolsó pillantás amit a rommá lőtt magyar fővárosra vethettek.

A kitörés, az ostromlott magyar főváros harcolva történő elhagyása a II. világháború egyik legreménytelenebb vállalkozása volt. Kevesen bízhattak abban, hogy a mindenható kegyelme, saját ügyességük, vagy a szerencse átsegíti őket azon a 25-30 km mélységű szovjet gyűrűn, amely összeroppantani készült a végsőkig kitartó, de már napok óta lőszer és élelemhiánnyal küzdő védősereget.

Egyetlen hadtörténeti műben sincs határozott és egyértelmű válasz a kitörésből épségben vagy sebesülten kijutott katonák létszámáról. Az egyetemisták közül talán csak 4-5 főnek sikerült átküzdenie magát. Voltak olyanok is, akik az utolsó órákban vesztették életüket, sebesültek meg, vagy estek fogságba.

Az egyetemi rohamzászlóalj teljes veszteséglistájáról sincsenek pontos adatok. Elischer Gyula a ceglédi hadifogoly kórházban találkozott az egyik bajtársával, aki egy ideig a zászlóalj írnoka is volt. Ő a beérkezett jelentések alapján 160 főre tette a halottak számát. Elképzelhető, hogy ebben talán a sebesültek is benne voltak. Minden esetre a harc közben hősi halált egyetemisták száma biztosan elérte a 80-100 főt. A kórházakban és a hadifogságban meghaltak számát 30-40 főre becsülhetjük, míg az összes sebesültek száma mintegy 130-150 fő lehet.

Az elesettek, sebesültek és eltűntek listáját a századok napi jelentéseiben mindig fel kellett tüntetni. Ezeket a zászlóalj-parancsnokságon gyűjtötték össze, majd együtt küldték meg a hadtestparancsnokságnak. Sajnos az egyetemi rohamzászlóalj teljes irattára - hasonlóan az ostromgyűrűben rekedt többi harcoló alakulatéhoz -, teljesen megsemmisült. (Szinte csak a 10. hadosztály hadi naplója az egyetlen korabeli és hiteles dokumentum ami fennmaradt)...

A teljes összeomlás - és a „felszabadulás" - után az egyetemi rohamzászlóaljban szolgált egyetemisták többsége még azt is kénytelen volt eltitkolni, hogy egyáltalán katonai szolgálatot teljesített. Kerülték ezt a témát még a legbizalmasabb baráti beszélgetések során is. Más idők jártak...

Az 1945(!) őszén megjelent „Magyar Golgota" című regénysorozatban Lévai Jenő: „Endre László, A magyar háborús bűnösök listavezetője" c. művében (nem tudni milyen indíttatástól vezérelve, hiszen a könyv nem is az egyetemi rohamzászlóaljról szól) tételesen közzéteszi az I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj 1. századának névsorát is. (Állítólag egy kiürített budai villában találta meg.) „Talán az egyetemi igazoló hatóságoknak szükségük lehet erre..." - jegyzi meg, csak úgy mellékesen. A háború utáni Magyarország a spiclik, a besúgók, a feljelentgetők országa lett...

Az egyetemi rohamzászlóalj 1. századának feljelentési célzattal leközölt egykori névsora (Lévai Jenő minden rossz szándéka ellenére is) ma már pótolhatatlan dokumentumnak számít. A zászlóalj teljes irattárának megsemmisülését követően szinte ez maradt az egyetlen olyan leírás, amelyen az egyetemi rohamzászlóalj történetét kutatók később elindulhattak...

Ezeknek a kutatásoknak az egyik legfontosabb kérdése - és itt már ne csak az egyetemi rohamzászlóalj katonáira gondoljunk - „Miért harcoltak?"

Több mint ötven évvel a háború után még mindig nehéz egyértelmű választ adni arra vonatkozóan, hogy a magyar katona milyen érzelmekkel fogott fegyvert az 1941. évi hadüzenet után. Magáénak érezte-e ezt a harcot, egyetértett-e mindvégig ennek a háborúnak a nemzeti érdekektől látszólag távol álló céljaival? Mert bár a politikai célkitűzések szolgálatában álló legnagyobb értékű eszköznek, az „emberanyagnak" határainkon túli bevetését a politikusok még indokolták és magyarázták, de a katonai vezetők közül sokan nem értettek ezzel egyet.

1944. augusztusában a Magyarország határait is elérő frontvonal mindenkit ráébresztett az önvédelem fontosságára. Fegyvert fogni és védekezni az utolsó emberig, az utolsó töltényig, vagy éppen az ország javainak érdekében mindent megtenni - még egy esetleges fegyverletétel árán is -, hogy megmentsék az országot a végső pusztulástól.

Az egyetemi rohamzászlóalj szervezői és későbbi parancsnokai kétségekkel küszködve próbálták megvalósítani a magukra vállalt feladatok közül a legnehezebbet, a fiatal, mindössze 18-20 éves diákok, a jövő műszaki- és tudományos felkészültségű értelmiségének életét megmenteni! Olyan emberanyag volt ez, amelyet maradéktalanul hazaszeretetre, a trianoni szerződés bilincseinek szétzúzására neveltek.

„A politikáról, különösen a pártpolitikáról keveset tudtunk - emlékszik vissza Vass Dénes -, nem akartunk ezzel foglalkozni. Lelkesedés, nemzeti öntudat és e nemes célok érdekében kifejlődött kalandvágy is volt bennünk. A magyar ember lelkének mélyén lappangó „németellenességet" is érezhettük, de a német katonát, a velünk azonos célért harcoló bajtársat gyanakvás nélkül tekintettük barátunknak, amikor a tüzelőállásban vállvetve, egymást segítve harcoltunk. Visszatérve azokra a hónapokra - és valóban őszinte lelkiismeret vizsgálatot tartva -, azt kell mondanom: gyáva hazaárulónak tartottuk volna azt, aki a reánk támadó szovjet hadsereggel szövetkezik és német fegyvertársaink ellen fordul!"

Az egyetemi rohamzászlóalj egykori parancsnokainak és katonáinak visszaemlékezéseit olvasva érthetjük csak igazán meg, milyen féltő aggódást érezhettek a zászlóalj vezetői, amikor a rájuk bízott fiatalok sorsáról kellett dönteni:

A huszonéves fejjel is józanul gondolkodó Elischer Gyula, a zászlóalj szervezője és első parancsnoka határozottan elutasította azt az ajánlatot, hogy a bekerítés veszélye elől egy jobboldali ifjúsági alakulattal együtt vezesse ki Budapestről a reábízott zászlóaljat.

Sipeki-Balás Lajos százados több alkalommal is tanúbizonyságát adta, hogy - még saját személyének biztonságát veszélyeztetve is -, mindent megtett azért, hogy az egyetemi rohamzászlóaljat csak felkészültségének és fegyverzetének megfelelően vethessék harcba. Súlyos sebesüléséig, szinte az utolsó percekig óvta a fiúkat a zászlóalj sorsát fenyegető minden külső tényezővel szemben.

Nagy Zsombor százados, az egyetemi rohamzászlóalj utolsó parancsnoka pedig a kitörés előtti órákban felmentve esküjük alól a zászlóalj tagjait, szabad „elvonulást" biztosított mindazok számára, akiknek

civil ruhát szerezve még esélye lehetett a lemészárlás, vagy a hadifogság elkerülésére. (Neki, mint csendőr századosnak, 1945. február 11-én már nem volt más lehetősége, mint fegyverrel a kézben kitörni!)...

Egy angol történész (G. A. Macartney) Budapest magyar városparancsnokának, a háború után népbírósági ítélettel kivégzett Hindy Iván vezérezredesnek „posztumusz" ajánlott tanulmányában kifejti: „Budapest védőinek köszönhető, hogy a szovjet csapatok kénytelenek voltak megállni az Elbánál, és nem tudták az eredeti terveik szerint egészen a Rajnáig lerohanni Európát."

Az alatt az ötvenhárom nap alatt, amíg Budapest bekerített védői többszörös túlerővel szemben is kitartottak állásaikban, lekötötték az oroszok két hadseregnyi erejét! A magyar főváros védői nem Bécsért és nem Berlinért harcoltak (ezt csak utólag próbálták meg egyes baloldali politikusok a köztudatba beültetni). Budapest védői - köztük az egyetemi rohamzászlóalj katonái - Európát és a kereszténységet védték, mint ahogy azt ezer éven át őseink is többször megcselekedték!

Hogyan értékelte mindezt a világ és hogyan értékelte mindezt a „hálás" utókor? Sehogy!...

Negyvenhat évi elnyomás, rabság és megaláztatás, az ország teljes kifosztása lett a jutalom. Budapest védőire - az egyenlőtlen harcban, a hatalmas túlerővel szemben is végsőkig kitartó és az ellenség oldalára át nem álló magyar katonákra - a háború után egységesen rásütötték a fasiszta jelzőt.

Több mint öt évtizedet kellett várni arra, hogy kimondhassuk: az egyetemi rohamzászlóalj katonái becsülettel és tisztességgel küzdöttek a körülzárt magyar főváros ostroma alatt - ezért kötelességünk róluk mindenkor a hősöknek kijáró tisztelettel megemlékezni!

Bízzunk benne, hogy valamikor - talán ha majd egyszer helyreállítják a Budapesti Műszaki Egyetem kertjében az első világháborúban elesett egyetemisták emlékművét -, méltó módon fognak megemlékezni Budapest 1944/45-ös védőiről is.

Nekünk hinnünk kell, hogy azok az egyetemi hallgatók, akik a II. világháborúban az egyetemi rohamzászlóalj katonájaként életüket áldozták a hazájukért, hősi halálukkal örökre beírták nevüket a magyar történelembe.

Az ő emlékükre készült ez a könyv!...

A Magyar Királyi I. Honvéd Egyetemi Rohamzászlóalj 1944. december 24. - 1945. február 14. között a budapesti ostromgyűrűben hősi halált halt katonáinak névsora

A zászlóalj-törzs hősi halottai:

Nagy Zsombor (zászlóalj-parancsnok) csendőr százados
1945. február 13. (a Várból való kitörés után, Perbál térségében esett el)
N.N. (zászlóalj fegyvertiszt) hadapród őrmester
1945. január 5.(?),
(aknatalálat érte a Vérhalom u. 1. sz. alatti zászlóalj-parancsnokságon)
Szendrőy (Schinszky) Kálmán karpaszományos honvéd
1945. február 2. (az Áldás utcai zászlóalj-parancsnokságon) sebesült meg, az Irgalmas Rend kórházában halt meg)

Az 1. század hősi halottai:

Balla Ferenc - ismeretlen időpontban (a Bogár utcánál)
Botka Oszkár - 1945. január 25. (vagy 26.),
a Bogár utcai „Kinderheim" gyermekotthonnál
Ganczer György hadapród őrmester - 1945. január 28. (vagy 29.),
a Bimbó út végénél
Gundela Heinrich - ismeretlen helyen és időpontban (1945. február?)
Hajdú József - 1945. február 22.
(a Bogár utcánál sebesült meg, és az Irgalmas Rend kórházában halt meg)
vitéz Hajdú Mihály - 1945. január 22. - 25. között (a Felső Zöldmáli úton)
Karsay Miklós - 1944. december 28-án (a „Karády-villánál")
Koós László - 1945. januárjában, (a Felső Zöldmáli úton)
Petrusz Győző - 1944. december 25. (járőrharcban)
Polczer Egon - 1945. január 25. (vagy 26.),
a Bogár utcai „Kinderheim" gyermekotthonnál
Rácz László (rajparancsnok) - 1945. február 11.
(kitöréskor a Jurányi utcai tankcsapdánál)
Timkó Lóránd - 1945. január 25. (vagy 26.)
Varga Géza - 1945. január elején (a Gugger-hegy közelében)
Varga Károly - 1945. február 12. (kitörés közben)
Varga Lajos - 1945. január végén
Vértess Sándor - 1945. januárjában

A 2. század hősi halottai:

Babinszky László (századparancsnok) főhadnagy - 1945. február 11.(?), kitörés során, ismeretlen helyen
Demján Sándor - elesett a Szépvölgyi útnál, ismeretlen időpontban
Fortis József - elesett 1945. január 9-én (a „Fenyőgyöngye” mellett)
Gyetvai *(a keresztneve ismeretlen)* szakaszvezető - ismeretlen helyen és időpontban
Karácsonyi István - elesett a Pál-völgyi barlangnál, ismeretlen időpontban
Karácsonyi *(a keresztneve ismeretlen)* - 1944. december 26. (a „Fenyőgyöngyénél”)
Karácsonyi *(a keresztneve ismeretlen)* - 1944. december 26. (a „Fenyőgyöngyénél”) [*a Karácsonyi fiúk testvérek voltak!*]...
Lőrencz Pál - 1944. december 25-31. között (a Marczibányi téren őrszolgálat közben)
Marosi Kálmán - ismeretlen helyen és időpontban, fejlövés következtében
Marthy László - 1945. január 15-20. között, ismeretlen helyen
Molnár Sándor - ismeretlen helyen és időpontban, fejlövés következtében
Ordódy László* - 1945. január 3. (a Hármashatár-hegy alatt)
Pesti Imre - 1945. január 15. körül (a Pál-völgyi barlangnál)
Sedelmayer László - 1944. december 29. - 1945. január 1. között sebesült meg, az Irgalmas Rend kórházában halt meg
Seress László - 1945. január 15. körül (a Pál-völgyi barlangnál)
Szarka Lajos - 1945. január 2-5. között (az „Erdei-lak”-nál)
Tas Zoltán - 1945. január 10. (az „Erdei-lak”-nál)
Villányi István - ismeretlen időpontban (a Pál-völgyi barlangnál)
Vogel József - ismeretlen időpontban (a Látó-hegy - a „Gugger”-hegy - környékén)
N. N. őrmester - 1945. január elején (a Pál-völgyi barlangnál)

A 3. század hősi halottai:

Füzi Kálmán zászlós - 1944. december 31. (a Pál-völgyi barlang felett)
Bozó *(vagy Bozsó?)* **László** - ismeretlen helyen és időpontban
Damkó Miklós - ismeretlen helyen és időpontban
Farsang Károly - ismeretlen helyen és időpontban
Forró János - 1945. január (a „nyúlfarm”-nál)
Kányádi Zoltán - 1945. január (a „nyúlfarm”-nál)
Koós János - 1945. január (a Felső Zöldmáli útnál)
Mészáros Sándor - 1945. január (a Vérhalom téren)
Molnár József - 1945. február 14. (a Vérhalom téren)
Murády István - 1945. január 26. (súlyos sebesülése után a „Barlang-kórházban”)
Padányi Imre - 1945. január 25. (a Csatárka köznél)
Peller Károly* - 1945. január (az Áldás utcai iskolánál elszenvedett sebesülése után kórházban halt meg)
Porszász Gusztáv Lucián - 1944. december 28. (az Erdei-laknál, fejlövés következtében)
Sallay Tivadar* - ismeretlen helyen és időpontban
Suján Zoltán - 1945. január 31. (a Várfok utcában)
Szegedi Kálmán - 1945. január l-én a Pál-völgyi barlangnál vívott harcok során fél lábát elvesztette (kórházban halt meg)
Szunyogh György - ismeretlen helyen és időpontban

Feltehetően a 3. század kötelékében harcoltak:

Bokor Ferenc*, **Borbáth Pál***, **Décsy (Spiegel) János***, **Falvai Vilmos***, **Gorup Attila br.***, **Macskássy Geyza***, **Sasváry Ferenc***, **Scholtz Miklós** (elesett 1945. január 15-e körül), **Szebényi László***, **Udvarhelyi László***

Különböző hadifogolytáborokban haltak meg:

1. század:
vitéz Massay Valter - 1945. január 15-e körül sebesült meg a Bogár utcánál, a kecskeméti hadifogolykórházban halt meg
2. század:
Mező Benő karpaszományos őrvezető - a ceglédi hadifogolytáborban halt meg
3. század:
Meskó Arisztid - 1945. márciusában halt meg Tetétlenpusztán, a hadifogolytáborban
Sasváry Antal - 1945. márciusában halt meg (vérhasban) a Solt-tetétleni hadifogolytáborban
Tőkés Gyula - 1945-ben (?) halt meg (pestisben) a foksáni hadifogolytáborban
Turmann Gábor - a váci hadifogolytáborban halt meg
Varga Sámuel - 1946-ban halt meg a vozsegai hadifogolytáborban

1956. október 28-án, a Kossuth téri ÁVH-s sortűznél vesztette életét **Gyurkovics János** (2. század), aki az 1944/45-ös ostromgyűrűben súlyosan megsebesült, egyik lábát amputálni kellett, ezért az 56-os gyilkos sortűznél nem tudott időben elmenekülni. Őt is az egyetemi rohamzászlóalj hősi halottai közé kell sorolnunk!

A névsor nem teljes, csupán az 1999. szeptember 29-ig felkutatott adatokat tartalmazza. A lista teljessé tételéhez további adatokra, további kutatómunkára lenne szükség!

A *-al jelzett személyek az egyetemi rohamzászlóalj kötelékében harcolt és hősi halált halt budapesti bencés diákok voltak.

Jegyzetek

1 Horváth János: A szemtanú emlékezik (Militaria 1998/9. szám, 313. old.)
2 Elischer Gyula visszaemlékezése (25. old.)
3 A Hadtörténeti Intézet adatai
4 Hódy Sándor feljegyzései alapján
5 Schubauer Kálmán feljegyzései alapján
6 Schubauer Kálmán ezzel kapcsolatban ezt írja: „Ekkor merült fel a zászlóalj szervezőin kívül a zászlóalj ideiglenes parancsnokának személye, amikor az egyetemi hallgatóság nevében Elischer Gyula tartalékos tüzér zászlós személyét javasoltuk." (Elischer Gyula - aki egyébként nem zászlós, hanem hadnagy volt - a következő megjegyzést fűzi ehhez: „Schubauer és társai lehet, hogy javasolták a személyemet, de az én ideiglenes „szervezéssel megbízott" parancsnoki szerepem már októberben és november elején is írásban volt megerősítve.)
7 Schubauer Kálmán 1991. május 23-án egy Elischer Gyulának írt levelében a következőket írja: „Ebben az időben került sor javaslatunkra Sipeki-Balás Lajos mérnök százados zászlóalj parancsnoki kinevezésére az I. Zászlóaljhoz és Csiky Lajos hivatásos őrnagy parancsnoki kinevezése a II. Zászlóaljhoz. (Megjegyzés: Sipeki-Balás Lajos kinevezése nem a műegyetemisták javaslata alapján történt.)
8 Benedek Ferenc: A magyar öttusasport
9 Vass Dénes közlése
10 Gosztonyi Péter: Vihar Kelet-Európa felett (52. old.)
11 Bondor Vilmos: A Mikó-rejtély (184. old.)
12 Sasvári Endre: Az utolsó töltényig (Militaria 1999/13. szám, 447. old.)
13 Sasvári Endre: Az utolsó töltényig (Militaria 1999/13. szám, 446-451. old.)
14 Hadtörténelmi Levéltár (A 10. gyaloghadosztály iratai)
15 Horváth János: A szemtanú emlékezik (Militaria 1998/9. szám, 316-317. old.)
16 Krizsó Béla: Az utolsó napok (Militaria 1996/3. szám, 102-103. old.)
17 Hadtörténeti Levéltár (A 10. gyaloghadosztály iratai)
18 Szeles Tibor közlése
19 Sasvári Endre: Az utolsó töltényig (Militaria 1999/13. szám, 455. old.)
20 Hingyi László: A nagy-budapesti Deutsche Jugend katonai kisegítő tevékenysége (Militaria 1997/8. szám, 264-267. old.)
21 Kulcsár Attila közlése

Felhasznált irodalom

André László: Naplótöredék
Asbóth Gyula - Bíró Sándor: Fegyverben
Bartha Tibor: A Műegyetem építészmérnök hallgatóinak odisszeája a II. világháborúban
Benedek Ferenc: A magyar öttusasport
Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén
Bondor Vilmos: A Mikó-rejtély
Csanádi - Nagyváradi - Winkler: A magyar repülés története
Dezsényi Miklós: Hősök és árulók
Dér Vilmos: Egyetemi zászlóaljak (1914-1921...)
Friessner, Hans: Árulások, vesztett csaták
Galántai Ervin: Budapest védelme, 1944-1945
Gazsi József: Fények a Börzsönyben
Gosztonyi Péter: Légiveszély, Budapest
Gosztonyi Péter: Vihar Kelet-Európa felett
Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban
Gosztonyi Péter: Budapest lángokban, 1944-1945
Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség, Vkf. 2.
Horthy Miklós: Emlékirataim
Igali Béla: Egy Műegyetemi zászlóaljtag naplója, 1919-1921
Márai Sándor: Napló, 1943-1944
M. Szabó Miklós: A magyarországi felszabadító hadműveletek
Nagybaczoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendők, 1938-1945
Ölvedi Ignác: A budai Vár és a debreceni csata
Rada Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia története
Ránki György: 1944. március 19.
Szakály Sándor: A magyar tábori csendőrség
Szurmay Tibor: Honpolgári, honvédelmi ismeretek (1941)
Tóth Sándor: Budapest felszabadítása, 1944-1945
Ungváry Krisztián: Budapest ostroma
Veress D. Csaba: A balatoni csata
Veress D. Csaba: A Dunántúl hadikrónikája, 1944 - 1945
Zamercev, Ivan Tyerentyevics: Emlékek, arcok, Budapest
Zákó András: Őszi harcok, 1944
Magyar Golgota, Regénysorozat
Magyarország a második világháborúban, Lexikon
Damna Scientiae Hungaricae
A „Kárpáti Híradó" 1944. október 1-i száma
A „Magyar Futár" 1944. október 25-i száma

A „Münchener Illustrierte Presse" 1945. február 15-i száma
A „Der Freiwillige" c. folyóirat Budapest ostromával kapcsolatos számai
A „Hadak Útján" c. folyóirat Budapest ostromával kapcsolatos számai

Források

Árvay Rezső háborús naplója [*kézirat*]
Dragsits Imre: Ma éjjel ismét ott jártam emlékeimmel [*kézirat*]
Gyergyai Miklós visszaemlékezése [*kézirat*]
Harsány Béla: Háborús emlékeim [*kézirat*]
Hámory Zoltán: Együttlétem a rohamzászlóaljjal, 1944 [*kézirat*]
Horváth János: 1944. októberétől a háború végéig [*kézirat*]
Horváth János: A Budai Önkéntes Ezred toborzása [*kézirat*]
Kiss Sándor főhadnagy visszaemlékezése [*levélmásolat*]
Kokovay Gyula 1999. május 18-án írt levele a könyv szerzőjéhez
Kokovay Gyula visszaemlékezése a kitörésről [*kézirat*]
Krizsó Béla: Az utolsó napok [*kézirat*]
Majtényi József: Így kezdődött a hadifogság... [*kézirat*]
Molnár István: Kitörés Budáról (1945. február 11-14.) [*kézirat*]
Noel Péter: Emlékeim [*kézirat*]
Özvegyi Csilla (Csilla Pall), - az Egyetemi rohamzászlóalj egykori írnoka, Özvegyi Béla Németországban élő lányának 1999. május 13-án írt levele a könyv szerzőjéhez
Sipeki-Balás Lajos szds. peranyaga és rehabilitációja [*bírósági iratok*]
Sasvári Endre: Az utolsó töltényig [*tanulmány*]
Szántay Lajos: A kitörés (1945. február 11.) [*kézirat*]
Szántay Lajos: 1944/1945-ben vezetett naplójának megmaradt lapjai, benne a 3. század 3. rajának névsorával [*kézirat*]
Szántay Lajos: Kiegészítés az Egyetemi Rohamzászlóalj történetéhez [*kézirat*]
Thurzóbányai Elischer Gyula: Visszaemlékezés a Magyar Királyi I. Honvéd Egyetemi rohamzászlóalj megalakulásának napjaira 1944-ben [*tanulmány*]
Thurzóbányai Elischer Gyula: 1944. december 28-tól 1946. július 1-ig [*kézirat*]
Vass Dénes: Egyetemisták az ostromgyűrűben. [*tanulmány*]
Wolff, Helmut (alezredes, 1944. december 23-tól a Feldherrnhalle páncélgránátos-hadosztály parancsnoka) írásos, térképpel ellátott visszaemlékezése a kitörésről [*kézirat*]*

*A fenti kéziratok, illetve azok másolatai a szerző birtokában vannak.

A könyv megírásához felhasznált interjúk, beszélgetések

Árvay Rezső (Egyetemi rohamzászlóalj, 1. század)
Fazekas Endre (volt műegyetemista, Szamódy Olaf egykori barátjával folytatott beszélgetés)
Földházi Zoltán (Egyetemi rohamzászlóalj, 3. század)
Gulyásné, Szamódy Éva (Szamódy Olaf lányával folytatott beszélgetés)
Gyergyay Miklós (Egyetemi rohamzászlóalj, 1. század)
Hingyi László (történész, kutató)
Kulcsár Attila (budapesti lakos)
Majtényi József (Egyetemi rohamzászlóalj 1. század)
Özvegyi Ferenc (az Egyetemi rohamzászlóalj egykori írnoka, Özvegyi Béla Svájcban élő testvérével folytatott telefonbeszélgetés)
Pongrácz György (kutató)
Sasvári Endre (helytörténész, kutató)
Sipeki-Balás Lajos (alezredes, az Egyetemi rohamzászlóalj egykori parancsnoka)
Szántay Lajos (Egyetemi rohamzászlóalj, 3. század)
Szeles Tibor (budapesti lakos)
Vass Dénes (Egyetemi rohamzászlóalj, 2. század)

Tartalom

Előszó 7
Bevezetés 9
Budapest, 1944. őszén... 15
Szervezés, megalakulás... 23
A zászlóalj kiképzése 37
Sipeki-Balás Lajos 45
Budapest körül a gyűrű bezárul 51
Az ostromgyűrűben 57
A Mikó - Bondor -féle provokációs akció története 75
Fejezetek az egyetemi rohamzászlóalj életéből 105
Az utolsó napok 133
A kitörés 153
Visszaemlékezések 193
Az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódó képek és dokumentumok 259
Az egyetemi rohamzászlóalj történetéhez kapcsolódó fontosabb helyszínek, ma... 293
Budapest, 1944/45. - Budapest, 1999. 305
Epilógus 323
Az I. Egyetemi rohamzászlóalj hősi halottainak névsora 327

Józsa Béla

Egyetemisták az ostromgyűrűben

Az I. Honvéd Egyetemi Rohamzászlóalj története

1944. karácsonyán a magyar főváros elfoglalására készülő szovjet :sapatok körülzárták Budapestet. Az ostromgyűrűben rekedt egy iatal diákokból álló különleges alakulat, az Egyetemi rohamzászlóalj s, amelyet elsősorban a Budapesti Műszaki Egyetem diákjaiból, lletve a Budapesten tanuló jog- és orvostanhallgatókból toboroztak.

Az Egyetemi rohamzászlóalj katonái (a 8. SS „Florian Geyer" lovas-ıadosztály egyik ezredének állásai közé ékelődve) a Rózsadombon ıúzódó frontvonal mentén próbálták meg feltartóztatni a Vörös ladsereget. A hetekig elhúzódó súlyos harcok, illetve a II. világháború ɛgyik legreménytelenebb vállalkozása, az 1945. február 11-i kitörés ;orán több mint száz egyetemista halt hősi halált.

Az ő emlékükre készült ez a könyv!...

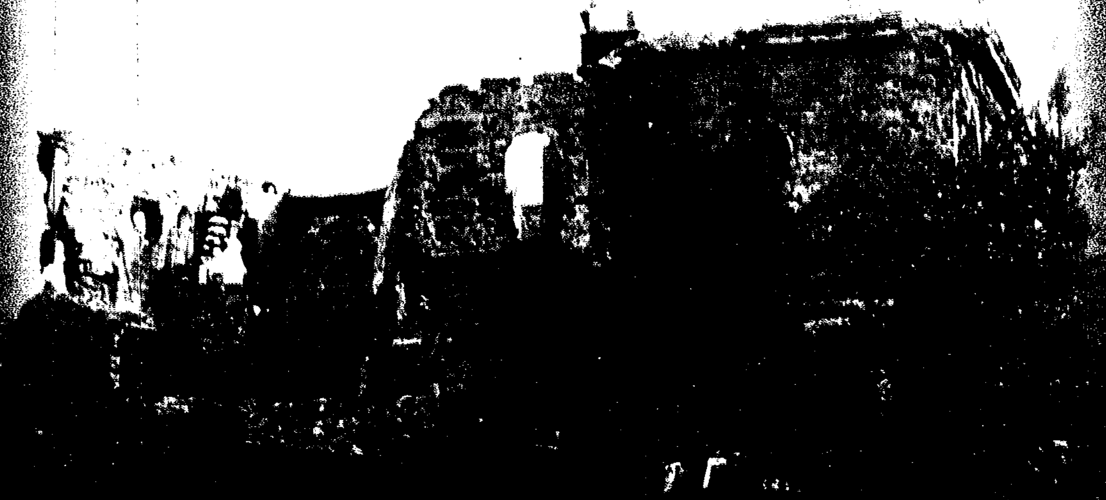

Történelmi Hagyományőrző és Hadisírgondozó Alapítvány

Béla • Eg...mgyűrűben

...sa Béla

Egyetemisták az ostromgyűrűben

A Magyar Királyi I. Honvéd

Egyetemi Rohamzászlóalj története

1944. októberétől 1945. február 14-ig